

Susan George

LUGÁNÓI TANULMÁNY

Susan George

Lugánói tanulmány

Kairosz Kiadó, Budapest, 2009
A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Susan George: The Lugano Report
PLUTO Press, 2003

© Susan George
Hungarian Translation © Békefi József
© Kairosz Kiadó

Fordította: Békefi József
Az előszót írta: Dr. Csath Magdolna

Fedélterv: Zsengellér Miklós
ISBN: 978-963-662-208-4

A kiadásért felel Bedő György, a Kairosz Kiadó igazgatója.
Nyomdai előkészítés: Kairosz 2000 Kft.
Nyomdai kivitelezés: Kinizsi Nyomda, Debrecen
Felelős vezető: Bördős János

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ A MAGYAR KIADÁSHOZ

ÚJ BEVEZETÉS

A MEGBÍZÓK LEVELE A MUNKACSOPTHOZ

ÁTADÓLEVÉL

ELSÓ RÉSZ

1.1. Veszélyek

1.2. Kontroll

1.3. Hatás

1.4. Következtetések

MÁSODIK RÉSZ

2.1. Célok

2.2. Pillérek

2.3. Csapások

2.4. Megelőzés

2.5. Rejtvények

FÜGGELÉK

UTÓSZÓ A LUGÁNÓI TANULMÁNYHOZ

ELŐSZÓ A MAGYAR KIADÁSHOZ

Susan George könyvével először 2000-ben találkoztam. Az első kiadás jutott el hozzám. Azonnal, szinte egy ültő helyemben végigolvastam. Nagyon megrázott. Úgy éreztem, hogy akkor értettem meg igazán a Bokros-csomag és a Világbank, valamint az IMF - a Nemzetközi Valutaalap - Magyarországon játszott szerepét. Azonnal többrészes cikket írtam a könyvről. Az utószóban ez szerepelt: „...még emlékszünk a Bokros-csomagra, tudunk a kórházi ágyak számának csökkentéséről, az egészségügynek juttatott csökkenő támogatásról, a lakosság fejlődő országokénál is rosszabb egészségi mutatóiról, az alacsony várható élettartamról és a magas halálozási számokról. Naponta éljük meg az alacsony életszínvonal valamennyi hátrányát, a közüzemek monopolhelyzetéből fakadó áremelések derékszív-összehúzó hatásait... Végül, intő jelként arra is gondolnunk kell, hogy az IMF hazánk esetén már korábban is megfogalmazta a »tervet«, amely szerint túl sokan vagyunk...” A cikksorozat azonban nem érdekelte a médiát, így az adott újság - amelyben megjelent - olvasóin kívül szinte senkihez nem jutott el üzenete. Azután jött 2003, "a fekete év" a költségvetési hiány növekedésével, az ismételt megszorításokkal, a felgyorsult privatizációval, az IMF újabb szerepvállalásával. Pontosan úgy, ahogy az a Lugánói tanulmányban le van írva. A 2004-ben megjelent "2003, a fekete év" című könyvemben fel is tettem a kérdést: Ha a költségvetési hiány oka a kormány rossz gazdálkodása és gazdaságpolitikája, akkor vajon az IMF miért a lakosság életszínvonalának csökkentését javasolja megoldásként? És most ugorjunk egy nagyot! A történelem nálunk túl gyorsan ismétli önmagát. 2008 van, ismét MSZP-kormány (háttérben az SZDSZ-szel), ismét nagy költségvetési hiány, megugrott eladósodás, egymást érő megszorítások, és ismét itt az IMF.

Menetrendszerűen megérkezett, hogy a nemzetközi pénzvilág érdekeit ismét a magyar gazdaság, a magyar emberek kárára biztosítsa. Közben egyre többen ébrednek rá arra, hogy milyen megdöbbentő igazságokat fogalmazott meg Susan George Lugánói tanulmány című könyvében. A könyvről 2000-ben írott cikksorozatam mindenfelé terjedni kezdett, és különböző helyeken, különböző csoportok kérnek arra, hogy beszéljek róla. Ezért úgy gondoltam, hogy legjobb lenne, ha mindenki minél előbb megismerhetné az eredeti könyvet, amelyet azóta, 2003-ban, újra kiadtak. Susan George szinte látnoki könyve ugyanis félelmetesen illik ránk. Azt is mondhatnám, hogy olyan, mintha rólunk írta volna. Hátborzongató, ahogy a "globalizáció urainak" hideg logikával megtervezett "grandiózus népességcsökkentő tervéről" és annak elemeiről, a megszorításokról, az egészségügy tönkretételéről, a nemzeti vagyon külföldi kézre játszásáról, a tudatos elszegényítésről és eladósításról beszél. Kiváló és árulkodó esettanulmány "grandiózus népességcsökkentő terve", amit nálunk a kormány csinál: a családok elszegényítése, a bérek, nyugdíjak és a családi pótlék befagyasztása, minden költségvetési tétel csökkentése, egyetlen kivétellel. Ez pedig az abortuszok kérdése: amit a kormány jelentős támogatással ösztönöz. Ez nyilvánvalóan az élettel szemben a halál támogatása. Susan George továbbá már 1999-ben arra is felhívta a figyelmet, hogy a neoliberais globalizáció előbb-utóbb súlyos pénzügyi válságot idéz elő, amely hatalmas munkanélküliséget okoz. Az IMF eközben ügyelni fog arra, hogy a közösségi pénzek - például újabb privatizációval - magánbefektetőkhez kerüljenek, annak ellenére, hogy a válság kirobbanásában, vagy még inkább kirobbantásában, jelentős szerepet játszottak. Ez a helyzet is bekövetkezett. Hitelt kaptunk, de csak azért, hogy adósságainkat törleszteni tudjuk, és - igény esetén - a nálunk működő, külföldi tulajdonú bankokat is megtámogassuk a magyar emberek pénzéből, amelyet a kormány, egyetértésben az IMF-fel, még kegyetlenebb megszorításokkal akar elvenni tőlük.

Susan George könyve soha nem volt annyira időszerű, mint éppen most és éppen nálunk. Az sem titok, hogy Susan George baloldali gondolkodó, aki szigorú szakmai munkával, meggyőző elemzésekkel támasztja alá véleményét, bizonyítva, hogy a globalizációs erők országokat és népeket tesznek tönkre. De mégsem pesszimista! Figyelmeztet könyve végén arra, hogy van megoldás. Így fogalmaz: „...le kell számolni a transznacionális zsarnoksággal, mielőtt az számolna le velünk.” Hogy hogyan? Aki végigolvassa ezt az érdekes, igényes, esetenként komoly utángondolást igénylő „globalizációs krimi”, az rá fog találni a megoldásra. Arra az útra, amelyeket nekünk is követnünk kell, ha nemcsak megmaradni, hanem fejlődni is akarunk.

Jó olvasást, kritikus gondolkodást és hasznos, tudatos cselekvést kíván:

Dr Csath Magdolna
közgazdász, egyetemi tanár

ÚJBEVEZETÉS

1999 óta a Lugánói tanulmányelsterjedt a világban, elsősorban az angol nyelvűben, de kilenc vagy tíz más nyelvű országban is. Ez az időtartam abszolút mértékben talán rövidnek tűnhet, de mégis egy korszakot jelent, ha azokat a változásokat nézzük, amelyeket a huszadik század vége óta tapasztaltunk. Ebben a pár évben átléptük egy új korszak küszöbét, bár még senki nem tudja, hogyan nevezzük ezt a korszakot. Talán, ha szerencsések vagyunk, nevezhetjük a "bolygósztintű - planetáris - politika korának, vagy talán még jobb lenne "a birodalom végének kora" vagy "a globális igazságosság mozgalom felemelkedésének kora" elnevezés.

A Lugánói tanulmány elé írott eme Új bevezetés némi magyarázatot igényel. Először is be kell vallanom, hogy a könyv ötlete a Fabrizio Sabellivel folytatott eszmecserének köszönhető. Sabellivel egyébként korábban két könyvet írtunk: az egyiket Faith and Credit (Hit és hitel) címmel a Világbankról, a másikat La Suisse aux Enchères (Svájc árverezése) címmel a neoliberalis program bevezetéséről Svájcban. Különböző okok miatt ő nem tudott részt venni ebben az új projektben, de az indíttatás tőle érkezett.

Másodszor, az a szokásom, sőt, a szabály, amelyet mindig betartok, hogy soha nem aktualizálom, vagy revideálom könyveimet. Mégpedig azért nem, mert hiába is frissíteném fel az adatokat (például hiába változtatnám meg az olyan értékeket, mint "valaminek X tonna exportja", vagy az "Y dollár értékű importja valami másnak"), ha bármilyen módosítás további változtatásokat igényelhet, és gyorsan feloldhatatlan belső ellentmondásokhoz vezethet. A javítás pedig az öndicséret veszélyesen csábító lehetőségét hordozza, továbbá lehetőséget kínál arra, hogy az ember előbbre és mélyebbre látónak tüntesse fel magát, mint amilyen valójában volt.

Egy befejezett munkával sok időt eltölteni egyébként is unalmas. Bár nagyjából három évtizedemet ugyanazon a területen töltöttem, soha nem akartam ugyanazt a kertét évente Újra megművelni.

Egyszóval, a Lugánó... megfelel az én "nincs változtatás" elvemnek, és kijelentem, hogy nem toldottam be semmit, és nem is hagytam el abból a szövegből, amelyet a Pluto Pressnek 1998-ban átadtam. Nem ellentmondás akkor egy új előszót írnom? Nem hiszem, és ennek több oka is van. Az első: bár öndicséretnek tűnhet, de Úgy érzem, a Lugánó... valószínűleg a legjobb mű, melyet eddig készítettem, **és azt szeretném, ha minél több emberhez eljutna.** A szerzők rendszerint azt akarják, hogy minden művüket olvassák, de ha valaki csak egy könyvemet olvasná, Úgy annak örülnék, ha az ez a könyv lenne. Sajnos, ez a könyv az idő próbáját is kiállta, amennyiben az idő multával egyre igazabb lesz.

De mindezen öndicsérő vallomás ellenére, elkövettem egy hibát az eredeti kiadásban, és most jobban előtérbe szeretném helyezni magam, mint akkor tettem. Korábban a könyvborítón ez szerepelt: "Susan George függelékével és utószavával". Az olvasó feszülten haladt előre a könyvben, és csak a vége felé mondták meg neki, hogy a tanulmányt az elejétől a végéig én írtam. A nevemnek szerepelnie kellett volna a borítón szerzőként (ahogyan az elsőt követő többi, más nyelvű kiadásban szerepelt is), és előre kellett volna látnom, hogy lesznek, akik nem olvassák végig a könyvet, és azt fogják hinni, hogy a tanulmány valódi. Azaz tényleg "valakik" készítették, és nem én. Sok esetben ez is történt. Lehet, hogy ez a meggyőző képességem elismerése, de bűnösnek érzem magam, mert ennyire meggyőző azért nem akartam lenni.

Franciaországban például egy nagy kiadóvállalat Úgy gondolta, hogy jobban fog majd a Lugánó..., ha szerző nélkül jelenik meg, és így azt a látszatot kelti, hogy a beszámoló igazi.

Én nemet mondtam (szerencsére a könyv Franciaországban kelendő volt, egy kiváló kiadónál és a nevemmel a címlapon jelent meg). Azért mondtam nemet, mert attól félttem, hogy siker esetén Lugánó... rémálommá válhat, valami hasonlónak, mint a Sion bölcsei, amely valójában hamisítvány, de évtizedek elteltével is közkézen forog mint "valódi", és az antiszemitizmust serkenti (legújában az egyiptomi tévé mutatta be valódiként). Ebből, köszönöm, nem kérek. Ennek ellenére fennmaradt az a probléma, hogyan mutassam be ezt a "tény-fikció", "valódiság-hamisítás" keveréket.

Az olvasótábor nagyjából három részre oszlott. Bizonyos emberek jóindulatúan "Swift-szerű"-nek nevezték, és több ízben az A Modest Proposal (Egy szerény javaslat) című könyvet említették, és ritkábban Huxley Brave New Worldjéhez (Szép új világ) hasonlították. Nem igyekszem senkivel sem elhíttetni, hogy ilyen előkelő társaságba tartozom, de megtiszteltetésnek érzem, és ösztönzést meríték abból, hogy számos országban sokan, akik könyvemet olvasták, a valódinál is jobbnak - hitelesnek - találták. Ők a lelkes olvasók.

Egy másik csoportot képviselt az a negyvenes, elegáns nő Spanyolországban (ahol a Lugánó..., mintha kultikus státuszt kapott volna, különösen a fiatal generáció körében), aki fájdalmas kifejezéssel az arcán azon sajnálkozott, hogy hogyan is tudtam "ilyen ijesztő könyvet írni". Elmondtam neki, amilyen finoman csak tudtam, hogy éppen ez volt a szándékom, és megköszöntem neki, hogy tudomásomra hozta: elértem célomat. De ő tartotta magát ahhoz, hogy az embernek nincs joga lehangolni és megriasztani másokat. Beismerem, hogy az én célom éppen ez volt.

Az olvasók harmadik típusába azok a kritikus olvasók tartoztak, akik közül sokan gyűlölték a könyvet, vagy pontosabban, annak üzenetét. Többen nagy hangon és hosszasan beszéltek arról, hogy én milyen fondorlatos vagyok, mert becsapós formát és tisztességtelen módszert használok. Azonban az senkinek sem fordult meg a fejében, hogy akár a kiindulópontokat tartsa hamisnak, akár azt a logikát helytelennek, amellyel a kezdettől az eredményekhez eljutottam. Számomra a kérdés lényege a következő: igazak-e a Lugánói tanulmány kiindulópontjai, vagy hamisak? Helyes-e a logika, vagy nem? Akármilyen lett is az eredmény, azt hiszem, megtaláltam a helyénvaló feltételezéseket, és egészségesen érveltem. Ezért úgy gondolom, elvárhatom, hogy a kritikák is ilyen alapon fogalmazódjanak meg.

A Lugánó... megírása pontosan azért volt kimerítő, mert logikai erőfeszítést igényelt. Folyamatosan a "szakértői csoportom" helyébe kellett képzelnem magam, miközben ők írták a maguk tanulmányát homályba burkolódzó Megbízóiknak, akikhez a való életben, illetve politikai gyakorlatomban jóformán semmi közöm sem volt.

Ennek a fikciónak a feltételezése váltotta ki a legsúlyosabb kritikákat, vagyis az, hogy kitaláltam a "Megbízók" azon csoportját, melynek tagjaival az olvasó sohasem találkozik, csupán a rövid megbízólevelüket olvashatja, amelyet a kiválasztott szakértőkhöz intéznek. Megértjük, hogy a "Megbízók" az univerzum olyan "Urai", akik évente találkoznak a jól ismert svájci Magic Mountain (Varázshegy) Szállóban, vagy más, a nagy hatalmú elit által látogatott helyen, amilyen például a **Bilderberg Szálloda**¹ vagy a Bohemian Grove², amely helyek után egyébként az oknyomozó újságírók és az összeesküvés-elméletek művelői ugyancsak nagy érdeklődéssel nyomoznak.

A Megbízókat csak egyetlen kérdés érdekli: az, amilyen hatalmuk, gazdagságuk és presztízisük múlik: hogyan lesz képes a kapitalizmus megmaradni uralkodó rendszerként a huszonegyedik században is? Milyen veszélyek fenyegetik uralmát, milyen csapdák az előrehaladását? Ha vannak ilyen fenyegetések, mit kell tenni, hogy a rendszer ne legyen sérülékeny"? A szakértők, behúzódba diszkrét és kényelmes lugánói villájukba, válaszolnak: nyugodtan, ésszerűen, kérlelhetetlenül.

Válaszaik borzalmas volta csak lassanként világosodik meg. A dilemma egyértelmű: vagy a kapitalista rendszert kell szemétre dobni, vagy, ha ez elképzelhetetlen, ahogyan azt a Megbízók gondolják, akkor...

¹ Hollandiában egy szálloda, amely egy titkos társaság, a "Bilderberg-csoport" megalakulásának helye. A csoport tagjai a világ legbefolyásosabb emberei. (A ford.)

² Titkos amerikai társaság találkozóhelye San Francisco mellett. A társaság tagjai 50 év feletti férfiak, akik jelentős befolyással rendelkeznek. (A ford.)

De ez majd kiderül a könyvből.

Az emberek gyakran kérdezik: hiszek-e a saját forgatókönyvemben. Ez attól függ, hogyan gondolják. A könyv részben kemény tényekből, részben tanmeséből, részben előrejelzésekből épül fel, de ennek ellenére lehetségesnek tartom, hogy a forgatókönyv egésze megvalósul. Ha azonban azt kérdezik tőlem, hogy akarom-e sokkolni az embereket, hogy cselekedjenek azért, hogy a forgatókönyvben leírtak ne következzenek be, akkor a válasz egyértelmű igen. Őszintén hiszem, hogy az előttünk lévő választási kényszer éppoly erős, mint az, amellyel a szakértőim szembesülnek. Ez nem az a történelmi pillanat, amikor valaki "harmadik útban" reménykedhet.

Amikor a Lugánó... -t írtam, akkor az a mozgalom, amelyet ma "Globális Igazságosság Mozgalom"-nak nevezünk, alig létezett (a mozgalmat ma még mindig túl sok újságíró címkézi "antiglobalista" mozgalomként). Éppen csak elkezdünk megmozdulni a "Multilaterális Beruházási Egyezmény" (MAI) ellen, amely titkos egyezményt akkor már két és fél éve tárgyalták az OECD-ben, Párizsban, anélkül, hogy arról bárki a körön kívül hallott volna. A MAI hallatlan pénzadományt juttatott volna a transznacionális vállalati tőke számára, még azt is megengedve egy beruházónak, hogy bepereljen egy kormányt, ha valamelyik törvény veszélyezteti a társaság jelen vagy jövőbeli profitját.

Rengeteg egyéb kikötés is volt, amelyekről remélték, hogy rejtve maradhatnak, de a sietősen létrejövő állampolgári koalíció az Egyesült Államokban, Kanadában, Franciaországban és másutt elérte, hogy a "Drakula-stratégiá"-t alkalmazzák erre a gonosz egyezményre³, kitéve a vámpírt a napfényre, ahol az elfonnyadt, és elpusztult. Így elegendő nyomást tudtunk kifejteni, és elegendő zavart okozni Franciaországban ahhoz, hogy Franciaország elálljon a szerződéstől. Más országok, mint Belgium, követték példáját, és a MAI hamarosan összeomlott. Mámorító pillanat volt, de akkor még senki nem sejtette, hogy egy ilyenfajta akció majd tömegmozgalomba torkollik.

3 A MAI veszélyeire Magyarországon Csath M., Feiler J. és Pató Zs. Akik eladnák a világot a Multilaterális Befektetési Megállapodás (MAI) és következményei című kiadványa hívta fel a figyelmet (Bp. 1988, ELTE).

Más figyelmeztető jelek már korábban mutatkoztak: a zapatisták fellépése Mexikóban, egyebek mellett a kártékony Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményre (NAFTA) reagálva, valamint a Világkereskedelmi Egyezmény megszületése elleni tiltakozás, avagy a franciaországbeli tömeges sztrájkok 1995 telén. Csoportok százai tüntettek a G7 találkozója ellen, de azt senki sem várta, hogy e több száz csoport egy napon több tízezerre duzzadhat.

A MAI után azonban apránként egy valódi nemzetközi mozgalom kezdett kibontakozni. Egyszer, amikor egy újságíró megkérdezett: miért és miért pont most, én ösztönösen azt mondtam, amit most is a legpontosabb válasznak tartok: "Mivel ezek az elfajzottak túl messzire mentek." Mindig megdöbbenő, hogy az emberek mennyi igazságtalanságot és kiszípolozást hajlandók eltűrni, és milyen keveset követelnek. Sok mindent elviselnek - rendszerint túl sokat is -, de szeretnének jó és méltó életet élni, gyermekeik jobb jövőjében reménykedve. Az "elfajzottak" - amely fogalom nagyjából azt az együtttest jelenti, amelyik a transznacionális társaságokból, pénzügyi szereplőkből és az előzőket hatékonyan segítő nemzeti és nemzetközi intézményekből (például a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, a Világkereskedelmi Szervezet) áll - pontosan ezeket az értékeket és reményeket támadják meg. Azt hiszem, hogy ha ezek az "elitek" és az ezeket támogató intézmények megkapnák rá a lehetőséget, örömmel visszavetnének bennünket a tizenkilencedik századba a Szabadpiac, a Szabad Kereskedelem és a Szabad Verseny nevében. Ahogyan Michael Parenti mondta: "Ez az osztály csak egyetlen dolgot akart a teljes történelme folyamán, és ez a minden." Soha nem tudják, mikor kell megállni, és ez az egyik oka az emberek megmozdulásának.

1999 novemberében a Világkereskedelmi Szervezet Seattle-beli miniszteri találkozója alkalmából bizonyos, a népszerűséget érintő bajok és követelések hirtelen a címdalakra kerültek. "Seattle" jelszóvá vált a mozgalom számára, amely azóta világméretűvé nőtt. Sok város élt át hatalmas tiltakozó megmozdulásokat, de ugyancsak hatalmas összejövetelek szerveződtek a helyzet elemzésére és a pozitív javaslatok kidolgozására, mint például a Világ Szociális Fóruma Brazíliában, Porto Allegrében.

A mobilizálási képesség megdöbbentő megerősítéseként 2003. február 15-én tízmilliók vonultak az utcára az iraki háború ellen tiltakozva, még annak megindítása előtt.

Bár ez a megmozdulás nem tudta megakadályozni a háborút - sajnos ezt semmi sem tudta volna megtenni -, a mozgalom sikere a teljesen eredeti szerkezetében és földrajzi kiterjedésében rejlett. A vietnami háború során a hónapok és évek türelmes szervezőmunkájának eredményeképpen néha lehetőség nyílt az Egyesült Államokban és Európában egyidejűleg megtartott demonstrációkra. De 2003-ban ellenállás kezdődött Londonban, és áterjedt nemcsak többtucatnyi európai és amerikai városra, hanem valamennyi kontinensre is (még az Antarktiszra is, ahol egy tudományos küldöttség vett részt a megmozdulásban), és ami a leginkább figyelemre méltó, az arab világra is. Ennyit a "civilizációk ütközéséről": az emberek mindenhol meglátták közös érdekeiket, a harcot a békéért. Kinyilvánították békekövetelésüket annak ellenére, hogy kormányaik a Bush-Blair-Howard-tengely mellé álltak.

Emberek milliói használták végső fegyverként saját testüket, hogy hősies kísérletként torlaszolja el az utat a kitartó és kérérlhetetlen háborúba menetelés előtt. Ösztönösen megértették azt, amit én korábban a Lugánó...-ban a "Hamarosan Apokalipszis" forgatókönyvébe próbáltam belefoglalni. Ez a forgatókönyv, akárcsak a feltámadó erőteljes globális mozgalom, aláhúzza azt, hogy a kapitalizmusnak szüksége lesz - illetve máris szüksége van - egy új politika, a "jóindulatú fasizmus" bevezetésére, hogy megvédje, fenntartsa és megőrizze önmagát. Természetesen 1998-99-ben én nem láthattam előre George Bush és idegbeteg víziójának megjelenését, a rendellenes örültséget és ezzel együtt az USA vezette világkapitalista expanzió csökönös védelmét, amelyet ő és társai ráerőltettek a világra. Azt azonban továbbra is úgy gondolom, hogy a Lugánói tanulmány megfelelő figyelmeztetés volt. Mindenesetre pontosan érzékelteti az én már akkor kezdődő rossz előérzetemet.

Csak egyetlen történelmi párhuzamot tudok elgondolni a vállalkozó gengszterek elmebajos bandájára, amely ma hatalmába kerítette Washington, és ez, természetesen, Hitler és a náci. Ebben a könyvben világosan megkülönböztetem az utóbbiak gyakorlatban érvényesülő fasizmusát a most kifejlődő Lugánó-típusú forgatókönyvtől. Ha ez az utóbbi diadalra jut, akkor egy olyan fasiszta rendszer keletkezik, amelyikben nincsenek koncentrációs táborok és gázkamrák, de megavállalkozások (társaságok) uralkodnak, egy vallásszerű, mindent magába foglaló ideológiát vernek a nép fejébe a szolgálatkész média segítségével; tömeges megfigyelések lesznek, és lesz egy uralkodó faj, amely, ha neki tetszik, katonai erővel oldja meg az alacsonyabb rendűek gazdasági korlátozását, kulturális becsapását, továbbá a sötétebb bőrűeket és a hűtlen fajokat, valamint a saját táborából dezertálókat.

A Szókratész előtti filozófus, Hérakleitosz mondta: "A háború mindennek az apja." Az iraki háború áldozatai valódiak, de ők lehetnek annak az ütközetnek a jelképei, amelyet a kapitalizmus vív az emberiség, emberi jogok és az emberi értékek ellen. Legyen ez a háború a kapitalizmus bukásának előjátéka, bizonyíték arra, hogy a kapitalizmusnak nem sikerül mindnyájunkat legyőznie. Tűnjék bár a Lugánó-forgatókönyv egyre fantasztikusabbnak, valószínűtlenebbnek és jelentéktelenebbnek.

Susan George 2003. június

A MEGBÍZÓK LEVELE A MUNKA-CSOPORTHOZ

1996. október 15.

Küldő: Megbízók

Címzett: Munkacsoport

Uraim,

Köszönjük az Önök kedvességét, hogy megbízásunkat elfogadják.

Ahogy arról Önöket már informálták, ez a munka a következő évben az Önök majdnem teljesen osztatlan figyelmét és energiáját követeli meg. Az Önök tanulmányát 1997. november végére várjuk.

Ezt a tanulmányt kizárólag a Megbízó láthatja, tartalmát és a megbízást nem vitathatják meg, és nem említhetik azt a csoporton kívül, és elvárjuk, hogy egymás közötti ügyeikben és kommunikációjukban is hangsúlyozottan bizalmasan kezeljék.

Az Önök munkájának iránymutatásul kell szolgálnia számunkra a liberális, szabadpiaci gazdaság fenntartására, fejlesztésére és elmélyítésére vonatkozóan, amely folyamat legjobban a "globalizáció" kifejezéssel jelölhető. Biztosak lehetnek abban, hogy javaslataik, melyeknek őszintéknek és egyeneseknek kell lenniük, cselekvést vonnak maguk után. A diszkréciónk mellett lehet, hogy az Önök következtetéseit megosztjuk kiválasztott állami vezetőikkel és nemzeti titkosszolgálateikkal, illetve a vállalati és pénzügyi világ bizonyos vezetőivel is.

Mr. "Gentian", aki Önök közül már mindenkivel kapcsolatba lépett, továbbra is az összekötőnk lesz. Gondja lesz a gyakorlati kérdésekre, és megadja a részletesebb információkat, válaszol az Önök kérdéseire, kivéve azokat, amelyek a mi egyéni vagy kollektív identitásunkra vonatkoznak.

Bizonyosak vagyunk abban, hogy az Önök csoportjának interdiszciplináris jellege, az Önök személyes képessége és szilárd elkötelezettsége olyan dokumentumot eredményez, amely rendkívüli intellektuális és gyakorlati fontosságú eredményeket tartalmaz ebben a létfontosságú kérdésben.

Minden jót kívánunk!

ÁTADÓLEVÉL

1997. november 28.

Címzett: Megbízók

Kérjük, fogadják a mellékelt tanulmányt, amelyet az Önök által kijelölt Munkacsoport készített a globális gazdaság és a szabadpiaci rendszer jövőjéről. A munkánk a kijelölt egyéves időtartamban, 1996 novembere és 1997 novembere között készült el.

Bár lehet, hogy a mi helyzetünkben ezt nem kellene tennünk, mégis tiszteletünket fejezzük ki a Megbízók iránt. Az év, amelyben mi összehívtunk, dickensi megfogalmazásban "az idők legjobbika és az idők legrosszabbika" volt. Jelentős gazdasági terjeszkedésnek és piaci eufóriának lehettünk tanúi, de megrázkódtatások és veszélyhelyzetek is mutatkoztak. Eddig talán még sohasem jutottak el a globalizáció jótéteményei ilyen gyorsan és ilyen sokakhoz, és soha nem voltak ilyen világosak a veszélyek.

Megbízóink mindazonáltal azt kérték, hogy vizsgáljuk meg mind a kedvező, mind a figyelmeztető jelek hátterét. Részrehajlás-mentességet kértek, és arra utasítottak bennünket, hogy ne fogadjunk el régi bölcsességeket, az érzelmek ne befolyásoljanak bennünket, és eredményeinket „félelem és rokonszenv nélkül” adjuk elő. Az ilyen szabadság egyszerre ritka és terhes. Reméljük, hogy ezt a terhet úgy viseltük, hogy azzal kiérdemeltük az Önök tiszteletét.

Megnyugtató, hogy megbízásunknak megfelelően ez a tanulmány bizalmas marad, mert ez lehetővé tette, hogy munkánkat a legnagyobb őszinteséggel végezzük. A Munkacsoport tagjai személyesen elkötelezettek abban, hogy ezt a bizalmasságot megőrzik. Ha a tanulmány tartalma vagy a szerzők neve nyilvánosságra kerül egészben vagy részben, mi egyéneként, és közösen is megtagadunk minden kapcsolatot a tanulmánnyal, és vitatjuk a valóságát.

Ez azonban nem jelenti munkánk megtagadását, sőt ellenkezőleg, félretéve az önmérsékletet, nem hisszük, hogy akármilyen más csoport, akárki hozta is azt létre, képes lett volna ilyen közel kerülni a meztelen valósághoz, amellyel a mai világban szembesülünk. Azonban kétségeink vannak afelől, hogy az olvasók - kivéve azokat, akik számára a tanulmány készült - a szükséges távolságtartással képesek-e a tanulmány tartalmát elfogadni, anélkül, hogy az olvasást erős érzelmi reakciók színeznék. A tartalmat túl fontosnak tartjuk ahhoz, hogy ilyen kockázatot vállalhatnánk.

A tanulmányt egyhangú egyetértéssel adjuk át. Ezt az egyetértést azonban nem egykönnyen értük el. Különösen a munka késői szakaszában, az érveket és az azokból következő javaslatokat illetően bizonyos tagok fenntartásaikat fejezték ki. Amint azonban a világ jelen állapotának diagnózisától a lehetséges alternatív stratégiák és megoldások felé haladtunk, meggyőződünk arról, hogy javaslataink a cselekvés egyedül lehetséges útját mutatják meg. Ezek olyan alapelvekből - beleértve a morális alapelveket is - származnak, amelyekhez a mi generációnk talán nem is tud igazodni, csak a jövőbeliek. Az előzőekben említett "olvasók, akik számára a tanulmányt szántuk", bizonyos fokú csalódást okoztak; ugyanis szerettünk volna többet megtudni a Megbízók személyéről, és ennek a dokumentumnak a pontos státusáról, még akkor is, ha megnyugtattak bennünket, hogy a tanulmányt olyan személyek veszik majd komolyan, akik pozíciójuknál fogva megvalósíthatnak bizonyos javaslatokat, vagy talán valamennyit is. Ettől az ígéretről felbátorítva, képességünk legjavát adva fejeztük azt be, saját meglepésünkre, függetlenül attól, hogy mi történik vele a jövőben.

Tanulmányunk olyan szűkszavú, amennyire terjedelmes tárgya megengedi, ezért nem készítettünk hozzá hagyományos "vezetői összefoglalót". Egy ilyen eljárás sértené azokat az olvasókat, akik tekintélyes összeget fektettek be ennek a dokumentumnak az elkészítésébe. Úgy gondoljuk, hogy időt takarítanak meg, ha a teljes szöveget elolvassák.

Köszönetet mondunk összekötőnknek, Mr. "Gentian"-nak elismerésre méltó hatékonyságáért, és azért, hogy gondoskodott a teljes kényelmünkről tavalyi munkánk közepette. Plenáris összejöveteleinket a kellemes svájci tómelleki városban, Lugánóban tartottuk, ezért munkánk eredményét Lugánói tanulmánynak hívjuk. A formális címe az anyagnak azonban: A kapitalizmus megőrzése a huszonegyedik században.

A kidolgozás szakaszában követett elővigyázatosságnak megfelelően, ezt az Átadólevelet a Munkacsoportban használt álneveinkkel írjuk alá, amelyekhez igazság szerint meglehetősen hozzászoktunk.

Aláírások: Asphodel, Burdock, Cinquefoil, Dill, Edelweiss, Foxglove. Hawkweed, Pennycress, Snowbell⁴

⁴ Különböző növény- és virágnevek. (A ford.)

ELSŐ RÉSZ

1.1. Veszélyek

Tudomásunk szerint eddig egyetlen munkacsoport sem szembesült ilyen széles és ilyen ijesztő témakörrel, mint a miénk. Azt kérték tőlünk, hogy: azonosítsuk a szabadpiaci kapitalizmus rendszerét fenyegető veszélyeket, továbbá azokat az akadályokat, amelyek a rendszer általános elterjedésének és megőrzésének az útjában állnak az új évezredben; vizsgáljuk meg a világgazdaság jelenlegi állapotát a feltárt fenyegetések és akadályok szempontjából; javasoljunk olyan stratégiákat, konkrét intézkedéseket és irányváltásokat, amelyek maximalizálják annak valószínűségét, hogy a szabadpiaci, globalizált kapitalista rendszer megmaradjon uralkodó rendszerként.¹

¹ Vizsgálatunk tárgyának tudományos neve a "kapitalizmus". Azonban Karl Marx írásai óta ez a fogalom szükségtelen negatív vonásokat kapott a világ egyes részeiben. Ezt megállapítva, a továbbiakban általában a „szabadpiaci” vagy a „piaci” gazdaságot használjuk a "kapitalizmus" helyett. Ami távlatunk a "liberalizmus", annak klasszikus értelmében; kissé zavaróan, Észak-Amerikában a „liberálisok” a középtől balra állnak, és a jóléti államot védik. A "neoliberális" és a "neokonzervatív" fogalmak ugyancsak használhatóak az elemzésünkben.

A tanulmány első részében a fenyegetésekkel és a veszélyekkel foglalkozunk, míg az ajánlások és javaslatok a második részben kerülnek sorra.

A csoport feltétel nélkül osztja a Megbízók véleményét: a liberális, piaci alapú, globalizált világrendszernek nemcsak hogy elfogadandó alapértéknek kell lennie, hanem győzedelmeskednie is kell a világon a huszonegyedik században. Úgy látjuk, hogy egy egyéni szabadságon és kockázaton alapuló gazdasági rendszer garantálja a más irányú szabadságot és értékeket is.

Elfogadjuk a Megbízóinknak azt a felkérését is, hogy amennyire csak lehet, érzelem, előítéletek és prekoncepciók nélkül dolgozzuk ki ezt a tanulmányt. Reméljük, és bízunk is benne, hogy tudományos és kulturális háttérünk ezt lehetővé teszi számunkra.

Fenyegetések és akadályok

A liberális szemlélet fenyegetettségei és akadályai mélyrehatóak, és a rendszer sokkal nagyobb veszélyben van, mint azt sokan gondolják. A következő évszázadban, és később is, ezért lesz könnyebb szóban megvédelmezni, mint tetteben!

A félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy nem tartjuk valószínűnek valamilyen neoszovjet birodalom újraéledését; komoly kétségeink vannak azt illetően, hogy bármilyen világpolitikai-gazdasági rendszer számottevően versenyezhetne a globális piacgazdasággal a következő évtizedekben, akár elméleti alapon, akár a gyakorlatban. Egy újjáéledő, hiteles marxizmus vagy valami egyéb rendszer nem szerepel a lehetőségek között. Azt sem gondoljuk, hogy bármilyen vallásos irányzat is elegendő politikai és gazdasági súlyra tehetne szert, bár az előfordulhat, hogy egy ilyen irányzat periférikus problémákat okozzon.

A rendszer fenyegetettségei mélyebbek, mint amit a politika, az ideológia vagy a vallásos hit jelenthet. Nem elegendő, hogy ez a rendszer lényeges gyakorlati előnyökkel és valódi elméleti megalapozottsággal rendelkezik. Senki nem tagadhatja, hogy jelenleg milliók húznak hasznot belőle, bár a rendszer tradicionális észak-amerikai és európai erősségei vagy a világ egyéb hatalmas területei csak a legutóbbi időkben nyíltak meg a jótéményei előtt.

Milliók erősen hiszik, hogy ők is gyarapíthatják tulajdonukat, mivel a kapitalizmus nem egyszerűen közgazdasági tan és szellemi teljesítmény, de egyben forradalmi ezredéves erő és remény, amilyen a kommunizmus is volt annak idején. Lényegében ez volt a gyökere annak, hogy a két rendszer egymás halálos versenytársa lett.

Az azonnali anyagi előnyökre törekvés sokkal hatásosabbnak bizonyult (hogy az igazságosságot ne is említsük), mint a kommunizmus vagy a vallás ígéretei, amelyek kielégítést csak a távoli, meghatározatlan jövőben vagy a másvilágon adnának. Ilyen versenyben a piactér zaja és csengése mindig győzni fog a jövőbeli földi vagy égi paradicsomot hirdető kórus felett. Miért lenne tehát a piaci rendszer fenyegetett? Erre több indokot is megfogalmazunk.

A környezet katasztrofális leromlásának lehetősége

A veszély jelei mindenhol terjednek körülöttünk, bár most még ritkán hagynak nyomot a hagyományos közgazdasági modellekben. A piaci rendszer jövőjének legnagyobb akadálya a természet maga, és az nem kezelhető ellenfélként. Az üzenet: megőrzés vagy elpusztulás.

Lehet, hogy a professzionális közgazdászok vakok a környezeti veszélyt illetően, mindenesetre úgy viselkednek, mintha erről mi-né] kevesebbet volna érdemes beszélni. Lehet, attól félnek, hogy a mi gazdasági rendszerünk fő ellentmondását leleplezni vagy elemezni hátrányos lenne a rendszer megőrzése szempontjából, és egyben aláásná szakterületük tudományos elismertségét, és saját szaktudásukat is megkérdőjelezné.

Bármilyenek legyenek is a közgazdaságtan fő áramába tartozó elméletek korlátai és elhallgatásai, az világossá vált

Nicholas Georgescu-Roegennek² az 1970-es években folytatott úttörő munkájából (amelyet később Herman Daly professzor és mások népszerűsítettek), hogy a gazdaságot végső soron a tényleges vagy potenciális energiafolyam vagy "entrópia" vagy az "elhasznál", rendelkezésre nem álló energia szempontjából kell vizsgálni. Más szavakkal, a gazdaságnak, mint egyéb fizikai rendszereknek (az emberi testet is beleértve), a termodinamika II. alaptörvénye szerint kell működnie.³

Ez a törvény egyszerűen azért érvényesül, mert a gazdasági rendszerünk a természeti világ alrendszere, és nem fordítva. Azt gondolni, hogy a gazdaság a nagyobb rendszer, és a természet csak alrendszere ennek, és így "mechanisztikus ismeretelmélettel" (ezek Georgescu-Roegen szavai) vizsgálni a gazdasági jelenségeket egyértelműen mesterséges konstrukció. Úgy gondoljuk, ez a megközelítés egyben az összeomlás receptje is.

A klasszikus mechanikában valamennyi folyamat megfordítható. A megfordíthatóságot hasonlóképpen feltételezi majdnem minden neoklasszikus, keynesi és marxista gazdasági elmélet is. Egyetlen esemény sem lép át egy kritikus határt; és ha elegendő idő áll rendelkezésre, minden visszafordítható a kezdeti állapotba. Georgescu-Roegen világosan kifejti, hogy ez értelmetlenség:

A gazdasági folyamat nem izolált, önmagát fenntartó folyamat Ez a folyamat nem működhet folytonos csere nélkül. amely megváltoztatja a környezetet, és ezek a változások egyre inkább visszahatnak a gazdaságra.

² The Entropy Law and the Economic Process. Cambridge, Mass., 1971. Harvard University Press.

³ "Egy zárt rendszer entrópiája az idővel növekszik", vagy "a hő nem szállítható át semmilyen folytonos, önfenntartó folyamattal a hidegebb testről a melegebbre".

Ha ezt az alapvető igazságot felismerjük, az egyben a következő generációnak átadott tudományos elméleti alapok többségének újragondolását vonja maga után, és ez az elméleti és gyakorlati feladat mérsékelt lelkesedést vált ki.

A mi kötelességünk azonban nem az, hogy pajzsként használjuk a szakterületünket, hanem hogy a világot a maga valóságában tárjuk fel. Eltagadni azt a hatalmas nyomást, amelyet a természetnek el kell viselnie a kapitalista gazdaságtól (és még inkább a megelőző szocialistától), bolondság lenne. A standard közgazdasági számítások úgy kezelik mind a megújuló, mind a nem megújuló erőforrások ("természeti tőke") fogyasztását mint bevételt és mint a növekedéshez való hozzájárulást. A növekedést viszont egyezőnek tekintik a gazdasági jóléttel.

Egy ilyen rendszerben egy felnevelt erdő eladása fatörzsként, fűrészelt gerendaként, faszénként, bútorként és így tovább, csak az egyenleg pozitív oldalán áll. Az erdő által képviselt természeti tőke szétrombolása és azok a "szolgáltatások", amelyeket ez az erdő nyújt, mint például az erdő szén-dioxid-megkötő kapacitása, a talaj stabilizálása, otthon nyújtása a különböző fajok részére, sehol sem találhatóak az egyenlegben.

A levegőt, a vizet, a talajt úgy tartják számon, mint ingyenes, vagy majdnem ingyenes javakat; a korlátozott rendelkezésre állás miatti értéküket sehol sem ismerik el, illetve kalkulálják be. A halmenységnek, a talaj felső rétegének, az ásványoknak, ózonrétegnek, állatfajoknak, a ritka növényeknek stb., a kimerítését vagy bevételként könyvelik el, vagy a csökkenő hasznot állami támogatással kompenzálják azok számára, akiknek a szándéka éppen a további kimerítés (ilyenek a mezőgazdasági cégek és a természeti erőforrásra épülő társaságok).

A liberalizmus hosszabb távú sikere szempontjából egy ilyen hozzáállás az öngyilkossággal egyenlő. A gazdaságot egy korlátozott fizikai világ tartalmazza, és nem fordítva. A bioszféra valósága adott; ennek erőforrásai nem bővíthetők; elnyelő kapacitása nem növelhető emberi beavatkozással; és ha egyszer sérülést szenvedett, nem tér vissza a "kezdeti feltételekhez". A helyzetről csupán a Keynes-féle mondás: "hosszú távon, amikor mi már mindnyájan halottak leszünk", juthat eszünkbe.

A gazdaság, az előzőekkel ellentétben, az inputként felhasznált energiát és anyagokat transzformálja outputtá, amely javakat és szolgáltatásokat jelent, továbbá hulladékokat, környezetszennyezést és hőt (entrópiát), amelytől a folyamat úgy szabadul meg, hogy változásokat idéz elő a bioszférában.

Más szavakkal, a gazdaság nyílt rendszer, amely egy zárt rendszeren belül működik.

A jelenlegi leíró és elszámoló technikák nem mondják meg mindazt, amit tudnunk kellene. Ezek nem megfelelő eszközök, mivel a vállalati és nemzeti elszámolások „matematikai-mechanikus” konstrukciók, és azt feltételezik, hogy a gazdaság a természettől függetlenül működik.

Azok a javak és szolgáltatások, amelyeket a bioszférától elvonunk, ekképpen alulértékeltek, vagy egyáltalán nem értékelték; a bioszférába visszabocsátott környezetszennyezés, hulladékok és hó nem jelennek meg költségként. A valódi környezeti költségeket externalizálták: így ezeket a társadalomnak és az egész bolygónak együtt kell viselnie.

A méret kérdése így fontossá válik. Ha a gazdaság mérete a bioszférához képest kicsi, ahogyan ez a jelenlegi századig volt, akkor a környezeti kérdések nem jelennek meg, kevésbé fontosak, vagy legfeljebb alkalmoszerűen és helyenként érdekesek. Amint azonban a gazdaság növekszik, a méret kritikussá válhat.

A világnak ma kevesebb, mint két hét alatti fizikai termelése egyenértékű az 1900-as év teljes termelésével. A gazdasági output (vagy "throughput", amely jobban mutatja az erőforrás-felhasználás, a transzformáció és a melléktermékektől való megszabadulás folyamatának dinamikáját) minden 25-30 évben megduplázódik. A következő évszázad elején az aktivitás mértéke eléri a bioszféra által szabott korlátokat, sőt, a bolygó életfenntartó kapacitásának határát is.

A javuló technológia ugyan késleltetheti ezt a folyamatot, de teljesen meg nem állíthatja. Több jel arra mutat, hogy a versenypiaci rendszer már ma is bizonyos természeti határok átlépéséhez vezetett, de ezt a politika felelősei nem ismerik fel időben, csak amikor már túl késő. E korlátok némelyike jól ismert: az eltűnő ózonréteg, az ember által okozott klímaváltozás, az összeomló halászat és hasonlók.

A természeti rendszerekbe való emberi beavatkozás most is érezhető gazdasági költségeit képező következménye a növekvő gyakoriságú és erejű trópusi viharok, amelyeket sok tudós a globális felmelegedés számlájára ír. A hurrikánok a legdrágább természeti katasztrófák Amerikában, és az előrejelzések szerint az okozott károk az eddigieknél is magasabbra szökhetnek.

A világ legfőbb biztosítói felismerték, hogy e "természeti" katasztrófák számottevően megnőtt gyakorisága olyan kiadást jelent az iparágukban, amely igen jelentős, és valószínűleg fenntarthatatlan. Most újfajta pénzügyi konstrukciókat javasolnak, annak reményében, hogy átterhelhetik a jövőbeli kártérítési igényeket olyan beruházókra, akik készek arra fogadni, hogy nem lesznek katasztrófális viharok.

A környezeti feszültségek politikai instabilitáshoz és fegyveres konfliktusokhoz is vezethetnek. A világ népességének körülbelül 70%-a már ma is vízhiányos területen él. Környezeti konfliktus először a Közel-Keleten, Afrika Száhel-övezetében (a Szaharától délre elterülő félszáraz szavannán) és Ázsiában várható, majd folyamatosan átterjed a jobban ellátott területekre is, és a gazdaságra megjósolhatatlan hatással lesz.

Óriásvállalatok, jólétben élő közösségek és gazdag emberek, akármekkora legyen is vagyonuk, nem bújhatnak ki a környezeti lepusztulás hatása alól. Sőt, úgy tűnik, erőtlennek bizonyulnak még arra is, hogy a folyamatokat megállítsák. Azt a paradoxont illusztrálják, hogy egy rendszer kedvezményezettjei nem képesek megvédeni azt a rendszert, amelyik őket a kedvezményekben részesíti, - ezzel a paradoxonnal e tanulmányban még többször is találkozunk.

Ennek a problémának a gyökere az elszabadult liberalizmus. A romboló folyamatok megfordításának költségeit csak néhányan fizetnék meg, de a hasznából sokan részesülhetnek. Ha az egyik társaság beszüntetné a halászást, hogy a halállomány magához térhessen, akkor egy másik, kevésbé finnyás versenytárs azonnal a helyére lépne, az eddig megmaradt halakat kifogná, és a környezet iránt nagyobb felelősséget érző cég kerülne bajba. A rövidtávú érdekek tehát győzedelmeskednek.

Senki sem akar elsőnek lépni, így tehát mindenki utoljára lép. A vállalkozók nem kívánnak erős államot, amely a vállalkozásokat szigorú szabályokkal korlátozza, még kevésbé akarnak globális kormányzást, így tehát senki sem szabályozza a vállalatokat. Senki sem engedheti meg magának, hogy megálljon és irányt váltson, így tehát a rombolás folytatódik. Ugyanakkor senki sem élhet egy halott bolygón.

Káros növekedés

Azt mondani, hogy a szabadpiaci gazdaságot a növekedés fenyegeti, örültségnek vagy pedig eretnységnek hangzik. Mindenki tudja, hogy gazdaságunk motorja a növekedés, és hogy a növekedésből nem következik stagnálás vagy visszaesés. Megkockáztatva egy hasonlatot, ahogy a Szahara vagy az Arktisz (északi hómező) zord környezetében az utasnak mennie kell előre, vagy az elpusztulást kockáztatja, ugyanúgy a piacon utazók sem állhatnak meg nyugodtan.

A megállás előbb-utóbb a félretolást és a megsemmisítést jelenti, az útszélen való halált. Ilyen módon a növekedés a rendszer soha nem szűnő követelményévé vált, de a növekedésre fordított legtöbb erőfeszítés ma ellentétes eredményeket, sőt, káros és romboló trendeket vált ki. A fogalmat újra kell vizsgálni és definiálni. A "növekedés" és a "jólét" között éles különbséget kell tenni. A nagyobb és több nem feltétlenül jelent jobbat.

Vegyünk egy közönséges példát az amerikai sajtóból: az USA biztosítási adatainak megfelelően, az autólopás 8 milliárd dollár költséget okozott 1995-ben; ugyanebben az évben a gépjármű-tulajdonosok 675 millió dollárnyi elektronikus eszközzel látták el járműveiket, hogy a lopást megnehezítsék. Ez a piac 2000-re várhatóan eléri az 1,3 milliárd dolláros forgalmat. Az azonban felettébb rövidtávú szemléletre vallana, ha felkiáltanánk: "Ez jó, mivel az autófelszerelési ipar növekszik!"

Az ilyen gazdasági tevékenység mindazonáltal "növekedés"-nek minősül, mivel bővíti a bruttó nemzeti terméket (GNP), csakúgy, mint a rák kezelése, a kábítószer-rehabilitáció, a terrorista akciók által okozott károk helyreállítása és így tovább. A GNP növelésének valószínűleg a leghatékonyabb módja a hadviselés.

Bár valamikor a növekedés közeli kapcsolatban volt a jóléttel, ez ma már nem igaz. Az egyre erősebb gazdasági növekedés olyan szociális jelenségekkel járt együtt, amelyekből az emberek többsége inkább nem kérne. Annak a növekedésnek a pontos mérése, amelyik a múltbeli hibák korrekcióján alapul, nem lehetséges, de hangsúlyozzuk: sürgős szükség van arra, hogy ezt a közgazdasági paradoxont új, élesebb fényben vizsgáljuk meg.

Ahelyett, hogy üdvözlőnénk a növekedést csak a növekedés kedvéért, számolnunk kell annak teljes költségével, beleértve a környezeti és a szociális költségeket is, amelyeket mindeddig externalizáltak azok, akik a veszélyes növekedés pénzügyi hasznát élvezik.

Szociális szélsőségek és szélsőségesség

A szabadpiac jövője attól is függ, hogy melyik társadalmi réteg kapja a növekedésből származó javakat. Ha a javak a népesség alsó, szegényebb feléhez kerülnek, akkor ezek a viszonylag szegény emberek pénzüket túlnyomórészt a fogyasztásra fordítják, és a keresletet folytonosan fenntartják. Ha viszont a javak a szociális skála felső részéhez jutnak, akkor a jutalmazottak annak egyre nagyobb részét viszik a pénzpiacokra, az anyagi javak és a szolgáltatások vásárlása helyett. Ennek eredményeképpen a kereslet esik, magával hozva annak veszélyét, hogy a készletek növekednek, túltermelés lesz, majd stagnálás. A bevételelosztás tehát alapkérdés a rendszer egészségessége szempontjából.

Ebben van a veszély forrása: a gyengén szabályozott versenyzgazdaságok - bár sokaknak kedveznek - mégis főként a "felső rétegeket" jutalmazza. A jó néhány országot magába foglaló csoportban tapasztalt tények túlnyomó többsége is azt mutatja, hogy a liberalizációt és deregulálást követően a felső 20% pozíciói javultak. Minél közelebb voltak tagjaik a csúcshoz, annál többet nyertek. Ugyanez a törvény érvényes - megfordítva - a maradék 80%-ra: mindannyian veszítettek valamennyit, de a legtöbbet a legalacsonyabban lévők.

Az éles szociális elkülönülés és az "osztályharc", ahogyan a marxisták talán még ma is nevezik, valódi fenyegetést jelent. Ha az egyenlőtlenségek egy bizonyos határt átlépnek, veszélyesek a rendszerre, és gondosan figyelemmel kell kísérni azokat.

Az a tény, hogy a vagyonban és az életkörülményekben fennálló nagy különbségek dühkitörést, robbanásszerű viselkedést és erőszakot eredményezhetnek, egyáltalán nem újdonság, de a huszadik század egy új fordulatot hozott ehhez a régi igazsághoz képest: azt a tendenciát, hogy az információban gazdagok kiprovokálják az információban szegények dühét és erőszakát. Az "információszegénység" az egész bolygót átfogó kategória, és nem feltétlenül egyezik meg a materiálisan szegények csoportjával.

Az információszegények, éppen azért, mert nem tudnak elegendő mennyiségű információt előállítani, felvenni vagy feldolgozni, vagy nem elegendő gyorsasággal teszik ezt, nem képesek jól működni a gazdasági életben, még akkor sem, ha egyébként szociálisan nincsenek a legrosszabb helyzetben. Munkára való hajlandóságuk, izomerejük viszont egyre inkább haszontalanná válik a számítógépkorszakban.

Néhány gazdag ország, mint például az Egyesült Államok, a szociális rétegek közötti éles vagyoni különbségek ellenére még mindig képesnek látszik az osztályok közti súrlódások kezelésére, bár a zárt, fallal körülvett, kapuval ellátott magánközösségek (lakóparkok) ezrei leleplezik a mélységes félelmet. Nem világos, hogy ez a viszonylagos nyugalom meddig tarthat, különösen, ha a középosztály többé már nem számíthat olyan szociális juttatásokra, amelyeket egykor külön pénzügyi terhek nélkül is megkapott, mint például a kielégítő közoktatást és a biztonságos lakókörnyezetet.

Az Európai Unióban, bár a különféle szélsőségek kevésbé tűnnek elő, a krónikus munkanélküliség, a keresetek stagnálása az alacsonyabb szinteken és az ideiglenes - részmunkaidős - foglalkoztatás uralkodóvá válása (az európai kontinensen) vagy a "dolgozó szegények" számának rohamos növekedése (Nagy-Britanniában) felháborodást kelt az egyik oldalon, és félelmet a másikon.

Európai kormányok keletkeznek és szűnnek meg a foglalkoztatás kérdése miatt, és a polgárok hiábavalóan próbálják a kört négyzögesíteni. Az európaiak munkát akarnak, de nem akarják feladni szociális javaikat, cserébe a rugalmasabb munkaerőpiacért. Sok kutató beszélt a társadalmi folyamatokat kommentálva az "eltűnő közép"-ről és a középosztályhoz tartozó emberek aggodalmáról, akik félelemben élnek amiatt, hogy elveszíthetik saját és gyermekeik biztonságát. Ezért az állapotért hangsúlyozottan a globalizációt kárhozzatják.

Sok harmadik világbeli országban, különösen Latin-Amerikában, ahol a szélsőséges gazdagság és nyomor mindig is együtt járt, a bőség hasznát már most kiegyensúlyozták a hátrányai. A magán biztonsági őrök nem nélkülözhetőek, a gazdag szülők gyermekei nem mehetnek kíséret nélkül az iskolába a gyermek elrablásától való félelem miatt, az üzleteknek védelmi pénzt kell fizetniük, a nők nem viselhetnek ékszert az utcán, kocogni vagy kerékpározni lehetetlen, saját autót vezetni vagy taxit hívni kockázatos, de a tömegközlekedés elképzelhetetlen és így tovább.

A szegények felháborodását mindenhol tovább növelik a televízió fényűző életmódot bemutató (bár kitalált) történetei (amelyek rendszerint botrányos erkölcstelenséggel vagy botrányos viselkedéssel párosulnak). Milliók veszik ezeket a szappanoperákat komolyan; azt hiszik továbbá, hogy a gazdagság véges, és igazságtalanul lett a léha keveseké, és így "ellopták" azoktól, akik azt megérdemelnék, és akik közé saját magukat is sorolják.

Más egyenlőtlenségek teljesen közömbösek lehetnek a felháborodás-erőszak dialektikájában. Egy, a moralisták által gyakran idézett példa a 450 milliárd dollár körüli vagyonnal rendelkező gazdagok esete, akik így annyit "érnek", mint két és fél milliárd harmadik világbeli ember (az ezekben az országokban az egy főre jutó nemzeti jövedelem alapján számolva).

A milliárdosok szembeállítását a szegény milliárdokkal nem lényeges a szabadpiac folytatódó sikere szempontjából, mert a világ gazdagsága nem véges, hanem rugalmasan változik, és legalábbis eddig állandóan növekedett. A milliárdos sikerét nem úgy fogják fel, mint amit a szegényektől vettek el, mivel a két csoport nem ugyanabban a fizikai térben él. Teljesen valószínűtlen, hogy a két és fél milliárd valaha is találkozik a 450 milliárdot birtoklók csoportjával, avagy követelné azok tulajdonait, de ha ezt mégis megtennék, nem tudnának ezen követelésüknek érvényt szerezni.

A győztesek és vesztesek fizikai szomszédossága az előzőek életét sokkal kényelmetlenebbé teszi, mint amilyen lehetne a jogaik szerint.

Paradox módon azonban a győztesek még komoly veszélyhelyzetben sem válnak a vagyoniuk szegények közötti szétosztásának a szószólóivá, bár így jelentősen csökkenthetnék saját kockázatukat. A győztesek jelszava az marad, ami mindig is volt: "Après nous, le déluge" (Utánunk a vízözön), vagyis nem érdeklik őket a következmények.

Időközben a nyugati politikusok segítségül hívják a "családi értékeket", abban a tévhitben, hogy ezek az értékek valahogyan összetartják a társadalmat, amely egyre fokozódó nyomásnak van kitéve. Ezek a politikusok nem magyarázzák meg azt, hogy az emberek tömegei hogyan alkalmazkodhatnak gyorsan a munkanélküliséghez, az alsóbbrendű vagy különleges munkakörülményekhez, a földrajzi áthelyezéshez és a hosszabb munkaidőhöz, miközben egyidejűleg szeretnék a családjuknak több időt és figyelmet szentelni. A legtöbb észak-amerikai és európai családban ma mindkét szülő dolgozik, hogy kielégítsék a család szükségleteit. Így a család egyre kevésbé tud hozzájárulni a társadalom stabilitásához.

A privatizálás és az állami szolgáltatások leromlásának légkörében az emberektől elvárják, hogy helyi közösségükért és szegényebb honfitársaikért nagyobb felelősséget vállaljanak. Az azonban nem világos, hogy az emberek, akik szükségszerűen versenyeznek egymással, és saját érdekeiket teszik az első helyre, a munkahelyen kívül hogyan fogják radikálisan megváltoztatni mentalitásukat, hogy "megspórolt" idejükben a hátrányos helyzetűekhez és a kivetettekhez vonzódjanak.

A könnyörtelen gazdasági nyomás, párosulva a szociális háló szétfoslásával azt jelzi, hogy nem egyszerűen a "birtokosok" és a "nincstelenek" egy másik korszakába lépünk át, ahogyan az a nagy világgazdasági válság idején volt. A mi világunk a Bentiek és a Kintiek világa. Az optimisták makacsul állítják, hogy sokkal több nyertes lesz, mint vesztes, több Benti, mint Kinti. Tanúi lehetünk a szociális integrálódásnak - hatalmas számú Kinti behozásának -, amely félelmetes kihívás a rendszer rugalmassága számára.

Ahogy egy ország polgárai folytonosan kitöltik a gazdagságnomor és a biztonság-bizonytalanság skáláját, éppen úgy a teljes földrajzi régiókra is vonatkozik ez az egyenlőtlenség, amelyet a liberalizáció és a globális verseny generál. E régiókat szintén "győztesek"-nek és "vesztesek"-nek minősíthetjük.

Délkelet-Anglia és London bizonyos körzetei virágzanak, ugyanakkor az északi vidékek nagy része és a főváros bizonyos körzetei lepusztultak. Az Egyesült Államok "rozsdáövezete" éles kontrasztot jelent a dinamikusabb déli és nyugati területekhez képest. Globális méretekben az ázsiai "Tigrisek" vagy „Sárkányok” országait nevezik tipikusan "győztes"-nek. Tanulmányunk befejezése idején azonban az egyre mélyülő pénzügyválság miatt ezek az országok alacsonyabb minősítést kaphatnak. Afrika a vesztes mintapéldája.

A "vesztesek", pszichológiai választ adva, akár magukat vagy vezetőiket hibáztatják, akár visszautasítják saját bűnösségüket és felelőségüket a "vesztességükért", előbb-utóbb megkísérik kompenzálni hátrányaikat. Az eszközök, amelyeket választhatnak, az egyéni öngyilkosságtól a tömeges kivándorlásig terjedhetnek; a politikai tiltakozástól és békés tüntetéstől a saját hadseregek létrehozásáig és a nyílt terrorizmusig.

Akármilyenek legyenek is az egyéni vagy a kollektív stratégiák, a vesztesek mindenképpen destabilizálják az uralkodó rendszert. Az egyenlőtlenségek elleni szétszórt vagy szervezett tiltakozást komolyan kell venni, és kezelni kell gazdaságilag, kulturálisan, és ott, ahol erre van szükség, katonailag.

A huszonegyedik századnak a szükséges piaci szabadság megőrzése és a szabadpiac által okozott szociális mellékhatások megelőzése vagy kezelése közötti rendkívül keskeny mezsgyén kell haladnia. Másként a költségek hamarosan túlszárnyalják a hasznot, még azok számára is, akik földrajzilag és pénzügyileg a csúcson vannak.

Gengszterkapitalizmus

A nagybani bűnözés elszívhatja az életerőt a törvényes gazdasági tevékenység alapjaitól. Különösen, mióta a szovjet birodalom szétesett, és Kína magáévá tette a piacgazdaság bizonyos elemeit, a "gengszterkapitalizmus" (ahogyan azt egy üzleti magazin nevezte) a bolygó hatalmas területein tért hódított. és másokat is fenyeget.

A másodlagos gazdaságok nagysága, amelyek alapja a drogkereskedelem, a fegyvercsempészet. a pénzmosás és a korrupció minden fajtája, ma milliárd dollárokból mérhető, és ezeknek a gazdaságoknak szinte óránként új belépői vannak.

A világ hatalmas területei máris kívül esnek bármilyen állam törvénykezésén. A törvényes hatalmi tényezők nem feltétlenül tudják, hol vannak magánrepülőterek, kokaingyárak vagy drogkartellközpontok, és még kevésbé képesek ellenőrizni ezeket. A kartellek nemcsak pénzügyi, hanem stratégiai hatalmat is kiépítettek: széles körben beszélik, hogy az egyik hatalmas latin-amerikai drogbáró megszarolt egy törvényes kormányt, azzal fenyegetőzve, hogy lelövi a kereskedelmi repülőgépeket a telephelyéről indított rakétákkal, amelyeket az illegális fegyverpiacról vásárolt.

Amint a gengsztercsoportok és maffiák kiterjesztik befolyásukat, a politika és a pénz követi őket. A törvényes üzletet magába szívja az örvényük. A bandák megengedhetik maguknak, hogy - ha erre szükségük van - megvegyék a nemzeti kormányok szükséges részeit.

A "drogháború" magas rangú mexikói hivatalnokairól kiderült, hogy őket a drogbárók fizetik, akik ugyancsak alkalmaztak korábbi amerikai zöldsapkásokat is, felhasználva azok felkeléssel szembeni gyakorlatát a rendőrség és az FBI ellen. A korábbi szovjet tagköztársaságok katonai tisztviselői lopott fegyverekkel (és valószínűleg nukleáris anyagokkal) való üzleteléssel egészítették ki szánalmas fizetésüket. Az elbocsátott bolíviai ónbányászok boldogan termelik és dolgozzák fel a kokaint. Ezt a folyamatot a kiterjedt munkanélküliség táplálja: a titkos szervezetek megszerezhetik mindazt a munkaerőt, amelyre szükségük van, beleértve a magánhadsereg katonáit is.

A súlyosan eladósodott országok sokkal többet keresnek a drog, a kézfegyverek vagy a bevándorlók exportjával, mint a legálisan termelt és exportált javakkal. Több elemző szerint az orosz-csecsen háború olyan bűnözői csoportok vetélkedése volt, amelyek stratégiai erőforrásokhoz akartak jutni. A nagy törvényen kívüli gazdaságok, amilyen az orosz is, bármilyen irányt vehetnek: a korábbi szovjet tagköztársaságok és a radikális iszlám államok közötti kiszámíthatatlan szövetségek lehetővé tennék az olajkészlet jelentős részének ellenőrzését.

A dereguláció, amely önmagában kívánatos, teljesen általánossá válhat, és lehetetlenné teheti saját eredeti célját. A jelentős hasznot hajtó, párhuzamos gengszterkapitalizmus valóban robbanásveszélyes lehet, és ez a törvényes piaci rendszert fenyegető veszély már ma is világosan látszik. Ha valóban sikerül helyettesítenie a törvényes gazdaságot, akkor a verseny tradicionális szabályai darabokra törnek, és a vállalati terrorizmus rendszeres lesz. A mai, viszonylagosan kiszámítható üzleti környezet helyét a tartós anarchia foglalhatja el, a Hobbes által leírt, mindenkinek mindenki ellen viselt háborújával, az egyének, a cégek és a nemzetek vonatkozásában egyaránt.

Pénzügyi szétesés

Egy nagy pénzügyi katasztrófa kockázata egyre növekszik; valójában az lep meg bennünket, hogy ez még nem következett be.⁴ Bemutatjuk a pénzpiacok lényeges velejárójaként jelentkező erős ingadozást mint súlyos fenyegetést a piaci gazdaság számára.

A világ tőzsdeindexeinek (Dow Jones, FTSE, CAC-40 vagy Nikkei) alapja túlságosan szűk. Ezek az indexek pénzügyi alapjukat tekintve rendkívül korlátozott számú, talán csak 50-60 óriás transznacionális vállalat helyzetét mutatják. A derivatív piacokat⁵ ma már több tízmillió dollárra értékeli, legalábbis névértékben, ami jóval több, mint a világ legnagyobb gazdaságának, az Egyesült Államokénak a GNP-je. Bár a piacnak a legtöbb helyen és időben a belső tulajdonsága a bölcsesség, a történelemben már volt olyan örültségből vagy elmezavarból indított támadás, amely veszélyeztette azt a rendszert, amelyet megbízásunk szerint meg kell védenünk. Ez a veszély ma nagyobb, mint bármikor a múltban, és ezért ez a legfontosabb témák egyike, amelyet a későbbiekben részletesen elemeznünk kell.

⁴ Tanulmányunknak ez a fejezete az 1997 novemberében-decemberében bekövetkezett koreai és indonéziai összeomlás előtt készült el.

5 A derivatív piac a származékos ügyletek piaca. Ilyenek a határidős devizaügyletek, vagy a részvények vételére szóló utalványok. A tevékenység lényege az eredeti pénzügyi befektetések - például részvény- vagy kötvényvásárlás - során jelentkező veszteségek kockázatának csökkentése.

Az ellentmondások összefoglalása

Egyszerűen fogalmazva Megbízóink azt kérdezték tőlünk, hogy a globális gazdasági rendszert nem fenyegeti-e valamilyen súlyos sérülés, jó irányban halad-e a veszélyek elhárításához, és ha nem, akkor hogyan lehet megvédeni. Az eddig leírt fenyegetések valamennyien tartalmaznak ellentmondó szempontokat. A belső ellentmondások nem sejtetnek jót a rendszer folytatódó biztonsága szempontjából:

- A piac ítéli meg a legjobban az emberi gazdasági tevékenység bölcsességét és értékét, de ez a piac nem mondja meg, hogy mikor lépünk át valamilyen veszélyes környezeti küszöböt, csak ha már túl késő.
- A növekedés a gazdaság vérárama, de az általános jólét többé nem szükségszerűen függ össze a növekedéssel, amely sok esetben ellenkező eredménnyel jár, elnyomorít inkább, mint gazdagít.
- A gazdaság a társadalom szíve, de a nemkívánatos társadalmi hatások elég erősnek bizonyulhatnak ahhoz, hogy a gazdasági hatásokat aláaknázzák. Meg kell maradnia annak, hogy az üzlet szabadon befektethet és virágozhat, ha a feltételek megfelelőek, de a kihagyott emberek megjósolhatatlanul és destabilizáló módon viselkedhetnek. A túlzott szabályozás elkerülendő, de a teljesen szabályozatlan (vagy "ön szabályozó") piac önmaga szétrombolását kockáztatja, mert ha magára hagyjuk, túl kevés győztest és túl sok vesztest hoz létre, több Kintit, mint Bentit.
- A párhuzamos, törvényen kívüli gazdaságok (feketegazdaságok) erősödnek, mind pénzügyileg, mind politikailag, a bandák és a vörös államok közötti szövetségek geopolitikai felfordulást idézhetnek elő, amely szétrombolhatja a normális gazdasági klímát.
- A tizenkilencedik század végén Walter Bagehot azt mondta: "Az emberek akkor a leghiszékenyebbek, amikor leginkább boldogok." A huszadik század végén John Kenneth Galbraith azt írta: "A pénzügyi lángelme állandóan a bukás előtt van." A pénzpiacok belső tulajdonsága az instabilitás, és nem lehet arra számítani, hogy ezek a piacok teljesen normálisan viselkedjenek: ezek is szülehetnek veszteséket, sőt, olyan mennyiségben, amelyhez képest az 1930-as válság csak egy rossz napnak tűnik a lóversenyen.

A veszélyek, amelyekkel a piaci rendszer szembesül, sürgős vizsgálatot igényelnek. Most számba vesszük az eddigi ellenőrzés és védelem módozatait.

1.2. Kontroll

A globális gazdasági rendszert minden oldalról veszély fenyegeti. Ha a veszélyeket külön-külön vizsgáljuk, a fenyegetés távolinak tűnhet, de ez a szemlélet figyelmen kívül hagyja a folytonosan meglévő pozitív visszacsatolási feltételeket. Ha a fenyegetések közül egyszerre több terheli a rendszert együttes hatással, mint a lézer fénysugara egy különösen érzékeny csomópontot, akkor rendszer egésze kritikus állapotba kerülhet, és földcsuszamlás jellegű hatást szenvedhet el, amely globális tragédiához is vezethet.

Ezek a gondolatok közvetlenül alkalmazandók a következő században a globális szabadpiac megvédelmezésére. Hogy egy analógiával éljünk: a természetben több különálló, helyi faj kihalása minden figyelmeztetés nélkül tömeges fajpusztulásban csapódhat le. A piaci rendszerben sok speciális, elkülönült hiba jelentkezése lépésenként és egymást erősítve kataklizmához vezethet.

Kiváló tudósok megmagyarázták, hogy a "nagy, belső kölcsönhatásban lévő rendszerek általában olyan kritikus állapotba vezérik magukat, amelyben egy kis esemény is olyan láncreakciót indíthat el, amely katasztrófához vezet". A "kritikus önszerveződés" vonatkozhat mind a természeti, mind a gazdasági rendszerekre, és a globális piac a "nagy interaktív rendszer" egyik prototípusa. Az ilyen "kis", de kritikus, láncreakciót előidéző esemény bekövetkezési időpontja megjósolhatatlan; azonban mi már beléptünk az "előbb-utóbb" időszakába.⁶

A kritikus állapotot még tágabban is értelmezhetjük, ahogy a filozófus Paul Virillo teszi, aki "globális baleset"-ként említi. Ahogyan ő magyarázza: legyen egy újítás akár a legésszerűbb, leginkább előnyös, hasznos, és bármilyen legyen is a természete, mégis magában hordozza a saját speciális, virtuális szerencsétlenségét is.

Ekképpen a repülőgép feltalálása egyben a lezuhanás egyidejű feltalálását is jelenti; a nukleáris energia használata robbanást is jelenthet; a számítógép magában hordozza a katasztrófális információvesztés és a csalás lehetőségét; a tőzsdék és az adásvétel vagy spekuláció egyéb fórumai némelykor pénzügyi buborékok elpattanásához vezetnek és így tovább.

A kapitalizmus, hogy a tudományos nevét használjuk, nem természetes állapota az emberiségnek. Sokkal inkább az emberi találmányosság felhalmozódásának terméke, társadalmi konstrukció, és mint ilyen, a legzseniálisabb közösségi találmány az egész történelem során.

Most először került szembe a világ (és Munkacsoportunk) egy alapvető kérdéssel: jelenti-e ennek a globális feltalálásnak a sikere azt, hogy a jövőben valahol Ott settenkedik a globális katasztrófa, amelyből a rendszer és a világ gazdasága többé nem tér magához"?

⁶ Lásd Per Bak-Kan Chen: Self-Organised Criticality. Scientific American, January 1991. pp. 46-53: és Per Bak: How Nature Works. Copernicus/Springer Verlag. 1996.

Nem tudjuk ezt a kérdést megválaszolni, de olyan más kérdésekre irányítja figyelmünket, amelyeket megbízásunk szerint meg kell válaszolnunk:

- Védett-e ma a globális rendszer?
- Elegendőek-e jelenlegi intézményeink a feladat elvégzéséhez?

A válaszunk negatív. A globális piac felügyeletére, megoltalmazására, állandósítására eddig kidolgozott eszközök egyáltalán nem megfelelőek.

Alkalmatlan intézmények

A ma létező globális intézmények számbavétele azt mutatja, hogy többségük értéktelen lévén nem alkalmas arra, hogy a láthatáron lévő veszélyektől megóvjon. Éppenséggel rosszabbak is lehetnek, mint egyszerűen haszontalanok, mivel a biztonság hamis érzetét adják. Ma egy tragikusan alulmenedzselt világban élünk.

Az elődök

Néhány első világháború után született nemzetközi szervezet a mai napig létezik. Ilyen például a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), de ez az intézmény a legjobb esetben is csak koordinátorként, és nem szabályozóként működik. Van néhány olyan intézmény is, amely segít szabályozni bizonyos szigorúan körülírt, gazdaságilag csekély jelentőségű területet (például a Nemzetközi Postai Egyesület).

A Nemzetközi Elszámolások Bankja (BIS)

Ezt a bankot 1930-ban alapították Bázelen, és gyakran hívják a központi bankárok központi bankjának. Nemzetközi elszámolóként működik, és fórumként szolgál a nemzetközi pénzügyi együttműködéshez, központosítja az adatokat, és irányelveket ad ki. Mindez csökkenti a nagyobb bankcsődök utáni félelmeket, és fékezi a szeszélyes ingadozás jelenségét (1974-ben Bankhaus Herstatt, 1990-ben Drexel Burnham, 1991-ben BCCI, 1995-ben Barings).

A BIS talán a legjobb jelölt a pénzpiacok szabályozására, de ma ezt nem teszi meg. Hiányzik hozzá a kényszerítő hatalma, és a piacon működők gyorsabban találnak fel új pénzpiaci eszközöket annál, hogysen a bank bánni tudna ezekkel.

Önmagában a tranzakciók pusztá tömege is aggodalmat okozhat, de legalábbis a BIS szerint "a hivatalos álláspont az marad, hogy a meglévő szabályozás, kiegészítve a további belső ellenőrzések és külső átláthatóság valamint a piaci működés javítására tett erőfeszítéssel, elegendő kell, hogy legyen a rendszerben rejlő kockázatok kezelésére".⁷ Mi sokkal kevésbé vagyunk optimisták.

A Bretton Woods-i intézmények

1944-ben a híres Bretton Woods-i (New Hampshire) Konferencián alapították meg ezeket az "ikreket": a Világbankot és a Nemzetközi Valutaalapot (IMF).

7 A G10 központi bankok vezetői végül be fognak vezetni egy jelentési rendszert, amely 1998-tól lép életbe, a külföldi átváltási arányokról, kamatlábakról, az egyenlegekről és az árualapú leszámított eszközökről, amelyek több billió dolláros piacok. Bank for International Settlements, International Banking and Financial Market Developments. Basel, May 1997.

Nem lehet túlértékelni azt a munkát, amelyet ezek a gazdasági fegyelem bevezetésében és megerősítésében végeztek a déli féltekén, és kisebb mértékben a valamikori Szovjetunió tagköztársaságaiban és szatellit államaiban. 1997 végén ugyanezt a munkát kezdték meg a mindedig pénzügyileg független délkelet-ázsiai országokban, például Thaiföldön, Koreában és Indonéziában.

A súlyosan eladósodott országoknak kevés választásuk volt, a Bank és az Alap által kidolgozott szerkezetátalakító programokat végre kellett hajtaniuk. Akár tetszett nekik, akár nem, ezen országok tucatjai liberalizálták gazdaságukat, privatizálták az állami tulajdonban lévő vállalatokat, eltörölték az árfolyam-ellenőrzést, növelték a világ piacain a részvételüket, és legtöbb esetben folytatták adósságaik fizetését.

Ezek figyelemre méltó eredmények, és ezt a Bretton Woods-i szervezetek teljesítményének kell tulajdonítani: tevékenyen részt vettek a gazdasági globalizáció gyorsításában és elmélyítésében.

A világ azonban drasztikusan megváltozott ezeknek az ikreknek a születése, azaz a második világháború vége óta. A Bank és az IMF ugyancsak a "középkorúak krízisében" szenved. Azért hozták létre őket, hogy pénzalapot osszanak szét, vagy fejlesztési projekteket finanszírozzanak, vagy elsimítsák az időleges fizetésiegyenleg-problémákat, és most a pénzpiacok és a privát befektetők növekvő versenyével szembesülnek.

A vállalatok és a bankok többnyire maguk döntenek el azt, hogy a befektetéseik hol működnek legjobban, és melyik déli vagy keleti kormány érdemli meg a kölcsönöket. A Bank és az Alap ebben az értelemben a saját sikerének áldozata: hatékonyan előmozdították az ügyfélországokban a liberalizációt és a piacgazdaságot, talán egészen addig a pontig, ahol saját magukat dolgozták ki a munkából.

A Bank ebben a vonatkozásban kétségkívül jobban sebezhető, mint az Alap. Mégis, mindenki hiányolja őket, ha a piacok rosszul mennek, és létfontosságúak maradnak a közösségi pénzek privát befektetőknek való elosztásában, ha ez utóbbiak erősen elszámították magukat. Amikor csak a „túl nagy ahhoz, hogy tönkremehessen” szabály alkalmazható, a Bank és az Alap elkezd dolgozni, ahogyan azt a mexikói, az orosz és az ázsiai krízisek idején tették.

Kevés ember érti meg, hogy az adóik nem a kérdéses kormányok, hanem a szóban forgó piac nagy privát szereplői számára szolgálnak biztosítékul.

Az ikrek feladata most az, hogy gyorsabban alkalmazkodjanak az új feltételekhez. Mint a többi "külföldiségiparág", a Nemzetközi Fejlesztési Egyesület (a Bank "puha kölcsön" ága, amelyet a nemzeti kormányok adományyaiból alapítottak) is egyre kevesebb hozzájárulásra számíthat a hajdani donoroktól. A Bank már felfogta, hogy közelebbi szövetséget kell kötnie a piaci erőkkel, és ennek következtében magasabb szintre kell emelnie a magánszektorral való együttműködési szárnyát (Nemzetközi Pénzügyi Testület; Multilaterális Beruházási Garancia Ügynökség). A hagyományosabb kölcsönzési tevékenységét illetően a Banknak hangsúlyoznia kell a magánbefektetőknek szóló tanácsadást, és brókerként kell működnie a kormány és az üzleti szféra között.

Az IMF megmaradhat a hagyományos kemény vonalánál, az adósságkönnyítést és a pénzügyi szigort valamint a szerkezet-átalakító programok fegyelmének fenntartását működtetve az ügyfél-országokban. Ugyanakkor örültség lenne arra számítani, hogy az Alap vagy a Bank megakadályozhatna, vagy akár csak előre is jelezhetne egy súlyos pénzügyi katasztrófát.

Ezek az intézmények, amelyek több ezer magasan képzett, jól fizetett közgazdászt alkalmaznak, bár szoros kapcsolatban álltak Mexikóval, mégsem látták előre az 1994. decemberi mexikói pénzügyi válságot, vagy ha látták is, nem figyelmeztettek a súlyosságára. Hasonlóképpen nem fogták fel a drámai és a piacot megrengető zavart az ázsiai pénzpiacokon 1997-ben.

Az Egyesült Államok parancsára az IMF tevékenyen hozzájárult Mexikó megsegítéséhez, amikor a pénzügyi összeomlás elszabadult; még saját szabályait is megszegte, hogy Oroszországot újabb kölcsönökkel tartsa távol, és éppen most, amikor a tanulmányunkat befejezzük, elkezdett nagy kölcsönöket juttatni az ázsiai „Tigrisek”-nek. Az erőforrásai azonban se nem korlátlanok, se nem rugalmasak.

Attól félünk, hogy a nemzetközi gazdasági közösség, amennyiben túlságosan az IMF előrejelzéseire támaszkodik, és sokkal kevésbé figyel a rendszerszerű kockázatokra, csak egy gyenge nádszálba kapaszkodik. Vagy az Alapnak kell sokkal nagyobb összeget juttatnia, amellyel elejét veheti a potenciális katasztrófáknak, vagy pedig egy, a feladatnak megfelelőbb intézménnyel kell azt helyettesíteni. Különösen fontos, hogy az Alap kevésbé önelégült legyen, és ne a dogmatikus ideológiára alapozzon a szilárd kutatás helyett, hogy mint intézmény, képes legyen megszólaltatni a vészcsengőt, ha szükséges. Természetesen nem jósljuk, és nem is javasoljuk a Bretton Woods-i intézmények azonnali felszámolását, hiszen továbbra is a liberalizáció, privatizáció és a szerkezetátalakítás garanciái a világ nagy részén; ezt a feladatot egyetlen északi kormányzat vagy kormányok csoportja sem végezheti el közvetlenül. Különösen a G7 országok számára maradnak továbbra is hasznosak, mert nem teszik szükségessé, hogy az utóbbiak nyíltan beavatkozzanak olyan "független államok" belügyeibe, amelyek pénzügyi krízist élnek át.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (UN, ENSZ)

Egy olyan értekezésnek, amelyik a globális biztonsággal és menedzseléssel foglalkozik. szólnia kell, legalábbis érintőlegesen, az Egyesült Nemzetek Szervezetéről. Csak kevés alkalommal tapasztalhattuk, hogy a béke megőrzését e szervezet tevékenysége eredményezte, és abban sem reménykedhetünk, hogy akár a közgyűlésen, akár az ENSZ speciális ügynökségeiben arról tárgyaljanak a főbb tagállamok, hogy más területeken valódi szabályozó tevékenységet fejtsenek ki.

Ezen ügynökségek közül talán az UNICEF a legsikeresebb, mivel abban a legtöbb kormány egyetért, hogy a gyermekek védőoltása értékes erőfeszítés. Más ENSZ-testületek, amelyek ellentmondásosabb vagy érzékenyebb területeken dolgoznak, nem rendelkeznek semmiféle hatalommal, és nem is kapnak hatalmat a jövőben sem.

Az Élelmiszer és Mezőgazdasági Szervezet (FAO) például, nem gyakorol ellenőrzést az élelmiszer-ellátás és -elosztás felett; az ENSZ Környezeti Program (UNEP) teljesen hatástalan a környezet megvédésében; az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Bizottsága (UNCTAD) nem alkot kereskedelmi szabályokat és így tovább.

Az ENSZ csak azért hasznos, mert ez az egyetlen fórum, amely lehetőséget ad arra, hogy a "nemzetközi közösség" kisebb, gyengébb tagjai számára megteremtse azt az illúziót, hogy nekik is van beleszólásuk az aktuális globális ügyekbe.

A Ted Turner által az ENSZ-nek adott egymilliárd dolláros megalománnyal olyan újítás, amelynek messzire nyúló hatásai lehetnek. Turner személyes nagylelkűsége és önzetlensége mellett első ízben láthatunk olyan emberbaráti cselekedetet a nemzetközi, kormányközi ügynökségek privatizációja során, amely precedenst teremthet a további egyéni vagy vállalati jótékonykodásra, és így formálhatja az ENSZ politikáját. Bár ez pozitív lépés, szomorúan állapítjuk meg, hogy felmentheti az Egyesült Államokat már régóta esedékes ENSZ-hozzájárulásának megfizetésétől. A később taglalt okokból kifolyólag nem olyan időket élünk, amikor valaki semmibe veheti intézményes nemzetközi kötelezettségeit.

A Világkereskedelmi Szervezet (WTO)

A WTO ígéretesebb jelölt a jövőbeli sikert illetően. Ez a viszonylag fiatal szervezet, amely az Általános Tarifa- és Kereskedelmi Egyezmény - GATT - helyettesítésére jött létre 1995. január 1-jén, talán az új világrend előhírnöke, mivel a tagországok felruházták valódi döntéshozó és szabályozó hatalommal. A WTO léte jó hír azoknak, akik a szabadpiaci globalizáció fennmaradását remélik, és mi is nagy előrelépésként üdvözljük.

A WTO szabályai alapján a tagországok többé nem korlátozhatják a kereskedelmet. Ha ezt megpróbálnák, akkor állandó szankciónak tennék ki magukat. Ahogyan a Wall Street Journal tiszteletreméltó egyenességgel megírta, a WTO "újabb akadály azok előtt, akik azt gondolják, hogy a nemzeti kormányok irányíthatják a gazdaságot". E szervezet igazgatója egyáltalán nem túlzott, amikor kijelentette: "Mi írjuk az egységes globális gazdaság alkotmányát."

A WTO törvényei szerint a kereskedelmet korlátozó eljárások büntetendők, és a nem tarifaalapú korlátok, még ha azokat az emberi egészség vagy a környezet védelmében hozták is, bármely WTO-tagállam által megtámadhatóak. A nemzeti bíróságok helyett a WTO fórumain hallgatják meg az érveket, és a tagállamokra kötelező döntéseket hoznak.

Ez az első példa arra, hogy egy nemzetközi intézményt felhatalmaztak: hatálytalanítsanak és nyilvánítsanak semmisnek egyedi nemzeti érdekeket, még ha azokat törvények vagy szokások kegyelettel őrzik is. „Mindegyik tag biztosítja azt, hogy a törvényei, szabályozásai és adminisztratív eljárásai illeszkedjenek a [WTO-val kötött] szerződéshez”, mondja az alapító egyezmény. Ez a kötelezettség egyaránt vonatkozik a múltbeli, a jelenlegi és a jövőbeli törvényekre.

Egy ilyen nemzetközi szabályozó testület komoly ellenvélemények kiprovokálását kockáztatja. A gazdagabb, demokratikusabb, valamint a szegényebb, autokratikusabb országok már most sem értenek alapvetően egyet a munkajogban vagy a környezetvédelem kérdéseiben és ezeknek a kereskedelemhez való viszonyában.

A gazdagabb államokban is keletkezhet negatív reakció. A fogyasztó polgárokat felbosszanthatja az, ha rájönnek, hogy a WTO szabályai arra kötelezik a nemzetüket, hogy sokkal alacsonyabb színvonalat fogadjon el, mint amilyenhez eddig hozzászoktak. Az olyan fontos területek, mint az élelmiszerek, az egészségügy, a biztonság és a környezet bizonyosan érintettek; a fejlett országoknak be kell fogadniuk a kevésbé fejlettek termékeit, még akkor is, ha ezeket kétséges egészségügyi vagy környezeti körülmények között készítették.

Néhány véletlenszerűen kiválasztott példa illusztrálja ezt: A piacon olyan gyümölcsöket, zöldségeket vagy borokat lehet kapni, amelyek annyi (esetleg rákkeltő) rovarölőszer-maradékot tartalmaznak, amely sokkal több, mint amennyi a legtöbb európai vagy észak-amerikai állam törvényei szerint megengedett. Az európaiak számára kötelező lehet az Egyesült Államokban állati növekedési hormonnal nevelt, vagy génmódosított táplálékkal etetett marha húsának elfogadása. Az azbeszt és a mérgező hulladékok kereskedelmét a nemzetállamok nem akadályozhatják, és nem tehetnek semmit, például az ellen, ha a halászat eddig nem engedélyezett módszereinek tilalmát a WTO feloldja. El kell továbbá fogadnia az országoknak azt, hogy nem kötelezhetik a cégeket az élelmiszerek származási címkevel való ellátására. Végül, a WTO-nak köszönhetően, sok olyan termék kereskedelme, amely valamilyen nem biztonságos anyagot tartalmaz, engedélyezetté válhat.

A fogyasztói és a környezetvédő szervezetek felemelhetik a szavukat, ha ilyen dolgok a tudomásukra jutnak. A polgárok valószínűleg szintén elutasítják a WTO vitakezelő eljárását, mivel annak bizottságai külső megfigyelők nélkül ülnek össze, és okmányaik, másolataik, jegyzőkönyveik sem nyilvánosak.

A régi GATT-szabályok szerint a kereskedelmi szankciókat nem lehetett alkalmazni egyetlen tagállam ellen sem anélkül, hogy az összes többi tagállam azt jóvá ne hagyta volna. Ez a szabály túl gyenge volt, és gyakorlatilag garantálta, hogy egyetlen tagállamnak sem kellett a szankcióktól tartania. A WTO a visszájára fordította a dolgot. A szankciók automatikusan életbe lépnek, ha valamelyik tagot az egyik bizottság bűnösnek találta, hacsak az összes többi tag nem áll ki egyhangúlag a szankciók ellen 90 napon belül.

Összegezve, egy-két kivételes sikertől eltekintve - mint amilyen a WTO, és néhány előrelépés a kötelező globális eljárások felé - a nemzetközi szabályozás területe tele van tátongó lyukakkal. Ha azt akarjuk, hogy a globalizált gazdaság önfenntartó legyen, akkor szükség van szabályokra. Ezeket a szabályokat leginkább a gazdaság legfőbb szereplői alkothatják meg.

A transznacionális vállalatok szerepe

Ezek az óriásvállalatok képesek biztosítani a politikai ellenőrző mechanizmusok túlnyomó többségét, és ezt meg is kell tenniük, hogy ezzel megvédjék annak a rendszernek az állandóságát, amelyik garantálja a létezésüket és a profitjukat. Ezt még nemigen ismerték fel, bár már megkezdték a nemzetközi vezetőkkel a konszenzus kiépítését az olyan találkozóhelyeken, mint például a Davosban évenként megrendezett Világgazdasági Fórumon, vagy a Transzatlanti Üzleti Párbeszéd összejövetelein.

Ezek a vállalatok a jövőben úgy dönthetnek, hogy a verseny ugyan nagyon jó, de nem képes megfelelően segíteni őket az üzleteikben. Ehhez a mintához az olajipar szolgál a legjobb példaként: ez az ipar túlnyomórészt lemondott a versenyviselkedésről, a termelés, elosztás és az árak ténylegesen kollektív irányítása kedvéért. Egyéb iparágak hasonló megegyezésekre juthatnak nemzetközi szinten, mint amilyenekre nemzeti keretekben jutottak el a tizenkilencedik század végén és a huszadik században, azért, hogy elkerüljék a gyilkos versenyt, amely mindnyájuk számára káros lett volna.

Attól tartunk azonban, hogy ez a nap még mindig nagyon távol van. Néhány csodálatos mostani fúzió ellenére a legtöbb európai, amerikai, japán és egyéb transznacionális vállalat továbbra is vadul versenyez a világpiaci részesedésért. Miközben ezt teszik, tovább rontják a már most is törékeny globális rendszer stabilitását. Olyan különböző iparágak, mint az autóipar, a kémiai ipar vagy a gyógyszeripar, azért szenvednek, mert hatalmas túlkapacitást hoztak létre az utóbbi években. Mindegyik óriásvállalat megkísérli, hogy időleges előnyt szerezzen olyan technológiákba való beruházással, amelyek élenjárók, és a legkevesebb élőmunkát igénylik.

Túl sok figyelemreméltó hatékonyságú vállalat állít elő ennek következtében túl sok javat túl kevés fizetőképes vásárló számára. Ugyanakkor, amikor a vállalatok kizsákmányolják a dolgozóikat, "csökkentik" a saját vevőkörüket is. Henry Ford bölcsessége helyett eddig nem találtak mást: fizess eleget a dolgozóidnak, hogy megvehessék az autóidat.⁸

Mivel matematikailag lehetetlen, hogy a ma gyártott összes autót (és sok egyéb terméket) eladják, ez előre vetíti a nagy megrázkódtatások bekövetkeztét, ennek ellenére a vállalatok továbbra is bezárják modern gyáraikat, hogy más helyen még modernebbet építsenek, általában egyre kevesebb és olcsóbb munkást alkalmazva a folyamat során.

Ugyanilyen jelenségek játszódnak le majdnem az összes gyártó iparágban, és az árubőséget tovább növeli az, hogy a jelenlegi ázsiai nehézségek miatt, ezekben az országokban a vállalatok mindent feláldoznak az export kedvéért, hogy az adósságaikat tovább fizethessék. Eközben az ázsiai vásárlók sokkal kevesebbet vásárolnak. A transznacionális cégek válasza az ipari szintű túltermelésre mindeddig nem a megegyezés, hanem a további verseny volt. Nem tudnak szabadulni a folytatódó és végső soron kudarcra ítélt erőfeszítéstől, hogy egymással szemben előnyre tegyenek szert.

A környezetvédelem további bizonyítékát szolgáltatja annak, hogy e vállalatok visszautasítják azt, hogy a szabályozással kapcsolatos felelősségüket komolyan vegyék. Az ENSZ 1992-ben megrendezte az ENSZ Környezeti és Fejlesztési Konferenciát (UNCED) Rio de Janeiróban. A riói konferencia előtt a Világgazdasági Tanács a Fenntartható Fejlődésért nevű szervezet, amelyet több tucat transznacionális vállalat (TNC) alapított, szorosán együtt dolgozott a konferencia titkárságával, hogy kizárjanak bármilyen vitát egy, a TNC-k számára akár kötelező, akár nem kötelező környezeti-magatartási szabályzatról. Azzal érveltek, hogy ők képesek felelősséget vállalni a saját környezeti gondnokságukért, és ezt meg is teszik.

8 Az 1980-as évek elején egy átlagos amerikai családnak 18 heti fizetése kellett ahhoz, hogy megvásároljon egy átlagos autót; az 1990-es évek közepére ez 28 heti fizetésre emelkedett. Ez az adat William Greider könyvéből származik: *One World Ready or Not*. New York, 1997. Simon and Shuster. Úgy gondoljuk, Greider sok szempontból alaposan téved, de a túlkapacitásról és a lehetséges deflációról írottakkal egyetértünk.

A konferencia így a környezeti szabályozás kérdését teljesen az egyes kormányokra hagyta, ugyanakkor a cégek transznacionálisak, és a legtöbb környezeti probléma úgyszintén átnyúlik a határokon. Így a riói konferencia, az egyedüli rangos nemzetközi összejövétel, amelyet a környezeti irányelveknek szenteltek (ez az úgynevezett Agenda 21), ekképpen burkoltan elismerte, hogy a transznacionális vállalatoknak egyedileg önszabályozóaknak kell lenniük.

Néhány szakértő és vállalati szóvivő azt állítja, hogy a vállalatok, mint csoport, képesek hozzájárulni a környezetvédelemhez. A néhány bátorító példán túl kevés olyan tényt látunk, amely támogatná ezt a kijelentést.

A pénzpiacok szabályozása

A létező nemzetközi intézmények és a transznacionális vállalatok többnyire vagy képtelenek, vagy nem hajlandóak, vagy nem kompetensek a piaci alapú rendszernek, mint egésznek a szabályozására. Mivel a hektikus pénzpiacok fenyegetése valóságos, és a pénztőke uralkodó szerepet játszik a nemzetközi porondon, azt kell megkérdeznünk, hogy a fő pénzügyi szereplők meggyőzhetőek-e arról, hogy vállalják ezt a szabályozó szerepet. Reálisan szemlélve a dolgokat, sok olyan tényezőt látunk, amelyek abba az irányba hatnak, hogy a nemzetközi pénziparnak ne kelljen globálisan felelős viselkedést vállalnia.

Néhány megfigyelő kijelentette, hogy az információtechnológia ma eléggé fejlett ahhoz, hogy előre lássuk és megelőzzük a nagyobb katasztrófákat. Nem értünk ezzel egyet: a komplexitásnak túl sok rétege van. Ez az első alkalom, amikor a piac valóban egy határoktól mentes világban működik, de azok a technológiák, amelyek ezt a világot lehetővé tették, sokkal gyorsabban elterjedtek, mintsem azok az eszközök, amelyek megvédenék a piacot a saját sikerétől és kiterjedésétől. A tér és az idő egyesítése és megszüntetése aláássa a stabilitást.

Az információtechnológia az összes szereplő között azonnali és állandó kapcsolatot teremt, de nem tudja megvédeni őket a saját akcióiktól, és hozzájárulhat kritikus események előidézéséhez. A "számítógépes kereskedés" szerepe 1987-ben az Egyesült Államok tőzsdéjén bár korai, de érzékletes illusztrációt nyújt erre.

Még a legerősebb államok hatóságai sem ellenőrizhetik teljesen saját pénzüket és pénzügyi politikájukat. A külföldiek nagy tételeket tartanak kezükben a kormányzati kötvényekből (a nemzeti adósságból), és visszavonhatják ezeket a befektetéseket, a leghalványabb kedvezőtlen esemény jelentkezésekor, ezzel a pénzügyi tartalékok elolvadását és éles fluktuációkat idézve elő az átváltási arányokban. Soros György milliárd dolláros puccsa a brit font ellen azt mutatja, hogy a központi bankok többé nem mérkőzhetnek a hatalmas spekulánsokkal.

A nemzeti pénzpiacok nem egyszerűen teljesen integrálódtak a globális pénzpiacba; a különféle, egymástól elválasztott piacok határai is leomlottak. Nem lehet többé felismerni azokat a határokat, amelyek a rövid és hosszú távú piacok, a külföldi átváltások piacai, az opciós, a határidős, a termékpiacok vagy származékos értékpapírok piaca stb. között húzódtak. "A látszat a legfontosabb"; teljes gazdaságok épülnek olyan papírokra, amelyek pusztán névleges értékeket testesítenek meg. A származékos értékpapírok piaca fantasztikusan bővül. Azért találták fel őket, hogy megvédjenek a pénzügyi kockázattól, de ma már inkább tovább növelik azt.

A pénzpiacok nemigen tartanak kapcsolatot a "reális" - valódi - gazdasággal vagy kereskedelemmel sem. Azok az összegek, amelyek naponta rutinszerűen forognak a külföldi átváltási piacokon, legalább 50-szeresen meghaladják a megfogható javak és nem pénzügyi szolgáltatások tranzakcióinak teljes értékét. A legújabb információtechnológiával felszerelt, a főbb piacok leghatalmasabb szereplőiből álló csoport valószínűleg tudna dolgozni azon, hogy a baleset kockázatát csökkentse, de ki vállalná azt, hogy ezt a csoportot összehívja? Kik lesznek a pénzügyi katasztrófa megelőzésének kézművesei? A pénzügyi katasztrófa pusztító lehetőségét legtöbb helyen még fel sem ismerték.

A magányos spekulánsok, vállalatok, bankok, brókerházak, járulékalapok stb., nagy hasznot húznak a rendszerből, de a rendszer sorsa nem érdekli őket, és nem is törődnek a rendszerrel magával, akármi legyen is saját hosszú távú érdekük. Ezek a szereplők racionális lények, és a rendszer az összes résztvevő racionális akcióin, tudásán és elvárásain alapul. A pénzügyi szférában azonban az azonnali döntések uralkodnak; a rövid távú logika a hosszú távú haszon ellen dolgozik, az összes operátor közvetlen jogai háttérbe szorítják a rendszer olyan karbantartását, amely ezeket a jogokat garantálhatná. Ilyen összefüggésben hogyan állíthatóak meg veszélyes trendek, sőt előzhető meg egy komoly globális katasztrófa?

A nemzetközi pénzügyi tranzakciók adóztatása, akárcsak alig érezhető szinten is, ritkán kerül szóba, és azonnal elejtik, ha ez megtörténik. A kereskedelmi pénz pusztító áradása és mennyisége sok embert tesz gazdaggá, ezért nem meglepő, hogy az emberi viselkedés alapvető törvénye működik: a kollektív ellenállás maximumának törvénye a pénz áramlásának megfékezése ellen. Egy súlyos pénzügyi krízis nagyarányú üzleti csődöket és hatalmas méretű munkanélküliséget váltana ki, amely súlyos szociális robbanásokhoz vezetne. A globális pénzügyi krízis napjainkban sokkal rosszabb lenne, mint volt 1929-ben - és mégsem vagyunk képesek azt előre látni, vagy elkerülni.

Kölcsönözzünk egy analógiát a tudományból. Néhány ember képes lehet a jótékonykodásra, arra, hogy feláldozzák magukat és közvetlen érdekeiket a nagyobb közösség javáért. A biológusok azt mondják, hogy az állati "jótékonykodás" azt a célt szolgálja, hogy az egyed a saját génjeit maximális valószínűséggel adja tovább a jövő generációinak. Az idézett genetikus, J. B. S. Haldane egyszer szellemesen azt mondta: "Lemondanék saját életemről három bátyámért vagy kilenc unokatestvéremért."

A szabadpiac elméletének és gyakorlatának lényege azonban - hogy Megbízóinkat emlékeztessük - nem a jótékonykodás és az önfeláldozás, hanem az azonnali önérdek és profit. Meglepő volna ezért az, ha ezen a piacon statisztikailag jelentős számú önzetlen viselkedés fordulna elő. Ez még akkor is igaz, ha azt láthatjuk, hogy bizonyos eljárások és egyéni akciók valószínűleg sokkal jobban védik a rendszert, mint mások, de nem azért, hogy lehetővé tegyék saját génjeik továbbadását. A piaci szereplők ma csak magukkal törődnek, nem azzal, hogy átadják a maguk egyéni vagy kollektív örökségét.

Történelmi távlatból nézve a dolgot, az világos, vagy legalábbis annak kell lennie, hogy a Franklin Delano Roosevelttel idején bevezetett New Deal megóvta az amerikai kapitalizmust a majdnem biztos bukástól, és az Egyesült Államokat a radikális populizmus valamilyen formájától, a szocializmustól vagy éppen a nemzetiszocializmustól.

Ha Rooseveltt nem avatkozik be egy intenzív keynesi programmal, akkor a szociális felfordulás, amely az 1929-es tőzsdei összeomlást követte, és már meglehetősen előrehaladott állapotban volt 1933-ban, megdönthette volna a liberális rendszert abban az országban, amelyben ma a világ legerősebb gazdasága működik, és amely a piaci szabadság legerősebb védelmezője. Rooseveltet hősként kellene tisztelni, és a kapitalistáknak áldaniuk kellene a nevét.

1933-ban az Egyesült Államokban a felsőbb osztály részéről mélységes bizalmatlanság és még mélységesebb gyűlölet volt tapasztalható Roosevelttel szemben. Sok háztartásban a "Roosevelt" szitokszó volt, mint azt egyikünk személyesen is tanúsíthatja, amit nem volt szabad hölgyek, gyerekek vagy szolgák előtt kimondani, ehelyett azt mondták inkább, hogy "az az ember". Lehet, hogy a New Deal megmentette Amerikát, de soha nem békítette meg a leghevesebb ellenzőit, akiknek különvéleménye a mai napig él.

A felelős nemzeti vezetőket, ha azok megpróbálták vállalni a roosevelti politikát, a piac azonnal büntette. A globális keynesi gazdaságpolitika, a tranzakciók adóztatása és a "(szociális) biztonsági háló alapjainak" létrehozása ma gátat vethetne egy komoly katasztrófának, és meggátolhatná a széles körű szociális felfordulást, de akiknek az érdekeit ez végső soron szolgálná, nem támogatnák ma ezt jobban, mint az Egyesült Államok pénzügyi elitje támogatta annak idején a New Deal-t. Ennek következtében nincs a látóhatáron globális újraelosztási vagy pénzügyi szabályozórendszer, és a globális hatóságoknak jelen helyzetükben kevés reményük lehet arra, hogy csökkenteni tudják a rendszer belső fenyegetettségét.

Globális piacok: egy, kettő, sok...

Bár követtük a konvencionális szóhasználatot, és ismételten "a piac"-ról beszéltünk, az egyetlen, egységes globális piac még nem létezik, ehelyett négy, részben átfedő és kölcsönösen kapcsolódó piac van:

- a termékek és szolgáltatások hagyományos piaca;
- a munkaerőpiac;
- a pénzügy;
- a kevésbé ismert "környezeti" piac (amely a földet, a valóságos és virtuális fizikai erőforrásokat, valamint a természetnek "ingyenes" vagy a környezetszennyezés és a hulladékkezelés miatt megfizetett használatát foglalja magában).

Egy transznacionális vállalat rutinszerűen és szimultán működik mindezen piacokon. Keresi a legtermelékenyebb munkaerőt a legjobb áron, jövőbeli tranzakcióinak értékét folyamatosan bebiztosítja több pénzben is; felhasznál természeti tőkét, és használ hulladéktárolókat; elad termékeket és szolgáltatásokat. Ezek a tevékenységek nem helyezhetőek légmentesen elkülönített tartályokba, még ha a vállalat könyveiben elkülönítve szerepelnek is.

A "piac" sok olyan "termék"-kel foglalkozik, mint az emberi munka, szervek szervátültetéshez, genetikai anyagok, víz, föld, levegő, biztosítási alapok, garanciák és opciók. Szigorúan véve, ezek egyikét sem gyártotta senki.

Reméljük, sikerült megmutatnunk azt, hogy a négy, egymással kölcsönhatásban álló piac közül egyedül a termékek és a szolgáltatások piaca dicsekedhet olyasmivel, ami emlékeztet a globális szintű szabályozásra, a Világkereskedelmi Szervezetnek köszönhetően. A másik három piac - a munkaerő, a pénzügy és a természet piaca - szabályozása többnyire a véletlenre és a több-kevesebb nemzeti erőforrás-ellátottságra és -igényre van bízva.

Nem lepődhetünk meg azon, hogy a szabályozatlan (vagy "ön szabályozó") piacok képesek feszültségeket okozni (tömeges munkanélküliséget, szociális háborgást, a környezet leromlását, pénzügyi összeomlást), amely aláaknázza magát a piaci rendszert. A szabványos modellünk nem tartalmaz globális ütközéselyelőket.

Ha adva van egy önmagában törékeny rendszer, amely nem rendelkezik kikényszeríthető szabályozással, akkor arra kell figyelmeztetnünk, hogy a huszonegyedik század elején globális katasztrófa várható (ha nem előbb).

Egy ilyen következtetés - bár ez a Munkacsoport véleménye szerint elkerülhetetlen a jelenlegi körülmények mellett - elfogadhatatlan számunkra, és feltesszük, hogy ez a Megbízóink számára is az. Emiatt szembe kell néznünk a rendszer belső ellentmondásaival.

Szabadság vagy korlátozás

Úgy gondoljuk, hogy az igazi szabadsághoz korlátozás szükséges. Ma a rendszer karbantartására és védelmére fordított összeg fordítottan arányos az abból származó haszonnal. Más szavakkal, a legrosszabb fenyegetés a legnagyobb játékosoktól származik. Ma meglévő szabályozó intézményeink abban az irányban „szabályoznak”, hogy legyen még nagyobb piaci szabadság, és a működést ne korlátozza semmi sem.

Egy olyan rendszer, amely az egyéni szabadságon, az önszabályozáson és a darwini versenyen, azaz a legalkalmasabb túlélésén alapul, nem képes gyorsan irányt váltani, és szabályozásért kiált. A rendszer fő haszonélvezőitől nem várható el, illetve ezek nem kényszeríthetőek arra, hogy a jelen körülmények között a saját közvetlen érdekeik ellen cselekedjenek, a profitszerzés és a saját előny alapvető elvei ellen, amelyeken a szabadpiac és az ő sikerük is nyugszik. Azt képzelni, hogy ezek a haszonélvezők nagy vagy éppen szignifikáns számban időben felismerhetik a külső szabályozás szükségességét, az emberi viselkedés összes ismert szabályának tagadása lenne. Ezt az ellentmondást alá kell húznunk, és szembesülnünk kell vele.

A globális szabadpiac összes fenyegetése a saját sikerében és a leginkább figyelemreméltó Láthatatlan Kéz kihasználásában gyökerezik. A rendszer elsődleges mozgatói rendkívüli ellenállást tanúsítanak az ellen, hogy ezeket a fenyegetéseket megtárgyalják, és őszintén szembesüljenek velük. Úgy látjuk, hogy ha ez a kimenekülő magatartás folytatódik, akkor könnyen végzetesnek bizonyulhat. Mégis, a piac főszereplőinek jelenlegi általános feltételezése az, hogy "a több szabadság a jobb".

Egy bizonyos pontig ez igaz is. Ahogyan tiszteljük egy olyan óriás munkáját, mint Friedrich Hayek, úgy hiszünk a piac szabadságában. Ennek a mély egyetértésnek ellenére hangsúlyozzuk, hogy szabályok és korlátok nélkül a piac saját összeomlását okozhatja. Ha magára hagyjuk, akkor túl kevés győztest és túl sok vesztest fog létrehozni, túltermeléshez és csökkenő fogyasztáshoz, ökológiai katasztrófához valamint a gazdagság egyre növekvő koncentrációjához vezet, és a kevésbé alkalmasakat egyre inkább elutasítja. Akármilyen is a retorika, a szabályozatlan globális piac nem a jobb környezetért vagy a dolgozók és a potenciális dolgozók hatalmas tömegéért működik, különösen nem a munkanélküliek vagy a súlyosan alulfoglalkoztatottak milliárdos seregéért. Az alkalmatlanok száma feltartóztathatatlannal növekedni fog, amíg csak éreztetni nem fogják a jelenlétüket sokféle ártalmas és destabilizáló módon.

Amint a világ egyetlen, egységesített piaccá válik, az olyan alkalmazkodásnak, amilyenre a tizenkilencedik században az embereknek két- vagy háromgenerációnyi idejük volt, most néhány hónapon vagy éven belül kell megtörténnie. A változás üteme elsöprővé vált, és a Shumpeter-féle "kreatív rombolás" a legnagyobb méretekben zajlik. Azok, akik nem tudnak vagy nem hajlandóak elég gyorsan alkalmazkodni, azonnal kiszorulnak a rendszer hasznához való hozzájutásból.

A "globális keynesianizmus" vagy "rooseveltizmus" képes lehetett megfékezni a potenciális robbanást és káoszt, azonban a "roosevelti szabály" kimondja: a rendszerbeli játékosok buzgón hisznek ennek a piacnak a bölcsességében, és a saját rövidtávú érdekeik és a piac önszabályozása alapján visszautasítanak minden regulációt, még ha ki is mutatható az, hogy a rendszer érdekében történik, és egyben az ő legjobb hosszú távú érdekeiket is szolgálja. Ez a probléma nem tisztán közgazdasági és pszichológiai, de politikai is. A politika szabályokat jelent.

A jelenlegi intézményeink nem képesek univerzális politikai kereteket adni. A piaci főszereplőink vakok és süketek maradnak a saját érdekeikre, és a rendszerére is. A Láthatatlan Kéz vissza fog ütni azokra, akik belé helyezték minden hitüket. Csak egyetlen kivezető utat látunk ebből a dilemmából, és most ezzel fogunk foglalkozni.

1.3. Hatás

Mindeddig tartózkodtunk attól, hogy a bolygó és a szabadpiac jövőjének három fő meghatározójával foglalkozzunk, nevezetesen a fogyasztással, a technológiával és a népességgel. Ezek a faktorok egyetlen egyenletbe foglalhatóak:

Hatás (a Földre) = Fogyasztás - Technológia - Népesség,

$$H = F \cdot T \cdot N$$

Ez az egyenlet, amelyet a demográfusok, biológusok és környezeti közgazdászok gyakran használnak⁹, központi fontosságú a tárgyalásunkban. Ha a változókat helyesen értelmezzük, akkor ez mérhetően megkönnyíti a szociális és gazdasági előrejelzéseket, mivel az F, T és N magában foglal sok egyéb változót, például a gazdagságot és nyomort, a gazdasági fejlettség szintjét, az egészségügyet, az oktatást, a népességszaporodást, a nők helyzetét és hasonlókat.

Ha valaki elfogadja azt - és mi úgy gondoljuk, hogy el kell fogadni -, hogy a piacgazdaság olyan alrendszer, amely a teljes, természeti rendszer keretein belül működik, akkor ez az egyenlet erőteljesen rámutat a közelgő veszélyekre. A bioszféra keretein belül egy életképes gazdasági jövő függ:

- a világon élő emberek számától;
- a fogyasztás mennyiségétől, minőségétől és természetétől;
- attól a technológiától, amelyet az emberek az elfogyasztott javak előállítására és az előállított hulladékoktól való megszabadulásra használnak.

⁹ Eredetileg Paul Ehrlich professzor (aki előnyben részesíti az A jelölést a bőségre, a C jelölést a fogyasztásra, és így az ő formulája $I=PAT$): P. Ehrlich-J. Holdren: Impact of Population Growth. Science, Vol. 171 (1971), pp. 1212-17; ezt követően sok tudós használta, sokféle alakban.

Fogyasztás

Az F változó, amint várható, kifejezetten jövedelemérzékeny. Az átlagos francia fejenkénti fogyasztása öt és félszer akkora, mint egy egyiptomié, egy német 17-szer annyit fogyaszt, mint egy indiai, egy amerikai 35-ször annyit, mint egy tanzániai stb.¹⁰

A humanitárius szervezetek gyakran fejezik ki felháborodásukat az északi és a déli fogyasztás közötti lényeges különbségért. Ez a harag rossz címre szól. Lehet, hogy az átlagos svájci 17-szer annyit fogyaszt, mint egy nigériai, de a globális piacgazdaságban az egyetlen racionális válasz erre a tényre, ostobán szólva: "És akkor mi van?" A svájciak termelékenyek, népességük stabil, magas megtakarítási aránnyal dicsekedhetnek, és a jó sorsuk nem írható a zsákmányolás vagy a gyarmatosítás számlájára. Másrészt, ha a nigériaiak nem a megtakarítást, a beruházást és termelékenységük növelését választják, akkor számukra az egyetlen út ahhoz, hogy gazdagabbak legyenek, és többet fogyasszanak, az, hogy kevesebb nigériai legyen. A svájciak és a nigériaiak között nincs is semmilyen automatikus kapcsolat. Az előzőeknek nincs módjuk közvetlenül bármitől is megfosztani az utóbbiakat.

A humanitáriusok nem értenek egyet ezekkel, a megállapításokkal. Gyakran szót emelnek azért, hogy a nyugatiaknak magukévá kellene tenniük Gandhi elvét: "Élj egyszerűbben, hogy mások egyszerűen élni tudjanak", és szorgalmazza a javak határokon átnyúló megosztását.

De képes-e valaki kisebbiteni a bolygó fenyegetettségét, vagy csökkenteni a nemzetek közötti szociális különbségeket azzal, hogy csökkenti a személyes fogyasztását, vagy átadja a nemzeti gazdagságot? 10

10 Az összehasonlítások alapja a Purchasing Power Parity (PPP, vásárlóerő-paritás) metodológia, amely megbízhatóbb, vagy legalábbis kevésbé hibás, mintha a fogyasztási kiadásokat a helyi pénzben összeadva, az átváltási aránnyal szorozva hasonlítanánk össze.

A svájciak folytonosan dönthetnek úgy politikai szinten, hogy hivatalosan segítséget adnak a nigériaiaknak, és svájci egyének megtehetik azt, hogy gazdasági tevékenységük alapjául az etikus viselkedést választják. De mennyire "hatékony" az ilyen választás gazdasági és környezeti szempontból? A hivatalos fejlesztési segély hatástalannak bizonyult az Észak-Dél-, a gazdag-szegény távolságnak még csak csökkentésére is, nemhogy megszüntetésére. Ellenkezőleg, az egyenlőtlenségek növekedtek a második világháború óta, amikor a gazdasági arány 30:1 volt. Ma ez 70:1, és tovább növekszik. A hidegháború vége óta a segélyek összege drasztikusan csökkent, és valószínűleg igaz az a kijelentés, hogy soha nem fog a korábbi szintekre visszatérni. Még a segélyezés legvirágzóbb korszakában is, a pénzeket többnyire a harmadik világ viszonylagosan jólétben élő rétegei sajátították ki, és a segély csak marginálisan hatott a szegények fogyasztására, ha egyáltalán hatott.

Az egyéni jótékonykodás sem sikeresebb. Ha egy gazdag ország népességének jelentős hányada önkéntesen lemondana az anyagi jólétének egy részéről, hogy jólétét megossza a Gandhi által említett "másokkal" a Délen, ez a döntés morálisan ugyan tiszteletre méltó lehet, de ezek a jótét emberek nem kaphatnának arra garanciát, hogy jótékonyaságukból a szegények járnának jól, hacsak a megtakarítások nem egy megbízható, minden kétséget kizáróan becsületes ügynökhöz kerülnének, hogy ossza szét azokat.

Az 1990-es évek kezdete óta az Afrikába irányuló magánjótékonykodás meghaladta a hivatalos segélyt. Ezzel együtt is, a teljes magán- és közösségi segély nagyon kevés ahhoz, hogy sokan mások is éljenek, egyszerűen vagy egyéb módon. Az északi alacsonyabb fogyasztást nem lehet palackozni, vagy valahogyan átvarázsolni déli magasabb fogyasztássá. Néhány jóindulatú, etikai szempontok által motivált ember vegetáriánussá vált, abban a hitben, hogy az a gabona, amelyet nem konvertáltak hússá, valahogyan majd eljut a világ éhezőihez. Tévednek: a táplálék is termék. Ha a húsról vagy a gabonára a fizetőképes kereslet csökken, akkor kevesebb gabonanövényt ültetnek, és kevesebb állatot nevelnek fel.

A világméretben elterjedt jótékonykodás valószínűleg északi specialitás, és egyidejű az első keresztény misszionáriusokkal. A déli féltekén nem lehet olyan felismerhető vallási vagy egyházi hagyományt találni, amely arra buzdít, hogy osszuk meg javainkat földrajzilag távoli vagy kulturálisan különböző emberekkel. Az intézményes jótékonyaságot ritkán gyakorolják, és ha ilyen egyáltalán létezik, azt otthon kezdik.

Az önkorlátozás, ha jótékonykodó szervezeteken keresztül folyik, enyhítheti az egyedi nyomort, de ez soha nem fogja kiegyenlíteni a különbséget a jómódú és a szűkölködő között, és nem befolyásolja a bolygó által elszenvedett összes hatást. Még ha azt nagy méretekben gyakorolják is, csak az érhető el, hogy az otthoni és a külföldi kevésbé tehetősek fogyasztási határa emelkedik. Ennek oka az, hogy a déli félgömb nagy részén az elitek fogyasztása egyidejűleg emelkedik, és kiegyenlíti az északi kevesebb fogyasztásnak a gazdasági-környezeti értékét. A növekvő jövedelmek mindenféle termék iránti megnövelt keresletet jelentenek, különösen az olyan országokban, amelyekben az emberek tömegei eddig sohasem voltak képesek a diétájukat változtatossá tenni, vagy hűtőszekrényt, televíziót, motoros járművet venni.

Az energiafogyasztás megbízhatóan méri az ipari fejlettséget: az ázsiai "Sárkányok" 1980 és 1995 között több mint megduplázták az egy főre eső energiafogyasztásukat. A magas jövedelmű országok egy főre jutó energiafogyasztása három és félszerese a közepes jövedelmű országokénak, és 14-szerese az alacsony jövedelmű országokénak. A hús a másik termék, amely változatlanul mutatja a javuló gazdasági jólétet. A világ (többnyire gabonaalapon termelt) húsfogyasztása és (többnyire fosszilis anyag alapú) energiafogyasztása feltartóztathatatlanul növekszik.

A kevésbé szerencsés és különösen a földrajzilag távol eső emberek iránti morális érzékenység és a jótékonyosság eddig soha nem vált tömeges viselkedéssé, és még jóindulatú feltételezéssel sem várható, hogy kiegyensúlyozza a jövedelmeket, és egyre növelje a jobban élő emberek számát.

Technológia

Az emberi hatás a természetre attól függ, hogy milyen a fogyasztott javak fizikai természete, és e javakat milyen technológiával állítják elő, és tüntetik el a hulladékot. Az energiafogyasztás összehasonlítása megtévesztő lehet, a T technológiai faktor figyelembe vétele nélkül. A "szegény emberek energiája", mint például az alacsony értékű, kéntartalmú szén, kétségtelenül több környezetszennyezést okoz, mint az atomenergia. Ha azonban számításba vesszük azt az energiát, amelyik az atomenergia előállításának teljes ciklusához szükséges, beleértve a bányászást, a dúsítást, a maghasítást és a hulladék megsemmisítését, akkor az atomenergia több széndioxid-kibocsátást okozhat, mint a szén.¹¹

A fogyasztási spektrum másik végét tekintve az egyszerű eszközökkel az "ingyenes" fát fűtőanyagként kivágó emberek talán kevesebbet járulnak hozzá a szén-dioxid kibocsátásához, mint az északiak, akik olajat és gázt égetnek el, de egyidejűleg hatalmas erdősegeket pusztítanak ki, amelyek el tudnák nyelni a szén-dioxidot, megőrizhetnék a fajok sokféleségét, és meggátolhatnák a talajeróziót. Az Afrikában felhasznált energia 50-90 százaléka ma is fából származik.

Még a javuló technológia sem garantálhatja a teljes bolygóra való hatás csökkenését. Az autók motorjai ma hatékonyabbak, mint voltak 20 évvel ezelőtt, de az utakon futó autók száma több mint kétszeresére nőtt a világon, 560 millióra. A több autózás együtt a több közlekedési dugóval megsemmisíti az üzemanyag-hatékonyságban elért eredményt. Ugyanez a helyzet több tömegesen fogyasztott termékkel: ezek lehetnek kevésbé erőforrás-igényesek, könnyebbek, hatékonyabbak, de a termékek pusztasága miatt ezek a javítások nem jelentenek kevesebb összehatást a bolygónkra.

11 Azt sem tudjuk számításba venni, hogy mennyi a nukleáris energia jelenlegi és potenciális költsége, amely a hosszú távú tárolás, a biztonság, a katonai biztonság és a terrorizmus miatt merül fel.

Néhány megfigyelő úgy gondolja, hogy a jelenlegi technológia radikális változásai meggátolhatják a bolygó visszafordíthatatlan sérülését. Egyesek álmodozhatnak arról, hogy az utakon majd hidrogénnel hajtott autók szaladgálnak, a városok telve lesznek energia-hatékony házakkal, a tájon napenergiás telepek lesznek láthatóak, az organikus farmok és a zérókibocsátású gyárak mellett, amelyek egymás hulladékát dolgozzák fel. Az ilyen fantáziálások azonban figyelmen kívül hagyják a politikát, és a jól körülbástyázott érdekeket.

Alternatív, olcsó és alacsony környezeti hatású technológiák garmadája létezik, már ma is. Továbbiak kifejlesztése könnyű feladat. Azonban bármilyen kísérlet, amely a fosszilis üzemanyagokra, a kemikáliákra, az acélra stb. alapozott gazdaság gyors és tömeges átállítását kívánja előmozdítani, ellenállást és ellenreakciót vált ki az érintett iparágakból, ami teljesen normális. Számukra kényelmesebb az, és több haszonnal is jár, ha folytatják, amit már megtanultak, kifejlesztettek és amortizáltak, mint hogy új utakra térjenek.

A politikusok erősen ráhangolódtak az ilyen vállalati érdekekre, mind Észak-Amerikában, mind pedig Európában. Az Egyesült Államokban évente legalább 30 milliárd dollár állami támogatás áramlik csak az energiaiparba. Európában egy olyan nagy hatalmú lobbis, mint az Európai Iparosok Kerekasztala, a közúti szállítás súlyának növeléséért küzd, és az EU politikáját a dereguláció irányába igyekszik elmozdítani. Bárhol és bármikor kerüljenek is veszélybe az ipar jelenlegi előnyei és gyakorlata, az ipar természetesen harcol ezek fenntartásáért.

Az ilyen akciók akkor is általánosak maradnak, ha bizonyos részleges érdekek védelme nem segíti elő hosszú távon a rendszer egészének megőrzését. A radikálisan tisztább, kisebb hatású és hatékonyabb technológiák bevezetésének ösztönzése ugyancsak hiányzik, aminek az az oka, hogy a felhasználók és az adófizetők - és nem a vállalatok - ma a piszkos, nem hatékony technológia után fizetnek adót. Ez a helyzet addig marad fenn, amíg az ipar képes externalizálni ezeket a költségeket.

Ma a fejlődő országokban a legtöbb helyben kifejlesztett vagy importált technológia az első ipari forradalom régmúlt éveit idézi. Minél szegényebb egy ország, valószínűleg annál inkább alapoz olyan idejétmúlt iparágakra, amelyek napja leáldozott, és annál piszkosabb és kevésbé hatékony technológiája.

A Világkereskedelmi Szervezet, bár szabályozási tevékenységét tekintve értékes, gyakorlatilag kegyelettel őrzi a környezetszennyező és hulladéktermelő technológiákat a nemzetközi törvényekben azzal, hogy visszautasítja a különbségtétel megengedését a Folyamatok és Termelési Módszerek (PPM a tárgyalási zsargonban) alapján. Ez azt jelenti, hogy egyetlen ország sem utasíthatja vissza egy másik ország termékét, még akkor sem, ha azokat jelentős környezetrombolás árán gyártották.

Még egyszer kimondva: mivel a hulladékok és a környezetszennyezés csökkentését célzó ösztönzés kevés, a kereskedelem jutalma törvénytörően a déli legpiszkosabb, legkevésbé felelős gyártók, és azon északiak felé folyik, amelyek a költségek externalizálásában leginkább járatosak. Még ha feltesszük is, hogy az ipar kész világszerte tömeges méretekben átállni a kisebb környezeti hatású technológiákra és azonnal befogadni az alternatív megoldásokat, az észak-amerikai vagy európai középosztály életszínvonala továbbra is elérhetetlen maradna az emberek százmilliói számára, ha másért nem, akkor a bolygó pusztá fizikai korlátai miatt.

Népesség

A kiinduló egyenletünk, amely így szól:

Hatás (a bolygóra), Fogyasztás • Technológia • Népesség

mint az már látható, alapvetően a "Népesség" tényezőtől függ.

A tények közismertek, de nem árt megismételni azokat:

- A Földön ma kétszer annyi ember él, mint 1970-ben, amikor a népesség kevesebb, mint 3 milliárd volt.
- Minden évben körülbelül 175 millió terhességből körülbelül 133 millió élve születés történik (a 42 milliós különbséget főként a legális és illegális abortusz okozza). A Földön évente körülbelül 52 millióan halnak meg, ami azt jelenti, hogy az évi tiszta népességnövekedés körülbelül 81 millió (1995).¹²
- Ezek szerint naponta átlagosan (legalább) 360 000 gyermek születik, ennek több mint 90%-a harmadik világban, és ez a világ népességéhez évente egy mexikói, minden 12 évben egy Indiányi embert ad. Ezzel szemben naponta 142 000 ember hal meg, sokan közülük jóval a reprodukciós időszakuk után.
- A történelem során a halálozási és a születési arány gyakorlatilag azonos volt: annyi ember halt meg, ahány született. Az emberi lények jelentős része sohasem érte el a reprodukciós időszakát. Ma a születésszám halálozási számot több mint 250 százalékkal haladja meg. A csecsemő- és gyermekhalandóság folyamatosan csökken, és a várható életkor növekszik.

12 Az adatokat az Egyesült Nemzetek Szervezete Népességi Divíziójának becsléseiből számoltuk, amelyek hivatalosan a ma elérhető legjobbak. Egyéb, nem hivatalos források a nettó népességnövekedést a huszadik század utolsó éveire évi 90-100 millióra teszik.

- Az 1990-es évtizedben a világ népessége többel növekszik, mint bármely megelőző évtizedben.
- Még ha a termékenység (születésszám) határozottan csökken is, ahogyan az már több országban bekövetkezett, a népesség növekedése még évtizedekig folytatódik, a népesség korösszetételének hatása miatt. A szegény országok jelenlegi népességének legalább harmada kevesebb, mint 15 éves; Kenyában a népesség 60%-a 15 év alatti. A "korporamis" előnyben részesíti a jelenlegi és jövőbeli gyermekviselőket.

- Abban az időben, amikor Megbízóink ezt a tanulmányt olvassák, a világ népessége el fogja érni a 6 milliárdot. 2008-ra 7 milliárd lesz. 2020-ra 8 milliárd. A következő évtizedekre szóló előrejelzések a 9-13 milliárd értékek között változnak, a használt előfeltételektől függően.
- A körülbelül 30 gazdag ország népessége stabil, vagy csökken. Az összes többiben a népesség továbbra is növekszik, bár lassabb ütemben, mint egy-két évtizeddel ezelőtt. Még a leginkább optimista globális „stabilizációs” forgatókönyvek is elismerik, hogy a népességnövekedés csak nagyon magas szinten áll meg (10 és 12 milliárd között), és ez a megállás nem történik meg előbb, csak 2050 és 2075 között.

A hatás mérése

A $H = F \cdot T \cdot N$ egyenletnek egy újszerű (bár vitatott) „megoldási” módja és így a bolygó jólétének előrejelzése a „környezeti lábnyom” módszere. Ez a módszer azoknak a környezeti erőforrásoknak a mennyiségét és minőségét méri, amelyek egy adott populáció fenntartásához szükségesek a fogyasztás és a technológia egy adott szintjén.¹³

A lábnyommódszer elosztja a produktív szárazföldi terület méretét a világ népességének számával. Még a vadon is, amelynek a jog szerint érintetlenül kell maradnia, beleszámít a "termékeny" kategóriába. Ennek a radikálisan egyenlősítő számításnak megfelelően, az 1990-es évek közepén minden emberi lény számára 1,5 hektár területet osztottak ki. Ekképpen a részrehajlás teljes mellőzésével minden földi lakónak be kell érnie 15 000 négyzetméter termőfölddel (ez 3,75 acre - négyszögjard -; egy acre kb. 4000 négyzetméter), vagyis körülbelül másfél futballpálya termelőkapacitásával.

A környezeti lábnyom így a "kínálatot" és a "keresletet" mutatja. A "kínálatot" egyszer és mindenkorra a bioszféra adja. Ez a romlás felé halad, az erdőirtás, a sivatagosodás, a talajerózió, a szikesedés stb. folytán, amely a Föld termékeny területének csökkenésével jár. A "kereslet" változik a klímával, az évszakokkal, a személyes vagy kulturális preferenciákkal és mindenekelőtt a gazdagsággal. A fenti általános mértékkel szemben, egy átlagos észak-amerikainak 4-5 hektár jut, háromszor annyi, mint az ő "korrekt" része lenne a termékeny szárazföldi forrásokból. Hogy a hollandok jelenlegi ételmiszer-, erdei termék- és energiaszükségletüket kielégítsék, nekik 15-ször több földre volna szükségük, mint amennyi Hollandiában van.

A módszertan szempontjából a lábnyom fogalma javítás a hagyományos "helyi eltartóképesség" kiszámításával szemben, mert olyan teljes anyagi és energiafolyammal számol, amely ahhoz szükséges, hogy egy adott népességet egy adott fogyasztási szinten fenntartson.

13 A környezeti lábnyom módszer úttörője William Rees professzor volt_ a Brit-Columbiai Egyetemen. Vancouverben: lásd William Rees-Mathias Vackemagel: Our Ecological Footprint. Philadelphia and Gabriola Island, BC. Canada. 1996. New Society Publishers.

Ekképpen magában foglal olyan faktorokat is, mint a kereskedelem és az urbanizáció, és a földrajzot igazán globális tudománnyá teszi. De azt is bemutatja, hogy megfelelően kényelmes életstílussal ma mindenki többet használ, mint az ő "korrekt" része lenne, még ha ezért a "privilegiumért" a piac által meghatározott árat meg is fizeti.

Amint a Dél gazdagabbá válik, a fogyasztása, és ezáltal a környezeti lábnyoma ugyancsak nőni fog. A több elkölthető pénz szükségszerűen több igényt jelent a házépítés, az utak, a bevásárlóközpontok stb. szempontjából, ezáltal elvonva a "szárazföldi környezeti rendszert" az olyan közvetlen termelőhasználatától, mint az emberi vagy állati fogyasztásra történő gabonatermelés. A források csökkenése elkerülhetetlen, nem olyan értelemben, ahogyan azt a Római Klub állította az 1970-es években (néhány létfontosságú anyag, például az olaj abszolút hiánya), hanem a bolygó termelő-és elnyelőkapacitásának értelmében.

Nincs kétségünk afelől, hogy bármiféle hiány mindig is gerjesztette az emberi találékonyságot. Azt az uralkodó gazdasági meggyőződést azonban vitatjuk, hogy a találékonyság örökké a helyettesítője lehet a megfogható fizikai forrásoknak.

Azt is tagadjuk, hogy a huszadik század végének emberei függetlenítték volna magukat a természettől. Attól még, hogy városokban élünk, nem terheljük kevésbé a Földet; azért, mert kereskedünk, és anyagenergia folyamunk nagy részét importáljuk, ezek az importok még nem növekedhetnek korlátok nélkül.

A becslésnek akármilyen módszerét használjuk is, minden részeredmény ugyanazt a megkerülhetetlen tényt mutatja: a világ fogyasztása növekszik, és a technológiák valahogy nem akarnak soha nem látott, forradalmi sebességgel változni. A teljes rendszer, amelytől a mi fajunk - és az összes többi faj is - függ, egy ideig és határig jelentős nyomást képes elviselni, de nem korlátlanul.

A népesség és a szabadpiac

A népesség évi hatalmas növekedése nemcsak környezeti szempontból nyugtalanító. Paradox módon ez megkérdőjelezi a liberális társadalom legalapvetőbb elméleti alapjait, amelyet feladatunk megvédeni. A laissez-faire - a szabadpiac - elve és Adam Smith megalapozó munkája szerint a piacon meghozott egyéni döntések üdvös hatással lesznek a társadalom egészére; minden, az önérdékét követő személy egyidejűleg hozzájárul az általános jóléthez, vagy ahogyan Smith nevezte, a "közösségi érdekhez". Ez a liberális elmélet sziklaszilárd alapja.

Itt van azonban az ellentmondás: a szegény társadalmak szegény emberei, akik a népességrobbanásért leginkább felelősek, gyakran józan egyéni gazdasági érdekből nevelnek gyermekeket. A Délen nyomorgó emberek nem pusztán egyszerű tudatlanságból, nemtörődömségből vagy a fogamzásgátlók számukra elérhetetlen voltából szaporodnak túlzottan, bár mindez szerepet játszik. A feministák a nők kihasználtságát hangsúlyozzák, és azt, hogy a szegény, tanulatlan asszonyokat gyakran arra kényszerítik, hogy több gyermekük legyen, mint amennyit szeretnének. Ez akár igaz is lehet, de ők, és a férfiak is gyakran húznak hasznot a gyermekeikből.

A legtöbb szegény, harmadik világbeli szülő számára a gyermek többet hoz a konyhára, mint amennyibe kerül. Falun már korai gyermekkorától segít a mindennapos házimunkában. Városi környezetben körülbelül 250 millió 14 éven aluli gyermek dolgozik, hogy segítse a család túlélését. Extrém esetekben a gyermekeket készpénzért eladják prostituálnak, rabszolgának vagy szervkereskedőknek. A társadalombiztosítási rendszer hiánya miatt a gyermekektől elvárják, hogy öreg szüleiket eltartsák. Továbbá a gyermekek hasonlítanak a lottószelvényekhez: lehet, hogy valamelyik majd sikeres lesz, és megváltoztatja az egész család státusát. Ahol a gyermekhalálozás magas, ott az embereknek több gyermekük van, mint amennyit akarnak, hogy ellensúlyozzák a várható veszteséget.

Harminc évvel ezelőtt egy ünnepelt cikkben Hardin professzor azt kérdezte, hogy igazolható-e a laissez-faire elv a reprodukció területén. Elmulasztotta azonban megjegyezni, hogy a szegény emberek számára a gyermekáldás pozitívan kapcsolódik a növekvő gazdasági jóléthez.¹⁴

Nyugaton ma úgy tekintünk a gyermekekre, mint költséges vállalkozásra, amelynek lehet ugyan érzelmi, de biztosan nem gazdasági haszna. Nem ez volt a helyzet a tizenkilencedik századi európai vagy amerikai agrártársadalmakban, amelyekben a születési arányszám meghaladta azt, ami ma a harmadik világban tapasztalható. Ugyancsak nem ez a szemléletmódja azoknak, akiknek ma a legtöbb gyermekük van.

A szabadpiaci rendszer filozófiai ellentmondásai itt élesebb megvilágításban bukkannak elő. Megkérdézhethetjük, hogy a szabadpiaci rendszerben való részvételhez kinek van joga, ki hozhat egyénileg racionális gazdasági döntéseket? Vajon ez a részvétel általános jog? A reprodukciót tekintve vajon normális és megengedhető-e, vagy pedig abnormális és törvénytelen, hogy minden egyén a saját előnyét igyekszik maximalizálni, olyan körülmények között, amikor a gyermekek rendszerint előnyt jelentenek?

Biztosan tudjuk, hogy az egyénileg igazolható gyermekvállalási döntések százmilliói végül is oda vezetnek, hogy a népesség meg fogja haladni a Föld végső eltartóképességét.

Azt is matematikai bizonyossággal tudjuk, hogy egyes országokban a túl nagy népesség egyre növekvő igényt jelent a termőföld és egyéb erőforrások iránt, és ez egyben az egy főre eső kibocsátás csökkenését, és az életszínvonal esését is előidézi.

Az ilyen jelenségek ellensúlyozhatóak lennének, ha a normákhoz való fokozott visszatérést a tudományos és technikai haladás, a jobb menedzsment, az oktatásba és a képzésbe való magasabb beruházás, a szabad kereskedelem és hasonlóak garantálhatnák.

14 Garrett Hardin: The Tragedy of the Commons. Science. Vol. 162. 13. December 1965. pp. 1243-8.

Ha ezek adottak lennének, akkor a nagyobb népesség lehetne gazdagabb népesség. de aminek ma a tanúi vagyunk, az felettébb lassú, hogy azt ne mondjuk. érezhetetlen javulás a fejenkénti reáljövedelemben, és így a gazdag és szegény országok életszínvonala közötti szakadék folyamatosan szélesedik, mind relatív, mind abszolút értelemben.

Ez mind köztudott. Az viszont talán kevésbé ismert, hogy a hatalmas népességnövekedés ugyanúgy a gazdagság eloszlásának nagy különbségeihez vezet. a túlnépesedett országban is.

A túl sok munkáskéz által elérhető túl kevés munkaalkalom lenyomja a béreket, míg a termőföld és a tőke szűkössége felfelé hajtja a bérbeadást és a profitot. Az ország a lehető legrosszabb helyzetbe kerül: a munkanélküliség magas lesz, vagy ha minden munkáskéz munkához jut, akkora bérek éhbérek lesznek, és ehhez járul még a tulajdonlás túlzott jutalmazása, és a két csoport közötti mély egyenlőtlenség.

Adam Smith nézetével és a liberális doktrínával szemben, az ésszerű egyéni döntés az utódnemzésre annak érdekében, hogy a saját gazdasági jólét növekedjen, nem hat üdvösen a társadalom egészségére; legalábbis akkor, ha valaki ezt a hatást abból származtatja, hogy a legrosszabb helyzetben levőknek mint csoportnak a helyzete javul. Bár a reprodukciós szabadság javítja a helyi elit abszolút és relatív helyzetét, az utódok létrehozásának szabadsága nem szolgálja a "közérdeket", ha ezt úgy határozzuk meg mint a liberális rendszer fenntartását, az ésszerű egyenlőséget és a bolygó megőrzését. A Láthatatlan Kezet keresztezi a Legyőzhetetlen Méh.

A reproduktív hatalom valóságos. A szegény emberek éppen úgy viselkednek, ahogyan azt a klasszikus elmélet megjósolja: megpróbálnak személyes jóléthez, de legalábbis potenciális jóléthez jutni azon az egyetlen módon, amely számukra nyitva áll. Viselkedésük tulajdonképpen igazolja a kapitalizmus elméleti alapjait. de végül ez önrombolás, mert az életszínvonaluk könyörtelenül csökken. és az elit által felettük gyakorolt ellenőrzés növekszik. Ha azt akarnánk, hogy szüntessék be az egyéni gazdasági tulajdon gyermekek formájában történő előállítását. a logikus út az lenne, hogy a túlszaporodó osztályokat más gazdasági tulajdon újraelosztásában részesítsük világszerte, hogy befektethessenek egyéb gazdagságot létrehozó dolgokba.

Az olyan tulajdonok megosztása, mint a vásárlóerő, tanultság, munkahely, infrastruktúra és hasonlóak, gyorsan a népesség stabilizálásához és növekedésének csökkenéséhez vezethetne. Azonban minden jel az ellenkező irányba mutat. A gazdagság és a gazdagságképző tulajdonok messze vannak az újraelosztástól, sőt, egyre inkább koncentrálnak a legfelső rétegben. Részben reprodukciós képességeik miatt is, az alsók ma arányosan kevesebbel rendelkeznek, mint valaha. Emiatt arra számíthatunk, hogy folytatják saját lottószelvényeik előállítását.

A reprodukciós szabadság következményei

Megbízóink azt kérdezik tőlünk, hogyan lehet a liberális kapitalista rendszert legjobban folytatni. Mi ezt a kérdést szándékozzuk megválaszolni, és nem mást; ezért nem fogunk alternatív rendszereken gondolkodni, vagy a "közjó", vagy a "közérdek" alternatív definícióját megadni.

Különböző kikötések szükségessé tehetnék a termelőtulajdonoknak az Északtól Dél felé, a gazdagoktól a szegények felé való újraosztását, és az üvegházhatású gázok, a környezetszennyezés és a hulladékok kibocsátásának csökkentésére tett drasztikus és azonnali lépéseket.

Már megmagyaráztuk, hogy az ilyen eszközök miért látszanak utópikusnak egy szabályozatlan globalizáció és a piaci szabadság feltételei mellett.

A kierőszkolt gazdasági újraelosztás és környezetvédelem hiányában a reprodukció szabadsága a fő kérdés. Először a jól ismert Malthus-féle érveket kell megvizsgáljunk, amelyek szerint a népesedés feszültsége végül önkorrakcióhoz vezet, éhínségen vagy egyéb természetes jelenségen keresztül. Ez igaz is lehet. Abban a két évszázadban azonban, amely Malthus Esszé a népesedés alapjairól című tanulmányának közzététele (1798) óta eltelt, sok alapvető minőségi változás ment végbe.

- Malthus soha nem a világ, hanem csak egy meghatározott ország népesedésével foglalkozott. Bár a tizenharmadik században volt bizonyos élelmiszer-kereskedelem, alapjában minden nemzetnek a saját élelmiszer-termelésére kellett támaszkodnia, és minden kormány felelős volt a saját embereinek élelmezéséért. Ebben az időben a népesség teljes számának a bioszféra kapacitásához viszonyított mértéke nem volt kérdés.
- A globalizáció megváltoztatta a népességi adatok természetét, amelyekre Malthus támaszkodott. Ma már elegendően hatékony "halálozási felügyelettel" rendelkezünk, de születésszabályozással nem; elődeinktől eltérően globális jótékonyt gyakorlunk ("humanitárius segély") az éhezés enyhítéséért a népes és szegény országokban.
- Az időskála megváltozott. A népességnövekedési csúcsok magas szintről indulása azt jelenti, hogy többé nem kényelmeskedhetünk a Malthus által jóslott önkorrakciókra számítva. Nyolcszázmillió vagy még több új ember tízévenként elsöpör minden korlátot.

Malthus szerint a népesedési feszültségnek egy pozitív oldala is van. E nélkül az emberek soha sem kezdtek volna földet művelni, vagy civilizálttá válni.

"Ha... olyannak látjuk az embert, amilyen valójában, azaz tehetetlennek, lustának és munkakerülőnek. hacsak a szükség nem kényszeríti... (...). biztonsággal állíthatjuk, hogy a világ nem népesült volna be, ha nem vesszük figyelembe a szaporodás elsőbbségét a létfenntartással szemben... (...) Ha a népesség és a táplálék egyforma ütemben növekedett volna, valószínű, hogy az ember soha nem emelkedett volna ki a barbár állapotból."

A Munkacsoport arra figyelmeztet, hogy a ma globalizált világában "a népesedés hatalma a létfenntartással szemben" nem a mezőgazdaság erősödését vagy a barbár állapotból a civilizáltba emelkedését eredményezi, hanem a ragadozó magatartás különféle formáit azok ellen, akik valahogyan felhalmozták a gazdagságot. A milliók nem maradnak "tétlenek és lusták", bár előfordulhat, hogy ugyanannyira "munkakerülők", mint bármikor. Ezek és vezetőik bármilyen eszközzel azt akarják kisajátítani, ami épp kéznél van, mivel erre ösztönözték és kényszerítették őket. Illuzórikus lenne arra támaszkodni, hogy az élelmiszer-termelés (aritmetikai) növelése - feltéve, hogy ez megtörténik - kiegyenlíti a mértani haladvány szerinti népességnövekedést. Ebben a malthusi érvelés semmit sem veszített meggyőző erejéből.

Az 1950-es évektől kezdve 1984-ig az élelmiszer-termelés növekedése meghaladta a népesség növekedését. 1984-től az ellenkezője történik. Az 1990-es évtizedben az élelmiszer-termelés évi 0,5 százalékkal nőtt, míg a világ népessége folytatta a növekedést évi 1,4 százalékkal. A népesség a "kevésbé fejlett" országokban évi 1,7 százalékkal, míg a "legkevésbé fejlett" országokban évi 2,6 százalékkal növekedett, de a világ élelmiszer-termelésének többsége a fejlett országokban történik, ahol a népességnövekedés csak évi 0,3 százalék.

A tanulmányunk második részében visszatérünk a létfenntartás és a népesedés témájához. Most csak annyit jegyzünk meg, hogy Malthus nem halt meg, bár a háború utáni időszakban többnyire aludt. A világ legtöbb vezetőjét szintén álomba ringatták. Az élelmiszerhiány ismét előtérbe fog kerülni.

Amikor ez megtörténik, a leginkább sebezhetőket fogja érinteni, akik viszont politikai krízist és szociális instabilitást okoznak majd.

A Megbízóink azt kérték, hogy tanúsítsunk intellektuális szabadságot, legyünk őszinték, és ne legyünk szentimentálisak. A Munkacsoport tagjai ügyelnek arra, hogy - egy tizenkilencedik századi filozófus divatjamúlt szavait idézve - olyan "együttgondolkodók, aktív és koncepciózus ideológusok kasztjához tartozzanak, akiknek a megélhetése főként attól az illúziótól függ, amit az uralkodó osztály magáról kialakított"¹⁵. Ezért most meghátrálás nélkül levonjuk a következtetéseket azokból az érvekből, amelyeket eddig kifejtettünk.

1.4. Következtetések

A nyugati civilizáció hajnala óta a vezetők - helyesen - mindig is törődtek a népesedés szabályozásával. Platón úgy hivatkozik a stabil népesség fenntartására mint az uralkodók egyik fő feladatára Köztársaság című művében. Továbbmenve, kidolgozott irányelveket ad a faj egészségének fenntartására, amelyet különféle osztályokra lehet alkalmazni, annak érdekében, hogy javítsák a fajt, állandó szinten tartsák a népességszámot, megteremtsék és megőrizzék a politikai egyensúlyt. Platón utasításai biztosítják, hogy a felső osztályok - a legokosabbak és a legjobbak - több lehetőséget kapjanak a szaporodásra, mint az alacsonyabb rendűek.

A Krisztus előtti ötödik században a halandóság általában meghaladta a termékenységet, vagy egyenlő volt azzal; háborúk, betegségek vagy egyéb balesetek nagy pusztítást tudtak okozni, és a vezetőknek ügyességre volt szükségük ahhoz, hogy az államot ideális méretben és a lakók optimális összetételében tartsák. Ez utóbbira mondja Szókratész, hogy "az uralkodóknak kötelessége szabadon hazudni és csalni a vezetettek érdekében."¹⁶

¹⁵ Karl Marx: The German Ideology (Materialist Theory, Dominant Classes and Ideas).

¹⁶ Platón: The republic. 459b et seq.

A mai vezetők láthatóan teljesen elvesztették az éleslátásukat a népesség stabilan tartásának alapvető kötelességét illetően, és ahelyett, hogy hazudnának a polgáraiknak az ő érdekükben, többnyire saját maguknak hazudnak, amikor akár gyávaságból, akár tudatlanságból azt tettetik, hogy a piac önmagában boldogságot, gazdagságot és jólétet hozhat mindenki számára, - még azoknak az embereknek az elképesztően növekvő száma ellenére is, akik mindezt szeretnék elérni. Így a kormány folyamatosan egy finom, ki nem mondott és meg nem vizsgált üzenetet közvetít a kormányzottak felé: a neoliberális gazdaság magába ölelheti az összes embert, bárhol éljenek is, nem számít, hányan vannak ma, és hányan lehetnek holnap. És ha a gazdasági rend talán túl sok embert kihagyna is, ez csak pillanatnyi egyensúlytalanság vagy rossz működés következménye, és hamarosan kiküszöbölhető korrekt intézkedések foganatosításával. Bárkinek a kizárása a piac áldásaiból így időlegesnek minősül, és semmiképpen sem tulajdonítható a rendszer természetének.

Harcolunk ez ellen az üzenet ellen. Bizonytalán ezt teszik a legértelmesebb "uralkodóink" is, ha egyáltalán foglalkoznak a szabadpiac és választott gazdasági rendszerünk természetével. A liberalizmus dogmája rokon az evangéliummal: sokakat hívnak, de a kiválasztottak kevesen vannak, ám a piac nagylelkűbb politikát alkalmaz, mint Isten. Fenntartjuk azonban, hogy a globális neoliberalizmus nem fogadhat be mindenkit, még a legvirágzóbb nemzetekben sem. Bizonyosan nem képes befogadni a világszerte élő 6-8 milliárd embert.

A korábbi, a globalizációt megelőző időkben a gazdasági folyamatok lényegében nemzeti voltak, és az összeadáson alapultak. A termelés és az elosztás azt jelentette, hogy értéket adunk a különböző elemek összeadásával, amelyek többnyire a nyersanyagok, a tőke és a munka voltak. Henry Ford törvénye szerint "az embereket eléggé megfizették, hogy megvehessék az autót".

A globalizáció korában, pontosan azért, mert a gazdasági folyamatok nemzetközi, a kivonáson alapulnak. Valaki értéket ad (profitot), kevesebb mennyiségű elemet, különösen munkát felhasználva, mint külföldi versenytársai. A munkát tőkével és információval helyettesíteni előnyös.

Amikor a munkaköltségek még mindig az összes vállalati kiadás 70 százalékára rúgnak, mint például az Egyesült Államokban, a nemzetközi sikerhez szükséges a leépítés, csökkentés és visszautasítás.

Minél inkább megőrzi a cég az "alapinputokat", például a munkavállalókat, annál magasabb lesz a termelés költsége, és annál alacsonyabb a profitja. Megfordítva, minél magasabb a költséges emberi elemek kiutasítása, annál magasabb a pénzügyi megtérülés. Ezt az igazságot naponta mutatják a tőzsdék, ahol látható, hogy a papírok értéke abban a pillanatban emelkedik, amikor a vállalat nagyobb munkaerő-csökkentést jelent be.

A rendszer nem működhet a termékek, a cégek és az emberek állandó küzdelme nélkül. Minél kevesebb ember jogosult a gazdagságon való osztozásra, annál nagyobb a jutalom, amit a győztesek között szétosztanak. Minden személynek versenyeznie kell nemcsak a szomszédja ellen, hanem olyan idegenek ellen is, akik több ezer mérföldre élnek, és akikkel soha nem találkozik.

Mivel a rendszer célja és egyben motorja a profit, a vállalatoknak szabadoknak kell lenniük ennek hajszolásában. A vállalat azoké, akik befektettek a részvényeibe, azaz a részvénytulajdonosoké. Akármit mondanak is a moralisták, a vállalat nem az alkalmazottaké, a beszállítóké vagy a városé, az országé, ahol éppen van. Ennek kétségkívül így kell lennie, mert valaki nem birtokolhatja és eheti meg mások tortáját. A munkaerőnek, a beszállítóknak, a helyi közösségnek és az államnak áldozatot kell vállalnia. Bár a gazdag nemzetek viszonylag gazdagok maradnak, nem minden polgárunk lesz képes részesülni az új gazdagság megteremtéséből. Sokan kimaradnak ebből. A szegényebb, sebezhetőbb nemzetek népessége változó mértékben fog szenvedni a kiterjedt éhínségtől és a szűkös munkalehetőségektől, ami egyre robbanékonyabb helyzethez vezet. Mind a gazdagabb, mind a szegényebb országokban a gazdasági száműzés, a Bentiék és a Kintiek dialektikája romboló viselkedéshez vezet, beleértve ebbe a bűnözést, a migrációt és a terrorizmust. Amint ezt már ma is láthatjuk, a világ nagy részei redukálódnak a természet hobbesi - mindenki, mindenki más ellensége - állapotába. A háborúban, amelyet mindenki vív mindenki ellen, az állam, és néha a piac sem lesz képes működni.

Jelenlegi vezetőink mindezt nem ismerik be, talán azért, mert a politikusoknak el kellene gondolniuk az elgondolhatatlant. Ezért állandóan hazudnak a kormányzottaknak, de leginkább önmaguknak.

Törvényes népességnövekedés?

A következő kérdést fogalmaztuk meg: törvényes az, hogy minden személy szabadon kereshesse maximális személyi előnyét reprodukációs képessége felhasználásával, bármilyen hatással legyen is ez a közjóra?

A törvényesség említése törvényeket, hatalmat és normákat idéz. Ritka kivétellel a népesség és a család mérete nem volt a nemzeti törvénykezés vagy rendeletek tárgya. Ha megpróbáljuk a kérdést a lehető legszélesebb törvénykezés összefüggéseiben vizsgálni, a nemzetközi törvényekben és az Egyesült Nemzetek Szervezetének Emberi Jogok Általános Deklarációjában kevés útmutatást találunk.

Ennek a deklarációnak a 16. paragrafusa foglalkozik a családdal, és egyenlő jogokat nyilatkoztat ki az összeházasodott férfi és nő számára. Megerősíti, hogy "a család a társadalom természetes és alapvető csoportegysége, és jogosult a társadalom és az állam védelmére". Ez semmit sem mond a család méretéről. Nem szól erről a 25. paragrafus sem, amely az Univerzális Jóléti Állam tényleges okiratát fogalmazza meg:

Mindenki jogosult olyan életszínvonalra, amely megfelel a saját maga és családja egészségi állapotának és jólétének, beleértve az élelmet, ruházatot, lakást, orvosi ellátást és a szükséges társadalmi szolgáltatásokat, és a biztonsághoz való jogát a munkanélküliség, betegség, munkaképtelenség, özvegyiség, öregség és egyéb megélhetési hiány esetére. (...) Az anyasági és a gyermeki állapot külön speciális gondoskodásra és segítségre jogosult. Minden gyermek ugyanazt a társadalmi védelmet élvez, akár házasságban, akár azon kívül született [A kiemelés tőlünk származik.]

Az egyedi reprodukciós képességet ismételten nem vélték fontosnak, a kihirdetett túlburjánzó "jogok" az egyénre "saját magára és családjára" vonatkoznak. Ha ennek a személynek nyolc gyermeke van, és nem képes számukra "élelmet, ruházatot, lakást, orvosi ellátást" biztosítani, akkor mindezen dolgok biztosításának kötelessége a társadalmat terheli, az Általános Deklarációnak megfelelően.

Amikor e deklaráció aláírói 1948-ban találkoztak, a világ népessége még nem érte el a 2,5 milliárdot sem. Mivel már akkor is utópia volt, ma végképp lehetetlen biztosítani ezeket a "jogokat" 6 milliárd ember számára, akik közül sokan nyomorognak. Az aláírás óta eltelt 50 évben az Univerzális Deklaráció reménytelenül ellentmondásossá vált, mivel a 28. paragrafus azt is megerősíti, hogy "mindenki jogosult olyan szociális és nemzetközi rendre, amelyben azok a jogok és szabadságok, amelyeket a deklaráció tartalmaz, teljes mértékben érvényesülhetnek". Az aláírók nyilvánvalóan nem gondolkodtak el azon, hogy választaniuk kellene a korlátlan egyéni reprodukciós szabadság és a "szociális és nemzetközi rend" (illetve a környezeti rend) között, amely rendek ma az összeomlás szélére jutottak.

Ugyanakkor gondolkodó és felelősségteljes emberek, többek között Szókratész és Platon, már ezredévekkel ezelőtt tudták, hogy a kontrollálatlan számok elfogadhatatlan feszültséget okoznak a társadalmi rendben. Arisztotelész is azt mondja, hogy "az ismert jól rendezett államok" egyike sem rendelkezik "túlzott népességgel". Az állampolgárok számára a jó kormányzat azt jelenti, hogy "a közöttük lévő rend kiváló", és "a nagy számok nem kölcsönöznek rendet". Ha a polisz túlnépesedett, akkor még a legjobb törvények sem segítenek, és csak az "isteni gondviselés" óvhatja meg, rendet biztosítva."¹⁷

17 Aristoteles: The Politics. Book II. Chapter VII.

Nem valószínű, hogy az isteni gondviselés rendet biztosítana a mi földi városaink számára. Minél nagyobb a túlnépesedés, annál több jó kormányzat - és az Egyesült Nemzetek Szervezetének annál több deklarált célja - szenved vereséget, beleértve azt a célt is, hogy szociális és nemzetközi rend garantálja az ENSZ bajnokai által kinyilvánított jogokat. A népesség duzzadása és az emberi jogok, az Univerzális Deklaráció aláíróinak felfogásában, kölcsönösen kizárják egymást.

Miközben az Univerzális Deklaráció, úgy tűnik, helybenhagyja vagy elnézi a népességrobbanást, nem társul hozzá egy megfelelő hatalom vagy nemzetközi intézmény, amely törvényesen beavatkozna, hogy megfékezze azt. Könnyű az ENSZ konferenciáin beszédet mondani. Soha nem javasoltak kötelező érvényű szerződéseket, vagy nem ajánlottak ösztönzést. A nemzetközi hivatalok nem gyakorolnak mérséklő befolyást a népességnövekedésre, és semmi sem várható ez ügyben, kormányközi szinten sem.

Nemzeti keretek között néhány állam, közvetlenül vagy közvetve, még mindig bátorítja a korlátlan reprodukciós szabadságot. Több szegény és népes állam arra használja korlátozó hatalmát, hogy az asszonyokat szolgátságban tartsa, és megakadályozza a fogamzásgátlók vagy éppen az információk átjutását a határain. A különösen maradi államok kitartanak a téves hiedelem mellett, hogy a hatalmas népesség végül erősebbé teszi őket. Ez volt a helyzet például Romániában a kommunista diktatúra idején, és úgy tűnik, ma is ez a helyzet egyes arab államokban.

Délen azonban az államok többségét egyszerűen eltiporták. Ezeknek az államoknak gyakran nincs olyan szociálpolitikájuk, amely megérdemelné ezt a nevet. Sok kormány szűkítette a közegészségi és családtervezési kiadásait, a struktúraátalakítás, az adósság visszafizetése és a pénzügyi fegyelem miatt. Ironikus az, hogy gyakran elsősorban azért vállalnak adósságot, hogy azt az életszínvonal-romlást megpróbálják elkerülni, amelyet az ellenőrizetlen népességnövekedés okoz. Néhány ország, mint például Indonézia és Chile, komoly kampányokat folytatott a népességnövekedés korlátozásáért. Ezt Kína is megpróbálja megtenni, de a városi és vidéki hatóságok gyakran nem engedelmessé válnak. Családok milliói lépik át az engedélyezett reprodukciós korlátokat, és az "egy gyermek elvet" többnyire azzal tisztelik meg, hogy nem tartják be.

A férfi utód erőteljes elsődlegessége a legtöbb déli országban további lendületet ad a magas születési aránynak. Ázsia egyes részein nem szokatlan a 130 fiú születése, szemben a 100 leánnyal.

Azt a kérdést, hogy a többlet 30 fiú kivel fog összeházasodni, nem teszik fel. A népességrobbanás megfékezésének akarata és eszközei azonban nincsenek meg azon országok többségében, ahol ez leginkább megtörténik. Így minden évben annak lehetünk tanúi, hogy olyan emberek tízmilliói érkeznek a világra, akiknek a jövője sivárabb lesz, mint amivel a szüleik ma szembesülnek.

Az északi államokat ugyancsak mélyen érinti a népességi krízis, bár még nincsenek teljesen tudatában a ténynek. A kezelést illetően az Észak ugyanannyira tehetetlennek bizonyult, mint a Dél. Az Egyesült Államok, attól való félelmében, hogy megsérti az otthoni abortuszellenes (Úgynevezett életvédő) erőket, visszautasítja a népességkontroll szponzorálását a nemzetközi segélyprogramjaiban. Az amerikai magánsegélyezési alapok megpróbálják kitölteni az űrt, de nem helyettesíthetik az erőteljes külpolitikát. Több OECD-ország belügyminisztériuma alig több ma, mint bevándorlási minisztérium, de még most sem tudják, hogyan kezeljék a bevándorolt népességet. Ezeknek a bevándorlóknak legalábbis az első két generációja sokkal termékenyebb, mint a bennszülött népesség. Az ország, amelyben csapatostól megtelepedtek, nem nyújt számukra olyan családtervezési programokat, amelyek speciálisan az ő igényeikre lennének szabva, még kevésbé csökkenti a gyermekvállalási kedvet, például a pénzügyi segély vagy egyéb kedvezmények csökkentésével vagy megszüntetésével, a család méretének növekedésével párhuzamosan.

A bevándorló családok nagyobbak, és ennek következtében szegényebbek. Gyakorta a nem megfelelő iskolák és az alacsony oktatási színvonal, a rossz lakáskörülmények és a gettókba kényszerülés, az alacsonyabb képzettség és a magasabb munkanélküliség áldozatai. Mindez azt eredményezi, hogy aránytalanul nagy számban vesznek részt az illegális kereskedelem minden fajtájában, a bandákban, a kicsinyes bűnözésben és alkalmanként a terrorizmusban, amely gyakran az anyaországukkal való politikai összeütközéshez kapcsolódik.

Bár becsületükre legyen mondva, hogy a bevándorlók túlnyomó többsége nem vesz részt az illegális tevékenységben, mégis általában hajlandóak a feketegazdaságban dolgozni, alacsony fizetésért és társadalombiztosítás nélkül. Az illegális foglalkoztatottak egyben illegális foglalkoztatókat feltételeznek, akik gyakran a nemzetközi embercsempész körökkel állnak kapcsolatban, amelyek tevékenységét a kormányok elnézik, mivel saját vállalataiknak is szükségük van az olcsó munkásra, hogy versenyképesek maradjanak. A szemüket becsukják, a korrupció terjed, a büntettet nem büntetik, és helyesen vagy nem, de a bevándorló munkásokat úgy fogják fel, mint akik alkalmasak arra, hogy a munkáért versenyezve lenyomják a béreket.

A szélsőséges politika mindkét oldalon virágzik. Mivel a külföldiek választott új hazájukban kiteszítettnek érzik magukat, menedéket kereshetnek a helyieket felbőszítő kulturális és vallási gyakorlatban, és emiatt a helyben született népesség még kevésbé fogadja el őket, ezáltal ördögi kör alakul ki.

Ezek az idegen lakosok, akiknek asszimilálását az északi államok már most nehéznek találják, csak egy töredékét jelentik a jövőbeli bevándorlóknak, akik a társadalmukat érő széles körű politikai, gazdasági és környezeti leromlás miatt indulnak majd útnak. Mivel távozásuk elősegíti a saját hazájuk bizonytalan pénzügyi helyzetének javítását, a kormányuk csak félszívvvel próbálja visszatartani őket, akármit is ígérnek az északi partnereiknek. A másik lehetőség az, hogy ezek a kormányok zsarolni fogják az északi országokat annak fejében, hogy nem engedik az állampolgáraikat távozni. Bármelyik következik is be, az erősen növekvő népesség értékes exportcikk lehet.

Mindent összevetve, a déli népesség számának hatalmas növekedése és a déliek fokozódó jelenléte Északon előbb-utóbb súlyos kulturális összeütközéseket és robbanásokat eredményez. A "civilizációk összeütközése", amelynek alap gondolata a "Nyugat mindenki más ellen", méltán keltett nagy figyelmet. A könyv szerzője, Huntington professzor hangsúlyozza azt a nagy szakadékot, amely aközött tátong, ahogyan a Nyugat az univerzális nyugati kultúra terjesztése érdekében erőlködik, miközben erre való képessége folyamatosan csökken. A demográfiai dinamika a másik oldalt segíti.¹⁸

Huntington professzor, talán mert a dolgot nyilvánvalónak gondolja, nem mondja ki, hogy a globalizált szabadpiac nem lehet uralkodó, ha az azt magában foglaló kultúra meggyengül. A munkája nemigen érinti a gazdaságot. Ugyanakkor a kapitalizmus kultúrája elsősorban nyugati, akár tetszik, akár nem.

Bár a kereskedők az egész írott történelem során velünk voltak, a kapitalista egy másik fajta, valaki, aki sokkal kevésbé gyakori és uralkodó világszerte, mint sokan képzelik. Ez a fajta nem kínai, arab, hindu, japán vagy éppen nyugati, mint azt egyes történészek, például Fernand Braudel és Joseph Needham egy élet munkájával próbálták demonstrálni. A "piacok" és a kapitalizmus nem azonos: a piacok létezhetnek, és léteznek is a kapitalizmus nélkül (bár ennek ellenkezője nem igaz).

A kapitalista kultúra befogadja a kockázatot, a profit motívumát és a felhalmozás szükségességét; ez nem egyszerűen a kereskedő kultúrája, hanem a megtakarítóé, a befektetőé és a vállalkozóé. Ha egyetlen szót kellene választanunk ennek a kultúrának a jellemzésére, akkor az a "verseny" volna. Ennek lényege a küzdelem szeretete. a hajlandóság az ismeretlenre való vállalkozásra, és legmagasabb fokú művészete a „kreatív rombolás”. De azok az országok, amelyekben a szabadpiaci gazdaság az uralkodó kapitalista kultúrát az évszázadok során kialakította, hamarosan az emberiségnek mindössze csekély 10 százaléka lesz. Ez rossz előjel a rendszer jövőjére nézve.

18 Samuel P. Huntington: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* New York, 1996, Simon and Shuster. Különösen a 8. fejezet.

A nyugati nemzetekben a kulturális összeroppanás kilátása kevesebb figyelmet keltett, mint a civilizációs törésvonalak menti összeütközések. Huntington professzor a kiterjedt, kulturálisan követhető frontvonalakkal foglalkozott. Ezzel szemben egyáltalán nem érdeklődött a bevándorlás kérdései és a nemzeten belüli konfliktusok iránt. Azonban az Európában és Amerikában szokásos, idegenek elleni rutinszerű és primitív ("skinhead") támadásokon kívül egy fonák dinamika is működik, amely rámutat egy mélyebb szinten meglévő, lappangó konfliktusra, amely alkalomadtán milliókat fog érinteni.

Ha - amint az ma gyakori - a külsők asszimilálódása vagy a bennszülöttek szocializálódása egy adott nemzeti kultúrába többé nem az iskolán, az egyházakon, a politikai pártokon, a fegyveres erőknön, a civil egyesületeken, a munkahelyeken és a szociális intézmények hosszú során keresztül megy végbe, akkor akár tetszik, akár nem, csak a hirdetéseken, televízión és a mindent átfogó fogyasztáson keresztül közvetíthető. Mindezek a szabadpiac termékei.

Az egy kultúrába való asszimiláció fogalma így ellentmondásossá válik. Amíg az iskolába vagy a templomba járás semmibe sem kerül, és a szociális egyesületben vagy pártban való részvétel is csak önkéntesen vállalt időbe, a kereskedelmi kultúrában való részvétel számottevő elkölthető jövedelmet igényel. Milliók nélkülözik ezt a jövedelmet, bár őket is minduntalan felrázzák és provokálják a fogyasztás képei.

Sok társadalmi gondolkodó megjegyezte, hogy korunk igazi katedrálisai a bevásárlóközpontok és a kereskedelmi centrumok, és a leendő imádkozók száma naponta növekszik. De nem minden lélek tud csatlakozni a fogyasztók e gyülekezetéhez. A kizártak nemcsak a külföldiek lehetnek, hanem a munkanélküliek, a dolgozó szegények, akik rosszul fizetett, reménytelen munkát végeznek, továbbá a peremre szorult fiatalok vagy öregek, egyszóval a vesztesek, a Kintiek is.

A kultúra eredményeiben való részvétel képtelensége állandó frusztrációt okoz, amely előbb-utóbb befelé vagy kifelé irányuló dühkitörésben fejeződhet ki. Ha a számuk egy kritikus küszöböt elér, akkor a Kintiek kulturális robbanást provokálnak; azok, akik nem integrálhatók, megnyugvást - és gyakran visszavágást - keresnek a lokalizáció, az etnikai közösség, a fundamentalizmus és másféle csoportok különféle felháborító és beteges formáiban, amelyek gyűlölete az uralkodó politikai kultúra ellen irányul. A felfegyverzett magánalakulatok jelensége az Egyesült Államokban csak egyetlen példája ennek.

Néha a csupasz, "értelmetlen" rombolás uralkodik el. Ismert, hogy bizonyos európai elővárosokban tizenévesek romboltak szét mindent, beleértve a saját apartman-épületeiket, iskolákat, azokat az orvosi klinikákat, ahol saját családjukat látták el ingyenesen, és a sporttelepeket, amelyek a rendelkezésükre álltak.

Ezek a trendek mind azok ellen a feltételek ellen hatnak, amelyek a globális liberális rendszer fenntartásához szükségesek a következő évszázadban. Soroljuk fel tömören a folytatódó siker feltételeit.

- A népességnek a mainál sokkal nagyobb aránya számára kell megteremteni a megbízható és jövedelmező alkalmazást. Bár a szabadpiacnak nem az a feladata, hogy munkát adjon, hanem hogy profitot termeljen, egy bizonyos ponton túl a vevői alap csökken, és a hátrányosan érintettek romboló és költséges kitöréseket produkálhatnak. Ezeket mindenképpen el kell kerülni.
- Azért, hogy a civilizációs összeütközés kockázatát elkerüljük, a világ különböző részein az ugyanazon munkáért, hasonló termelékenységi szinten járó bérek között előforduló hatalmas egyenlőtlenségeket jelentősen csökkenteni kell.
- A fiatalabb generációt tudatosan a szabadpiaci kultúrába kell szocializálni, a legokosabbak számára ennek tartalmaznia kell az oktatást is, a jövőbeli magas szintű termelékenység érdekében. Az oktatásnak megfelelő kezdő, elindító munkahelyeknek bőségesen rendelkezésre kell állniuk. A képzetlen munkást igénylő munkahelyeknek a kevésbé okosak számára meg kell maradniuk.
- E munkahelyek jelentős része a környezet megújításának területén hozható létre. A környezeti alap rombolását meg kell szüntetni. A piacnak magának kell vezetnie a környezeti forradalmat, ellenkező esetben saját fizikai bázisának elvesztését kockáztatja. Az élelmiszer-, a víz- és különösen az energiaellátásnak megfelelőnek kell maradnia, és ésszerűen árazottnak.
- Az államnak az alapvető infrastruktúra szolgáltatására és az állampolgárok fizikai biztonságára kell koncentrálnia. A vezetési vagy szabályozási tevékenységbe annyira kevésbé kell beleavatkoznia, amennyire csak lehet. Ma, amikor a küszöbönálló krízisek széles skáláját kell ellenőrzés alatt tartania, az állam túllépte a helyes korlátokat.
- Bár a kormányközi közintézményeknek tovább kell játszaniuk szerepüket, a nemzetközi szabályozás legjobban olyan új intézményekben történhet, amelyek a magánvállalkozások érdekeit szolgálják. Inkább előbb, mint utóbb, a világnak szüksége lesz olyan globális intézményekre, amelyek gyors vezetői döntéseket hozhatnak, mert erre a feladatra a jelenlegi Egyesült Nemzetek Szervezete teljesen alkalmatlan.
- Amint a bőségben élő polgárok növekvő mértékben vesznek részt a pénzpiacokon, képesnek kell lenniük "összeomlás elleni" biztosítást vásárolni a jutalékaikból képezett garanciákkal, amelyet a pénzügyi tranzakciókra kivetett kismértékű nemzetközi adó is növel, és amelyet a nemzetközi biztosítók konzorciuma adminisztrál.
- A vallásnak és a vallási megnyilvánulásoknak a megfelelő szférára kell önmagukat korlátozniuk.
- Az illegális gazdaság terjedését, ezen belül az illegális idegenek mozgását meg kell szüntetni; ha a kormányok ennek a feladatnak nem tudnak megfelelni, akkor ezt a magánvállalkozásoknak kell megtenniük.

Ez csak a feltételek minimuma, amely a globális kapitalizmus folytatásához szükséges, nem pedig azok kimerítő felsorolása. Azonban e feltételek egyike sem teremthető meg a jelenlegi demográfiai körülmények között. A feltételek teljesülése és a hat- vagy többmilliárdos emberi népesség egymást teljesen kizárják.

Tegyük fel azonban, hogy "mi" el tudnánk tartani 8-12 milliárd embert. Milyen emberek lennének ezek? Mi tenné szükségessé az eltartásukat? Kezdjük azzal, hogy mivel sokkal több Kinti, mint Benti lenne, ez a javak vég nélküli átáramoltatását jelentené a gazdagság termelőitől annak elfogyasztóihoz. Azok, akik semmivel sem járultak hozzá a rendszerhez (mert kétségkívül nem is tudtak), a továbbiakban is elvárnák, hogy szolgálja ki az igényeiket. Százmilliók nem fogadhatóak be a produktív gazdaságba, ugyanakkor megkövetelnének bizonyos általános jólétet, amelyet az államnak kellene biztosítania.

Ők vagy már tömegesen jelen lennének a termelő országokban, vagy azért kellene fizetni őket, hogy ne menjenek oda. Akárhol lennének is, jelenlétük hatalmas bürokráciát igényelne. Az összes bevétellel rendelkező és termelő egyén, illetve a hasznot hozó vállalkozások nemzeti és nemzetközi adóztatásának mértéke csillagászatira rúgna. Amikor a produktív és improduktív szereplők összeütköznek, épp ahogyan a rossz pénz elúzi a jót, ugyanúgy a vesztesek alacsony életszínvonala kiszorítja a győztesek magasabb életszínvonalát.

Egy ilyen népesség fenntartásához szükségünk lenne globális környezetvédő rendőri erőre és szigorú jogrendszerre, hogy drasztikus természetmegőrző szabályokat léptessünk életbe és tartassunk be. Ha a Földön 8-12 milliárd ember él, még így sem tudnánk meggátolni a tömeges erdőirtást, a fajok élőhelyeinek tönkretételét, a gombaszedést, az élhetetlen és szennyezett városok kialakulását, az emberi és ipari hulladéktól szennyezett, meghalt tavak és tengerek képződését, és mindennek a folyamatos erősödését a folyton növekvő tömegek miatt, amíg csak a Föld nem válik teljesen lepusztulttá és kiaknázottá.

A jövedelem átcsoportosítása a viszonylag gazdagoktól a teljesen szegényekhez szükségszerűen együtt járna a hatalom átcsoportosításával; a Nyugat nem csak a gazdagságáról, de a hatalmáról is lemondana. Ezáltal megpecsételné a liberális rendszer végétét, és biztossá tenné pusztulását. Ez a gyakorlat öpusztító lenne.

Megbízóink arra utasítottak bennünket, hogy legyünk egyenesek, és mondjuk ki a dolgokat. Le fogják vonni elemzésünkéből az eltevészthetetlen következtetéseket a maguk számára: nem tarthatjuk fenn a liberális, szabadpiaci rendszert, és ugyanakkor nem tolerálhatjuk a felesleges milliárdok jelenlétét.

A "proletár" eredeti értelme, a latin proletarius, "olyan ember, aki az államot nem vagyonával, hanem gyermekével (szaporulatával) szolgálja". Az állam, akárcsak a Föld egésze, ma rossz szolgálatot kap ezen a módon. A mai proletarius csak önmagát szolgálja a gyermekével; valójában az ő szociális rétegében a gazdagság (jövedelem) az egész életén át a gyermektől a szülő felé folyik, nem úgy, mint az érett és modern társadalmakban, a szülőktől a gyermekek felé. Sok ösztönzést kap arra, hogy folytassa a reprodukciót. A gyermeke további gyermekeket hoz a világra, folytatva a burjánzást, az állam rosszul szolgálatát, és végül lerombolva a helyi, nemzeti és a globális közösséget.

Alkalmatlanok arra, hogy a rendszerben részt vegyenek, mert nem képesek vagy nem hajlandók elfogadni a kultúráját, túl nagy terhet jelentenek a rendszer számára, és túl nagy súlyként nehezedenek rá. Csak elszívják a produktív egyének életerejét. Ez utóbbiak végül nem fogják vállalni a nem produktív hatalmas, egyre növekvő seregének eltartását, még a jelenlegi nem megfelelő szinten (ahogyan az a nem produktív szempontjából látszik) sem. Az összeütközés elkerülhetetlen, nem csak a civilizációk között, de teljes jelenlegi társadalmi terünkben is.

A Földön élők túlnyomó többsége számára a teljes boldogságot és a jólétet csak úgy lehet garantálni, ha azok száma egyidejűleg arányosan kisebb lesz. A döntés súlyosnak tűnik, de azt egyszerre írja elő az értelem és az együttérzés. Ha meg akarjuk őrizni a liberális rendszert - ami megbízásunk alapfeltétele -, akkor más választás nincs. Minden más csak illúzió és kívánságlista.

Úgy gondoljuk, hogy ez az út nemcsak gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi szempontból parancsoló, hanem etikailag is védhető. Ha kevesebb ember él egy kevésbé megterhelt környezetben, az azt jelenti, hogy valamennyien jobban élnek. A folyamatosan alacsony életszínvonal és az anarchia uralkodása helyett a törvény uralma lesz az általános, a boldogság elérése valósággá válhat, a bolygó folytathatja életét. Ez az igazi jelentése a "fenntartható fejlődés"-nek. Ez az alap, amelyen tanulmányunk második része nyugszik.

MÁSODIK RÉSZ

2.1. Célok

"Isten útjai kifürkészhetetlenek, miközben csodáit megteremti", jelenti ki egy tizennyolcadik századi költő, Cowper, Fény világlik a sötétségből című művében. Isten útjai nehéznek, sőt kegyetlennek tűnhetnek, de saját boldogságunk érdekében el kell azokat fogadnunk, akármilyen megpróbáltatásokat mérnek is ránk. "Lehet, hogy a rügynek keserű íze van, de a virág édes lesz." A költő isteni beavatkozásba vetett hite emlékeztet a laissez-faire szószólóinak a Láthatatlan Kézbe vetett bizalmára.

A mi szándékunk nem a sokkolás vagy a szitkozódás: tény, hogy a földi viszonyok közt a piac (annak legszélesebb és leginkább befogadó értelmében) áll a legközelebb ahhoz, hogy a Mindenható bölcsességét elérjük. Igen, lesznek olyanok, akik számára a piac szenvedést hoz; a piac döntései keménynek és kegyetlennek látszhatnak, de ne felejtjük el a piac vallási párhuzamát, amely szerint "Isten, mert végtelenül jó, soha nem engedné meg, hogy tetteiben a gonosz üthessen tanyát, kivéve, ha olyan hatalmas és olyan jó, hogy a gonoszsgból is jót tud teremteni."¹⁹

Ha a kapitalizmusról elmondható, hogy van lételmélete, lényege, akkor bizonyosan az, hogy a piac teljes átfogóképességében és hatáskörében harmonikus és bölcs. Akárcsak Isten, szintén képes arra, hogy jót teremtsen a látszólagos rosszból.

19 Szent Augusztinus, Aquinói Tamás által idézve: Summa Theologica. 2. kérdés. 3. tétel.

A rombolásból az emberiség jobbítását hozza létre, és az egész bolygó lehető legnagyobb egyensúlyát. Eljött az a pillanat, amikor ezt a lételméletet próbára tesszük. Itt az ideje, hogy megkérdezzük: készen állnak-e a szabadpiac és a liberális rendszer hasznélvezői, beleértve Megbízóinkat is, hogy elfogadják a meggyőződésüknek megfelelő, de láthatóan kemény következményeket.

Képes-e a környezet és a civilizált társadalom fenntartani a jelenlegi és jövőbeli népességi számokat? Szükséges-e, hogy a nyugati kultúrát az emberiség 15, majd 10, majd pedig 5 százaléka képviselje? Fel kell-e áldoznia a leginkább produktív embereknek és nemzeteknek a jólétüket annak érdekében, hogy problematikus előnyökhöz juttassák a legkevésbé produktívakat? Önként kell-e lemondania a ma erős hatalommal rendelkező országoknak a hatalmukról? Ezek azok a kérdések, amelyeket az elemzésünk felvet saját magunk és Megbízóink számára; a mi részünkről valamennyi kérdésre a válasz: "nem".

Hosszasan foglalkoztunk a valószínű környezeti összeomlással és a szociális anarchiával. Beszéltünk az univerzális jóléti állam délibábjáról és a teljes emberiség befogadásának illúziójáról. Figyelmeztettünk arra, őrültség, ha valaki a saját hatalmát és kultúráját adja fel. Amint azt Machiavelli mondta Medicinek valaha, a választás a következő: hercegnek maradni és végigvinni, amit ebben a helyzetben kell, vagy megszűnni hercegnek lenni. Nincs aziránt kétségünk, hogy Megbízóink azt választják, hogy megmaradjanak hercegnek. A nagy kérdés ezután így hangzik: "Mi szükséges ahhoz, hogy ezt elérjük?"

Elhibázott stratégiák

Ha a huszonegyedik századi kapitalizmus nem képes folytatni optimális működését - vagy egyáltalán a működését - az előre látható jövőbeli demográfiai körülmények között. akkor ezeket a körülményeket meg kell változtatni.

Ha egy ilyen kijelentés az önjelölt moralisták elé kerül, azt bizonyára elítélik mint a "genocídium" szándékát. Ez nemcsak a nyelv gondatlan használatát jelentené, hanem ráadásul nem is ez a szándékunk.

A "genocídium" szó gyökere a görög genos, amely "faj"-t vagy "fajtás-t jelent, a genocídium egy adott etnikai vagy nyelvi csoport tagjainak módszeres kiirtását jelenti. A történelem során a szó jelentése bővült a vallási, kulturális és politikai meggyőződés és legújabban a szexuális irányultság miatti kiirtással.

A mi századunk [a 20. századmegdőbentő genocídiumoknak volt tanúja. Időről időre hatalommal rendelkező fanatikusok kortársaik nagy tömegeit kényszerítették arra, hogy alávegyék magukat faji vagy politikai tisztaságra vonatkozó nézeteiknek. A náciok a zsidók gyűlöletét helyezték hitvallásuk középpontjába, bár találtak időt a cigányok, a kommunisták, és a homoszexuálisok számára is.

A sztálinizmus és a Gulag elméleti középpontjában az osztályuralom (a "proletárdiktatúra") foglalt helyet. A Kínai Nagy Ugrás és a kulturális forradalom idején a maoisták megkísérelték az erőltetett iparosítást és a "helyes" politikai gondolkodás tisztaságát elérni. A vörös khmerek fundamentalista agrarizmust akartak bevezetni, amelyből az értelmiséget kiirtották. Az indonéziaiak kipusztították a kommunistákat és a kelet-timoriakat, a nacionalizmus nevében.

A túlnépesedett Ruandában a hutuk etnikai tisztogatásra hívtak fel, hogy megszerezzék a földet és az erőforrásokat a rivális tusziktól.

Mindezek a fajirtó rendszerek a megkülönböztetésen alapultak, és a leginkább kifinomultak, mint például a náci és a sztálinista rendszer, hatalmas bürokráciát működtettek a komplex irtógépezet segítségével. Ennek ellenére valamennyi primitív, provinciális és alkalmatlan volt a következők miatt.

- Költségesek voltak az időt, a személyzetet, a pénzt és az anyagot illetően. Azzal érvelhetünk, a megmaradtak szerencséjére, hogy a náciak azért veszítették el a háborút, mert túl sok életfontosságú forrást irányítottak a zsidók kiirtására, és legyőzte őket a faji megszállottság.
- Nem voltak hatékonyak. Az áldozatok kiválasztásának terhe az államgépezetre hárult, amely elkerülhetetlenül (a korrupción, az egyedi döntéseken, a rossz időzítésen, a bürokrácia útvesztőin és egyébeken keresztül) a megmenekülés számtalan útját hozta létre.
- Túl sok hatalmat és felelősséget ruháztak az államra, ezért nagy állami apparátusra volt szükségük.
- Tetteik a nyilvánosság előtt történtek. A széles körű önkéntes vakság és a helybeliek, illetve külföldiek tudatlanságból eredő ünnepeles tiltakozásai ellenére ezek a fajirtó vállalkozások jól ismertek voltak, és miután megtörténtek, általánosan is ismertté váltak.
- Összeomlást és gyalázatot hoztak azokra, akik végrehajtották ezeket. Az alárendeltek, a támogatók, és mindazok, akik akármilyen szinten is kapcsolatban álltak a genocídiummal, bűnözőkként vagy morális kivetettként végezték.
- Kudarcba fulladtak. Van ma a zsidóknak saját államuk? Sikeresek-e a legtöbb államban, ahol magas presztízsű és felelősségteljes beosztást foglalnak el a közszférában és a magánvállalkozásokban, egyaránt? Uralkodnak-e a sztálinisták ma valahol (talán Észak-Korea és Kuba kivételével)? Egyáltalán, létezik-e még a Szovjetunió? E kérdések magukban foglalják a választ. Sem a holokauszt, sem a Gulag, (és a vörös khmerek, a kulturális forradalom és így tovább) nem volt sikeres, még a saját elvárásai szerint sem.

Egy másfajta megközelítés

Ezek egyike sem az, amire mi gondolunk. Először is, nem vagyunk ideológiailag motiváltak, és nem érzünk utálatot semmilyen etnikai csoport, vallás vagy faj ellen. Az ilyen érzelmek gyermekesek és értéktelenek. Másodsor, mi itt nem valami holdkóros utópiáról beszélünk ("a világ tökéletes lesz, ha valamennyi zsidó/osztályellenség elpusztult, és a nép/párt megtisztult"). Céljaink inkább következők:

- olyan gazdasági környezetet teremteni, amely maximalizálja az egyén esélyét a sikerre és a boldogság megvalósítására; ügyelni az emberek és más fajok által is élhető környezetre;
- tovább éltetni a civilizált társadalmat és a nyugati kultúrát.

Az első cél - kívánatos gazdasági környezet megteremtése - igényli azt, hogy először is meghatározzuk, milyen feltételek mellett lehetséges létrehozni nem valamilyen végső, ideális rendszert, megteremteni a lehető legtöbb ember számára a lehető legnagyobb jólétet. Ha a szabadpiac nem nyújt nagyobb lehetőséget a "boldogság elérésére", mint valami más alternatív rendszer, akkor megérdemli, hogy elveszítse kiemelt helyét. Egy, a versenyen alapuló rendszernek azonban ettől nem kell félnie!

A liberális, piaci alapú rendszer ma nem nyújt boldogságot és biztonságot az emberiség többségének, és nem is fog az előre jelzett népességszám mellett: ezek adottságok, és ezt el kell ismerni. Kétségeink vannak ugyan afelől, hogy bármilyen más rendszer képes lenne erre, de ebben a tanulmányban ez közömbös. Még a legjobban ellátott országokban sem tud mindenki tőkét gyűjteni és birtokolni, vagy sikeres lenni mint kockázatvállaló vállalkozó, ugyanakkor a munkaerőpiac is piac, amely a piaci törvényeknek engedelmeskedik.

A verseny alapvető szabályainak megfelelően a globális piac elveszi a legjobbat, és a többit otthagya.

Ma, bár ezt pontosan senki sem tudja, a maradék majdnem biztosan számosabb, mint azok, akiket a tehetségük, képzettségük, tanultságuk, erkölcsi kvalitása, a születésük, a szerencsésük stb. a rendszeren belülre helyeztek. Még a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) is több mint egymilliárdra becsüli azoknak a számát, akiket a munkaerőpiac nem fogadott be: ha az eltartottakat is hozzáadjuk, akkor ennek a kategóriának a rendkívüli mérete világosan látszik.

A második célunk - az élhető környezet megőrzése - furcsa módon rokon azzal, amit az úgynevezett Mély Környezetvédelem mozgalom fejez ki. Bár távol vagyunk attól, hogy elfogadjuk az összes előfeltételét, érdeklődéssel jegyezzük meg a Platform következő mondatait:

Az emberi élet és kultúrák virágzása a populáció lényeges csökkenésével kompatibilis. A nem emberi élet virágzásához szükség van erre a csökkenésre. A politikának változnia kell [kiemelés tőlünk].²⁰

A Mély Környezetvédők nem mondják meg, sem azt hogy "a lényeges csökkenés" hogyan vagy ki által lesz elérhető, sem azt, hogy milyen politikát kell megváltoztatni, hogy azt elérjük. Egyszerűen csak kijelentik azt, ami nyilvánvaló. Amennyire tudjuk, a Mély Környezetvédők nincsenek őrizetben azért, mert a "genocídium" szószólói.

A harmadik célunk - a civilizált társadalom és a nyugati kultúra folytatása - ma nem valósítható meg oly módon, ahogyan az írott történelem nagy része során megvalósult. Évszázadokig a háborúkat azért vívták, hogy több ember felett szerezzék meg az uralmat. A nagyszámú idegen integrálása valakinek a birodalmába nem fenyegette a civilizált társadalmat, sőt, éppen ellenkezőleg.

20 Arne Naess-George Sessions: The Deep Ecology Platform 1985, egy lapos nyomtatványként publikálva.

Bár a barbár vagy mongol hordák kizárólag a rablásban és fosztogatásban voltak érdekeltek, és bár a várost lerombolták a megtartás érdekében, a legjobb stratégia az volt, megengedték "hogy a meghódítottak továbbra is a saját törvényeik szerint éljenek, rendszeres sarcot fizetve, és olyan, kis létszámú kormányt jelöljenek ki közülük, amely az országot a hódítók számára barátságban tartja"²¹.

A görögök és a rómaiak idejétől a tizenkilencedik századi gyarmatosítókig, a kifinomultabb hódítók mindig megkísérelték bekebelezni a földet, az erőforrásokat, a gazdagságot és a meghódított területen élő embereket, mivel ezek számottevő értéket jelentettek. A meghódított népesség munkája, gyakran az együttműködő helyi oligarcha figyelő tekintete és súlyos botja alatt, újabb forrása volt a gazdagságnak és a hatalomnak. Manapság gyarmatot tartani enyhén nevetséges: a meghódítottak tulajdonának elvételére ma jobb módszerek vannak, és a népessége többnyire nem egyszerűen haszontalan, hanem még teherterhel is.

Angliában a Bekerítési Mozgalom²² az előhírnöke volt annak, ami bekövetkezett: megfosztották a birtokuktól a kis farmerek ezreit, és ezzel lézengő népességet hoztak létre. De egészen addig, amíg az ipari forradalom gépei nem szorították ki a hagyományos kézművesek tömegeit a munkájukból, a népesség feleslegének problémája sohasem jelentkezett.

Egészen napjainkig a társadalom számíthatott különféle biztonsági szelepekre is, elsősorban az ünnepelt malthusi fékekre, mint például az éhezésre. A fölös munkaerő és a társadalomba nem illeszkedők kivándorolhattak azokra az új földekre, amelyeket Amerika és Ausztrália felfedezése nyitott meg. Ezt a kitelepülést ötvenmillió európai választotta a tizenkilencedik században. Egyéb telepek, főként Afrikában és Indiában, szintén segítettek a felesleg felvételében.

21 Niccolò Machiavelli: The Prince. (1513), Chapter 5.

22 The Enclosure Movement - a bekerítési mozgalom - arra utal, amikor 1760-1820 között Angliában és Walesben elűzték a kiscsapatokat a földjeikről, továbbá megszüntették és magánkézbe juttatták a közbirtokokat, ezzel nagy tömegeket tettek földönfutóvá, kielégítve ezzel az erősödő ipar munkaerő-szükségletét.

A hadseregek besorozták és megfegyveltek sok antiszociális fiataalt. A családoktól elvárták, hogy viseljenek gondot a rászoruló tagokra.

A szervezett jótékonykodás az ipari forradalommal egy időben fejlődött ki, és enyhítette annak sok kellemetlen következményét.

Mi a továbbiakban már nem élvezhetjük ezt a luxust. A világ megtelt, és nincsenek üres helyek, ahol letelepedni vagy telepet létesíteni lehetne. A hadseregek hivatásosak lettek, és már nem dresszírozzák a besorozottakat. Északon a családok elszigeteltek, nincs életterük, és nincs idejük törődni a szegény, beteg vagy öreg rokonokkal. Az a kijelentés, hogy az egyéni jótékonykodás vagy éppen a hivatalos segítség képes foglalkozni a társadalom minden betegségével, abszurd.

Ahogy az anyagi szemét és hulladék teleszórja a tájat, és sok várost azzal fenyeget, hogy maga alá temeti őket és szolgáltatásaikat, ugyanúgy a szociális szemét veszélyezteti a liberális eszméket és a piacot, bár ezt nyilvánosan kevesen merik kimondani. A helyes menedzselés és a társadalmi kontroll lehetetlen, amikor a burjánzó, rosszul integrált népesség a helyzet jobbá tételére fordított minden erőfeszítést azonnal semlegesít, vagy inkább mocsárba taszít.

Számunkra a kérdés tehát nem az, hogy vajon egyáltalán meglegyen-e, hanem az, hogy hogyan érjük el a drasztikus népességcsökkentést. Ebben a vonatkozásban először néhány alapvetően kívánunk leszögezni, explicit módon és ugyanolyan sorrendben hivatkozva a történelmi (fajirtó) módszerek hibáira, amelyeket már korábban azonosítottunk. és amelyeket mi, "primitívnek, provinciálisnak és alkalmatlannak" nevezünk.

- A modern népességcsökkentési stratégiának olcsónak kell lennie, bár nem teljesen költségmentesnek, nem igényelhet speciális eszközt és gyakorlatilag emberi munkát sem. Az "Auschwitz-modell" az ellenkezője annak, ami a cél eléréséhez szükséges. Az is sokkal fontosabb, hogy elvonjunk költségeket, mint hogy új alapokat hozzunk létre.
- Az "áldozatok" kiválasztását senki nem végezheti, kizárólag csak az áldozatok maguk. Ők fogják magukat kiválasztani az inkompetencia, alkalmatlanság, a nyomor, tudatlanság, lustaság, bűnözés és hasonló kritériumok alapján, egyszóval a "vesztesség" alapján.
- Az államnak viszonylag kevés kötelességgel szabad rendelkeznie a népesség menedzselésével kapcsolatban, de mindenesetre sokkal kevesebb feladata lehet, mint azoknak, akik hatalmas börtönök adminisztrációjával, munkanélküliségi segéllyel, általános "jóléti" adminisztrációval és hasonlókkal foglalkoznak. Felemeljük szavunkat az állam jelenlegi méretének és hatókörének valamint az emberek ügyeiben való részvételének jelentős csökkentéséért. Ezzel összhangban azt javasoljuk, hogy az állam vegye át a népelemszabályozás szerepkörét is a privát szektortól.
- A láthatóság és nyilvánosság tekintetében kétféle stratégiát javasolunk. A "megelőző" népelemszabályozás középpontjában a születés megelőzése lesz, ez legyen látható, és legyen része a normális politikának; ugyanakkor a "gyógyító" stratégia azokkal foglalkozik, akik már megszülettek, de annak nem szabad látszania, hogy e mögött bármiféle ügynökség van. Ebben a forgatókönyvben nincsenek átkozható végrehajtók.
- Következésként a gyalázat kérdése nem jelentkezhet.
- Ha a stratégiák jól átgondoltak, és e stratégiák mögött elegendő morális energia és pénzügyi elkötelezettség van, akkor ezek együttesen sikeresek lehetnek. A Munkacsoport feladata az átgondolás; az energiát és az elkötelezettséget Megbízóinknak és szövetségeseinknek kell adniuk.

A huszonegyedik századnak választania kell a fegyelem és a kontroll vagy a felfordulás és a káosz között. Az egyetlen út, amely a legnagyobb jólétet nyújtja a legtöbb embernek, az a kapitalizmus megőrzése az emberek számának csökkentése mellett. Azok után érkezünk el ehhez a végkövetkeztetéshez, hogy gondosan mérlegeltük az alternatívákat. Ha nem teszünk semmit, akkor valamilyen jövőbeli munkacsoport még ugyan vitatkozhat azon, hogy a szociális anarchia vajon megelőzi, vagy követi a környezeti összeomlást, netán egyidejű lesz vele, de az alapvető kérdések akkorra már eldőlnék, és a civilizáció számára negatív irányban. Kérjük Megbízóinkat, úgy értékeljék ezt, üzenetünk nem egyszerűen azt jelenti, hogy "a cél szentesíti az eszközt", bár ez is igaz lehet.

Sokkal inkább azt jelenti, hogy a nyugati kultúrának és a liberális piaci rendszernek szükséges a huszonegyedik században választania az utak és a Vég között.

A jelenlegi népesség és a holnapi célok

A legelső feladat az, hogy meghatározzuk a következő [21.] század népességének optimális szintjét úgy, hogy megteremthető legyen a globális piacgazdaság lehető legsimább működése, miközben fenntartjuk a környezeti és társadalmi harmóniát és jólétet a túlnyomó többség számára.

Attól függően, hogy az "alacsony, közepes, magas vagy állandó" termékenységet feltételezzük-e, az Egyesült Nemzetek Szervezete úgy becsüli, hogy 2020-ban a világ népességszáma valahol a 7,2 és a 8,5 milliárd között lesz. Mivel a termékenység valóban csökkenni látszik majdnem mindenütt, az "állandó termékenység" forgatókönyvét - amelynek következménye a 2020-as 8,5 milliárdos népesség lenne - elvethetjük. Az ENSZ becslésének "alacsony" volta azonban, amely a 7,2 milliárdot eredményezi, hibás, mivel azon a feltételezésen alapul, hogy két évtizeden belül a szegény országokban a születési arányszámok önkéntes alapon csaknem 40 százalékkal csökkennek a maihoz képest!

Mint azt megjegyeztük, az ENSZ közlése szerint ma évente 81 millió ember adódik a világ népességéhez (durván 133 millió a születések és 52 millió az elhalálozások száma). Jobban felfogható megfogalmazásban ez azt jelenti, hogy minden órában 15 000 csecsemő születik, vagy minden percben 250; a halálozás ezzel szemben óránként 6000, vagy percenként 100.

Azt is megjegyeztük, hogy több szakértő arra figyelmeztet, hogy az ENSZ számai nem hihetőek, és óvatosságra intenek, mert szerintük következetesen alábecsüli a világ népességét, mivel azt kell elhinnie és közzétennie, amit a kormányok mondanak neki. A szakértők véleménye szerint a jelenlegi népesség évente 90-100 millióval növekszik.

Nem tudjuk pontosan meghatározni az éves növekedési számokat (ezt senki más sem tudja), de úgy döntöttünk, hogy saját számításainkat az ENSZ "magas" előrejelzésére alapozzuk, amely valószínűleg legközelebb áll a valósághoz. A becslések 8 milliárd embert jósolnak 2020-ra.

I. táblázat

Népesség (millió ember) (és az összes %-a)	1995 (ENSZ- becslés)	2020 (ENSZ „magas” becslés)	Különbség 1995- 2020
Világ	5687 (100%)	8062 (100%)	+2375 (+42%)
Fejlettebb régiók	1171 (20,6%)	1267 (15,7%)	+96 (0,08 %)
Kevésbé fejlett régiók	4516 (79,4%)	6794 (84,3%)	+2278 (+50 %)

Forrás: United Nations Population Division World Population Prospects: The 1996 Revision (Statistical Annexes. Various Tables). 24. October 1996.

Ebben a hamarosan megérkező, 8 milliárd embert magába foglaló világban, ha a jelenlegi trendeket semmi sem zavarja meg, akkor 2020-ban a kevésbé fejlett régiók népessége nagyjából 7 milliárd lesz, 50 százalékkal több, mint 1995-ben.

Ezek a régiók az emberiség 84 százalékát adják majd, a mai 79 százalék helyett. Ezzel szemben a fejlettebb régiók népessége csak alig érezhetően növekszik.

A fejlettebb és a kevésbé fejlett világ belső dinamikája ugyancsak teljesen eltérő. Például a népsűrűség a fejlett világban 2020-ban négyzetkilométerenként átlagosan 23 fő lesz, ami gyakorlatilag nem jelent változást az 1975-ös 20-hoz és az 1995-ös 22-höz képest. Ezzel szemben a szegény világ 2020-ban átlagosan 78 fő/négyzetkilométert fog tapasztalni (az 1975-ös 37 és az 1995-ös 55 fővel szemben). Természetesen mindkét régióban a népsűrűség hatalmas különbségei találhatóak - a kanadai 4 és a brazil 24-től az indiai 387-ig, a holland 397-ig és a koreai 524-ig. A földnek azonban általában csak kis része termékeny. A túlnépesedés és a környezet leromlása a Dél nagyobb részében felfelé kúszik. Az emberek szükségszerűen menekülést keresnek.

Az életkori szerkezet is mélyen hat majd életünkre.

A II. táblázat adatai hemzsegnak a jövőbeli konfliktusoktól. A gazdag világban 2020-ban a népesség csaknem negyede 60 év felett lesz (ebből 18%, azaz majdnem minden ötödik 65 felett). A politikai hatalom a viszonylag öreg kezekben koncentrálódik majd.

II. táblázat

Terület	Világ (%)		Fejlettebb régiók (%)		Kevésbé fejlett régiók (%)	
	1995	2020	1995	2020	1995	2020
Korcsoport						
0-14	31,4	27,7	18,6	18,6	34,4	29,4
15-24	18,0	16,0	14,0	11,7	19,1	17,0
25-59	41,0	43,0	49,0	45,5	39,2	43,3
60+	9,5	12,5	18,3	24,2	7,3	10,3

Forrás: United Nations Population Division World Population Prospects: The 1996 Revision (Statistical Annexes. Various Tables). 24. October 1996.

Azok, akik a legproduktívabb éveikben járnak, a 24. és az 59. közötti években, jóval a népesség fele alatti arányban lesznek a fejlett országokban. Ugyanakkor a fiatal gyermekek ugyanakkora százalékat nevelik fel, mint 1995-ben, miközben igyekeznek az idősebb gyerekeket a hosszabb ideig tartó felsőoktatásban részesíteni, ami elengedhetetlen a sikerhez a globalizált, versenyző világban. Ugyanakkor kötelességük gondoskodni öregedő szüleikről (vagy fizetni ezért a gondoskodásért). A gazdag világ életkorának mediánja 41 lesz. Ezek az emberek állandó feszültségben élnek, amelyet a szülők, gyermekek és a folytonosan növekvő munkahelyi elvárások okoznak, és nem valószínű, hogy sok türelmük vagy rokonszenvük maradna, hogy meghallják a segélykiáltásokat, amelyek az emberiség maradék. 84 százaléka felől érkeznek.

A szegény világban, ahol ma a népesség jóval több, mint fele 24 év alatti, a fiatalok aránya 2020-ra enyhén csökken, 46 százalékra. Negyvenhárom százalékuk a középső, legproduktívabb korában lesz. Bár még mindig sok gyermeket kell felnevelniük, nem lesznek sok idős emberrel terhelve: a kevésbé fejlett világ népességének csak 10 százaléka lesz 60 feletti, és csak 6,8 százaléka - majdnem harmadannyi, mint a gazdagabb világban - lesz 65 év feletti.

Ebben a szegényebb, gyengébben oktatott világban a fiatalok gáttalan energiái uralkodnak el: a medián kor 27 lesz (a mai 24-gyel szemben). El fogják várni azt, hogy saját kormányuk, és a világ is meghallja a követeléseiket. Mindezek a tények és adatok ugyanabba az irányba mutatnak: az általunk áttekintett forgatókönyvben a 2020-m kijelölt cél, hogy a Föld lakóinak száma a jelenleginél egyharmaddal kevesebbnek kell lennie, ami nagyjából 6-ról 4 milliárdra csökkentést jelent. Másképpen fogalmazva a meg kell keresni a módját annak, hogyan lehet az ENSZ "magas változata" által 8 milliárdosra becsült népességet a felére csökkenteni.

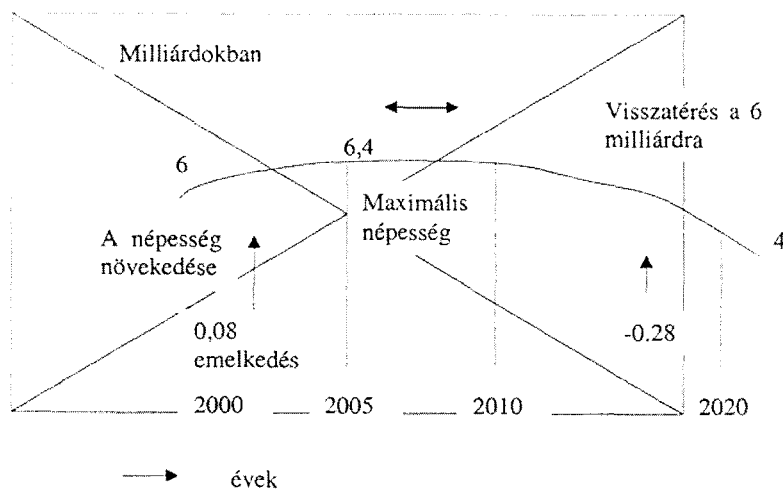
Ez az, amiért a tanulmány készítésének későbbi szakaszaiban magunkévá tettük a következő rövid jelölést: 2020-2. azaz húsz-húsz mínusz kettő, mivel a kiindulópont ma 6 milliárd.

Ugyanígy mondhattuk volna azt is, hogy húsz-húsz osztva kettővel. Bármilyen legyen is a formula, az elvégzendő feladat monumentális. Ez a cél az 1975-ös állapothoz való visszatérést jelenti, amikor a világ népessége 4 milliárd volt, amelynek negyede élt a fejlett világban, háromnegyede a fejlődő (ahogy akkor nevezték) területeken. Ez a viszonylagos béke és virágzás kora volt: a vietnami háború traumáján már túlléptünk, a kevésbé fejlett országok optimizmussal néztek a jövőbe, és a fejlett országok közönséges emberei soha nem látott jólétet élveztek. A környezet még nem szenvedte el azokat a szörnyű megrázkódtatásokat, amelyekben most szenved. Egyszerűen, a világ ugyan nem volt tökéletes, de közben tarthatónak látszott.

Hogy ismét az legyen, ahhoz az 1. ábrán látható görbe által megjelenített ideális forgatókönyvet az életben meg kell valósítani, és ez azt igényli, hogy az eddigi javaslatok megvalósításához az előkészületeket azonnal kezdjük meg. 6 milliárd embert jelez 2000-ben, és a cél, hogy 20 éven belül megvalósítsuk a 4 milliárdot. Bár a görbe kezdetben folytatja az emelkedést, a végső stádiumban évi majdnem 280 millió egységnyi tiszta csökkenéssel számolhatunk. Az időhatárokat tekintve, 2005-ben a világ népessége eléri maximumát, amely 6,4 milliárd lesz. Öt évvel később, 2010-ben visszaáll a mai 6 milliárdos szintre. A következő tíz évben, 2020-ig, abszolút és egészen gyors csökkenés következik be.

Hol kell a redukciónak megtörténnie? Jelenleg a születésekhez a fejlett világ kevesebb, mint 10 százalékkal "járul hozzá", a halálozáshoz pedig 23 százalékkal. Ekképpen a világ népességéhez évente adódó 81 millió (még mindig az ENSZ adatainál maradván) emberből csak 1 milliót adnak a gazdagabb országok. Ritka esetekben, például Németországban a saját népesség éppen, hogy csökken. A népességnövekedés kizárólag a bevándorlók közösségeiben történő születésekből ered.

Amire koncentrálnunk kell, az a szegény világban évente - az óvatos becslések szerint is - a világ népességéhez adott 81 millió ember. Ha semmi sem változik, ez a 81 millió 2005-ben 90 millió, 2020-ban 100 millió lesz. Ha az ENSZ 80 milliót mutató adatai már ma is túl alacsonyak, elképzelhetjük a megdöbbentő számokat, amelyeket 2020-ra várhatunk, - ha semmi sem változik.

1. ábra. Ideális népesedési forgatókönyv ²³

Ahhoz, hogy elérjük a 4 milliárdos célt 2020-ra, a világ népességének évente átlag 100 millióval kell csökkennie 2 évtizeden keresztül. A csökkenés kilenc tizedének, vagy még többnek a kevésbé fejlett országokban kell megtörténnie. Olyan erőfeszítésekre van szükség, amelyek arányosan növelik a halálozást, és csökkentik a termékenységet, kihasználva az időben és véletlenszerűen jelentkező alkalmakat.

Nyilvánvaló okok miatt csak vezérfonalakat adhatunk, nem matematikai bizonyosságot. Sok felhasznált tényező nem követi senki utasításait; mind akadályok, mind lehetőségek keletkezhetnek váratlanul. Elismerjük, hogy a feladat óriási (Herkuleshez illő), de ez nem lehet kifogás a végrehajtásáról. A feladat elvégzéséhez szükség lesz megbízóink összes energiájára és eszközére, amellyel csak rendelkeznek.

23 A matematika iránt érdeklődők számára: a görbe parabola, $y=ax^2+bx+c$ formájú, egyenlete $y=-0.009x^2+0,08x+6$.

2.2. Pillérek

Nem vagyunk mérnökök, és technikai gyakorlatunk sincs az összes területen, amelyen dolgozni kell, így nem állíthatjuk, hogy pontos terveket vagy komplett megoldásokat adunk. Megadhatunk azonban egy általános keretet, amelyben a fontos stratégiai kérdések a helyükre kerülnek, és utalhatunk az egyes területeken beszerezhető technikai szakértelem lehetőségére is.

Mielőtt leírnánk a "megelőző" és a "gyógyító" stratégiákat, fontosnak tartjuk kiemelni azokat a fő trendeket, amelyeket erősíteni vagy gyengíteni kell ahhoz, hogy a kapitalizmus folytatódhasson; az egyetlen rendszer, amelyről azt hisszük, hogy képes megadni a legtöbb jót a legtöbb embernek. Az első lépés az, hogy a súlyos népességcsökkentés sikeres végrehajtásának alapjait megszilárdítsuk. Ezeknek az alapoknak négy pillérük van:

- ideológiai-etikai,
- gazdasági,
- politikai,
- pszichológiai.

Bár rejtve kell maradniuk, mégis ezek a pillérek tartják a látható stratégiai építményt. A pillérek kölcsönösen erősítik egymást.

Az ideológiai-etikai pillér

Miért foglalkozunk ideákkal és hiedelmekkel, ahelyett, hogy rögtön a gyakorlati dolgokra térnénk? Egyszerűen azért, mert a világot eszmék és hiedelmek kormányozzák, - de ezek nem megváltoztathatatlanok. Ezek az idők szükségletei szerint keletkeznek és formálódnak; Marx azt mondaná, úgy fejlődnek, hogy az uralkodó osztályok szükségleteit kiszolgálják. Az ideológia víz a halnak, amiről a hal nem tud. Az a célunk: úgy gyúrjunk össze ideológiát, hogy korunk uralkodó eszméi és hiedelmei a nagy terv igazolását szolgálják.

Példának okáért, korunk rémülettel néz a bolygón előforduló járványokra és éhínségre, de a korai keresztény teológus, Tertullianus így írt: "a járványok, éhség, háborúk és földrengések csapásait áldásnak kell tartanunk a túlszaporodott nemzetek számára, mivel segítenek az emberi faj szertelen szaporodásának lemetzésében". Jajveszékelt a "Föld hatalmas népessége miatt, amely a Föld számára súlyos teher", sőt így beszélt: „...a Föld nehezen tudja igényeinket kielégíteni.”²⁴

Ennek az egyházatyának a természeti vagy az ember által előidézett csapások valóságos "áldások", mivel megvédik a "túlszaporodott nemzeteket" a saját reprodukciójuk szörnyű következményeitől. A háború, az éhínség és a járvány megvédi a közösséget és a jövőt. Ezeknek az úgynevezett szerencsétlenségeknek köszönhetően, amelyek a valóságban hasznosak az emberiség számára, a túlélők és leszármazottaik majd ismét élvezni fogják a Föld adományait. Ezek nélkül a Föld sohasem "elégítené ki igényeinket", már csak azért sem, mert ezek az igények az idők során egyre növekednek. Bár keresztény volt, ez a teológus nem látta a legfőbb jónak az egyéni életet.

Ehelyett a közös jólét tette az értékei csúcsára, és felismerte, hogy az emberi faj családfájának bizonyos ágait le kell metszeni és "szertelen szaporodását" meg kell fékezni, hogy lehetővé tegyünk a kollektív jólét uralomra jutását. Már eddig is idéztük olyan klasszikus filozófusok, mint Platón és Arisztotelész nézeteit, akik helyesen látták, hogy a túlnépesedés súlyos veszély az államra és a közösségre nézve.

24 Tertullianus (150-?222): On the Soul. Garrett Hardin által idézve: Livim Within Limits. New York and Oxford, 1993, Oxford University Press, pp. 105-6 (a mi kiemelésünk).

A mi korunk és ideológiája e helyett az egyénhez tartozik. A piaci mechanizmus és a liberalizmus maga is az egyéni döntéseken és kockázatvállaláson alapul, amelyet számtalan ember szabadon vállal. Ehhez hasonlóan, uralkodó etikánk és jogi rendszerünk csak egyének (vagy "emberek") jogaival, lelkiismeretével és cselekedeteivel foglalkozik; az igazságszolgáltatásunk egyéni bűnözéssel és gaztettekkel. Ezért elvesztettük kapcsolatunkat a kollektív bűn és a közös jó elsőbbségének fogalmaival. Ez a közös jó néha szükségessé teszi a kényszert és a feláldozást, amit a mi korunk többé nem ismer el törvényesnek és morálisan igazolhatónak. A mi társadalmainknak nem könnyű elfogadniuk a kollektív felelősség fogalmát, de még sokkal kevésbé a kollektív bűnösséget a közös jólét állapotáért.

Ennek bizonyítéka, hogy mi továbbra is "etikusan helyes"-nek tartjuk az írástudatlan, alkalmazhatatlan, felesleges, degenerált emberek további burjánzását és terjedését, amennyire csak tetszik nekik; annyira, hogy ennek elítélését még csak nem is lehet nyilvánosságra hozni azonnali cenzúra, kegyes elítélés és bizonyos esetekben jogi megtorlás nélkül. Platón, Arisztotelész és Tertullianus elkeseredne az ilyen állapotok láttán, éppúgy, ahogyan megdöbbenének az Univerzális Emberi Jogok Deklarációján!

Hogy az alapszabályok megváltozzanak és az általunk javasolt stratégia sikerre vezessen, parancsoló szükség a jelenlegi ideológiai klíma megváltoztatása, felfogásunk és etikai elveink rendbetétele. Az uralkodó etikai rendszerek a történelem során fejlődtek ki, és semmi ok sincs arra, hogy ne változhatnának ismét. Ha az etika úgy fogható fel mint egy társadalom kollektív túlélési stratégiája, a miénk komoly javításra szorul. A jelenlegi etikánk nem teszi lehetővé a hatékony népességmenedzsmenetet, amíg a piaci önzés. az "emberi jogok" és a kollektív harmónia szükségességének ellentmondása nincs feloldva.

Ez a kezdő lépés ahhoz, hogy ismerjük fel, és másokkal is ismertessük fel szenvedélymentesen azt, hogy egy élénk, versenyző és globalizált gazdaság szükségszerűen hozza létre a győztesek és a vesztesek, a Bentiek és a Kintiek kétrétegű társadalmát, mind az országokon belül, mind azok között. Ez egészséges. Ez a rendszer hajtóereje, a "vadállat természete", és semmiképpen sem változtatható meg.

Ahelyett, hogy hiábavalóan próbálnánk megváltoztatni ezt a természetet, azt kell megnéznünk, hogyan maximalizálható a győztesek és minimalizálható a vesztesek száma, és hogyan részesíthető az emberiségnek a mainál sokkal nagyobb része az előnyökből, amelyeket a piac nyújtani tud. Sokkal több embert kell befogadni Északon és Délen, egyaránt; továbbá meg kell teremteni azt a szociális környezetet, amelyben a gazdag társadalmak fő betegségei (a bűnözés, munkanélküliség, környezetszennyezés, drogfüggőség és hasonlóak) észrevehetően csökkennek.

Az világos, hogy a piac önmagában nem tud tömeges jólétet teremteni a jelenlegi demográfiai feltételek mellett, és ennek következtében ezeket korrigálni kell. Hogy az igazi népességkontroll elfogadható legyen, a gondolkodás és vélemények új klímájára van szükség; olyanra, amely nem fogadja el kiindulópontként sem a dogmatikus és korlátlan személyes szabadságot, sem ennek alátámasztásaként az emberi jogokat.

Ezért erősen javasoljuk Megbízóinknak, hogy hozzák létre és tartsák fenn a gondolkodók, írók, tanárok és kommunikátorok egy csoportját, amely koncepciókat, érveket és elképzeléseket fejleszt ki az erőteljes népességmenedzsmenet stratégiáinak intellektuális, morális, gazdasági, politikai és lélektani igazolására. Ezeknek az intellektuális munkásoknak feladata lesz egy innovatív és gyakorlati, huszonegyedik századi etika kidolgozása, és közvetítése is.

A megfelelő ideológiai keret kidolgozásába való befektetés százszorosán megtérül. A nagy gondolkodók, mint Platón, Darwin, Hobbes, Malthus, Nietzsche, Hayek és Nozick eszméit (és mi őszintén reméljük, hogy a mi tanulmányunk által tartalmazott eszméket és érveket is) gondosan le kell porolni, ahol ez szükséges, finomítani és adaptálni a mai helyzetre, újracsomagolni a különféle hallgatók számára és terjeszteni a véleményformálók, döntéshozók és a laikus közönség soraiban.

A modern biológia, környezettudomány, demográfia, szociológia, neoklasszikus közgazdaságtan és más tudományok eredményei megfontoltan interpretálva természetesen megtalálják a helyüket a megújított intellektuális épületben. Ezeket az eszméket ki kell dolgozni, megformálni és futtatni egy hálózaton, egy elkötelezett intellektuális keretszervezeten (káderszervezeten) keresztül, amelynek tagjai busás illetményben részesülnek, továbbá fizikai valamint mentális területet kapnak, ahol dolgozhatnak, és kifejthetik eszméiket, akár tradicionális egyetemeken, speciális alapítványokban és intézményekben vagy éppen a világhálón.

Esélyt kell kapniuk nemcsak a könyvekben és folyóiratokban publikálásra, hanem a főáramú nyomtatott sajtóban, rádióban, televízióban, és az elektronikus médiában is. Kapjanak tág lehetőséget arra, hogy nyilvános és privát gyűléseken beszéljenek, találkozzanak fiatalokkal, és elláthassák őket útmutatással, ezenkívül sokrétű webhelyeket működtessenek.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy öntudatos és dinamikus intellektuális vezetés, szaktekintély és igazolás nélkül a tanulmányunkban vázolt stratégiák bukásra vannak ítélve. Feltételezzük, hogy az ilyen "ideológiai legionáriusok" hadtestének létrehozása, fenntartása és támogatása nem okoz problémát a Megbízóinknak. Kétséggel ismerik továbbá a növekvő globális média konglomerátumainak vezetőit, akiknek birtokában van az összes szükséges "intellektuális-ideológiai erősítő" az eszmék terjesztéséhez.²⁵

A Munkacsoport minden egyes tagja teljes nyíltsággal az ilyen intellektuális káderek egyfajta prototípusának gondolja magát. Ráadásul őszintén beismerik, hogy vonzza őket az anyagi jutalom, amely az ebben a vállalkozásban való részvétellel jár, az érdemeknél túl.

25 Az öt legnagyobb globális médiabirodalom: Time Warner (25 milliárd dollár eladás), Disney (24 milliárd dollár), Bertelsman (15 milliárd dollár), Viacom (13 milliárd dollár) és News Corporation Murdoch. (10 milliárd dollár). Ezek tulajdonában újságok, magazinok, filmek, televíziók, videók, CD-romok, könyvek stb. állnak.

Mi ebben a vonatkozásban nem különbözünk más hivatásos gondolkodóktól, tudósoktól és íróktól, akik felismerik a liberalizmus nyilvánvaló előnyeit, és tudásukat, képességeiket a szabadpiac szolgálatába állítják, amikor jól látják, hogy így tenniük jövedelmező és hasznos számukra.

Itt azonban meg kell jegyeznünk valamit, ami óvatosságra int. Még ha az ideológiai munkát kiválóan el is végezte a zsenik kádercsapata, melynek számára busás pénzügyi és technikai támogatás állt rendelkezésére, még mindig kudarchoz vezethet az, ha a rendszer nem lesz képes valóban minden eddiginél nagyobb gazdasági jólétet, környezeti megújulást és civilizációs értékeket adni a Föld lakóinak túlnyomó többsége számára. Ha ez csak kívánság marad, akkor a Kintiek előbb vagy utóbb fellázadnak, és a romlásba magukkal rántják a liberális kapitalizmust is.

A gazdasági pillér

Bizonyos gazdaságpolitikákat intézményesíteni kell, vagy meg kell erősíteni, késlekedés nélkül, a következőkben leírt okok miatt. Mostanáig a normát a Világbank és a Valutaalap által a déli és a keleti államok számára készített struktúraátalakító programok (SAP-ok) jelentették. Ezek tagadhatatlanul pozitív szerepet játszottak. Értelmes neoliberális fegyelmet vezettek be, kötelezték a kormányokat, hogy nemzeti gazdaságukat integrálják a világgazdaságba, és keretet nyújtottak arra, hogy a helyi elitek gazdagodjanak (az alacsonyabb béreknek, a jobban kezelhető munkaerőnek, a tömeges privatizációnak, a kevesebb kormányzati beavatkozásnak és hasonlóknak köszönhetően).

A SAP-oknak ez az elitorientációja azt szolgálja, hogy a liberalizáció és globalizáció befolyásos nemzeti résztvevőit hozza létre.

Ugyan nehéz lehet bizonyítani, de a SAP-ok valószínűleg tompították a népesség növekedését, még ha a népesség teljes számát nem is csökkentették.

Most eljött annak az ideje, hogy összekapcsolódjanak a speciális gazdasági és demográfiai célok. Annak a lehetősége, hogy támogassuk és megerősítsük a SAP-okat, fennáll, mivel gyakorlatilag az összes érintett ország sokkal súlyosabban eladósodott ma, mint amikor először vezették be ezeket a programokat. Az eladósodottságuk nyitottá teszi őket az IMF egyre drasztikusabb rendelkezései számára, mivel nem kaphatnak hitelt sehol sem az IMF jóváhagyó pecsétje nélkül. Most, hogy Ázsia összes népes nemzete - az egyetlen, bár nem jelentéktelen Kína kivételével - az IMF gyámsága alá került, valódi nagy lépések tehetők meg.

A SAP-oknak közvetlen vagy közvetett demográfiai hatása lehet. Ezek a szinergia modelljei. Például, bátorítják a mezőgazdasági termelést exportra és az árak emelését, ezáltal lenyomják az élelmiszer-fogyasztást és a betegségekkel szembeni ellenálló képességet. Az asszonyok végszükségben prostitúcióra kényszerülhetnek, kapcsolatba kerülve az AIDS-szel, terjesztve azt. A közegészségügyi kiadásokat és a szennyvíz- és hulladékkezelésre szánt alapokat gyakran csökkentik, ami következtében a malária és egyéb betegségek visszatérnek. Az alacsony bérek gátolják az orvosi kezeléshez és a gyógyszerekhez hozzájutást.

Mindenütt, ahol csak gyorsan liberalizálták a piacokat, fizikai kényszerrel vagy a nélkül, a növekvő halálozás és csökkenő termékenység ígéretes lendületet vett. Néhány helyen a várható életkor máris drámaian csökkent, mint a néhai Szovjetunió területén, ahol a foglalkoztatottságot és a társadalmi szolgáltatásokat erősen csökkentették, és ez öt évet vett el az átlagos élettartamból. Az UNICEF azt nyilatkozta tíz évvel ezelőtt, hogy az államadósságok és a SAP-ok többletben évi félmillió gyermek halálát okozzák, bár ez nem bizonyítható.

A nyugati országok erős többségben vannak az IMF vezető testületében, és ügyelniük kell arra, hogy a struktúraátalakító programokat megerősítsék. A Világbankkal ellentétben, az Alap sohasem hajolt meg, hogy a "közkapcsolatok (PR)" útján keresse a tömegek kegyeit, és úgy gondoljuk, hogy hasznos lenne tanulmányunk következtetéseit az Alap olyan gondosan kiválasztott felsőbb vezetőivel megosztani, akik rokonszenveznek annak gondolataival.

A privát pénzügyi tőke ugyancsak pozitív szerepet játszhat abban, hogy a népesség csökkentéséhez kívánatos feltételeket teremtsen. A gyárakba és berendezésekbe való befektetéssel ellentétben, a részvények és államkötvények vásárlására fordított pénz teljesen likvid, és azonnal kivonható. Amikor 1994 végén a mexikói szétesés bekövetkezett, a peso krízise széles körű üzleti csődökben csapódott le, a kamatok égebe szökését, bankcsődöket és a személyzet elbocsátását okozva. Ennek következtében az élelmiszer-fogyasztás negyedével csökkent, az öngyilkosságok új rekordokat döntöttek, és az erőszakos bűncselekmények száma jelentősen nőtt. Ehhez hasonló forgatókönyv már Oroszországban is létezik, és terjed Thaiföldön, Koreában, Indonéziában, és másutt is, Délkelet-Ázsiában. A piac azonnal büntet; ezeken a helyeken folyamatosan választásokat tartanak.

Mindezek a publikus és privát eszközök, ha azokat jól alkalmazzák, a népesség növekedésének megfékezéséhez vezethetnek, és támogatják a "lemetsző" stratégiákat. De akármilyen előnnyel járhat is a struktúraátalakítás és a szeszélyes portfólióberuházás, ezek önmagukban nem képesek a teljes munkát elvégezni. Társulnia kell hozzájuk egy átformált politikai rendnek, amely az új világgazdasági rend szolgálatában áll.

A politikai pillér

A strukturális átalakítás, bármennyire hasznos is, szükségszerűen a nemzetállam dolga, amelyben a kormányok, még ha az IMF és a Világbank gyámsága alatt vannak is, fontos szereplők és hivatkozási pontok maradnak. Eddig az országok többé-kevésbé együttműködtek a liberalizációs programokkal.

A kisebb, gyengébb nemzeteknek nem is lehetett más választásuk; mások megpróbálták nyilvánosan fellázadni a drasztikus gazdasági fegyelem ellen. A kép nem egységes, és sok minden múlhat a vezetés ideológiai meggyőződésén. Tény, hogy sok országban az átalakítás nem volt sikeres.

Ez nem az Alap és a Bank hibája. Ezek kiváló és úttörő munkát végeztek, de ingatag és kétértelmű politikai környezetben kellett dolgozniuk. Még a legitimitásukat is megkérdőjelezték, nem csak a populista szervezetek, de a kormányok is. A létező világhatalmi politikai tényezők nem képesek olyan szabályokat diktálni, amelyek a mai nyilvánvaló problémákat megoldanák, és egyáltalán nem lesznek használhatóak, ha holnap a népességcsökkentő stratégiákat kell megvalósítani.

A cél most az, hogy helyettesítsük az idejétmúlt nemzetállam-modellt. A huszadik század vége megtapasztalta a gazdasági globalizáció csaknem teljes győzelmét; a huszonegyedik század feladata lesz a törvényes, általánosan elismert globális politikai struktúra megteremtése, amely támogatja, fenntartja és tökéletesíti azt. Bármik legyenek is a hiányosságai, a megújított IMF valószínűleg létfontosságú része lesz ennek a szerkezetnek. Minden további krízist arra kell felhasználnia, hogy növelje a dogmaként elismert felsőbbségét és korlátozó hatalmát.

Az úttörő azonban, ahogyan már említettük, az újszerű - valójában forradalmi - Világkereskedelmi Szervezet (WTO). A történelem során először fordul elő, hogy egy nemzetközi szervezetnek valódi jogi hatalma van a tagjait érintő kereskedelmi vitákban, függetlenül attól, hogy a tagállamok gazdagok-e, vagy szegények, nagyok-e, vagy kicsik, gyengék-e, vagy erősek.

Ennek a folytatódó munkának egy másik pozitív eleme a Multilaterális Beruházási Egyezmény (MAI), amelynek tárgyalása tudomásunk szerint most folyik. A MAI hatalmat adhat a világgazdasági kormányzásának azzal, hogy kényszerítő transznacionális szerkezetet alakít ki a magántársaságok beruházásaira, felülírva a nemzeti törvényeket.

A MAI-nak valódi végrehajtó hatalmat kell kapnia, és ratifikálni kell azt, amint csak lehet. Amint egy felelős tisztviselő mondta, "Emlékezzünk, a GATT csak az első lépés volt 1947-ben. A MAI valószínűleg a globális gazdasági alkotmány magja lesz. Történelmi méretű korszakváltás folyamata kezdődik." Reméljük, hallunk még róla.

Együtt tekintve ezeket az intézményeket, és feltéve, hogy közöttük eszmecsere és együttműködés folyik, az IMF, a WTO és a MAI úgy működhet, mint egy nemzetközi pénzügyi, beruházási és kereskedelmi minisztérium embrionális formája. De ez valóban csak a kezdet. Ezek önmagukban nem képesek olyan világkormányt alkotni, amelyeknek univerzális kényszerítő ereje van.

Az ezredforduló küszöbe így veszélyekkel terhes. Bár a nemzetállamok kétségkívül gyengültek, de egyelőre nincs olyan igazi, elismert, nemzetek feletti politikai hatalom, amely ezeket helyettesítené. Hogyan tölthető be ez az űr?

- A társadalom fő szervezőerejének a globális piacnak kell maradnia. Néhány doktriner hitvédő nézetei ellenére azonban a piac nem lehet teljesen önszabályozó. Vezérelni és irányítani kell, hogy a jövőjét, és a sajátunkat is, megvédjük. Ez az elv különösen a pénzpiacokra igaz. Egyelőre túl korai lehet egy globális pénz bevezetésének javaslata, de bizonyos, hogy jelentős igény van olyan erős vezetésre, amelyik képes kellő gyorsasággal és hatalommal mozdulni, és általános érvényű gazdasági és politikai döntéseket meghozni, valamint érvényesíteni.
- Ennek a vezetésnek vállalnia kell a pénzpiacok szabályozását, talán egy sokkal erősebb Nemzetközi Elszámolások Bankján keresztül. Ezeket a piacokat adóztatni kell, hogy alapot teremtsünk a vezetés működéséhez.
- A transznacionális vállalatoknak mélyrehatóan részt kell venniük az új politikai struktúra megtervezésében, és ezek megteremtésében is, ahogyan a WTO és a MAI idején tették. Azonban a közvetlen kormányzás látszatát bizonyosan el kell kerülniük.
- Az Európai Bizottság kezdeti modellt szolgáltathat egy, a nemzetek feletti vezetőttestületre, amely formálisan kormányokat képvisel, de az Európai Parlament jóformán semmiért sem vonhatja felelősségre, és még kevésbé tehetik meg ezt a nemzeti parlamentek.

- A G7-nek hasonló szerepet kell keresnie. A találkozók már most sem korlátozódnak a G7-államok vezetőire, hanem a pénzügyi (vagy egyéb) miniszterek is látogatják azokat. A magas szintű hivatalnokoknak kell a következő résztvevőknek lenniük, speciális mandátummal arra, hogy kialakítsák az érzékeny kérdésekben kollektív döntéshozás gépezetét.
- Ha hozzáértően kezeljük, akkor az Egyesült Nemzetek Szervezete is felhasználható egy világvezető testület megalkotására. Ha ennek tovább élő szervezeteit átstrukturálnánk, összeolvasztanánk, és radikálisan csökkentenénk méretüket; ha az ENSZ felkészült lenne arra, hogy felvértezze magát a magánvállalkozások információgyűjtő és döntéshozó képességeivel, akkor legitimálhatná a nemzetközi vezetőtestület építését. A jelenlegi Főtitkárság egyértelműen fogadókész erre.
- Bár az erős vezetés nyilvánvalóan szükséges, a világ ma túl összetett ahhoz, hogy elismerjen nemzetközi törvényhozó testületeket, amelyek mindenképpen területi alapúak. A parlamentáris demokráciára úgy kell tekinteni mint egy lezárult 200 éves időszakra a szükségszerűen jobban központosított hatalmú uralkodók közt.
- A nem kormányzati szervezeteknek (NGO-knak) azonban továbbra is meg kell engedni a "konzultatív státust" egy rendszeres összejöveteleket tartó, formális testületen belül. Ebben az NGO Fórumban a képviselők vagy választhatóak lesznek, vagy nem, egy-egy tagállam politikájának megfelelően. Az ENSZ konferenciáinak hosszú során keresztül beigazolódott, hogy ez a modell képes az NGO-kat "konstruktívabbá" és "felelősebbé", azaz sokkal kevésbé radikálissá, kihívóvá és engedetlené tenni.
- Az egyetlen tradicionális kormányzati ág, amelyet leginkább a nemzetállami kormányra kell hagyni, az igazságszolgáltatás, beleértve a rendőri igazságszolgáltatást, a helyi rend megőrzését, a bírósági rendszert, börtönöket és hasonlókat.
- Minden politikai rendszernek szüksége van katonai megerősítő mechanizmusra. A Pentagon a Nemzeti Biztonsági Ügynökséggel, valamint a megnövelt szerepű NATO tölthet be ilyen szerepet. Megbízható második vonalú katonai szervezeteket kell működtetni a kulturálisan sokféle, nem nyugati civilizációs területeken lévő, bizonyos kliensállamokban.
- Az információtechnológia fő kérdés lesz a megújított világrend létrehozásában és megszilárdításában. Az elitek már most is össze vannak kapcsolódva dedikált magánhálózatokon keresztül. Ezeket a hálózatokat meg kell erősíteni, amint azt a globális politikai konzultáció és menedzsment szükségletei egyre inkább nyilvánvalóvá teszik. Az információtechnológia fokozza a létrejövő ellenzék felügyeletének, a soraiba való beszivárgásnak és szétzilálásának lehetőségét.

Az "állampolgárság" fogalmát Újra kell definiálnunk (a fentebb leírt ideológiai pillér segítségével), és kiterjedten használnunk kell az interaktív, könnyen manipulálható információs hálózatokat arra, hogy a népesség számára a döntéshozatalban való részvétel illúzióját keltsük. Ismét megjegyezzük, hogy a politikai ellenőrzés eszközeinek nem szabad látszania az ellenőrzöttek és irányítottak számára, mert akkor a bolygó menedzselése, sőt a piac zökkenőmentes működése is veszélybe kerül. A nemzetközi színtér tele lesz hulladékkal, zavarral és anarchiával.

A pszichológiai pillér

Ez az utolsó pillér közeli kapcsolatban áll azokkal az ideológiai-etikai tárgykörökkel, amelyeket eddig érintettünk. Az egyéni és csoportpszichológia, "az ész és a szív csatája" mindazonáltal megérdemli azt, hogy a maga jogán is helyet kapjon. Ha ezeket megfelelően irányítjuk, akkor segíthetnek előnyös légkört teremteni a csoportok közötti ellenségeskedésekhez, ami önmagában is a népesség csökkentéséhez vezet. Paradox módon az egyéni pszichológia is növelheti a globalizáció elterjedését.

Az eddig erre a célra kidolgozott pszichológiai módszerek leghasznosabbika az "identitáspolitika", ahogyan azt Nyugaton mostanában nevezik. Ideális esetben az egyéneknek mindenütt erősen azonosulniuk kell egy etnikai, szexuális, nyelvi, faji vagy vallási alcsoporttal annak hátrányára, hogy önmagukat bármilyen ország nemzeteként vagy annak egy szakmai kasztjaként vagy éppen egy társadalmi osztály tagjaként határozzák meg, és még ennél is sokkal kevésbé szabad az "emberi faj"-hoz tartozónak érezniük magukat. Minden személynek elsősorban egy szűken definiált csoport tagjának kell tekintenie magát, és csak másodsorban munkásnak, egy közösség tagjának, szülőnek, nemzeti vagy nemzetközi polgárnak. A "polgárság" megjelölést minden szinten rosszallni kell.

A fentebb kifejtett ideológiai-etikai támadásnak az is része kell legyen, hogy anyagi és morális segítséget nyújt a szexuális, faji, vallási és etnikai elkülönülés legkifejezettebb és legagresszívebb szószólóinak. Ezeknek a kommunikáló médiához való bőséges hozzáférést ugyancsak lehetővé kell tenni, csoportspecifikus megnyilvánulási alkalmakkal, bevezetve és pénzelve őket mindenhol, ahol nem tűnnek fel önként, maguktól.

Mi feketéket, fehéreket, barnákat és sárgákat akarunk látni, homoszexuálisokat, leszbikusokat, feministákat és fallokratikusokat - férfiuralomban hívőket -, zsidókat, keresztényeket, hindukat és muzulmán fundamentalistákat, továbbá felsőbbbségtudatúakat, valamint sebezhető és elnyomott szakmai csoportokat (a rendőrségtől a sofőrökig), valamennyit a saját újságukkal, magazinjaikkal, rádiójukkal, televíziójukkal és weblapjaikkal. és azt, hogy mindegyik elsősorban a saját "jogaival" legyen elfoglalva. Ezeket a jogokat ki kell találni, és lelkesen védelmezni, nem csak negatívan (azaz a zaklatástól, az erőszaktól és a diszkriminációtól való mentesség jogát), de a megerősítő jogokat is (azaz a speciális elbánáshoz való jogot az elmúlt és jelenlegi, a képzelt és valós sérelmek nevében), beleértve az önálló államban élés jogát is.

Mivel gyakorlatilag a világon minden azonosítható csoport volt valamikor többé vagy kevésbé egy másik csoport, vagy egyszerűen csak a történelem vagy a földrajz áldozata, a zajkeltésnek hamarosan kakofóniává és süketítővé kell fokozódnia, olyannyira, hogy semmilyen más fegyverbe hívás nem fog hallatszani a lárma felett. A cél az, hogy a széttöredezettséget előmozdítsuk, aláhúzzuk a másokkal szembeni különbségeket, és gettókat létesítsünk, akár van ennek valami tényszerű vagy hagyományban gyökerező alapja, akár nincs. Az elfogadott véleménnyel ellentétben a legtöbb identitásnak, beleértve az úgynevezett etnikait is, csak gyenge történelmi gyökerei vannak, és gyakrabban, mint nem, jelenlegi konstrukciók. Az identitás ezért nagyban hasonlít Istenhez: még ha nem létezik is, rendkívül hatalmas, - olyan hatalmas, hogy az emberek a nevében ölni fognak.

A leggyorsabb útja annak, hogy az elkülönülés erős és ellenséges pszichológiai érzését felkeltsük, bizonyossá tenni, hogy egy X csoport tagjait megalázta vagy megölte egy Y csoport (vagy elhitetni, hogy megalázta vagy megölte). Bár ilyen feszültségeket nem mindig könnyű kialakítani és manipulálni, korunk világa sok kétséges etnikai vagy vallásos különbség példáját ajánlja, amelyek ezen az úton keletkeztek, kerültek felszínre és terjedtek el. A csoportok közti tartós gyűlölet és konfliktusok elősegítése a faji gyűlölet felszításával és olyan provokációkkal segíthető, amelyek a csoportokat az erőszak fokozottabb elfogadására sarkallják.

Az identitáspolitika két fontos előnnyel rendelkezik.

- Először: megalapozza a belső konfliktusokat és a polgárháborút. a közösségen belüli valamennyi feszültség súlyosbításával. Még ha ezek a feszültségek nem is torkollnak háborúba, az előtérben lévő csoportok azzal vannak elfoglalva, hogy dühödten egymásra figyelnek, és nem a globális színpad valódi szereplőire, akik így gyakorlatilag láthatatlanok maradnak.
- Másodsor: elfojtja a szolidaritást, és rendkívül problematikusá teszi az ellenállást az általunk javasolt stratégiákkal szemben; a széles nemzeti vagy nemzetközi frontok és szövetségek kialakítását nehezzé, ha nem lehetetlenné teszi, és megakadályozza a valódi politikához fordulást.

Ahelyett, hogy az emberek azt kérdeznék maguktól, hogy mit tudnak tenni, arra kell koncentrálniuk, hogy kik ők. A gazdasági és politikai globalizáció addig akadály nélkül haladhat előre, amíg az emberek szeme pszichológiailag be van kötve, és nincs megfelelő globális polgárság, amely ellenezze az előrehaladását.

Csak emlékeznünk kell a Kommunista kiáltvány buzdítására: "Világ proletárjai, egyesüljétek", vagy a párizsi egyetemisták és munkások csatakiáltására 1968 májusában: "Noes sommes tous des juifs allemands" (Mi valamennyien német zsidók vagyunk), amikor a kormány megpróbálta kiszemelni különleges megrovás szándékával Daniel Kohn-Bendit diákvezetőt, a vallása és az állampolgársága miatt. Az ideális helyzet az lenne, amikor a jövőbeli Cohn-Benditek maguk éreznék magukat "német zsidók"-nak (vagy akármi másnak), és maguk használnák az adott csoport problémáinak vállalását mások kizárására, amikor csak lehet, más nemzeti, vallási vagy etnikai csoport ellen.

Más oldalról viszont azokat a potenciális vezetőket, akik kitartanak a szolidaritás és az egyetemesség elve mellett, valamint azokat, akik megpróbálják gyakorolni az állampolgárság-alapú, bennfoglaló nacionalizmust, személyükben kell hiteltelenné tenni annyira, hogy saját szomszédjaik, egyetemi hallgatóik, munkásaik vagy kollégáik se bízzanak meg bennük, elsősorban a fajtájuk, etnikai eredetük, szexuális beállítottságuk vagy pénzügyi becsületességük kétségbe vonásával.

A jelenlegi tudományos haladás további ismereteket nyújt, ezekről a dolgokról, amelyeket gondosan kell követni, amint a "redukciós kényszer" gyakorlati megvalósítása elkezdődik. Különösen a játékelmélet és a primatológia segít megmagyarázni azt, hogy az emberek miért működnek együtt és élnek társadalomban. A különféle játékstratégiák számítógépes szimulációja megmutatja, hogy valaki vagy kiegyezést és együttműködést kelthet, amely vég nélkül tart, vagy ellenkezőleg, összefonódó, kibogozhatatlan kölcsönös bűnököt, gyűlöletet és "véres vizályt" okozhat. A pszichológiai pillér megépítése hasznot húzhat eme stratégiák és eredményeik beható tanulmányozásából.²⁶

Ezeknek a pilléreknek a szilárd helyzetétele után, reméljük, hozzáfoghatunk a nagy Népeségcsökkentő Stratégia konkrét elemeinek tagolásához.

2.3. Csapások

Bevezetés

A Római Birodalom Krisztus után 200-ban jutott delelőjére, amikor 46 millió alattvalója volt, ebben benne foglaltatott 28 millió ember az akkor Európában élő 36 millióból. A birodalom legsűrűbben lakott helye Itália volt, ahol négyzetkilométerenként 19 személy élt (Olaszország jelenlegi népsűrűsége ennek tízszerese). A következő négy évszázadban Európa népessége negyedével visszaesett, és még ennél is jobban csökkent a mediterrán országokban. Ezt a drámai változást nem éghajlatváltozás, elsőprő járvány vagy más, egyedi jelenség okozta: két népességtörténész szerint "úgy látszik, a klasszikus társadalom egyszerűen túlterjeszkedett..." Avagy a malthusi szóhasználattal élve, a "megélhetés egyszerűen nem tudta követni a népességet".²⁷

26 Lásd Matt Ridley: The Origins of Virtue. Harmondsworth, 1996, Penguin. Különösen a 3. és 4. fejezet.

27 Cohn McEvedyand-Richard Jones: Atlas of World Population History Harmondsworth, 1980, Penguin, p. 21.

Akármi is az ok, a római civilizáció már nem sokáig élt, és hamarosan átadta helyét a Sötét Korszaknak. A létfenntartási termelés stagnált, és Európa csak az ezredfordulóra tudott visszakapaszkodni a 36 milliós szintre. Az 1000- és 1300-as évek között a népesség kirobbanó növekedése volt tapasztalható: a tizennegyedik század kezdetére az európai népesség elérte a példa nélküli 80 milliót.

Ez túl jó volt ahhoz, hogy tovább tartson. A "Nagy Halál", ahogyan a kortársak hívták, hamarosan elvitte a népesség negyedét. A "Fekete Halál" ennél is nagyobb százalékot törölt ki a sűrű népességű Franciaország, Olaszország és a Németalföld lakosságából. A felépülés csak egy másik csökkenés után következett be, amelyet a harmincéves háború pusztításai okoztak.

Lassan, az ipari forradalom kezdetével, az élelmezés és az alapvető higiénia javulásával, a háborúk és helyi éhínségek, betegségek és 50 millió ember kivándorlása ellenére, az európai népesség 1845-től 1914-ig 80 százalékkal emelkedett. Az első világháború elpusztított 8 millió fiatal férfit, de ezzel együtt is az európai népesség 40 százalékkal nőtt 1914 és 1945 között. A második világháború óta megállapodott, és a török és észak-afrikai bevándorlók nélkül valószínűleg csökkenne Európa népessége.

Kína demográfiai történelme még erőszakosabb, mint Európáé. Népessége a Han császárság fele útján (i. e. 206-i. sz. 220) 50 és 60 millió között érte el a csúcspontját, majd e körül lebegett a következő ezer évben. Végül a javított rizstermelési technika lehetővé tette, hogy több éhes szájat lássanak el, ezért a népesség növekedett. Kína járványa nem fekete volt, hanem mongol. A kánok, Dzsingisszel kezdődően, legyilkolták az északi tartományok lakóinak háromnegyedét és a déliek harmadát, - összesen 35 millió kínait, amely megdöbbentő szám volt abban az időben. A népesség magához tért, de csak hogy ismét áldozatul essen, ezúttal a mandzsuknak. Ezek 25 millió kínait irtottak ki a tizenhetedik században, és további 25 milliót a tizenkilencedikben. A maoisták a Nagy Ugrás politikájával jól ismert lábnyomokat követtek.

Más szavakkal, a népesség csökkentése a hódításon, háborún, éhségen vagy betegségen keresztül egyáltalán nem újdonság. A nehézség az, hogy hogyan tegyük tartóssá. Javasataink kifejlesztése és előterjesztése közben meg fogjuk vizsgálni mind a megelőző, mind a gyógyító Népességcsökkentő Stratégiákat (Population Reduction Strategy), amelyeket mostantól gyakran PRS-nek rövidítünk. A megelőző PRS az alacsonyabb születési arányra, míg a gyógyító PRS a magasabb halálozási arányra koncentrál.

Bár a gyógyító stratégiák következményei (magasabb halandóság) többé-kevésbé láthatóak lesznek, hangsúlyozzuk, hogy ezek mögött nem szabad feltűnnie semmilyen speciális ügynökségnek, kivéve a végzetet és az áldozatoknak a többszörös meg nem felelését. Azok a hagyományos katasztrófák, amelyek valamikor kordában tartották a népesség növekedését - háború, éhínség, járvány és földrengés -, ma is léteznek, és ezekhez újabb modern erősítések csatlakoznak, mint a kábítószer, az elburjánzó bűnözés és a környezeti mérgek. Nem fogunk a földrengéssel vagy egyéb isteni tevékenységgel foglalkozni, amelyek az emberi befolyásoláson kívül esnek: ha ilyenek történnek, azok külön ajándékok, de ezekre nem lehet hagyatkozni. Az olyan "történelmi" katasztrófákra, mint a hódítás, háború, éhínség és járvány, a legjobb kalauzunk Szent János lehet, akinek apokaliptikus víziója még mindig kiviláglik a Kinyilatkoztatásból, a Biblia utolsó könyvének lapjairól.

Pontosan azért, mert János senkit sem tudott hibáztatni a sorozatos katasztrófák miatt, metaforákká transzformálta és megszemélyesítette ezeket a Lovasokban. (Az igaz, hogy a hódításnak van valamilyen képviselője. Azonosítani lehet az elkövetőt, és ha ez egyáltalán segít rajtad, tudhatod, hogy téged a mongolok vagy a maoisták öltek-e meg.) A Négy Lovas kísérni fog bennünket, ahogyan mi folytatjuk utunkat a "Hogyan" birodalmába. Reméljük, a "Miért"-et már kielégítően megindokoltuk Megbízóink számára - mert ha nem, akkor rosszul végeztük a munkánkat -, és abban is bízunk, hogy ők szintén meg vannak győződve arról, hogy szükséges az "emberi faj szertelen szaporodásának lemetzése".

Az Apokalipszis Lovasai - korabeli áttekintés

I. Hódítás

Az Apokalipszis Első Lovasa "azért jön, (...) hogy hódítson". A lova fehér, és olyan íjat visel, mint a parthusok, a római világ rettegett hatalmi riválisai, a híres váll feletti "parthusi lövés" mesterei.

A mások feletti uralom a Népszerűségcsökkentő Stratégiának fontos része marad. Ezt azonban most már nem lehet a direkt hódítás, elfoglalás, uralom római vagy parthusi módszereivel elérni. A mai megjelenésében gyarmatosításnak nevezett hódítás hasznossága az útjának végére ért, mivel a meghódított területnek vagy a gyarmatosított embereknek többé semmi gyakorlati vagy anyagi értékük nincs.

Bár volt olyan idő, amikor a hódítók vagy gyarmatosítók érdekében állhatott, hogy ezeket az embereket fenntartsák, a helyi termelés kihagyásait akár élelmiszer-behozattal is korrigálva, és előmozdítsák a közegészségügyet, - ez többé nincs így. Már legalább két évtizede a kevesebb, de jobban képzett munkaerőre van igény. A világgazdaság szükségleteit tekintve az eredményezett többletnépesség nem pusztán költséges a rendszer számára, de nem fér össze a hagyományos politikai és társadalmi kontroll módszereivel sem.

Ezért hangsúlyoztuk inkább a nem tradicionális hódítás szükségességét, amelyet az ideológiai véleményformálással, az etika átalakításával és egy, a Gramsci általi értelemben vett új kulturális uralom megteremtésével érhetünk el. Hangsúlyoztuk továbbá az uralkodás indirekt módszereit a megerősített struktúraátalakításon, a komolyan meggyengített államon, a kiépített erős (bár diffúz) és a transznacionális vállalatokkal szorosan együttműködő, nem számon kérhető nemzetközi vezető hatalmon keresztül. Az identitáspolitikai és az etnikai és egyéb feszültségek súlyosbításának támogatását is kiemeltük mint a mai hódítással szembeni ellenállás csökkentésének eszközeit.

Ahol még mindig vannak hasznos területek és helyi tevékenységek, ott az indirekt hódításnak kell elsőbbséget élveznie és a mesterkedésnek rejtve maradnia. Ellenpéldaként említjük meg a Shell Olajtársaság szükségtelenül nagy nyilvánosságot kapott esetét, amikor az ogoni embereket bizonyíthatóan mérgezték, és Shell-ellenes aktivistákat akasztottak fel, az igazságszolgáltatást megsúfolva.

1995 novemberében, a bírósági halálos ítélet végrehajtása előtt Ken Saro-Wiwa azt írta a cellájából: "a Shell... (...) kihasználta, rágalmazta és a kipusztulásba hajszolta az ogoni embereket az utóbbi három évtizeden át. A társaság egy teljesen lepusztított környezetet és emberi nyomort hagyott maga után. Amikor megszerveztem az ogoni emberek békés demonstrációját, (...) a társaság megkérte a nigériai hadsereget, hogy avatkozzanak be... (...) Egyetlen javaslatom van: az összes Shell-termék bojkottja." Ezt a felhívást az emberek milliói olvasták és követték, vagy kapcsolták össze a Shell-t a "kengurubírósággal" és a "mérgezéssel". A Shellnek vagy egy olyan névleges helyi vállalatot kellett volna létrehoznia és később felvásárolnia, amely áttelepítette és alkalmazta volna az embereket, vagy be kellett volna szüntetnie azokat a tevékenységeket, amelyek ártottak a saját reputációjának, és ezen keresztül más transznacionális vállalatokénak is.

Kevés rokonszenvet érzünk az olyan vállalatok iránt, amelyek a legkisebb áldozatra sem hajlandóak annak a rendszernek a nagyobb hasznáért, amelyben ők és más hozzájuk hasonlóak képesek gyarapodni. Figyelmeztetünk, hogy hacsak a vállalati világ nem alkotja meg a saját belső szabályozó és kényszerítő hatóságát, amelynek joga van eljárni a gazfickó TNC-k - transznacionális nagyvállalatok - valamint az írott és íratlan törvények megszegőivel szemben, előbb vagy utóbb súlyosan megfizeti az árát.

A brutalitás ostobaság. Az elnyomottnak nem szabad megérteniük az urai szervezetét és módszereit, és akkor nem lesz képes ellenük fellépni. A hódító, amely a meghódítottaktól nagy távolságban működik, nem lehet célpontja sem nyilvános, sem felforgató, sem direkt támadásnak.

Mostani fő témakörünk azonban elsősorban nem a klasszikus vagy modern hódító azon választása, hogy megtartsa-e, vagy elpusztítsa embereket, hanem a "biohatalom" vagy "biopolitika", amelynek értelme sokkal tágabb az előbbieknél. Ez a fogalom Michael Foucault-tól, a hajdani befolyásos francia tudóstól származik, aki két teljesen különböző uralmi forma történelmi átmenetét elemezte.

Foucault különbséget tett "szuverenitás" és "biohatalom" között. Az elsőt arról lehet felismerni, hogy fegyelemre, ellenőrzésre, büntetésre, és ha szükséges, az egyének eltávolítására képes. A második a népeiséget mint egésznek tekinti tárgyának. A "biopolitika" nem különálló, azonosítható emberekkel dolgozik, akiknek van nevük, arcuk, hanem előrejelzésekkel, statisztikákkal és a növekedés globális következményeivel. Ennek megfelelően nem arra törekszik, hogy Péter, Pál vagy Mariska betegségét meggyógyítsa, az életüket meghosszabbítsa, hanem a várható élettartam javítására. Ennek érdekében az egészségügyi szabályok széles skáláját használja fel; megpróbálja az egészséges életmódot és a balesetek elkerülését ösztönözni. Ezek az eszközök a statisztikai entitásnak nevezett "népeiséget" célozzák meg, nem az azt felépítő egyedeket.

Az átmenet a szuverenitás uralmából a biohataloméba Foucault szerint a tizenkilencedik század kezdetén történt, és a halál felfogásának változásával illusztrálható. A korábbi időkben az egyedi halált rituálissá tették, olyan ceremónia tárgyává, amelyben az egész család és gyakran az egész csoport (klán, szakma, udvartartás stb.) részt vett. A biopolitika korában a halál egyre inkább egyéni, magányos, majdnem szégyellni való és tabu lesz. Korábban a halál azt a pillanatot jelölte ki, amikor az egyén elveszti ideiglenes függetlenségét, és Isten ítéletének tárgyává válik. A biopolitika nem törődik a halállal: csak a halandósági aránnyal foglalkozik.

Az uralom két típusában használt technológiák és a kedvelt intézmények szintén különbözőek. A szuverének felravatalozzák a holttestet, rendezetté, kezelhetővé, hasznossá téve azt. A biohatalom nem a holttestre, hanem a tömegre összpontosít; megpróbálja csökkenteni a szerencsétlenségek bekövetkezésének valószínűségét, amelyek az életet általában befolyásolhatják. A szuverenitás olyan intézményeket használ, mint az iskolák, a kórházak, barakkok és a gyárak; a biohatalomnak hatalmas bürokráciára van szüksége a társadalombiztosítás és az öregkori nyugdíj kezelésére, a biztonsági előírások és higiénés szabályok betarttatására. A születések egészségügyi felügyelettel történnek, a gyermekek védőoltását törvény írja elő, a lakások szabályozottak és így tovább. ²⁸

Akármilyen hasznos is Foucault különbségtétele, sok intézményünk ma is a szuverenitás és a biohatalom között van. A gyógyszeripar és a kórházak mind az egyedi emberek egészségével, mind a "testpolitikával" foglalkoznak. A vállalatoknak még mindig törődniük kell munkavállalóik testével, de nem azért teszik ezt, hogy Henry Fordnak a rend és szabályosság elvét alkalmazva biztosítsák az összeszerelő sor hatékonyságát. Ford igazi "szuverén" volt, és módszerei között az is szerepelt, hogy a szociális munkások benyomultak munkásainak privát életébe, hogy megkeressék a nem kielégítő személyes szokásokat vagy lakásfeltételeket, amelyek alkalmatlanná tették őket a teljes napi 5 dolláros fizetésre. A mai vállalati szervezetnek kevésbé alázatos, rugalmasabb testre van szüksége. Többen célzottan figyelembe veszik ezt az igényt a képzéseiken és az átképzéseiken keresztül. A "kísérleti képzéshez", amelyet sok amerikai cég vesz ma igénybe, szükség van mindkét nembeli munkavállalókra, mindenféle korúakra és a fizikai megfelelőség különböző fokán állókra, hogy megmásszanak magas falakat vagy ingó póznákat, magasban kifeszített dróton járjanak, vagy leugorjanak a semmibe, olyan kötéltre függesztve, amelyet a munkatársuk erősített meg, vagy gyorsan lengő állványon álljanak, mielőtt ismét a leugranának. Ez az utolsó gyakorlat a "pelenkarúd" nevet kapta, egy jól ismert pelenkamárka tiszteletére, mivel a tréninget vezető vállalat szerint "az emberek gyakran bepiszkítják az alsógatyájukat, miközben megpróbálnak felállni azon".

28 Michel Foucault: Cows du 17 mars 197. (a Foucault által a Collège de France-ban tartott tanfolyam keretében előadott anyag átírása), II Faut Dé- fendre la Société: Paris, 1997. Gallimard-Seuil, különösen a 218. oldaltól.

Azok, akik túlélnek ezeket a próbákat, alaposan megtanulják, hogy kockáztatniuk kell az ismeretlent és tolerálniuk a félelmet, ugyanakkor fel kell ismerniük, hogy függenek a munkatársaiktól. A gyors változások és a példa nélküli verseny korában szükséges "veszni hagyni a régi mintákat és viselkedést, (...) beleugrani a nehéz átmenetekbe, és keményen dolgozni az új kezdeteken". Az alkalmazottaknak meg kell tanulniuk beleilleszkedni egy olyan világba, amely többé nem monolit, hierarchikus vagy bürokratikus, hanem lebegő, folyékony és rugalmas.²⁹

Magunk úgy gondoljuk, hogy a világ egy teljesen új fázisba lép, és itt az ideje, hogy Foucault 1970-es évek közepén tett különbségtételét egy lépéssel továbbvigyük. A továbblépés parancsoló szükségyszerűség egy harmadik fajta hatalom felé, amely mind a szuverenitáson, mind a biohatalmon túl van. Első pillanatra úgy tűnik, hogy ez a vállalatok kezében van, de valójában minden egyes személynek a saját maga iránt tanúsított egyéni felelősségéről van szó.

Az új rendben egyéni szinten kell az embereknek a felelősséget vállalniuk, el kell fogadniuk a szuverenitást, és "meg kell hódítaniuk" saját testüket, ha elvárják, hogy sikeresek legyenek és megjelenjenek a versenyző világban. Ha nem rugalmasak testben, értelemben és lélekben, akkor feleslegesek, és a világ gyorsan érzékeltetni fogja ezt velük.

A szociális szférában a biohatalmat újra kell definiálni és át kell alakítani. A hatalomnak továbbra is a populációval kell foglalkoznia, nem a személyekkel. De ahogyan az intézményesített hatalom egyre kevésbé lesz nemzeti, és az internacionális sík felé tolódik el, a biohatalom tárgya nem a nemzeti népesség lesz, hanem az állam felelőssége, hanem a népesség a legáltalánosabb értelemben, a bolygó teljes lakossága.

29 Emily Martin, *Flexible Bodies: Tracking Immunity in American Culture from the Days of Polio to the Age of AIDS*. Boston, 1994, Beacon Press. Emily Martin az antropológia professzora a Princeton Egyetemen, és részt vett ebben az oktatásban, amely a "Fortune 500" vállalat 22 000 alkalmazottja számára szerveződött.

A biohatalomnak és a biopolitizálásnak ezért a célja nem a vitalitás, hanem a halálozás, nem a reprodukció, hanem a redukció, nem az élet meghosszabbítása, hanem megrövidítése lesz. A feladat hatóköre történelmi, filozófiai, sőt metafizikai. Az a mentalitás, amely a Nyugatot két évszázadon át uralta, meg kell, hogy változzék saját maga fordítottjává, ellentétjévé. Meg kell értenie a halál szükségességét, és az élet megakadályozását kell támogatnia.

A jövő szükségleteit csak a Megbízóinktól származó mandátumunk fogalmaival írhatjuk le, olyan hatókört és súlyt adva ezeknek, amilyent megérdemelnek. Hogy ez a hatalmas filozófiai elmozdulás megtörténik-e, azt nem mi mondjuk meg. Bár a mentalitásbeli változások közismerten lassúak, mégis végbemennek. Ajánlottunk módszereket, amelyekkel az ilyen változást erősíteni lehet, mind egyénileg, mind társadalmilag. Ez hódítás, annak legmélyebb értelmében. Ez kell, hogy legyen az Első lovas, ha a többiek sikeresek akarnak lenni. Most azok felé fordulunk, akik utána következnek.

II. Háború

A Második Lovas vérvörös paripán lovagol, és hatalmas kardot visel, ő a hadseregek vezetője. Az Apokalipszisben hatalmat kapott arra, hogy "elvegye a békét a Földtől, és így a lakóinak meg kell ölniük egymást". Kik ezek a "lakók"? A történelem során a katonák legtöbbször háborúztak, és megölték őket. A háború modern formájában, különösen a mi turbulens századunkban sokkal több civilt, mint katonát pusztított el. Csak az 1990-es években a legóvatosabb becslések szerint is 6 millió civil esett el keresztűzben, csaknem száz háborúban.

A betegségekkel és az éhínséggel együtt, a háború rendkívül ígéretes Népszétségcsökkentő Stratégia a modern világban. A külső erő használata, hogy "megöljük őket", csak utolsó lehetőségként vehető figyelembe.

Ma nincs mód arra, hogy akár csak jóval kevesebbet is kezdeményezzünk annál, mint amennyit például Dzsingisz kán megtett, és nem is szabadna megpróbálnunk, még ha tudnánk, sem.

Hol kell a "gyilkolják meg egymást" PRS-t alkalmazni? Biztosan nem Északon, vagy csak a legmondosabban kiválasztott területeken. Tudjuk, hogy az összes befektetés háromnegyede és a világ produktív kapacitásának többsége a gazdag országokban összpontosul. Háború szítása ezekben a gazdag régiókban ellentétes hatást eredményezne, és aránytalanul nagy politikai és anyagi erőforrásokat követelne.

A Boszniához vagy Koszovóhoz hasonló alkalmankénti archaikus kivételek ellenére az európai országok vagy éppen Nyugat-Európa és Oroszország közötti háború majdnem ugyanannyira elképzelhetetlenné vált, mint az USA és Kanada között. Ezzel ellentétben, a háború egyáltalán nem tekinthető idejétmúltnak Délén vagy az új iszlám köztársaságokban, amelyek korábban szovjet tagköztársaságok voltak. Ott hatásos eszköz lehet az "emberi faj szertelen szaporodásának lenyесése" érdekében.

Annak eléréséhez, hogy "öljék meg egymást", mind pszichológiai, mind fizikai fegyverekre szükség van. A pszichológiai fegyvereket már érintettük, különösen az "én" meghatározását az „önvédelemben”. Az identitáspolitika kiváltja az erőszakot, egyidejűleg csökkenti az erőszak áldozatai iránt érzett szolidaritást, akik végképp külföldivé válnak, "lényegükben" különböznek "tőled" és "tőlem". A csoportok diszkriminációja és elnyomása erősíti azok identitástudatát, és ezért ezt diszkrétan segíteni kell. Az áldozatiság érzése végül oda vezet, hogy ki-ki kiválasztja a saját áldozatát.

Nem szabad elhanyagolnunk azt a viszonylagosan új eszközt, amelyet "e-mail"-nek nevezhetünk, "átutalási" vagy "szórványsovinizmus"-nak. Az emigrált népesség gyakran nagyobb anyagi forrásokkal rendelkezik, mint korábbi honfitársaik. Ezek ugyancsak táplálhatnak büntudatot magukban, mert nincsenek ott a nemzeti vagy vallási küzdelmek dandárjában "otthon", és ezt kompenzálendő, távolról támogatják a szélsőséges mozgalmakat. Ez a jelenség hat az amerikai zsidók és palesztinok szórványközösségeire kanadai horvátokra és a tamil tigrisekre, az európai iszlám fundamentalistákra. Megéri támogatni őket, addig a pontig, amíg aktivitásukat szigorúan a saját előző országokra korlátozzák, és nem zavarják a vendéglátó ország politikáját.

Bármilyen otthoni vagy külföldi csoportról legyen is szó, folyton emelni kell a tétet. Világossá kell tenni, hogy nem mindenki kaphat ebből meg abból a forrásból, projektből vagy befektetésből. A szegény országokban, ahol a stratégiák közül a legtöbbet fogunk használni, a tradicionális értelemben vett "fejlesztés" és a "fejlesztési projektek" folytatása jó hatással lehet.

Azok az emberek, akiket nagy védőgátak építése miatt áttelepítettek, vagy akiket a kereskedelmi vagy ökológiai leromlás fosztott meg az életlehetőségeiktől, elkeseredetté válnak, és a soviniszta, fundamentalista, nacionalista vagy vallási vezetők kiváló újoncaivá lesznek. Amint csak felfedezték az ő külön "identitásukat", felhergelhetők más csoportok ellen.

Azok többsége, aki falusi lakos volt, végül a városi nyomortanyákon köt ki. A túlnépesedés, amelynek velejárója a túlzásfolttság, önmagában is újabb serkentője az ellenségeskedésnek. Az összeütközésnek (akár az éhségnek és a betegségnek, amelyet hamarosan megvizsgálunk) ígéretes lehetőségeit szolgáltatja a harmadik világ sok nagyvárosa, melyek a Bejrút-, Algír- vagy Colombo-modellek etnikai vagy vallásos rétegződését követik.

A túlzásfolttság is oka volt a hutu-tuszi konfliktusnak Ruandában, amelyet a forrásokért folyó háborúként magyarázhatunk. Amint az akkori ruandai agrárminiszter mondta 1991-ben, hosszú idővel azelőtt, hogy a feszültség tömeggyilkosságba torkollott volna: "A népesség nyomása nagy, és a mezőgazdasági termőképesség csökken, a talaj eróziója miatt... (...) 5 millió ember számára tudunk élelmiszert termelni, de 7,3 millióan vagyunk..." Ennek az aritmetikai problémának a megoldása hamarosan bekövetkezett.

Bár a kutatás azt mutatja, hogy a háború elősegítése komplex tevékenység, mivel egyetlen háborúnak sincs csupán egyetlen kiváltó oka, bizonyos jellemvonások mégis jól azonosíthatóak. Az Oslói Békekutató Intézet (PRIO) konfliktuslistájából kiderül, hogy az 1990-es években hemzsegték a konfliktusok (98 konfliktus 1990 januárjától 1996 decemberéig); ezek túlnyomórészt polgárháborúk, és nem államok közötti háborúk voltak. A PRIO szerint a konfliktusok a következő jellemvonásokat mutatták.

- Többnyire szegény országokban törtek ki, ahol a mezőgazdaság még mindig a GDP fő alkotóeleme.
- A polgárháború leggyakoribb környezeti oka a "talaj leromlása, kevés rendelkezésre álló édesvíz fejenként és magas népsűrűség", ebben a sorrendben.
- A leginkább háborúnak kitett politikai rendszerek a "fél-demokratikus kormányok"-kal rendelkezők.
- "Különösen erős a korreláció a magas külső adósság és a polgárháború előfordulása között."
- "Az elsődleges javakból származó csökkenő exportbevétel közeli kapcsolatban áll a háború kitörésével" [kiemelés tőlünk].
- Az IMF élénk beavatkozásainak története ugyancsak pozitív összefüggésben áll a politikai és fegyveres konfliktusok minden formájával. "Az IMF beavatkozásainak száma és a kemény feltételekhez kötöttség döntő fontosságú mind a politikai tiltakozás, mind a civil konfliktus szempontjából."³⁰

Ezek az egymást erősítő, káros faktorok egyenesen a mi céljainkra születtek. Az adósság növekedése folytatódik. Az exportált termékek ára folyamatosan csökken, mert sok, egymással versenyző ország exportképes árucikkei ugyanabba a keskeny sávba esnek, és bőséget okoznak a világpiacon. Az export vásárlóértéke szabadesésben van; Afrika csak a kétharmadát tudja megvásárolni az exportbevételeiből annak, amit 1980-ban tudott.

30 Peace Research Institute of Oslo (PRIO): Causes and Dynamics of Conflict Escalation. Beszámoló a kutatási projektről, 1997. június; és Dian Smith (PRIO): The State of War and Peace Atlas. New York and Harmondsworth. 1997, Penguin.

Az olajexportőr országok, amelyekről gyakran azt hiszik, hogy különösen gazdagok, csak a 40 százalékát tudják külföldön megvenni annak, amit 1980-ban képesek voltak. Az olajexportőrök különösen érdekes célpontok, mivel a többségük nem képes diverzifikálni exportját. Azt javasoljuk, hogy engedjük az olajárakat a mainál is lejjebb zuhanni.

A növekvő adósságok és a csökkenő árak részleges vagy teljes összeomláshoz vezetnek, amelyek az IMF feltételrendszerét tovább szigorítják. Ha az előző káros faktorok továbbra is fennállnak, akkor a konfliktusok szélesedni fognak. Ahogyan befejezzük ezt a tanulmányt, Délkelet-Ázsia szilárdan az IMF szorításában lesz, bizonyítva azt, hogy még a korábbi tigrisek immunitása sem elég erős. Megdöbbentő mértékű adósságuk és sűrű népességük a nagyméretű PRS jó várományosaivá teszi őket.

Indonézia például a világ negyedik legnagyobb népességével rendelkezik, és évtizedekig megpróbált az elképzelhetetlenül magas számok okozta helyzeten a "Transmigrasi" program segítségével úrrá lenni, távoli szigetekre küldve telepeseket. Ma kénytelen az IMF vonala mellett dönteni, és nem engedhet meg magának sem ilyen programokat, sem azt, hogy szélesítse a korrupciót, amely eddig sok tenyeret és kereket zsírozott. Ez ugyanaz az ország, amelyben a hadsereg 1965-ben félmillió embert mészárolt le az antikommunista pogromokban, érdekes precedenst teremtve.

Más szegény és népes országokban a "magas adósságszint - kemény feltételek" szindrómája már régóta jelen van, kiélezve az osztálygyűlöletet és az etnikai elkülönülést. Mivel ezek az országok kevéssel vagy éppen semmivel sem járulnak hozzá a világ jólétéhez, ezért "az emberi faj szertelen szaporodásának lenyесése" éppenséggel rájuk vonatkozhat.

Az intézmények, amelyek a kiigazító programokat tervezik, gyakran csak a szájukkal szolgálják a demokratikus kormányzás ideáljait, miközben azok a feltételek, amelyeket előírnak, nagyrészt gátolják annak a demokráciának az érvényesülését, amelyre látszólag súlyt helyeztek. A PRIO óvatosan mutat rá a "féldemokratikus" rezsimekre, amelyeket konfliktushelyzet jellemez. A szegény országok kormányainak el kell fogadniuk piacaik szabályozásának megszüntetését, és meg kell nyitniuk azt a globális verseny számára, miközben folyamatos kontroll alatt kell tartaniuk saját elégedetlen népüket.

Mivel a többség életszínvonala folyamatosan romlik, ezek a kormányok az erőszakos (vagy a

választásos) megdöntés elszívését kockáztatják.

Ilyenképpen háromszoros szorításban vannak: "legyenek demokratikusak", "alkalmazzák a szigorú feltételeket", és "maradjanak hatalomban". Ez az ellentmondás lehet az okozója annak az erős kapcsolatnak, amelyet a PRIO a "féldemokratikus" politikai rezsimek és a polgárháború között kimutatott.

A mi céljainknak megfelelően, a kormányokat vagy meg kell győzni, vagy kényszeríteni kell, hogy a népességkontroll útján haladjanak előre, beleértve a saját bűnözőik és antiszociális elemeik sommás elintézését, továbbá a sterilizáció és a fogamzásgátlók ösztönzésének bevezetését (ezt később tárgyaljuk). Amíg ezeket a funkciókat a helyi hatóságok jól végrehajtják, addig a direkt külső beavatkozás nem szükséges és nem igazolható.

Lehet-e a háború gyógyító stratégiáját politikai akadályok nélkül alkalmazni? Nem fogják-e a beavatkozó északi kormányok vagy humanitáriusok megkísérelni ennek megakadályozását? Az ilyen közbelépéssel elszigetelt esetekben továbbra is számolni kell, de egészében véve az etnikai, nemzeti belüli vagy akár ökológiai alapú gyűlölet által előidézett konfliktusok nem sok rokonszenvre számíthatnak Északon.

Az a korszak véget ért, amelyben erős politikai ellenzés és széles szolidaritási frontok alakultak ki, mint amilyen például a vietnami háború elleni volt, vagy a Chile, Nicaragua és Dél-Afrika megvédésére indult mozgalom. A szegények jelenlegi csatáinak bemutatásakor, azok zavaros politikai viszonyaival és látszólag véletlenszerű mérsárlásaival arra kell törekedni, hogy azok "barbárok" és "bennszülöttek" közötti összeütközéseknek tűnjenek. A "civilizált világnak" úgy kell tekintenie ezekre az összeütközésekre mint szájalmas, gyerekes és megoldhatatlan kérdésekre. A Nyugat így összetartóbb lesz, ami további előny.

Mindazonáltal a civilizált világnak a déliek közötti összeütközésekre főként a humanitárius missziókkal kell válaszolnia. Bár ez a javaslat keresztezni látszik végső céljainkat, emlékeztetnünk kell arra, hogy 50 ember megmentése, lehetőleg a tévékamerák előtt, kellemes függöny lehet, amely mögött 50 000 ember pusztulhat el. Ezek a missziók erősíthetik nemcsak azt a képet, hogy az áldozatok reménytelenül gyengék, akik nem képesek saját ügyeiket elrendezni, de azt is, hogy az ő országaik megfelelő célpontok (elképzelhetetlen az, hogy az USA vagy Németország külső humanitárius misszió helyszíne legyen...).

A jövőben talán a humanitárius szervezetek is meggyőződhetők, hogy működjenek együtt a születésszabályozó programokkal, a sterilizálással és az abortuszokkal, "az áldozatok javáért". A lényeges változásnak annak kell lennie, hogy a "szolidaritás etikáját" felváltsuk a "vészhelyzet etikájával". A gyarmatosítás korát követő szájalom az eltiportak iránt és a megkínzottak iránti, Teréz Anya módjára mutatott könyörület kizsárlott bármiféle vonalú politikát. A "megkínzottak" szimbolikusan ugyanazt a létezési síkot foglalják el, mint a gyermekek vagy az értelmi fogyatékosok. Mégis, senki sem tudja ellenezni a humanitárius segílyt anélkül, hogy teljesen szívtelennek ne látsszék. Azt javasoljuk, hogy a humanitárius segílyt a jövőben támogassuk.

A fegyverkereskedelem

Ahol és amikor csak lehetséges, a PRS célzottjainak önmagukat kell kiválasztaniuk, és egymással kell foglalkozniuk. Ennek feltétele, hogy erre meglegyenek a fizikai eszközeik is.. A hutuk ugyan főként bozótkéseket használtak, de a saját kézzel végzett irtás nem hatékony és felületes. Ennél jobb eszközöket kell általánosan elérhetővé tenni.

A témára vonatkozó anyagok felületes elolvasása is mutatja, hogy a harmadik világba irányuló fegyvereladások értéke a hivatalos statisztikák szerint konstans dollárra való átszámítás mellett

1989 óta 40 százalékot esett az 1990-es években. Ezek a számok megtévesztőek. A dollárérték esése nem jelenti azt, hogy a déli országokban a konfliktusok csökkennének vagy csökkenni fognak, sőt, éppen ellenkezőleg. A hidegháború vége óta a harmadik világ hivatalos vagy nem hivatalos forrásokból származó fegyvervásárlásai a következőket mutatják:

- Sok, az ellenségei által körülvevett déli kormánynak az az igénye, hogy javítsa belső biztonságát és felkeléselőfjító képességét. Áttértek a külső ütközetek nehézfegyvereiről, mint a tankok és repülőgépek, a kevésbé drága gyalogsági fegyverekre, helikopterekre és rohamrendőrségi felszerelésekre, amelyeket a saját, egyre türelmetlenebb embereik ellen használnak.
- A kisebb, olcsóbb, nem hagyományos fegyvereket gyártók - amelyek hasznot húztak a múltbeli technológiatranszferből - termelőkapacitása növekedett. Sok hadviselő, még ha hivatalos embargó alá esik is, kielégítheti a katonai szükségleteinek többségét, a hozzá sokkal közelebb eső helyekről.
- Az illegális fegyverpiac szédületesen növekedett, és az árakban hasonlóan drámai csökkenés következett be, annyira, hogy egy AK-47, amely 100 dollárba is került, ma 30-40 dollárért kapható Oroszországban, vagy akár 8-10 dollárért a kambodzsai feketepiacon. A feketepiacok sokkal drágábbak szoktak lenni, mint a törvényesek, de ez a helyzet mára megváltozott. A fegyvervásárlóknak nem kell súlyos felárat fizetniük, hogy elkerüljék a lebukást.

A hidegháború során a legtöbb fegyverrendszer nagy volumenű és drága volt, és azért vették, hogy tartalékolják. A valamikori Pentagonnal és szovjet hadsereggel éles ellentétben a mai fegyvervásárlók kisebb, kevésbé bonyolult fegyvereket vesznek, azonnali használatra. Az első számú hivatalos ellátó az Egyesült Államok maradt, mind a nagy, mind a kis hadianyagok vonatkozásában, és ő volt a kereskedelmi hidegháború nagy nyertese is. A kisebb mennyiségek viszonylatában szintén az USA viszonteladói fegyverpiaca maradt a főszereplő, mivel a legális fegyvergyárak, importőrök százainak nyújt otthont, továbbá 285 000 engedélyezett kiskereskedőnek is. Világszerte több mint 500 millió mindenféle típusú kézfegyver forog közkézen, és ezek fele az USA-ban van. Oroszország teljesen elvesztette ezt a piacot. Az utóbbi évtizedben a harmadik világból származó megrendelések 80 százalékkal estek.

Hogy agy gazdasági hasznukat növeljék, sok más-más országban lévő fegyvergyártó cég egyesül, kivásárolva a versenytársakat, vagy közös vállalkozásokat és stratégiai szövetségeket hozva létre a katonai technológia átvételére. A fő haszonélvezők között ott vannak a balkáni, az indiai szubkontinensen lévő és a közép-ázsiai országok, beleértve a már most is alaposan felfegyverzett Közép-Keletet.

A fegyvertárak redukciójának tendenciája ellenére sok harmadik világhoz tartozó ország vásárol nemcsak kézfegyvereket, hanem tömegpusztításra alkalmas fegyvereket is. Az USA kémiszolgálata azt gyanítja, hogy legalább tíz országnak van ma biológiai fegyvere, annak ellenére, hogy ezt elméletileg megtiltotta a Biológiai és Vegyi Fegyverekről szóló Megállapodás. Bármelyik ország, amely rendelkezik képzett biotechnikusokkal, kereskedelmi fermentáló üzemekkel és gyógyszeriparral, vagy csak elegendő hatáskörrel ahhoz, hogy működtessen egy külföldről ellátott kábítószergyárat, teljességgel képes biológiai fegyverek előállítására. Az ilyen fegyvereket még csak felhalmozni sem kell. Ezek szükség esetén egyszerűen és olcsón előállíthatóak, kis gyárakban. A használatukhoz szükséges eszközök a bonyolulttól a kezdetlegesig terjedhetnek (különösen azon terroristák esetében, akik felkészültek rá, hogy feláldozzák önmagukat).

A nem hivatalos kézfegyverek piacán egyre növekvő professzionális kaszt épült fel kiváló kereskedőkből, akik szakértők az egyezségek (szerződések) elrejtésében, megtervezik a teljes szállítási útvonalat, okmányokat hamisítanak, és pénzt mosnak. A könyvelésen kívüli nagyobb tételek vásárlásának lehetővé tételére keletkeztek a nagy piaci központok, amelyek közt ott van Bangkok, Peshavar, Törökország és sok valamikori szovjet tagköztársaság.

A hatóságok mind a fejlett, mind a fejletlen országokban vagy nem hajlandóak, vagy nem képesek fékezni a vonzó fegyverkereskedelmet semmilyen szempontból. Ezért nem meglepő, hogy az ENSZ nem ment tovább a hagyományos fegyverek eladásának ártalmatlan önkéntes regisztrációjánál. Nem látjuk annak különösebb akadályát, hogy a kormányok, disszidens vagy bűnözői csoportok fegyverbeszerzése bárhol megtörténjen, ha hadianyagokat kívánnak a saját kezükben tartani.

Bár a fegyverkereskedelem néhány bázisa megváltozhatott, egyetértünk a szakértővel, aki kijelentette, hogy "a virágzása folytatódik a következő években, kevés korláttal folytatódó fejlődésének és növekedésének az útjában".

Mivel ez így van, hagyni kell, hogy a természet a saját útját járja, amelyhez a fegyverek kézbe adása diszkrét lökést ad, és alkalmanként pénzügyi segítséget is nyújtunk itt vagy ott. Az alacsony vagy élenjáró technikájú fegyverek terjednek a kevésbé fejlett országokban, ami kedvező fejlemény mindaddig, amíg ezeket egymás ellen fordítják.³¹

Beavatkozás

A "barbárok" a bemutatott hajlandóságuk ellenére, hogy "öljék meg egymást", nem fognak ebben a vonatkozásban teljesen lekötelezettjeinkké válni, sőt, biztosan nem a szükséges mértékig. Nekünk még mindig komoly sérüléseket okozhatnak. Gyakran lesznek gyűlölettel eltelve a nyugati civilizáció iránt, szervezettségük javulhat, és fel lesznek "fegyverkezve" a bűnözés változatos fajtái–nak gazdag tapasztalataival.

³¹ További információért lásd Michael T. Klare: *The arms Trade in the 1990's: Changing patterns, rising dangers*. Third World Quarterly, Vol. 17, No. 5, pp. 857-74, 1996; R. T. Naylor: *Lose cannons: Covert commerce and underground finance in the modern arms black market*. *Crimé. Law and Social Change*, 22, pp. 1-57. 1995, Kluwer Academic Publishers; William W. Keller: *Arm in Arm: the Political Economy of the Global Arms Trade*. New York, 1995, Basic Books.

A nyugati hatalmak időről időre nem kerülhetik el, hogy beavatkozzanak az ügyeikbe, és a nyugati társadalomnak ehhez a gondolathoz hozzá kell szoknia. Lehet, hogy alkalmanként még harcolnunk kell Irak ellen, de a mi fő ellenségeink a jövőben, egy elemző szavaival élve, "azok a csoportok, amelyeket ma terroristáknak, gerilláknak, banditáknak és rablóknak nevezünk, de amelyek kétségkívül találnak maguknak őket jobban leíró neveket"³²

Bizonyos jövőbeli háborúk a hagyományos államok és ezen új barbárok, azaz a hadurak, a drogbárók és a szervezett bűnözői csoportok mindenféle fajtája között folynak majd, amelyek ekképpen a nemzetállam versenytársai lesznek. Bizonyos esetekben, bár a hagyományos hatóságok visszautasítják ennek elismerését, már ma is helyettesítik az államot, vagy annyira beléhatoltak, hogy a kettőt nem lehet megkülönböztetni. ("A kormányokat egyre inkább elnyomják, működtetik, vagy kiszorítják a megdöbbentő változatosságú bűnözői szervezetek vagy újszerű struktúrák, amelyek a gazdagságot az erőszak és a hatalmi korlátozás igénybevételével kontrollálják.")

Ezek a szervezetek gyorsak, mobilak, és semmibe veszik a határokat. ("Azok a határok, amelyeket a térképeken látunk, e földön egyre kevésbé léteznek.") A Nyugat új ellenfelei az egész kontinensre kiterjedő maffiák, amilyen például az orosz-ukrán, az albán vagy a koszovói, a nigériai, az olasz; a japán Jakuza, a kínai Triád; a kolumbiai vagy a mexikói drokartellek, vagy egyszerűen az USA másfél milliányi gengsztere.

Ezen állam utáni szervezeteknek a növekvő hatalma kétségbe vonja a hagyományos állam hatalmát különféle nemzetközi zsoldoskapcsolatain keresztül. Egyre inkább megvédik az érdekeiket regionálisan, sőt világszerte is. A klasszikus háborúk száma csökken, de a nagyobb erőszak és a stratégiai fenyegetés mindennaposá válik.

³² Martin van Creveld: *The Transformation of War*. New York, 1991, The Free Press, p. 197.

Ezeket a fenyegetéseket egyre inkább a köz tudomására kell hozni, mintsem elrejtteni vagy figyelembe se venni, ahogyan az manapság igen gyakran megtörténik. A nyugati kormányok ugyancsak hibáznak akkor, amikor azt tettetik, hogy a helyzetet jól kézben tudják tartani. Ahelyett, hogy átsiklanának a veszély felett, fel kellene készíteniük az embereiket a szükséges beavatkozásokra, ezáltal el kell érniük,

hogy a polgáraiik fenyegetve érezzék magukat.

A közvélemény alakítása viszonylag könnyű lesz, mivel a fenyegetés valódi. Az új barbárok egyre kifinomultabbak, és nem haboznak tömegpusztító fegyvereket bevetni, ha rendelkeznek ilyennel. Ha a Világkereskedelmi Központot támadó repülőgépek radioaktív anyaggal lettek volna megrakva, a New York-i pénzügyi negyedek évtizedekig le kellett volna zárni. Ha mérgeket vagy biológiai fegyvert választottak volna, szavakkal ki nem fejezhető, micsoda tömegpusztulás keletkezhetett volna.

Mi itt, Nyugaton sajnálatosan felkészületlenek vagyunk ezekkel az állam utáni szervezetekkel és bűnözői hadseregekkel szemben. Évtizedeket azzal töltöttünk el, hogy technológiai fejlesztéssel hatalmas fölényre tegyünk szert potenciális ellenfeleinkkel szemben (nagy hatótávolságú bombázók, rakéták stb.), és most arra kell ráébrednünk, hogy a huszonegyedik századi ütközetek katonai célpontjai a közvetlen közelünkben vannak. A hadviselés jobban hasonlít az Iliászéhoz, mint Hirosimáéhoz.

Nincs szükségünk új bombázókra, tengeralattjárókra vagy tankokra, legfeljebb csak a védelmi munkások munkavégzésének biztosítására. Arra van szükségünk, hogy a pénzalapokat az érdekeink valódi védelmére és az itt felvázolt stratégiákra irányítsuk át. A tragikus az, hogy mi sokkal jobbak vagyunk abban, hogy néhány száz embert nagy távolságban megöljünk, mint a valódi ellenségeink célbavételére, akik a közelben vannak. ("A jelenlegi rendszerünk azzal jár, hogy megbüntetjük a gyilkos szomszédjait, de magát a gyilkost futni hagyjuk.") Tegyük hozzá, hogy a "gyilkos" elleni első támadásnak ideális esetben a közeli szomszédjainak egyikétől kell jönnie, úgy, hogy kiprovokálja a haragot és megtorlást a többi barbár ellen.

A posztmodern hadviselés valószínűleg sokkal kevésbé folyik majd sivatagokban vagy más tágas, nyílt téren, mint városi környezetben, ahol az ellenség sokkal jobban ismeri a terepet és a lakosokat, mint mi. Ez a terep magában foglalja a nyomornegyedet, alagutakat, aluljárókat és kanálisokat; függőleges lesz, míg a hagyományos csatatér szinte kizárólagosan vízszintes volt. Ez szennyes és betegségekterhelte hely lesz. ("A legvalószínűbb csataterek azok a városrészek, ahol az emberi hulladék eltakarítatlanul hever, a levegő szörnyű, és az emberiség rothad.")

Az amerikaiak különösen hozzászórtak ahhoz, hogy gépeik és nem embereik legyenek arra, hogy a piszkos munkát elvégezzék. Ma azt várják el a hadviseléstől, hogy a halottak száma nulla legyen; a jövőben viszont a katona ismét a legfontosabb lesz. A városi csatatérért nem lehet harcolni, azt nem lehet elfoglalni vagy megtartani katonák halála nélkül.

A Nyugatnak még az etikai beállítottsága is rosszul alkalmazkodott ahhoz, hogy az előrelátható jövőbeli ellenségekkel megküzdjön. A bíróságaink habozás nélkül biztosítják a külföldi drogbárók és más bűnözők törvényes és alkotmányos védelmét. Mi betartjuk az ütközet szabályait, de ők nem. ("A világ egyre inkább semmibe veszi a törvényeinket, szokásainkat és a jólneveltségünket az asztalnál (...) Bennünket korlátoz egy elmúlt századokbeli modell, hogy a hadseregek mit tesznek, a rendőrség hogyan viselkedik, és a kormányok törvényesen mit tehetnek. Ellenségeinknek semmilyen efféle terhe nincs.")

A jövőbeli harcmezők nem mindegyike lesz külföldi színpad. Valószínűleg idehaza is ugyanazokkal a problémákkal és ugyanazzal a felkészületlenséggel kell szembenéznünk. ("A kudarc szigetvilága kezd kialakulni az Egyesült Államokban, amely olyan kezelhetetlen és koncentrált problémákat okoz, amelyek megoldásához a tradicionális törvények betartatása nem lesz elegendő." ³³) Más nyugati nemzetek nagyvárosai sem védettek ezekkel a betegségekkel szemben, és tehetetlenül nézik saját kudarcos szigetviláguk terjedését.

Amerika gazdagjai már érzékelik a bajt. A veszélyek elől időben bevonultak mintegy 30 000, kapuval ellátott, zárt közösségbe. Újabb 60 000 ilyen zárvány már az építészek tervezőasztalán van, és 2005-re elkészül. Azonban még a falak mögött sem lesznek képesek az USA privilegizáltjai a huszonegyedik század kelepcei elől elmenekülni.

Nem találjuk azokat a kapcsolatokat, amelyeket Megbízóink a nyugati hadseregek és a törvények betartatásának vezetőivel kiépítettek. Úgy érezzük azonban, hogy bizonyos javaslatokat meg kell fogalmaznunk, amelyek a megbízásunkkal összhangban vannak. Ennek a tanulmánynak egyetlen része sem tudományos-fantasztikus fikció. Olyan fenyegetettséggel és ellenséggel foglalkozunk, amilyennel ma kell szembenéznünk.

A stabil nemzetek ismerős, huszadik századi világa, amelyben nincsenek törvénytelen, államon kívüli és állam utáni versenytársak, el fog tűnni, és ez valószínűleg hasznos. A hadseregeinknek abba kell hagyniuk a Szovjetunió elleni háborúra vagy az öbölháborúra való felkészülést, és komolyan kell venniük a huszonegyedik századot. Ennek megfelelően a hadsereg és a rendőrség szerepét is újra kell gondolnunk.

Korábban kiemeltük egy erős nemzetközi vezetés szükségességét, amely helyettesíthetné az elöregedett Egyesült Nemzetek Szervezetét. Az ENSZ "békefenntartó" modellje ismételtelen hatástalannak bizonyult; itt az ideje egy új koncepció kidolgozásának. Mint minden vezetésnek, az új nemzetközi vezetésnek is szüksége lesz arra, hogy parancsolhasson egy megfelelő méretű, jól képzett és jól felszerelt fegyveres intervenciók erőinek, amely felkészült azokra a bevetésekre, amelyeket az előzőekben leírtunk.

33 Az idézőjelbe tett szövegek Ralph Peters őrnagy különféle cikkeiből valók, aki a jövő hadviseléséért felelős; a munkahelye: Office of the Deputy Chief of Staff for Intelligence of the United States Army. Ezeknek a publikációknak a megjelenési adatai: Parameters, the US Army War College Quarterly, 1995 és 1997 között.

Egy ilyen erőnek sokféle haszna lehet: nem csak a nemzetközi bűnözés és terrorizmus ellen harcolhat, ekképpen a világot mindenki számára biztonságosabbá téve (kivéve a bűnözés szponzorálót), de közvetetten védhetné a nemzeti államokat is. Azon kormányok számára, amelyeket a maffiák még nem váltottak le, ennek meggyőző érvnek kell lennie.

A nemzeti kormányokat ugyancsak buzdítjuk arra, hogy hozzanak létre és használjanak privát biztonsági támadó és védő erőket a reguláris uniformizált hadseregeikkel párhuzamosan. Az ilyenféle erők embrionális állapotban már léteznek, mint például a dél-afrikai vállalkozás, az "Executive Outcomes". Az ilyen erők a történelem során megszokottak voltak; zsoldosoknak nevezték őket. Nem csupán őrző-védő vagy "bérelt rendőr" társaságokról beszélünk, de igazi csatahadtestekről. Ezeknek az állami célokat kell szolgálniuk, és a magánmegbízásokat nem szabad elvállalniuk. A kormányok lennének, egyedileg vagy közösen, egyedüli klienseik. Az ilyen magántársaságok közösségi használata számos előnnyel járna:

- Helyet kínálna a munkanélküli, elégedetlen, gyakran erőszakos fiataloknak, fegyelmezné őket, és adna nekik valamilyen társadalmilag konstruktív feladatot.
- Versenyhelyzetben lehetne szerződtetni őket. A nem tradicionális megbízások túlnyomó többségében sokkal olcsóbbak lennének, mint jelenlegi túlduzzasztott és túlságosan felszerelt hadseregeink.
- Nem terhelnék őket a csatában az akadályozó törvények és szabályok, így a feladatot gyorsan, tisztán és hatékonyan végezhetnék el.
- Mivel az alkalmazottaik ismerik a kockázatokat, amikor a jól fizető munkát elvállalják, a halálos áldozatok nem vonnának magukra túlzott figyelmet, és nem okoznának olyan nyilvános felhördülést, amilyent ma a legutolsó besorozott halála is kelt.

Az ütközetre képzett fegyveres csoportok (mint a békefenntartó erők ellentéte), melyek egy nemzetközi vezetés szolgálatában állnak, és amelyeket a kormányok privát katonai vállalatától vennének igénybe, talán még távolinak látszanak, de ezek a javaslatok nem túlzottak, és úgy gondoljuk, hogy az előnyeiket hamarosan felfogják. Az USA Védelmi Minisztériuma például már aláírt egy sok millió dolláros szerződést az USA Military Professional Resources, Inc. nevű vállalatával, a Boszniai Muzulmán-Horvát Szövetségi Haderő kiképzésére. Ezt a fajta megoldást kitartóan előnyben kell részesíteni, amíg csak teljesen normálisnak vagy a szokásos eljárások egyikének nem tűnik.

A mai és a közeli jövőben várható helyzetet figyelembe véve azonban a katonai beavatkozások túlnyomó többségét az állami hadseregek fogják végezni, az ő felelőségük a nyugati társadalom és kultúra megvédése bármilyen ellenséges jövevénytől. Az előbbiekben idézett, világosan fogalmazó tisztviselő felismerte, hogy "Az USA fegyveres erőinek tényleges szerepe az lesz, hogy a világot biztonságban tartásuk a gazdaságunk számára, és megnyissák a kulturális támadásunk előtt. Ennek érdekében

tekintélyes mennyiségű gyilkosságot fogunk elkövetni." ³⁴

Barbár csecsemők?

Mi következik a szükséges gyilkolás után? Vajon a "barbárok" nem egyszerűen csak behozzák az elvesztett időt, ha a konfliktusnak vége? Nem fognak gyorsan és dühödten utódokat produkálni? Röviden érintenünk kell az úgynevezett "konfliktus utáni születési szindrómá"-t, amely a történelemben a születési arány felszökését okozta az éppen elpusztított társadalmakban. Ha Kína népessége feltámadhatott Dzsingisz kán után, vajon mi lesz a jelenlegi PRS végső hatása?

³⁴ Ralph Peters őrnagy: Constant Conflict. Parameters, 1997 nyarán, pp. 4-14.

A csecsemők számának reaktív fellendülését nem vizsgálták sem a középkori történelemben, sem a második világháború után, mint olyat, melynek a jelenre vonatkozóan kevés jelentősége van. Az ENSZ adatainak megfelelően kevés változás tapasztalható a konfliktus utáni durva születési arány mérőszámaiban - legfeljebb lefelé érezhető eltérés - a háború által megviselt olyan különböző országokban, mint Vietnam, Nicaragua, Irán, Irak, Mozambik, Dél-Afrika, vagy (egy rövid fellendülés után) a szélsőséges népiirtás utáni társadalmakban, mint Kelet-Timor vagy Kambodzsa. A kivétel Palesztina, ahol a politikailag diktált nacionalista irányvonalat a népesség nyilvánvalóan követte. Másutt, úgy tűnik, a konfliktus és a fegyverkereskedelem céljaink szempontjából kiemelkedően hasznos. Most a Népeségcsökkentő Stratégia egy másik tényezőjéhez fordulunk, amely mind oka, mind következménye a háborúnak: az éhezés és az éhínség tényezőjéhez.

III. Éhínség

A Harmadik Lovas fekete lovon lovagol, egy pár mértéket visel, és egy hang kiált: "Egy dénár a búza egy mérőjéért, egy dénár az árpa három mérőjéért." Szent János éhínségvíziója meglepően időszerű: mind a Bibliában, mind a mai világban azt, hogy ki eszik, és azt, hogy ki éhez, nem az időjárás szeszélyei, az üszöggomba vagy a háború határozza meg, hanem a politika és a vásárlóerő. Amikor a hang azt kiáltja, hogy "Egy dénár a búza egy mérőjéért", tudja, mit hoz a kereskedés. Azok számára, akiknek van hatalmuk a parancsoláshoz, és vannak dénárjaik, hogy fizessenek érte, az élelem mindig azonnal a rendelkezésükre állt.

A történelem során, az összes társadalomban az élelmiszerkrízisek többnyire közismertek voltak. A középkori Európában egy mérő mag csak két mérő terményt hozott, a szüretnek soványak voltak, a tartalékok könnyen kimerültek, és az éhínség durván tíztizenkét évenként jelentkezett. Mégis, "senki sem éhezett, csak ha mindenki".

A modern éhezést sokkal inkább a piaci erők befolyásolják, mint az abszolút fizikai hiány, és a jómódúakat ritkán sújtja. A nagy ír burgonyaéhezés idején, 1946-47-ben, amely közel egymillió embert ölt meg, a nagy földtulajdonosok rutinszerűen exportálták az élelmiszert Nagy-Britanniába, miközben a szegény parasztok hullottak mellettük.

Még a "klasszikus" huszadik századi harmadik világbeli éhínségek idején is, mint a bengáli 1943-ban, amely több millió embert ölt meg, a gazdagok asztala terített maradt. Az 1980-as afrikai éhínségek idején sem lehetett soha hallani azt, hogy hivatalnokok, üzletemberek vagy katonatisztek tömegei haltak volna meg. Ma Északon és Délen a körülmények ritka összejátszása - a teljesen eredménytelen betakarítás és a kereskedelem háború miatti beszüntetése, vagy más efféle szerencsétlenség - kellene ahhoz, hogy a gazdagok táplálkozását korlátozza, nem is beszélve az éhezésről.

A mi célunk most a hagyományos éhínség értékének mint népeségcsökkentő tényezőnek a vizsgálata. Malthus úgy látta, hogy az emberi reprodukcióval lépést nem tartó élelmiszer-termelés az egyetlen megbízható korlátja az elszaladó születéseknek. Mi úgy gondoljuk, hogy a "zöld fegyver" ma

pontosabban irányozható, mint korábban bármikor, de ez nem az egyedüli, ami rendelkezésünkre áll. Nem úgy kell rá tekinteni, mint elszigeteltre, hanem mint a fegyvertár egy elemére.

Attól függően, hogy az élelem szűkös vagy bőséges, a fentebb elemzett konfliktusok (és a betegségek, amelyeket hamarosan elemzünk) felszíthatók vagy lecsillapíthatók, erősíthetők vagy gyengíthetők. A Lovasok együtt lovagolnak, segítve egymást az áldozataik legázolásában.

Az intellektuális zavarodottság és a valóságtól elrugaszkodott szentimentalizmus túl sok, az éhezéstről és az éhínségről szóló vitát elködösít, és átjárja a mai "élelmiszer-biztonság" utópiáját.³⁵ Azt kérdezni - ahogyan azt sok hindu tudós teszi -, hogy tud-e "a világ" a jövőben élelmiszert előállítani 8, 10 vagy éppen 12 milliárd embernek, majdnem értelmetlen. Megfelelő áron, elegendő politikai akarattal megtetézve "a világ" gyakorlatilag bármit meg tud tenni.

A fontos kérdések nemcsak a fizikai forrásokat, mint termőföld, ivóvíz, mezőgazdasági inputok, magok és hasonlók érintik, bármilyen fontosak is ezek, de a politikai és pénzügyi feltételeit is annak, hogy az élelmiszerhez és azt termelendő a termőföldhöz hozzáférjenek az országok, a társadalmi osztályok és az egyének. A következőkben ezekkel a vonatkozásokkal foglalkozunk a hagyományos közgazdaság kínálat és kereslet kategóriáit használva.

35 Az „élelmiszer-biztonság” meghatározása: „Elegendő élelemhez való hozzájutás az aktív és egészséges élet folytatásához mindenki számára és minden időben” (Világbank); „Az élelmiszer-biztonság azt jelenti, hogy az élelmiszer bármely időben rendelkezésre áll, és bármely ember rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyekkel az élelmiszerhez hozzáfér oly módon, hogy az tápanyagtartalmát illetően megfelel a mennyiségi, minőségi és változatossági követelményeknek, és elfogadható az adott kultúrában.” (FAO)

Kínálat

Mostanában néhány rendkívüli évben a világ gabonatermelése elérte az 1900 millió tonnás rekordot. Ha ehhez hozzáadjuk a gumósokat és a hüvelyeseket is, az alapvető termények (búza, kukorica, rizs, köles, cirok, burgonya, manióka) mennyisége akár 2500 millió tonna is lehet, ami jelentős (majdnem 40 százaléknyi) javulás az 1980-as évekhez képest. Az utóbbi évtizedek folyamatosan emelkedő termelési trendje azonban előreláthatóan vissza fog esni olyan szintre, amely az új évezredben krónikus élelmiszerhiányt okoz.

Annak ellenére, hogy a korábbi munkacsoportoknak szegyenkezniük kellett, amikor ínséget jósoltak, és ez helytelennek bizonyult, ismét vállaljuk ezt a kockázatot, mivel a tényezők egész hada mutat ebbe az irányba. Az együttfutás évei után a régi Malthus-féle igazság kezd ismét szerepet játszani: a népességnövekedés sebessége ma meghaladja az élelmiszer-termelés növekedési sebességét.

A gabonatartalékok viszonylag ingatagok. A FAO azt javasolja, hogy tartsák azokat 20 százalékon, vagy a világfogyasztás 73 napi szintjén. 1995-96-ban a három éve csökkenő termés után megkongatták a vészharangot. A globális tartalékok 48 naposra csökkentek, 20 év óta a legalacsonyabb értékükre estek vissza; a búza- és kukoricaárak megemelkedtek. A termelés és a tartalék növekedett 1996-97-ben, és az árak visszaálltak a "normális" szintre. Azt jósoljuk, hogy ez csak időleges, nem pedig tartós javulás.

A termelés valószínűleg stabilizálódik, vagy enyhén csökken, a népesség pedig folytatja növekedését. Egyetlen ország sem rendelkezik a termőföld, víz, az energia, a műtrágyák és a farmerek végtelen mennyiségével. Ma már legjobban ellátottak is kezdik érezni természetes korlátaik végét.

A termőföld korlátai

A világ legnagyobb gabonatermelői csökkenő sorrendben a következők: Kína, Egyesült Államok, India, Oroszország, Indonézia, Franciaország, Kanada, Brazília, Németország, Ukrajna, Ausztrália. Talán Brazília és az USA kivételével, nem nagyon van további lehetőségük a mezőgazdasági terület bővítésére. Ezzel szemben sok, eddig kiváló termőterület folyamatosan leromlik, elszennyeződik, elszikesedik, vagy lebetonozzák. Ha további terméshnövekedés válik szükségessé, azt főként abból a földből kell kipréselni, amely megmaradt.

Kína hatalmas lépéseket tett az elmúlt 15 évben, megemelve az élelmiszer-termelését majdnem 50 százalékkal. 1980-ban Kína termelése azonos volt az Egyesült Államokéval, ma a kínaiak másfélszer annyi élelmiszert termelnek. Majdnem a gazdaságilag aktív népesség háromnegyede kell ahhoz, hogy ezt a feladatot ellássa, míg az amerikaiak kevesebb mint 3 százaléka farmer.

Most Kína az iparosítás felé fordult, nyaktörő sebességgel. Bár képes helyettesíteni az emberi erőt tőkével, akárcsak az Egyesült Államok, erős kétségeink vannak, hogy képes lesz-e megismételni a közelmúlt élelmiszer-gyártási teljesítményét, sőt, képes lesz-e egyáltalán tartani a szintet. Más termelőket illetően az USA ma kicsivel több gabonát termel, mint 1980-ban (az igazság az, hogy részben az ugaron hagyott földekre járó támogatás miatt). Az amerikai, kanadai és ausztráliai kenyereskosarak mindahányan eső táplálta és klimatikusan érzékeny területek, ami kényes helyzet a globális felmelegedés korában.

Oroszország és Ukrajna szintén időjárásfüggő, és termelésük azonnal visszaesett, amint a (kolhozoknak nyújtott) szovjet állami támogatások megszűntek. Az európai intenzív gabonatermelés ugyancsak erősen támaszkodik a támogatásokra, amely még mindig a legnagyobb teher a Közösség költségvetésében. Az indonéziai környezeti katasztrófák és az indiai "zöld forradalom"³⁶ kifáradása tovább csökkent az előrehaladást.

Az elmúlt évtizedekben a javuló globális gabonatermelés a nagy hozamú és nagyigényű zöldforradalom-növényfajtáknak volt köszönhető. A szakértők rámutatnak, hogy ezeknek a növényváltozatoknak (vagy a genetikailag módosított fajtáknak) még rengeteg lehetőségük van az olyan helyeken való termelésre, ahol még sohasem próbálták ki őket, mint például Afrikában.

Néhány szűz területen, például a brazíliai corredón, az új sav-toleráns, szárazságtűrő magok egy napon önellátóvá tehetik Brazíliát búzából, sőt, talán még exportálhat is belőle.

Ugyanezek a szakértők azt állítják, hogy új területet lehetne találni még máshol is az eke alá, és az öntözés, illetve a szegény országokban a kétszeri vagy háromszori aratás erősen növelheti a hozamokat. Ezek a szakértők bíznak a technológiában, és nem látnak riadalomra okot, de elfelejtik megjegyezni, hogy az erdőirtás és a túllelgetetés eróziókat teszi ki a talajt, és a "kétszeres aratás" gyakran "túlaratás" lesz. Mindez hozzájárul a csökkenő termékenységhöz.

Az ilyen optimista előrejelzések elhanyagolnak sok fontos faktort. Bár az USA és Brazília képes lehet a termésterület növelésére, a csökkenő hozamok törvénye náluk is ugyanúgy érvényes, mint máshol. Az output minden egyes extra egységének megtermelésénél többbe kerül, mint az előzőnél. Az a kevés föld, amit még művelni lehet a szegény országokban, viszonylag gyengébb minőségű, és gyakran távol esik a piacoktól, olyan vidékeken található, amelyek nélkülözik az infrastruktúrát. A "sárfarmerek" ("dirt farmers") esetleg hajlandók letelepedni ilyen helyeken, mert jobhoz nem jutnak, de az infrastruktúrába és az inputokba való költséges beruházás nélkül a széles körű mezőgazdálkodás reménytelennek látszik.

36 Ez a sok mindent magába foglaló fogalom a rövid szárú, magas hozamú búza és rizsfajták, valamint a termesztéshez szükséges ipari inputok csomagjára (műtrágyák, növényvédő szerek és öntözőrendszerek) vonatkozik. Ezeket kezdetben a Rockefeller és a Ford Alapítvány finanszírozta, és az 1960-as és 70-es években politikailag érzékeny élelmiszerhiányos területeken, különösen Indiában, Mexikóban és a Fülöp-szigeteken vezették be az USA kihelyezett kutatói.

A víz korlátai

Azt is mondtuk, hogy az öntözés kiegyenlítheti a máshol keletkező veszteségeket, és növelheti a termékenységet, ahogyan ez a múltban is volt. A világ mezőgazdasági területének pusztán a 16 százaléka öntözött (két és félszer annyi, mint 1950-ben), de ez az élelmiszerek teljes harmadát szolgáltatja. Az édesvíz azonban egyre szűkösebb, a birtoklásáért a nemzetek között versengés vagy éppen nyílt háború tör ki, ugyanúgy, mint a mezőgazdasági, ipari és egyéni felhasználók között. A mezőgazdasági technológia szakértői hajlamosak a szociológiai és politikai szempontok mellőzésére.

Földrajzilag az édesvíz rosszul oszlik meg az országok és a kontinensek között. Az öntözés ma csaknem háromnegyedét veszi el az összes édesvíznek. Délen a mezőgazdaság a vízhasználat 90 százalékaért

felelős.

Meddig maradhat ez az aránytalan vízhasználat fenn, miközben a harmadik világ emberei csapatostul sereglenek a nagyvárosokba?

A kínai vidéken, annak ellenére, hogy Kína aránytalanul jó helyzetben van, az északi országrész embereinek tízmilliói ma már krónikus vízhiányban szenvednek. A mezőgazdaság jelenlegi vagy potenciális vízhiánya nem korlátozódik Kínára, bár a kínaiak arra kényszerültek, hogy legalább egymillió hektár öntözött földet kivonjanak a termelésből. Más országok, Mexikótól Algériáig, hasonlóképpen érintettek. A vízhiányhoz a hulladék és a rossz menedzselés is jelentősen hozzájárul, de a fizikai korlátok egyre erősebben szorítanak.

A víztározók kiszáradnak. Az USA nagy síkságain a felszín alatti víz már félig kimerült. Texasban, Izraelben, Indiában a valamikor termékeny földet elhagyták a talajvíz hiánya miatt. A korábbi Szovjetunióban, ahol az Aral-tavat kiszárították a gyapot öntözése kedvéért, csaknem 3 millió hektár vált sós sivataggá, amely többé nem művelhető.

A kormányoknak nehezen sikerül majd igazolniuk a tékozló öntözést, ha a városi emberek százmillióinak nem lesz ivóvize. A legtöbb öntözés egyszerre nem hatékony és költséges, mivel a növények az öntözővíznek csak alig több mint harmadát szívják fel. Még ha az öntözőrendszerek bőséges készletből vehetik is a vizet, a karbantartás költséges, és az eliszaposodott csatornák és tározók folyamatos figyelmet igényelnek.

Ahogy az Aral-tó környezeti katasztrófájánál, úgy India sok, nemrég magas hozamú "zöld forradalom"- területén is a só felhalmozódása olyan nagymértékű, hogy tönkreteszi a termőképességet. A Száhel-övezetben (a Szaharától délre eső félszáraz szavanna) a Világbank parancsára olcsón privatizálták azt a földet, amelyet korábban közösségi tulajdonban gondosan kezeltek. Az olcsó terület, a folyók közelsége valamint az öntözéses rizstermelésre könnyen kapható hitel odavonzotta a gyorsan gazdagodni akaró kereskedőket, akik silány, vízelvezetést nélkülöző öntözőrendszert építettek ki, amely képes tönkretenni egy-két szezont alatt hektárok tízezreit. Röviden, a "zöld forradalom" erősen barnul, és azt a globális felmelegedés még tovább aszalhatja.

A fő inputokat tekintve, a műtrágya és a növényvédő szerek maradékai már most mérgezik az ivóvizet Észak több régiójában, tovább élezve a konfliktust a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági vízhasználók között.

A pénz korlátai

Erőteljes gazdasági és társadalmi erők ugyancsak korlátozzák az ellátást. A földtulajdonlás, mint sok más érték tulajdonlása, nagymértékben koncentrált a gazdagabb földesurak kezében, és még koncentráltabb lett, amint a "zöld forradalom" a gazdagokat még gazdagabbá tette. A szegény emberek nem férnek hozzá a földhöz, és nem tudják a művelést intenzívebbé tenni, még ha hajlandóak volnának is keményebben dolgozni.

A javított magok és az értékeesebb élelem outputjához szükséges technológiák nem mellőzhetők. Akárcsak a "zöld forradalom" kezdetén, az új mezőgazdasági módszerek ma is költségesek, és csak a gazdagabb farmerek számára elérhetők. Ezeknek a technikáknak a terjedése csak összetett intézményi hálózatokon keresztül lehetséges, amelyek kiépítése és fenntartása túl költséges a nemzeti meg-szorítások idején. Még ha az élelmiszer mennyisége növekszik is, a drágább technológiával termelt élelem drágább lesz.

A súlyos adósságokkal terhelt országoknak hiányzik a pénzük ahhoz, hogy új termőföldek költséges fejlesztésébe fogjanak, és nem képesek támogatni a mezőgazdasági bővítést és a javított technológiák elterjesztésének programjait sem, ami segíthetne a hagyományos gazdáknak abban, hogy többet termeljenek. A második világháború utáni időkben tapasztalt javuló terméseredményeket főként a mezőgazdasági kutatásnak és fejlesztésnek köszönhetjük, de a kutatás finanszírozása, amely az 1970-es években évi 7%-kal növekedett, az 1990-es években stagnált.

Mi úgy látjuk, hogy mindezek az okok súlyos, többszörös és egymást erősítő korlátot jelentenek a

kínálatban, amelyet a föld és a víz megszerzése miatti konfliktusok terjedése fog kísérni. Az optimisták kijavíthatnak bennünket, hogy a világ élelmiszer-termelése lépést tarthat a kereslettel, pénzben kifejezve. De éppen a pénz az, ami a szegényeknek nincs. Vannak igényeik, lehet, hogy éhesek, de a piac süket az ilyenfajta "keresletre". Most áttérünk a világ élelmiszer-egyenlegének erre a vonatkozására.

Kereslet

Vajon képes a világ a jelenlegi 6 milliárdos népességét táplálni a mostani termésmennyiséggel? Ez a kérdés így szintén értelmetlen, mert attól függ, mit jelent az, hogy "táplálni". Ha azt jelenti, hogy a termelést úgy osztjuk el, hogy mindenki azonos részt kap, amely gabonát és gumósokat tartalmaz, kiegészítve a minimális fehérjeszükségletet kielégítő babbal, borsóval és más hüvelyesekkel, melyeknek összes energiatartalma a szűken elégséges napi 2350 kalória, akkor a válasz: igen. Abban a világban, amelyben teljes egyenlőség van, és mindenki hajlandó ugyanazt az alapvető, monoton, éppen csak életfenntartó étrendet követni, "a világ" képes élelmezni a jelenlegi népességet, és még valamivel többet is. ³⁷

Ha az élelmezés ehelyett azt jelenti, hogy mindenkinek az étrendje negyedrészen állati termékekből áll (amelyek "sűrített kalóriák"), és az emberek ugyancsak képesek különféle gyümölcsöket, zöldségeket és olajokat (és a mi kiemelt helyzetünkben ehhez hozzávehetnénk a bort és a sört is) fogyasztani, akkor a válasz határozott nem. Ebben az esetben, a jelenlegi élelmiszer-termeléssel számolva, a Föld alig több mint 3 milliárd embert tud táplálni, és ez körülbelül a fele annak, amennyi ma él. Akármilyen is a forgatókönyv, az tisztán akadémikus vita, hogy az élelmiszer valaha is egyenlően lesz-e elosztva, és azok, akik megengedhetik maguknak a jobb ellátást, megelégednének a főként gabonát és hüvelyeseket tartalmazó sovány adagokkal.

Itt mi nem a biológiai szükségletekkel foglalkozunk, és nem is azzal, hogy ezek megtagadása hozzájárul a magasabb halandósághoz. Az élelmiszer-kereslet szigorúan a vásárlóerő viszonylatában vizsgálendő, hiszen az élelmiszer ugyanolyan áru, mint bármi más.

37 Egy felnőtt, aki napi 2700 kalóriát fogyaszt, nem abszolút alultáplált, de a legtöbb táplálkozástani becslés szerint komoly betegségnek és/vagy elégtelenségnek van kitéve. A 2700 kalória felett fogyasztók "normális" életet képesek élni: a nehéz fizikai munka azonban akár 4500 kalóriát is igényelhet naponta.

Azok, akik megengedhetik maguknak, hogy azt egyenek, amit csak szeretnének, ritkán vegetáriánusok. Statisztikailag fogalmazva, sohasem. Minden társadalomban és bármely időben, ha többletjövedelemre nyílik mód, akkor azt az étrend javítására fordítják. Ha a jobb anyagi helyzetben lévők pénzben kifejezik a több állati termék iránti keresletüket, akkor a kínálat kielégíti ezt az igényt.

A felszántott földből így legelő lesz. Annak ellenére, hogy sok országban éhes, alultáplált emberek tömegei vannak, a bőség parancsa az élelmiszerre vonatkozóan azt jelenti, hogy az állati táplálék termelése kiszorítja az alapvető élelmiszerek termelését: az állatok számára termelt cirok felváltja az emberi táplálékul szolgáló kukoricát Mexikóban, a szója felváltja a fekete babot Brazíliában, Thaiföldön maniókát ültetnek rizs helyett és így tovább.

Ezeket a terményeket gyakran élelmiszerként exportálják Északra, a lábasszóság számára. A földhasználat változásai közvetlenül mutatják a gazdag és a szegény fogyasztók összeütközéseit az élelmiszerek miatt, akárhol élnek is azok. A szegények kétszeresen is veszítenek: nemcsak hogy nem engedhetik meg maguknak az állati termékeket, de az ő fő élelmiszerük ára is emelkedik, amint ezek termőterülete csökken.

A moralisták folytatják annak hirdetését, hogy mindenkinek ugyanazt az alapvető, unalmas diétát kellene ennie, hogy valahogyan ellássuk a szegényeket. Az erényes, önjelölt szószólók élvezettel mutatnak vádló ujjal a nyugati ölbéli háziállatokra, amelyek jobban tápláltak, mint sok emberi lény. Igen, mivel a gazdáik szabadon elkölthetik a jövedelmüket, úgy, ahogyan azt jónak látják.

A kutyák és macskák körüli vita csak az egyik variánsa annak a témának, hogy a szegény, "éhező" országokból exportálják a "luxusélelmiszereket", hogy azokkal ellássák Északon a bőséges asztalokat. Nem meglepő, hogy sohasem mutatják ki: mennyivel kevesebb kutya és macska, vagy decemberben kevesebb földieper és avokádó tudna egy egyszerű ételt juttatni egy nyomorgó ember hasába, aki nem képes ezért fizetni.

Élelmiszer-kereskedelem és segélyezés

A fizetőképes kereslettel rendelkezők összesített igényét nézve a kereskedelmi gabonaimport figyelemre méltóan stabil maradt egy évtizeden keresztül, körülbelül 200 millió tonna egy évben. Azon országok számára, ahol hiány van, és pénzügyileg nem képesek azt kielégíteni a gabonapiacokról, az 1990-es években az élelmiszersegély viszonylag bőkezű volt (évenként 10 és 15 millió tonna között).

Úgy hisszük, ezek a számok változni fognak. A fizetőképes, kevés élelmiszerral rendelkező országok általi kereskedelmi import növekedni, míg az élelmiszersegély csökkenni fog, amint az élelmiszer-termelés egyre csökken. Az élelmiszersegély rekordéve a bőséges termésű 1993 volt, amikor a világon 16,8 millió tonnát osztottak szét, vagy adtak el kedvezményes feltételekkel.

1996-1997-ben azonban a gyengébb termés az élelmiszersegély 7,5 millió tonnára csökkenését eredményezte, az előző évinél annak negyedével kevesebbet; mindez a jövő előjeleit mutatta. Az USA mezőgazdasági minisztériuma szerint annak a 65 országnak, amelyik durván a népesség felét mondhatja magáénak, már most is 22 millió tonna élelmiszersegélyre van szüksége, az alapvető táplálkozási szükségletüket tekintve. Kína ismét súlyponti tényező az egyenletben. Ijesztő, hogy bár Kína a világ legnagyobb gabonatermelője, mégis Japán után a legnagyobb gabonaimportőr. Korea, Egyiptom. Brazília és Mexikó követi ezt a két ázsiai fő fogyasztót: ezek valamennyien komoly pénzügyi problémákkal küzdenek. Lester Brown, napjaink legismertebb Malthus-követőinek egyike, egyértelműen és világosan bemutatja, hogy Kína lesz a világ élelmiszer-helyzetének fő megingatója.

Brown néhány képe mellbevágó: ha Kína eléri azt a hivatalosan deklarált célját, hogy az évi egy személyre jutó tojásfogyasztást 100-ról 200 darabra emeli, ez 1,3 millió tyúkot igényel, és ezek annyi gabonát esznek meg, amennyi Ausztrália teljes termelése (körülbelül 26 millió tonna). Ha minden kínai felnőtt évente akár csak hárommal több sört is benyalkal, az egymillió tonna extra gabonát jelent.³⁸

Így a kínai étrend javulásának hatása a világ többi részére hatalmas. Mióta Kína 1978-ban megváltoztatta a mezőgazdasági politikáját, és "a kollektív felelősség rendszeréről a családi felelősség rendszerére" tért át, a haladás látványos volt. Az állati termékek fogyasztásának magasabb arányát előíró törvény, amely a növekvő gazdagságot feltartóztathatatlanul követte, Kínára rendkívüli mértékben jellemző. 1978 és 1992 között a kínai átlagos fejenkénti disznóhús-fogyasztás két és félszeresére emelkedett, annak ellenére, hogy a népesség 200 millióval nőtt. Más szabadpiaci élelmiszerekben hasonló keresletnövekedés volt mérhető.

Kína azt is eldöntötte, a mi szempontunkból kétségbeejtő módon, hogy gépjárműközpontú közlekedési (szállítási) rendszert fejleszt ki. A mezőgazdasági területek hektárjainak millióit fogják autópályákká és autóparkolókká alakítani. A gyorsan iparosodó Délen már most is hatalmas területek vesznek el az urbanizáció és a környezetszennyezés következtében, valószínűleg évi millióhektáros nagyságrendben, melyek termékenysége eddig lehetővé tette az évi két-három betakarítást is.

Mindezért nem valószínű, hogy Kína élelmiszerből önellátó lehet. De fizetőképessége kiváló, és a jelenlegi árak mellett megengedheti magának, hogy bármilyen mennyiségű gabonát importáljon. Lester Brown egy másik meglepő összehasonlítást is bemutat: Kína kizárólag az Egyesült Államokkal szembeni kereskedelmi többlete is - 30 milliárd dollár 1994-ben - lehetővé tenné számára azt, hogy az évi teljes, a világpiacon rendelkezésre álló gabonatermést megvásárolja. A kínaiak pénztartaléka és várható importszükségletei súlyos problémát jelentenek a többi rászoruló ország számára.

A kínai gabonakereslet várhatóan egyharmadával növekszik a mostani év [1998 - A ford.] és 2020 között, 450-ről 594 millió tonnára.

Az élelmezés minőségének javulása miatt ennek 40 százaléka emberi fogyasztásra alkalmas gabona lesz. Az 1991-ben csak 3 millió tonna gabonát importáló Kína vásárlásai 2000-re 40 millió tonnára szökhetnek, mielőtt elérik a 2010-es 43 milliót, állítják a szakértők (két kínai és egy amerikai) egy OECD számára készülő jelentésben.

Ezeknek a becsléseknek a bekövetkezése sok mindentől függ, így az időjárástól, a magas hozamú változatok bevezetésétől, a hatékony vagy kevésbé hatékony gabona-hús átalakítástól, az urbanizáció arányától, az éltrend változásának sebességétől és a népesség növekedésétől, ezért a becslések lehetnek túl magasak, vagy túl alacsonyak. A trendet azonban jól mutatják. A nemzetvédelem és az ideológia szintén megköveteli azt, hogy a kínai vezetés alaposan odafigyeljen az önellátás és az import egyensúlyára.³⁹

Itt van tehát egy nagy és erős ország, amely gyors iparfejlesztésen megy át, egy már ma is számottevő középosztállyal. Vajon ki akarja elégíteni a saját fogyasztóit, a határain kívül élők pénzügyi és emberi költségei terhére? Kínának félelmetes lehetősége lesz a világ gabonataralékainak és árainak a befolyásolására.

Ha az előrejelzésünk beigazolódik, és Kína kereslete középtávon felhajtja az árakat, a növekedés súlyos, sőt, katasztrofális teherré válhat a Nyugat fő szövetségeseinek egy jelentős része számára. A japán élelmiszerimport-igény nem növekszik, de nem is fog csökkenni. A fő vásárlók, mint Korea és Mexikó, ma az OECD tagjai, és mindketten a pénzügyi krízis áldozatai, a Nyugat pedig nem engedheti meg, hogy lesüllyedjenek. Egyiptom, egy másik nagy importőr, a Közel-Kelet stabilitásának kulcsa. Talán az egyetlen Korea kivételével, amelynek fizetőképessége élesen csökkent a pénzleértékelés miatt, mindezen országok kereskedelmi élelmiszerkereslete a népességükkel együtt növekszik.

39 Justin Yifu Lin - Jikun Huang - Scott Roselle: China's Food Economy: Past Performance and Future Trends, megjelent: China iii the 21st Century, Paris, 1996, Chapter 8. OECD.

Mint minden termelés, természetesen a gabona termelése is válaszol a piac változásaira. Azonban még az emelt árak mellett sincs arra garancia, hogy a világ kínálata képes lesz addig emelkedni, hogy a hatalmasan megnövelt keresletet követni tudja. Egy további, kevésbé figyelembe vett destabilizáló tényező a faluból a városba vándorlás. Egy parasztból válhat munkás; egy munkásból azonban nem lehet parasztot csinálni. Afrika bizonyos részeit kivéve, az egyszer városlakóvá lett paraszt nem megy vissza vidékre, de ha megpróbálná, azt fogja tapasztalni, hogy a helyét már elfoglalták.

Az is lehetséges, hogy a munkát tőkével helyettesítjük. Ez az oka annak, hogy az amerikaiaknak csak 3%-a farmer. De az országoknak előbb rendelkezniük kell a pénzzel, amelyet befektethetnek a gépekbe és a műtrágyába.

Az előrebecslésünk szerint tehát a kereslet növekszik, és a fizetőképes vásárlók rövidre nyírják a kínálatot, ami az árak növekedéséhez és újabb feszültségekhez vezet a birtokló és nincstelen nemzetek, valamint az egyes társadalmakban a Bentiek és a Kintiek között.

Megoldások és javaslatok

A kereslet és a kínálat majdnem mindegyik ismert trendje kívánatos a céljaink szempontjából. Hol szükséges további PRS-erőfeszítés?

Az erózió, a szikesedés, környezetszennyezés, az urbanizáció a saját lendülete szerint folytatódik. Ezek fenntartása és serkentése alig kíván többet, mint a status quo politikáját és a pénzkivonást (az adósságot és az adósságszolgáltatást is beleértve), hogy ez hozzájáruljon az élelmiszer-ellátás korlátozásához és az árak emelkedéséhez.

Ha néhány fizetőképes vevő, amilyen Kína és Japán, monopolizálja a piacot, az szintén hozzájárul ahhoz a célhoz, hogy a hiány és az árak emelkedjenek.

Ha adva van a szabadpiac, és e fizetővásárlók kapacitása ahhoz, hogy pénzügyileg fedezzék a saját ételmi- szerigényüket, akkor azt ugyan nem tudjuk pontosan megmondani, hogy az éhség leginkább hol szedi majd az áldozatait, de azt igen, hogy ez a felesleges emberek célcsoportját érinti majd. Az élelmiszerek rendelkezésre állását csökkentő faktorok ellenére vannak olyan lehetőségek is, amelyek növelik azt. Azt javasoljuk, hogy Megbízóink zárják el ezeket a lehetőségeket.

A Gyógyító Beavatkozás meggátolása

A termőföld, a víz és a tőke hiánya ellenére létezik egy rejtett út, amely valódi lehetőséget jelent a mezőgazdasági ellátás alacsony költségű növelésére. A betakarítás utáni veszteségek a gabonánál és egyéb terményeknél a teljes betakarított mennyiség 8-25 százalékát jelentik, az országtól és a klímától függően. Hatalmas mennyiségek mennek tönkre a rossz tárolási technika miatt, amely nem képes megvédeni a terményt a gombák, rovarok, rágcsálók és egyéb károsítók támadásától

Minél jobban centralizált a tárolás, annál nagyobb a veszteség esélye. A fejlesztési projektek bevezetése és a mezőgazdasági technológia átadása a függő országokban arra irányul, hogy a tárolás ne a falvakban és a farmokon történjen, hanem a városokban, a nagy, központi tárolókban, ahol a fertőzések gyorsabban terjednek, és több kárt okoznak. A mennyiségek csökkenése a magasabb árakhoz is hozzájárul, és korlátozza az élelemhez való hozzáférést. A betakarítás utáni veszteségek drasztikus csökkentése erősen költség-hatékony lenne, és ezt meg kell akadályozni.

A másik megközelítés, amely növelheti az emberek jelentős számának élelemhez jutását, politikai természetű: földreform, és a kis farmerek, különösen a női farmerek támogatása. Ez az ellenstratégia azonban kevésbé veszélyes a PRS-re, mint néhány évtizeddel ezelőtt lett volna, most, amikor a legtöbb kormány valamilyen "zöldforradalom"-szerű taktikát folytat, amely a politikailag befolyásos, kereskedelemre termelő farmereknek és a jobban fejlesztett területeknek kedvez. Az adományozók a saját érdekükben is éppen ezt támogatták, és a kis farmerek soha nem voltak rosszabb helyzetben, mint ma.

Bár két-három évtizeddel ezelőtt a földreform több országban is élő téma volt, csekély veszélyét látjuk annak, hogy ma megújítanák. Ma nemcsak hogy kevesebb paraszt van, de a parasztság politikai képessége, hogy ellenálljon a piaci erőknek, jelentősen csökkent. A kormányok megtanulták tisztelni a szigorú strukturális átalakítás szabályait, és ma a mezőgazdaságot ugyanolyan liberális szemlélettel kezelik, mint bármelyik más szektort.

Egyiptomban például egy mostanában elfogadott törvény nagyjából felszámolja az előző évtizedek földreformjait, azzal, hogy a földbérletet ismét a piac szabályozza, és a földtulajdonosok szabadon elújíthatják a lakókat, akik valamikor korlátlan, sőt örökölhető birtoklási jogokat élveztek.

A mexikói földreformot az alkotmány szent és sérthetetlen 27. paragrafusa őrizte kegyelettel, amely faluközösségi használatú földeket képezett, az egyéni használat jogával. Most a 27. paragrafust "megreformálták", mint az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA) támogatására hozott intézkedések egyik részét. A megváltoztatott alkotmány megengedi a közösségi földek privatizációját és külföldi tulajdonlását, egyúttal megnyitja a szövetkezeteket és a közösségi földeket ugyanazon piaci erők számára, amelyek egyéb ingatlanok esetében is működnek. A hatások máris látszanak: a fő terménynek számító kukorica termelése Mexikóban 1995-ben stagnált, és az ország rekordmennyiségű, 10 millió tonna gabonát importált, éves fogyasztásának majdnem a negyedét.

Néhány ellenzéki mozgalom, mint például a regényes színben feltüntetett Chiapa-lázadás Mexikóban, visszautasítja az életnek ezeket a tényeit. Úgy látjuk azonban, hogy az ilyen tiltakozások inkább az utolsó lehelethez, és nem a feltámadó szélhez hasonlók. A farmereknek ugyanúgy kell versenyezniük a piacon, mint bárki másnak. Az ezt a versenyt lehetővé tevő jogszabályok mindenütt a helyükön vannak; a legtöbb kormány érzi a nyomást, hogy az élelmiszerek kereskedelmét liberalizálnia kell, és meg kell nyitnia piacát a (jelenleg) olcsó import előtt. Ezek a kormányok azt látják szívesen, ha farmereik értékes exportterményeket állítanak elő inkább, mintsem a tortillák nyersanyagát.

Amíg ezek a feltételek fennállnak, a termőföld koncentrációja és a kisgazdák láthatatlansága kell legyen a rend. Mivel a "láthatatlan farmerek" az egyedüli szereplők, akik, ha megfelelő technikai és politikai támogatást kapnak, képesek jelentősen növelni a termelést és javítani a helyi élelmiszer-ellátást, ez a helyzet éppen megfelelő.

Ideológiai megfontolásból, ha ez egyáltalán vitatéma lesz, a földreformot úgy kell bemutatni, mint a tegnapi problémáját, amin ma már túllépett az agrobiznisz hatékonysága. A paraszti gazdálkodás és annak technikája elavult, visszafelé mutató, és el kell tűnnie. De vajon pontosan mely technikák a modernek? Ez a kérdés vezet el bennünket a biotechnológia és a genetikailag manipulált termények széles és ugyancsak félreismert területére, amelyet mi egy valószínűleg nem szívesen fogadott szempontból vizsgálunk.

Pandora szelencéje

Sok megfigyelő és számos transznacionális kémiai, gyógyszergyártó és magtermelő vállalat úgy mutatja be a biotechnológiát és a génmanipulálást, mint a világéhség elleni legutóbbi csodaszert. Kinyilvánítjuk a biológiailag módosított növények iránti teljes támogatásunkat, egészen addig, amíg ezeket kizárólag Délen termesztik. ahol az élelmiszerek rendelkezésre állásának csökkentése, és az éhségnek és éhínségnek mint népességekorrólátó tényezőnek növelése a cél. Egészen eddig ennek éppen az ellenkezője történt: a genetikailag módosított növények gyorsan terjedtek Északon, de túl "bonyolultnak" vagy "túl drágának" gondolták őket a déliek számára.

Vállalva annak kockázatát, hogy magunkra vonjuk Megbízóink rosszallását, akiknek lehetnek kapcsolatai ezekkel az iparágakkal, nem helyeseljük a transznacionális üzleti közösség egy részének szűk, rövid távú érdekeit. Úgy látjuk, hogy a globalizált gazdasági rendszer magasabb érdekei ellen dolgoznak.

A terjedelmi korlátok meggátolnak bennünket abban, hogy a biotechnológia és a genetikailag módosított növények irodalmát teljességében áttekintsük [pl. léteznek kísérletek a génkezelt növények visszafordíthatatlan, öröklődő IQ-csökkentő hatásával kapcsolatban - A Szerk.], állásfoglalásunk alátámasztását ezért röviden foglaljuk össze. A tények, amelyekkel szembekerültünk, meggyőztek bennünket arról, hogy a növények genetikai módosítása visszaüthet, bármit mondanak is erről a vállalatok szolgálatában álló tudósok.

Igen, a módosított növények fegyverek lehetnek, de azok ellen, akik használják őket. Az in vitro laboratóriumi kísérletek és a korlátozott szántóföldi próbák nem képesek reprodukálni vagy helyettesíteni az in vivo környezeti hatások komplexitását. Nemcsak kockázatokról, hanem jövőbeli súlyos "mellékhatásokról" is beszélünk, amelyek erőteljesen meghaladhatják azt a hasznot, amely az ilyen variánsok használatából származhat.

A genetikailag manipulált növény növényirtó-tolerancia tulajdonsága (ami azt jelenti, hogy a természetes időszakban bármikor permetezhető a föld növényirtóval, amely elméletileg kiirtja a gazokat, de az értékes növényt érintetlenül hagyja) gyorsan ki fogja fejleszteni az ellenálló „szupergazokat”. 1993-1994-ben a megvizsgált szántóföldi növényeknek már 36 százalékában találtak növényirtó-toleranciát.

Egy "gaz" (amely más körülmények között kívánatos növény lehet), amelyet ismételtén kitesznek egy adott növényirtó szernek, toleranciát fejleszt ki ezzel a szerrel szemben, és így egyre nagyobb mennyiségek lesznek szükségesek a féken tartásához. Az állandó permetezés a talajban és a kultúrnövényekben a kémiai maradékok felhalmozódását eredményezi. A növényirtók ismert tulajdonsága, hogy csökkentik a talaj termőképességét, elpusztítják a földigilisztákat és más hasznos rovarokat, szennyezik a vizeket.

A biológiailag módosított növények saját rovarirtó anyagaikat bocsátják ki a Brand X növényirtó-tolerancia ellentétéként, és ezek az állandó permetezés növényi megfelelői (az 1993-94-es szántóföldi terepvizsgálat 32 százaléka ezzel foglalkozott). Az ilyen növények végül az organizmusok széles skáláját irthatják ki, a hasznosakat is. A termelt mérgek a talajban hosszú ideig megmaradhatnak, és még hónapokkal a haszonnövény betakarítása után is hatásosak lehetnek. Ez azt jelenti, hogy a rovarok a

teljes életciklusuk során ki vannak téve ezek hatásának.

Az állandó behatás erőteljesen hat a méregnek ellenálló "szuperkártevők" kiválasztódására, amelyek aztán elkezdhetnek más növényeket is fogyasztani, nem csak az eredeti, kizárólagos gazdanövényeiket. A génmódosított rovarölő-kibocsátó gyapotnövény, amelyet az USA déli vidékein kiterjedten termelnek, a növény saját előállítója (Monsanto) szerint is a gyapot rovarkártevőjének (bollworm) 80 százalékát öli meg. De, amint arra egy tudós rámutat, "a 80 százalékos halálozás éppen az, amit a tudósok akkor használnak, ha rezisztens rovarfajt akarnak előállítani". ⁴⁰

A tudósok régebben azt gondolták, hogy a fajok közötti géntranszfer lehetetlen; ma tudják, hogy ez elterjedten végbemegy. Mivel a gének nem maradnak ott, ahol vannak, az ellenállási tulajdonság a szervezetek egy széles csoportjára kiterjedhet, - növényekre, állatokra, és feltételezhetően emberekre is. A szupergazok által terjesztett gének olyan hibrideket hozhatnak létre, amelyek előzönlük a területet. Ha egyszer egy gén kiszabadult a tágabb környezetbe, azt nem lehet visszahívni. Hasonlóképpen, a kifejlesztett vírusellenálló növények rekombináció útján olyan új vírusok létrejöttéhez vezethetnek, amelyek virulensebbek az eredeti természetes vírusoknál.

40 J. L. Fox idézi Fred Gould professzort:..Bt cotton infestations renew resistance concerns". ,Nature Biotechnology, 14 September 1996. p. 1070.

Az "ártalmatlan" baktérium (*Klebsiella planticola*) általános bevezetése előtt tiszta véletlen volt annak felfedezése, hogy a genetikailag módosított változat váratlan változásokat idézett elő a talaj élővilág-rendszerében. A baktérium potenciálisan növénypusztító hengeresférgek robbanásszerű elszaporodását váltotta ki. Ebben az esetben szerencsére a terepkísérletek a kísérleti területekre korlátozódtak.

A kukorica egy olyan fajtáját, amely ellenáll az antibiotikumoknak, már bevezették a termelésbe; nem tudható, hogy ez a rezisztencia átadódik-e más szervezeteknek is a tápláléklánc mentén, beleértve az embereket is. Az ökológiai rendszerekre és a lehetséges mellékhatásokra vonatkozó jelenlegi tudásunk kezdetleges.

Úgy gondoljuk, hogy a genetikailag módosított növények használatának nemkívánatos következményei a "mikor" és nem a "ha" kategóriájába esnek. Bár ezek közül a növények közül már sok "kiszabadult", és bár ezt sok vállalati tudós erősen ellenzi, azt sürgetjük, hogy ha egyáltalán termesztik őket, akkor ez a szegény és népes országokban történjék, különben ezek az országok fognak nevetni a végén.

Kevésbé járt utak

Az élelmiszereken és az éhségen alapuló egyéb PRS-ek között a következőket emeljük ki.

- A kereskedelem további liberalizációja. A mezőgazdasági szabad kereskedelem a szegényebb harmadik világ farmereit a még erősebb közvetlen versenybe helyezi magas technikai lehetőségekkel rendelkező északi ellenfeleikkel szemben. Az utóbbiak a nemzetközi szabályok ellenére továbbra is bujtatott vagy nyílt támogatást kapnak. Néhány éven belül az importált nagy mennyiségű, olcsó gabona a helyi piacokon el fog tüntetni sok félreszorult, sebezhető, kisebb termelőt.
- "Modem" mezőgazdasági technika és a haszonnövények változatainak csökkentése. Szembe kell szállnunk a kistermelőknek azzal a ténykedésével, hogy magokat őrizzenek meg, ilyen módon biztosítva a genetikai változatosság megóvását, és ha szükséges, akkor biztosítani kell áron aluli vagy ingyenes, genetikailag egységes "modern" vetőmagokat. A kártevők leginkább homogén körülmények között szaporodnak, a monokultúrák jobban ki vannak téve a betegségeknek, mint a kevert vagy vegyesen termelt növények. Az exportáló mezőgazdaság majdnem mindig az egyformaságon alapul; az élelmiszernövényeknek ugyanezt a szabályt kell követniük.

- A "zöld forradalom" megerősítése. A zöld forradalom technikai kezdetben növelik a hozamokat, de szükség van ezekhez a vásárolt magokra és a gyártott inputokra, amelyek rendszerint elérhetetlenek a kisebb gazdálkodók számára. Ez utóbbiak a magasabb bérleti költségekkel, a bérleti jog megszüntetésével és más földreformellenes intézkedésekkel még hátrányosabb helyzetbe hozhatóak.
- Az élelmiszersegély bár csökken, de szintén jól használható, ha az időzítés fontos követelményét jól megértettük. Az élelmiszersegélynek a helyi betakarítást közvetlenül megelőzve, vagy azzal egy időben kell megérkeznie. Még ha a betakarítás gyengébb is a vártnál, a külföldi élelem nagy mennyiségei le fogják nyomni az árakat olyan szintre, hogy a helyi gazdák már veszteségesek váljanak. Szétesztásra a jótékonyági szervezetek vehetők igénybe. Ahol importált magokra kell támaszkodni, azoknak ugyancsak az ültetés (vetés) számára alkalmatlan időpontban kell megérkezniük.

Éhínség

Az általános hiedelemmel ellentétben a teljes skálájú éhínség viszonylag ritkaság. Ez az oka annak, hogy inkább az éhség és alultápláltság előidézésére koncentráltunk; ezek bár nem ölnek azonnal, utat nyitnak a Negyedik Lovasnak, a járványnak, amelynek modern megfelelőjét a következő fejezetben tárgyaljuk.

Az éhínség azonban még mindig jelentős eszköz lehet a PRS szolgálatában, korlátozott területeken. Egy másik szokásos tévedés, hogy az éhínséget a szárazság, az áradás vagy más természeti katasztrófa "okozza". A szárazság Iowában és Afrikában két teljesen különböző dolog, és csak akkor következik be éhínség, ha az emberek nagy tömegei már tartalékaiknak - az élelmet, a pénzt és az emberi testet illetően is - a végére értek. Az éhínség előjelei jól ismertek: az élelmiszerek piaci árának meredek növekedése, az ékszerek és egyéb értéktárgyak eladása, elvándorlás munkát keresve, olyan táplálék fogyasztása, amit normális esetben az emberek nem esznek meg.

Amikor ezeket a jeleket észrevesszük, az a legfontosabb, hogy nem szabad beavatkozni. Ezen a ponton egy természeti csapás segíthet az élelmiszerkrízis kiváltásában. Ezért érdemes lehet a természeti csapások megelőzésére irányuló erőfeszítések, mint a sáskairtás vagy az árvízvédelem, szétzilálása. A háború, mint láttuk, egy másik rendkívül hatásos eszköz arra, hogy könnyen sebezhető emberek tömegei keletkezzenek.

A természeti és az ember által létrehozott katasztrófák 1996-ban hozzávetőlegesen 50 millió embert űztek el a saját országukban más helyre vagy a határon túlra. Ezen emberek négyötödének túlélése teljesen a nemzetközi segélytől függött. A vészhelyzetek minden fajtájának kezelésére fordított költségek összege az 1960-as években egymilliárd, az 1970-es években 3 milliárd, az 1980-as években 9 milliárd dollár volt évente. Ez az összeg a 90-es években még magasabb lesz.

Az ENSZ már ma költségvetésének felét arra áldozza, hogy a vészhelyzeteken enyhítsen, ez az 1989-es évben - összehasonlításként - 25 százalék volt. A következő évek feladata az lesz, hogy minden - intellektuális, politikai, fizikai - eszközzel csökkentsük a menthetetlen emberek megmentésére irányuló költséges beavatkozásokat.

Az éhínség idején adott "humanitárius" segítség elleni további érv a helyi hatalmi elitek viselkedése. A sérülékeny rétegek jobb módú honfitársaira számíthatunk mint a mi Népeségcsökkentő Stratégiáink támogatóira, és arra, hogy a lágyszívű északiakat eltántorítsák a szenvedés enyhítésétől. A gabonataralékkal rendelkező földtulajdonosok és kereskedők jó üzletet csinálnak az élelmiszerkrízis idején, és nem szándékozzák átadni a tartalékaikat. A hadurak néha saját népüket használják túszként, hogy kiváltsák a nemzetközi segélyezést. Amikor ez megérkezik, kisajátítják.

Ezek a klikkvezetők régebben használhatták a hidegháború egyik-másik hatalmát arra, hogy pénzügyi támogatást kapjanak a terjeszkedési akcióikhoz. Ma, amikor ez a lehetőség megszűnt, felfedezték, hogy az éhínség és a nemzetközi együttérzés ugyanolyan jó szolgálatot tesz.

Azoknak a humanitárius ügynökségeknek, amelyek elméletileg a segélyek szétosztását végzik, nincs annyi szabadságuk az áldozatok megsegítésében, mint ahogyan az messziről látszik. Még ha az ügynökségek kiválóan látják is, hogy mire használják őket, ezek a szervezetek csapdában vannak. Ha feljelenenék a hadurakat, el kellene hagyniuk az országot és az éhínséggel sújtottakat. Ha nem jelentik fel őket, akkor a helyi diktátornak nemzetközi teret és kvázilegitimitást adnak.

Azt javasoljuk: meg kell magyarázni a közösségnek, hogy az ilyen helyi diktátorok támogatása rosszabb, mint nem adni semmit; hogy a "humanitárius" nem feltétlenül jelenti azt, hogy "jó". Természetes, hogy a hadurak szempontjából az éhínségnek - és így a segélynek - addig kell tartania, amíg csak lehet. A mi válaszuk erre az, hogy "legyünk túl rajta".

IV. Dögvész

A Kinyilatkoztatásban a Negyedik Lovast egyszerűen Halálnak nevezik, de a "fakó lova" (bizonyos fordításokban "sápadt" vagy "zöldes" lova) olyan színű, mint a bomló emberi testek, és a "Pokol követi őt", hogy a pestis áldozatait elnyelje. Ő a legfélelmetesebb, és számunkra a leghasznosabb a Lovasok közül. A történelem során a járványok sokkal nagyobb hatással voltak a népességre, mint a háborúk vagy éppen az éhínség.

A pestis egyformán lemetszi az élő és a holt fát, akiket meg kellene óvni, azokat is elpusztítja; a betegség nem mindig tesz különbséget szegény és gazdag, megfelelő vagy alkalmatlan, hasznos vagy felesleges között. Statisztikailag azonban legelőször a legsérülékenyebbeket és a legnélkülözhetőbbeket sújtja.

Jelenkori világunkban mindenütt, a fejlett és a harmadik világbeli országokban egyaránt, a várható élettartam a jövedelemmel és az iskolázottsággal együtt növekszik. Nagy-Britanniában a halálozási arányszámok az összes korcsoportra vonatkozóan már régóta kétszer-háromszor magasabbak a társadalom legalsó rétegében, mint a legfelsőben, és a különbség 1981-től 1991-ig tovább növekedett. Az USA-ban azok az államok, amelyekben a háztartások jövedelme leginkább alacsony, ugyancsak vezetnek a szívbetegségek, a rák és az öngyilkosság terén.

A gazdagoknak még a "Fekete Halál" idején is könnyebb volt elmenekülniük vidékre, mint a szűkölködőknek. 1974-ben, amikor Brazíliában agyhártyagyulladás-járvány tört ki, a gazdag brazilok összecsomagoltak és külföldre utaztak, amíg a járvány tartott. Ahogyan egy indiai orvos mondta: "A nyakkendős emberek nem kapnak kolerát."

Kezdetben, a gyarmati időkben, de különösen a második világháború után, a nyugati adminisztrátorok bevezettek néhány alapvető közegészségügyi és orvosi szabályt az addig szűz harmadik világbeli területeken, ahol az emberek századokon átéltek a magas születési és magas halálozási arányszámokkal jellemezhető, betegségekkel terhelt életüket. A gyarmatosítók hoztak új haszonnövényeket is, és javították a mezőgazdasági rendszereket, ennek következtében az élelmiszer nagyobb bőségben állt rendelkezésre. A hatás drámai volt.

Ezek a látszólag kis változások a halálozási arány példátlan csökkenését okozták. Mivel a termékenységi számok változatlanok maradtak, gyakran hatalmas arányban meghaladva a halálozási számokat, nagy népességnövekedés következett. 1935-ben például a brit fennhatóság alatti indiai-óceáni sziget, Mauritius születési és halálozási arányszáma majdnem azonos volt; 1966-ban a születési arány kicsivel magasabb volt, mint 30 évvel korábban (36/1000, összehasonlítva a 31/1000-rel), de a halálozási arányszám 31/1000-ről 9/1000-re zuhant, és a népesség majdnem megduplázódott 30 év alatt.⁴¹

Az orvosi ellátás, a higiénia és a jobb táplálkozás története a tizenkilencedik századi Angliában vagy a századfordulós New Yorkban megerősíti a tényt, hogy az egyszerű rendszabályok Délen is aránytalan mértékben hatottak a gyermekhalálzásra.

Az ilyen beavatkozások nem voltak kizárólag filantrópok. Amikor a járvány elérte Brit-Indiát, általános népegészségügyi kampány indult. Amint a britek között megszűnt a járvány, az alapítványok és a források kiapadtak, a járványt a bennszülöttek közötti "népbetegség"-nek deklarálták, és az indiaiak

rosszabb körülmények közé kerültek, mint amilyenben azelőtt éltek.

⁴¹ J. E. Meade: Population Explosion. the Standard of Living and Social Conflict. Presidential Address to the Royal Economic Society, 30. June 1996, megjelent: The Economic Journal, Cambridge. Vol. 77, No. 306, June 1967, pp. 233-55.

Rangsorolás

Éppúgy, ahogyan a különböző osztályok tagjai által örökölt fizikai (nemzeti vagy éppen helyi) környezet rendkívül különböző egészségi következményeket eredményez, ugyanúgy hatalmas különbségek vannak a szegény és gazdag országok halálozásának okaiban. Ezeket az adatokat azonban óvatosan kell kezelni, mivel a fejletlen országok gyakorta rosszul jelzik a betegségeket:

I. táblázat A halálozás oka 1990-ben betegségenként (1000-ben)

Fejlett országok		Fejlődő országok	
Szív- és érrendszer	5245	Fertőzés / paraziták	9166
Rák	2413	Szív- és érrendszer	9082
Sérülések	834	Sérülések	4251
Légúti fertőzés	389	Légúti fertőzés	3992
Cukorbetegség	176	Rák	3611
Fertőzés / paraziták	163	Anyaság/szülés	2812
Anyaság/szülés	85	Táplálkozási elégtelenség	604
Táplálkozási elégtelenség	30	Cukorbetegség	396

Forrás: British Medical Journal, Vol. 314, 10. May 1997, p. 1367 (a WHO adatain alapul)

A Világegészségi Szervezet (WHO) ezeknél újabb halálozási adatokat is szolgáltat, amelyek azonban kevésbé pontosak.

II. táblázat

A halál okai 1996-ban betegségenként százalékban kifejezve

Fejlett országok 12,116			Fejlődő országok 39,92		
Keringési rendszer	5,6	46%	Fertőzés / paraziták	17,2	43%
Más, ismeretlen	2,8	23%	Keringési rendszer	9,6	24%
Rosszindulatú daganat	2,5	21%	Anyaság / szülés	4,4	11%
Krónikus légzőszervi	97	8%	Rosszindulatú daganat	4,0	10%
Anyaság / szülés	0,12	1%	Más, ismeretlen	3,2	8%
Fertőzés / paraziták	0,12	1%	Krónikus légzőszervi	2,0	5%

Forrás: WHO

A hatalmas Globális Betegség Terhelés (Global Burden of Disease, GBD) tanulmány, amelyet a WHO, a Harvard School of Public Health és a Világbank közösen készített, mutatja a legfinomabban kidolgozott és a legalaposabb képet, amelyet csak remélhetünk. A GBD szerzői a következő változásokat jósolják a 15 fő betegség előfordulásában ⁴² (amely nem azonos a halál okozásával!) 1990 és 2020 között:

⁴² Ezt a terhelést DALY, vagyis a Disability Adjusted Life Years (a rokkantsággal (fogyatékossgal) korrigált élettartam) módszertana szerint mérik, amely komplex módszer az idő előtti halál és a meghatározott szintű fogyatékossgal leélt

időszak miatti éaveszteség pontos számbavételére.

III. táblázat A betegségi tényezők előfordulása (világ)

Betegség vagy sérülés	1990-es sorszám	2020-as sorszám
Alsó légúti fertőzés	1	6
Hasmenéses betegségek	2	9
Szülési feltételek	3	11
Egypólusú depresszió	4	2
Szívkoszorúér betegsége	5	1
Agyvérellátási betegségek	6	4
Tuberkulózis	7	7
Kanyaró	8	25
Közlekedési balesetek	9	3
Születési rendellenességek	10	13
Malária	11	25
Krónikus légzőszervi betegség	12	5
Sérülések (baleset, háború)	13	19
Vashiányos anémia	14	39
Protein-energia alultápláltság	15	37

Forrás: The Global Burden of Disease, Vol. 1.. p. 375.

Végül érdekes a halál okainak vizsgálata az életmód szempontjából. Ismét a WHO adatait közöljük:

IV. táblázat A különböző kockázati tényezőknek tulajdonított halál, sorrendben (1000-ben), 1990

Kockázati tényező	Világ	% halál	Fejlett	Fejlődő
Alultápláltság	5881	11,7	0	5881
Dohányzás	3037	6,0	1577	1460
Túlfeszítettség	2918	5,8	1406	1512
Nem egészséges víz	2668	5,3	35	2665
Fizikai aktivitás hiánya	1991	3,9	1099	892
Foglalkozás	1129	2,2	230	899
Nem biztonságos szex	1094	2,2	87	1007
Alkohol	773	1,5	136	637
Légszennyezés	568	1,1	275	293
Tiltott drogok	100	0,2	38	62

Forrás: The Global Burden of Disease, Vol. 1., Tables 6.2 to 6.12, pp. 311-15.

Ezek a táblák nagyjából eligazítanak bennünket a kiemelt PRS-területekről, amelyeket Megbízóinknak javasolunk. Nem tudunk a halál összes lehetséges okával részletesen foglalkozni - a GBD-munkacsoport 107 kategóriát és alkategóriát azonosított -, de ki tudunk választani bizonyos területeket, amelyek különösen fontosak a mi szempontunkból.

A The Global Burden of Disease szerzői a betegségek és a halálokok egy kényelmes csoportosítását javasolják: az 1. csoport a fertőző betegségekből, terhességi és szülési valamint táplálkozási feltételekből áll; a II. csoport a nem fertőző betegségekből; a III. csoport a sérülésekből (beleértve az önmagának okozott sérülést) és a balesetektől. A fejlett világban a halálokok 86%-a a II. csoportban található, azaz a nem fertőző betegségek között.

Még meglepőbb, hogy ezek a betegségek mint halálokok sokkal fontosabbak több fejlődő régióban is, mint a ragályos betegségek, például Latin-Amerikában és különösen Kínában.

A GBD-tanulmány eredményei figyelmeztetnek az életstílus-tényezőkre, különösen a szívbetegségekkel és a szélütéssel összefüggők részletesebb felmérésének szükségességére.

A dohányzók ellátása ígéretes megközelítés. A megszokás (a függőség) gyorsan terjed a gazdagabb harmadik világbeli társadalmakban, mint például Kínában, és a vállalatok a marketingkeretüket azokra a területekre koncentrálnak, ahol az emberek kevésbé ellenállóak az üzeneteikkel szemben. A Világbank azt állítja, hogy kétfélmillió dohányzással összefüggő évenkénti halál várható a következő évszázad első évtizedében. A WHO úgy látja, hogy a dohányjárvány több idő előtti halált és rokkantságot fog okozni 2020-ban, mint bármely más betegség, különösen Kínában és a korábbi szocialista országokban, de a fejlett országokban is.

A szennyezett víz és a rossz közegészségügy, az állami és a személyes higiénia hiánya miatti halálozás ugyancsak növekszik. A vízzel kapcsolatos kérdésekre később röviden külön is kitérünk. Más rossz személyes szokások - a fizikai aktivitás hiánya, a nem biztonságos szex, az alkohol és drogok újabb 3 250 000 halált okoztak, ezek 80%-a a fejlődő országokban fordult elő. A Global Burden szerzői azt is megbízhatóan jóslják, hogy az autóbalesetek, az öngyilkosság, az erőszakáldozatok és a háborúban elesettek száma is növekedni fog.

Az I. csoportba tartozó halálokok, a fertőző betegségek, a rossz terhességi és szülési, valamint táplálkozási feltételek a legígéretesebbek céljaink számára. Különös figyelmet fordítunk a fertőző/parazitás betegségek csoportjára, amelyek a WHO szerint 1996-ban 17 millió áldozatot szedtek. Az anyasági és szülési halálozás szintén ígéretes terület.

Az éhínség taglalásakor hangsúlyoztuk a korlátozott mennyiségű élelmiszer rendelkezésre állásának fontosságát, annak ellenére, hogy közvetlenül éhségben kevés ember hal meg. Ezt a IV. tábla is megerősíti, azt az adatot tartalmazva, hogy az alultápláltság csak a halálesetek 11,7%-ának fő oka. Az élelmiszer-ellenes tervek mégis jelentős szerepet játszanak a népességcsökkentés nagy tervében, mert az alultápláltság és az éhség előkészíti a talajt a betegségek és a járványok számára.

A történelem dagálya

A PRS célja szélesebb, mint a növekmények egyszerű eltüntetése, bármilyen nagy célkitűzés ez önmagában is. Tovább kell lépni, hogy Délen helyreállítsuk a gyarmatosítás előtti állapotokat, és ami még nehezebb, a felvilágosodás előtti mentalitást Északon. A feltartóztathatatlan haladás mítoszát, sőt kultuszát el kell vetni.

Két évszázadnyi orvosi haladást, de különösen az antibiotikumoknak a második világháború utáni bevezetését követően az emberek azt feltételezik, hogy minden betegség gyógyítható. A póre igazság az, hogy ezután már nem lesz ilyen. Az ellenálló paraziták, baktériumok és vírusok gyakran legyőzik a gyógyszereket. Az orvostudomány nem képes csodákra, és kénytelen figyelmét azokra a csoportokra és földrajzi területekre koncentrálni, amelyeken a Nagy Kaszás kordában tartása lehetséges.

A tudománynak és az orvosoknak világszerte a triage módszert kell használniuk, amelyet az első világháború sebészei találtak fel, akik a reménytelen eseteket félretolták, és azokra a katonákra koncentrálnak, akiket még meg lehetett menteni. Az normális, hogy leginkább azokkal a betegségekkel kell törődni, amelyek érintettjei leginkább képesek finanszírozni a komplex kutatás költségeit és fizetni a minőségi kezelésért. Eközben a népnek Északon, de még inkább Délen nagyobb végzettségűeket kell tanulnia a betegségekkel kapcsolatban, és meg kell hajolnia az elkerülhetetlen előtt, éppen úgy, ahogyan az emberek ezt századokon át tették.

A dolog másik oldala az, hogy a bűnbakkeresés természetes tendencia, melyet diszkrétan segíteni is lehet. Az ókori Athén óta minden járványért felelőssé tettek valamilyen csoportot, mint például a kisebbségeket vagy a "tisztátalan elemeket", gyakran asszonyokat. A járvány által sújtott társadalmak ugyancsak hajlandóak magukat a vezetőik lelki hibái miatti isteni megtorlás vagy nagy hatalmú idegenek

által szított cselszövések áldozatának tekinteni.

Fel kell készülni arra, hogy az ilyen gyanakvást és megosztottságot kihasználjuk.

Az urbanizáció, a túlszűfolttság és a rossz közegészség továbbra is kedvező terep a betegségek terjedéséhez. Afrika a legkevésbé urbanizált szegény országok földje, ennek ellenére már ott is a népesség 30%-a él nagyvárosokban, amelyek naponta egyre több embert vonzanak. Hogy ebből a helyzetből a legtöbbet hozzuk ki, javaslatunk fő pontjai a következők: a közszolgáltatásokat teljesen privatizálni kell, különösen a szennyvízelvezetést, a hulladékkezelést, a vízellátást és a szemétygyűjtést.

A közszolgáltatások priváttá alakításában a Világbank és az IMF vezető szerepet játszik. A Világbank intézkedései ma gyakorlatilag sokkal jobban befolyásolják a gyengén fejlett országok egészségügyi helyzetét, mint a WHO vagy a helyi minisztérium; ezek lába alól kicsúszott a talaj, és elvesztették kezdeményezőképességüket. Ahogyan arra a Világbank rámutatott, a szegényeket érintő egészségügyi kockázatok együttesen a "globális egészségi terhelés harmadáért okolhatóak", beleértve ezekben a "rossz közegészségügyet, a nem megbízható vízellátást, a rossz személyes és étel-miszer-higiéniát, a nem megfelelő szemétszállítást, a lakáson belüli légszennyezést és a minősíthetetlenül rossz és túlszűfolt lakásvizonyokat".

A Világbank megoldása az, hogy a kormányok "alkossák meg azt a szabályozó és adminisztratív keretet, amelyen belül hatékony és számon kérhető szolgáltatók (gyakran a privát szektorból) ösztönözhetőek arra, hogy felajánlják a háztartásoknak a szolgáltatásokat, amelyeket azok igényelnek, és hajlandóak is fizetni érte, beleértve a vízellátást, a közegészségügyet, szemétygyűjtést, a jól működő tűzhelyeket és a lakást" ⁴³.

43 World Bank: World Development Report 1993: Investing in Health. p. 9., a mi kiemelésünk.

A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy ha ezekért a szolgáltatásokért meg kell fizetni a valódi gazdasági árat, megemelve a profittal, akkor azok messze nem lesznek elérhetőek a nyomortanyák és a szegény lakónegyedek lakói számára, ezzel lehetővé téve a betegség előretörését. A nyílt csatornákkal, a fertőzött vízzel és a patkányokkal szemben csak bizonyos mértékű immunitást lehet szerezni. Az egészségügynek a Világbank által követett piaci megközelítése ma uralkodó, és ez be is fogja fejezni az egészségügy privatizációját mindenhol, ahol ez még nem történt meg, az USA egészségügyi modelljének mintája alapján, amelyet az egyes országokra adaptálnak.

Bárhogyan is nézzük, azok az országok, amelyek struktúraátalakító programokat hajtottak végre, nem engedhetik meg maguknak az ingyenes egészségügyet. Mióta India először írt alá struktúraátalakítási megállapodást az 1990-es évek kezdetén, az egészségügyi költségvetését 30%-kal faragták le (az AIDS elleni minimális összegeket kivéve), megismételve az országok egész sorának eljárását. Miközben a malária úgy virágzik Indiában, mint eddig még soha, a maláriaellenes program költségvetését 40%-kal csökkentették.

Ahogyan a közszolgáltatások költségvetése csökken, a kormányok egyre inkább a költségtérítéssel rendszerek felé fordulnak, és kiirtják annak a gondolatát a polgáraikból, hogy az egészségügyi ellátás valamiféle jog. Az embereknek meg kell tanulniuk egy kollektív egészségbiztosító fizető ügyfelének vagy tagjának lenni, nem a közösségi szétosztó gépezet passzív elfogadjának.

Az együttes hatás új lehetőségeit fel kell tárni. Példának okáért, a Világbank mérnöki és mezőgazdasági projektjei hozzájárulhatnak a maláriához, ahogyan az Indiában is történt a pangó vízű tavak és mocsaras területek létrehozásával, amelyek kiváló moszkítószaporító helyek. Az összes olyan környezettel összefüggő betegséget, amely egyénileg nem kezelhető sikeresen, a privatizáció súlyosbítja.

Az egészségügyi költségvetések csökkenése és a világpiac, benne az egészségügyi piac természete azt fogja okozni, hogy a minősített egészségügyi személyzet külföldön keres munkát. Már eddig is így tett harmincezer afrikai, nagyszámú indiai, pakisztáni vagy egyéb ázsiai országból származó orvos. A szabványos struktúra-átalakító csomagok része a pénzleértékelés is, amely viszont az importált gyógyszerek és a kórházi berendezések drágulását okozza.

A generikus gyógyszereket, amelyek a páciensek számára költségmegtakarítást jelenthetnek, ellenezni kell, azon a racionális alapon, hogy azok a vállalatok, amelyek nem tudnak elegendő bevételhez jutni a régen is gyártott gyógyszereikből, nem fognak beruházni a számukra nagyon is szükséges újak kutatásába.

A közszolgáltatások, az orvosi ellátás, az egészségügyi létesítmények és a gyógyszergyárak privatizációja segíthet, de ez nem elég. Sok városi negyed és a legtöbb falu számára teljesen hiányoznak ezek az ellátások, akár fizetett, akár ingyenes formában. Ezekben a kívánt stratégia abból állna, hogy megakadályozzuk az alacsony technikai színvonalú, alacsony árú beavatkozást, amely alkalmazásában a leghatékonyabb fejlesztési ügynökségek élenjárnak. A legtöbb közösségi egészségi áttörés, mint a himlő kiirtása vagy a széles körű gyermekkori oltás nem annyira a kormányoknak, mint inkább az UNICEF és a WHO nemzetközi brigádjainak köszönhető.

Bármilyen nehéz legyen is az ENSZ speciális gyermekvédelmi szervezete, az UNICEF hitelének aláásása, ezt a szervezetet úgy kell kezelnünk mint félelmetes ellenséget a népességredukálásban. El kell érünk, hogy az északi kormányok támogatása csökkenjen (ez az Egyesült Államokban és Japánban már zajlik). A terepcsoportok pénzügyi elszámolásait nagyítóval kell átvizsgálni, hogy megtaláljuk és kiemeljük az esetleges csaló vagy veszteséges gyakorlatot. Egy olyan médiakampány, hogy "Mire fordítják valójában a karácsonyra felajánlott összegeidet?", az ügynökség tevékenységének és adminisztratív kiadásainak a legrosszabb színben beállítását eredményezné, és nagyon hasznos lehetne.

Az UNICEF erőfeszítéseket tesz az immunizálásért, a hasmenéses csecsemők szájnédvességet visszapótló sóval való kezeléséért és a közönséges fertőző betegségek alapvető antibiotikus kezeléséért. Azt állítja, hogy évente 5 millió életet ment meg, és nagyobb működési területtel további 8 millió lenne megmenthető. Az UNICEF, továbbá néhány hatékony nem kormányzati szervezet, mint az OXFAM ténykedésének csökkentésére, vagy ami még jobb lenne, megszüntetésére a célországokban nem hagyományos módszerekre is szükség lehet. Nem zárnánk ki teljesen a beszivárgást, szabotálást, bomlasztást és az egyes kiválasztott személyek elleni támadást, hogy a jelenlegi személyzetet, az újabb jelentkezőket és az önkénteseket elbátortalanítsuk, de ezek a módszerek csak végső esetben jöhetnek szóba.

Egyéb csoportok

A MEDFLAG-programokat, amelyeket az Egyesült Államok hadserege vezetett 1994-ben és 1995-ben Ghánában, Elefántcsontparton és Botswanában, bölcsen beszüntették. Ezek az egészségügyi "villámháborúk", amelyet a helyi katonai és egészségügyi személyzettel közösen hajtottak végre, nagyon népszerűek voltak a közönség, az újságok és a kormányok körében. Mindegyik országba három hétre nagyszámú egészségügyi személyzet érkezett, hogy egészségi és állatorvosi segílyt nyújtsanak a városi és a falusi területeken, nagyarányú oltási programokat indítottak el a leggyakoribb helyi betegségek ellen, és kiképezték a helyi személyzetet az egészségi vészhelyzetek és katasztrófák kezelésére. Cserében ezek az akciók az USA-beli résztvevők számára hasznos terepgyakorlatnak bizonyultak, és a különálló nem kormányzati szervezeteket arra kényszerítették, hogy együttműködjenek a helyi hatóságok által meghatározott célok elérésében.

A helyi hatóságokkal való óvatos együttműködés a MEDFLAG előtt és az akcióban csökkentette a gyanakvást, és megváltoztatta az USA iránti viszonyt, sőt, általában a hadsereg iránti viszonyt. Ha az ilyen akciók Afrikában, és másutt is általánossá válnának, komolyan veszélyeztethetnék a PRS-t. Elégedetten látjuk, hogy a Pentagon nem látszik többé érdeklődni az ilyen programok iránt, és a szóban forgó egészségügyi egységeket Kelet-Európába helyezte át. ⁴⁴

Ha a nemzeti egészségügyi költségvetést a megelőzés helyett inkább a klinikai kezelésre és a kórházi "gyógykezelésre" koncentráljuk, hasonló lesz a hatás. A legtöbb harmadik világbeli kormányt nem nagyon kell unszolni ebbe az irányba, mert az egészségügyi költségvetésük évek óta a saját társadalmuk legtehetősebb osztályainak igényeit elégíti ki.

A gazdagok számára rendelkezésre állnak a modern kórházi intézmények, míg másutt, a lerobbant falusi és városi klinikákon újrahasználgják az injekciós tűket, és nem tudnak egyszerű laboratóriumi vizsgálatokat elvégezni. A közkórházak az elképzelhető leghatásosabb betegségterjesztők.

Ákármit mond is a kritika, nem tesz jót, ha azért panaszkodunk, hogy az elsődleges kezelésnek, amelyben a szegények részesülnek, előnyben kell részesülnie a gazdagok harmadlagos kezelésével szemben, ugyanúgy, mint ahogyan az is utópia, ha úgy teszünk, mint a WHO, amely azt hirdeti, hogy az "Egészség Mindenki Számára" elérhető a mostani vagy bármely más időben.

Ezek a naiv kijelentések nem veszik figyelembe sem a piacgazdaságot, sem az intézmények közötti hatalmi egyensúlyt. A WHO saját definíciója az "egészségről" önmagában is olyan széles, hogy gyakorlatilag értelmetlen: "Az egészség a teljes fizikai, mentális és társadalmi jólétnek az állapota, nem csupán a betegség vagy a gyengeség hiánya." Ezzel a mindent magába ölelő meghatározással szemben az Emberi Jogok Általános Deklarációjának utópikus bégetése egyértelműen korlátozónak tűnik! Kétségbe vonjuk, hogy akárki is őszintén állíthatja, hogy "egészséges" a WHO értelmezése szerint.

41 C. William Fox ezredes. Jr, MD (aki a MEDFLAG műveletet vezényelte): Phantom Warriors: Disease as a Threat to US National Security. Parameters, Winter 1997-98, pp. 121-36.

Még ha az egészséget szorosabban definiáljuk is, az mindenképpen költséges, és egyre költségesebbé válik. A Világbank adatai szerint 1990-ben a hivatalosan egészségre költött közösségi és egyéni kiadások elérték a példa nélküli 1700 milliárd dollárt, amely a világ teljes termelésének 8%-át teszi ki. Ennek az összegnek a 90%-át a gazdag országokban költötték el, ahol a világ népességének kevesebb mint 20%-a él. A maradék 10% is egyre inkább a harmadik világ elitjeit szolgálja, azokat, akik képesek megfizetni a világ egészségügyi kiadásaihoz való hozzájárulást. Semmi oka annak, hogy ezek az arányok a következő években megváltozzanak.

Hangsúlyoztuk, hogy a fertőző és parazitikus betegségek nem korlátozódhatnak teljesen csak a szegény országok szegény lakóira. Átszivárgások szükségszerűen előfordulnak. Bár a "Harmadik Világ betegségei" kevés áldozatot szednek Nyugaton, ezek a metszési folyamat alapvető velejárói. Az elszigetelt, végzetes esetek Los Angelesben vagy Londonban egyúttal életben tartják a félelmet, megerősítik a civilizált / barbár kettősséget. A gazdag országok igazi fenyegetettsége más irányból várható.

Szuperkártevők

A WHO csak három betegség nemzeti jelentését várja, ezek: a kolera, a himlő és a sárgaláz, mind trópusi betegség. E betegségek nehezen jelenthetnek valódi veszélyt az északiak számára. A látszólag jól védett országoknak azonban számolniuk kell saját jellemző bajaikkal. Nem a szívbetegségekre, az elhízásra vagy a jólét egyéb csapásaira gondolunk, hanem a "szuperkártevők" fenyegető megjelenésére. Ezek a mutáns leszármazási vonalak évtizedek óta jól éltek és virágoztak az antibiotikumokban gazdag táplálékon. Néhány mikroba egyenesen antibiotikumon él: ezek gyógyszerfüggővé váltak, és szó szerint nem képesek élni azon gyógyszerek nélkül, amelyeket azért fejlesztettek ki, hogy megöljék őket. Annak felfedezése, hogy a mérgező élelemmé válhat, riasztó, különösen akkor, ha ez az élelem egy végső esetben alkalmazott antibiotikum, a vancomicin, amely elsőrangú mikrobaölő. A vele szembeni ellenálló képesség azonban át tud terjedni, és át is terjed az egyik baktériumról a másikra, mint ahogyan az enterococcus átterjesztette a vancomicinrezisztenciáját a staphilococcusra.

A staph baktériumok a kórházi fertőzések vezető okozói, és a szuper ellenálló staph aureust már felfedezték Japán, Brit és Észak-amerikai kórházakban. Ha sok nem megfelelő immunitással rendelkező ember gyűlik össze egy helyen, ahogyan ez a kórházakban történik, akkor a szuperbaktériumoknak nagy napjuk van. Senki nem elemezte pontosabban ezek pusztító hatását, mert az amúgy is beteg ember halála közeli okának meghatározása problematikus.

Nem minden fertőző ágens mutált olyan mértékig, hogy táplálékként megenné az antibiotikumot.

Azonban a genetikailag módosított növények esetében túl sok politikus és tudós - akiknek pedig tájékozottnak kellene lenniük - úgy tesz, mintha Darwin soha nem is létezett volna, mintha az élet formái állandóak és változhatatlanok lennének. Ennek az ellenkezője igaz, a természetes szelekció magában foglalja az élet összes formáját, a legkisebbeket is, amelyek rövid élettartama és gyors szaporodása lehetővé teszi számukra, hogy sokkal gyorsabban képezzenek mutáns törzseket, mint a komplikáltabb élőlények.

A WHO szerint az antibiotikumok, "amelyeket túl sok ember használ rossz, nem megfelelő fertőzésre, rossz dózisban és rossz időtartamban", fő okai a gyógyszerellenálló törzsek virágzásának. Más kutatások azt mutatják, hogy a kórházi költségek csökkentésére hozott intézkedések ugyancsak segítenek abban, hogy a rezisztens mikrobák felhalmozódjanak, amikor a dózisok nem elegendőek, és az antibiotikumokat egymás után használják, ahelyett, hogy társítanák őket. Bármilyen legyen is azonban a forrás, a mikrobák rezisztenciájának növekedéséhez nem férhet kétség.

Ezeknek a betegségkórokozóknak a természetes kiválasztódása is gyorsabbá vált, mivel ez többé nem csak a véletlenszerű genetikai előnyöktől függ. Bizonyos mikrobák ma arra vannak programozva, hogy stressz alatt mutánsokat hozzanak létre. Némelyek olyan kollektív viselkedést mutatnak, amely a csoport túlélését segíti. Mások "végigpásztázzák környezetüket potenciálisan hasznos genetikai anyagot keresve" DNA-darabkák formájában (ezeket "plazmid"-nak, vagy "transposon"-nak nevezik), amely aztán hozzájárulhat a gyógyszer-hatóanyagok (drogok) tucatjaival szembeni ellenálláshoz. ⁴⁵

A hagyományos tisztaság sem jelent védelmet: sok csíra tanulta meg szeretni a szappant, a fertőtlenítőszerket, a savakat és a magas hőmérsékletet. Az új támadókkal szemben kevés gyógyszert fejlesztettek ki, vagy hoztak forgalomba, különösen akkor, ha azok a betegségek, amelyek ellen harcolni kellene, többé-kevésbé a szegény országokra vagy a városok szegénynegyedeire korlátozódnak, ahonnan nemigen jön profit. Ugyanakkor, amikor ezek a rezisztens kórokozók virulnak, az új baktériumölő gyógyszerek fejlesztése drámaian lassult, többnyire azért, mert annak költsége, hogy egy új antibiotikumot kihozzunk a laboratóriumból a piacra, elérheti a 350 millió dollárt. ⁴⁶

Az antibiotikumok piaci értéke a 2000. évben valószínűleg eléri a 40 milliárd dollárt. Minél jobban terjed a kipróbált gyógyszerekkel szembeni rezisztencia jelensége, annál jobban különbözik a gazdag-szegény egészségmegóvás, mivel egynapi kezelés a legutóbbi superkártevő ellen a legutóbbi superdroggal könnyen belekerülhet 500 dollárba is. Az ilyen költségek tükrözik a vállalatoknak azt a jogát, hogy kutatásaikat amortizálják, és fedezzék a kockázataikat, amelyek főként abból adódnak, hogy sok gyógyszer hasonló, és a verseny a piacon kemény. Japán 43 000 gyógyszerárúsítója átlagosan naponta több mint egyszer hívja fel a japán orvosokat. (A brit orvosoknak könnyebb, évi 62 látogatást kapnak átlagosan.)

⁴⁵ Ez az idézet és néhány következő adat megjelent: Laurie Garrett: The Post-Antibiotic Era. Foreign Affairs, January-February 1996, pp. 66-79.

⁴⁶ Howard S. Gold, MD-Robert C. Moellering, Jr, MD: Antimicrobial-Drug Resistance. The New England Journal of Medicine, Vol. 335, No. 19., 7. November 1996, pp. 1445-53.

A gyógyszert gyártóknak és orvosoknak óvatosnak kell lenniük. Az orvosok túl gyakran írják fel a "végső" gyógyszereket elsőként, vagy túl széles spektrumú, drága antibiotikumokat használnak olyan közönséges fertőzésekre, mint a fülgyulladás. A gyártók széles spektrumúnak minősítik antibiotikumait, amely minősítésre valószínűleg egyetlen anyag sem méltó.

Azokat a gyógyszereket, amelyeket Európában vagy az USA-ban betiltottak, rutinszerűen használják máshol. Antibiotikumok szerepelnek olyan orvosi italokban, ahol semmi keresnivalójuk (például a hasmenésgátlóban). Az orvosok ösztönzőket kapnak, hogy inkább X gyógyszert írják fel Y helyett. Ugyanannak a vállalatnak a gyártó és az eladó részlege között a gyógyszer ára megtehetőszorozódhat. Az ilyen gyakorlat mindennapos.

Ahogy a baktériumrezisztencia erősödik - és annak lehetőségei, hogy egy baktérium rezisztenciára tegyen szert egy gyógyszerrel szemben, megdöbbentően sokfélék -, a betegség egyre kevésbé reagál a kezelésre. És amikor a gazdag országok népe kezdi megérteni a rezisztencia jelenségének okait és a saját egészségére vonatkozó következményeit, akkor a gyógyszervállalatokat - és talán az orvosokat is - pellengérré állítják. Ismét "diagnosztizálnunk" kell a kereskedő szektort, amelyet nem érdekel az a rendszer, amelyik őt fenntartja, vagy nem törődik vele. A gyógyszervállalatoknak nyilvánvalóan szükségük van valamilyen belső fékre.

Közönséges járványok

Röviden felsoroljuk a betegségeket, a legnagyobbtól a legkisebbig, amelyek várhatóan hozzájárulnak a harmadik világ halálzási mutatójához (az AIDS önmagában egy önálló osztályt alkot). A meglepő új és régi-új betegségek, amelyek mostanában kerültek az újságok címlapjára, egyáltalán nem a legnagyobb gyilkosok. Egy egyedi eset, amikor valaki egy egzotikus vírussal, például Ebolával, Lassával vagy Marburggal fertőződik meg, elég lehet arra, hogy pánikot vagy hollywoodi figyelmet váltson ki, de a PRS számára az igazi újság másutt van.

Tuberkulózis

A leghalálosabb betegségek leginkább a régi-új csoportban találhatók. A tuberkulózis, amely régóta ismert, gyorsan fejleszt halálos, többszörösen gyógyszerrezisztens törzseket. 1995-ben világszerte hárommillió embert ölt meg. A halálzási potenciálja és a kívánatos célcsoportja felettébb ígéretes népességcsökkentő eszközzé teszi a jövőre nézve.

Ahogy a betegség erőre kap elterjedtségben és súlyosságban, a társadalom olyan döntést hozhat, hogy a fertőzött embereket erőszakkal korlátozni kell, kényszergyógykezelni, vagy éppen bebörtönözni, mint New Yorkban a "Tífuszos Mary"-t, a baktériumgazda szakácsot 1907-ben, akit letartóztattak, és életének nagyobb részére bebörtönöztek. Ha New York tbc-esetszáma folytatja a növekedést (1994-ben 4000, ennek nagy része Harlemben), az bizonyosan ki fogja váltani a szociális ellenőrzés magasabb fokát. Már ma is letartóztathatóak azok a New York-iak, akik nem mennek el az orvosi ellenőrzésre, vagy nem veszik be gyógyszereiket.

Komoly karanténintézkedésekre kerülhet sor (a "quarantina" szó "40 nap"-ot jelent), különösen a nemzeti határokon. A korlátozó intézkedések gyengíteni fogják a páciensek "egyéni emberi jogait" a közösség túlélése érdekében, ami pontosan ugyanaz a mentalitás, amit mi is erősíteni szeretnénk.

A tuberkulózisnak mint népességcsökkentő eszköznek sok jó tulajdonsága közül a következőket emeljük ki.

- A tbc még az újabb rezisztens formájában is elveszteni látszik sokkoló hatását. Bár valamikor Európában hét halál közül egyet ez okozott, ma főként úgy van jelen az emberek fejében, mint a tizenkilencedik századi operahősnők elmúlása a padlásszobában.
- Az egészségügyi szakértők úgy becsülik, hogy egy, az egész világra kiterjedő, hatékony támadás a tbc ellen évi 100 millió dollárba kerülne. A betegség ma 16 millió dollárt kap a nemzetközi alapokban, a kiirtásra és a kezelésre együtt.
- A BCG-oltás az északi gyermekeknél még mindig hat azok kétharmadánál, akik megkapták, de az afrikai terepkísérletek azt mutatták, hogy ott semmiféle védelmet nem nyújt, valószínűleg azért, mert a beoltottak olyan más baktériumokat is hordoztak, amelyek északon hiányoznak. A betegség számára nyitott Dél emiatt teljesen oltóanyag nélkül marad. Északon sok szanatóriumhálózatot és a klinikák jelentős részét megszüntették az 1970-es években, mivel úgy gondolták, hogy a tbc a múlté. Délen azok az emberek, akik tbc elleni gyógyszert kapnak, gyakran elmulasztják azt beszélni, amint jobban érzik magukat, és így megfertőzhetnek másokat,

és hozzájárulnak a baktériumok rezisztenciájának növeléséhez.

- A diagnózis felállítása lassú: a laboratóriumi tesztek a normál tbc kimutatására egy hónapot is igénybe vehetnek, és két hónapot a rejtettebb, rezisztens formák esetén. Ezen idő alatt a páciens továbbadhatja a fertőzést.
- A betegség, főként a virulensebb megjelenéseiben, különösen vonzódik a nemkívánatos népességelemekhez: a HIV-fertőzöttek rendkívül fogékonyak iránta, és a tbc már ma is a leggyakoribb gyilkosa az AIDS-ben szenvedőknek. A valamikori Szovjetunióban gyakori volt a börtönben lévő és börtönviseltek között, akik ezrével fertőződtek meg. New York és London alacsony jövedelmű népességében is számottevő a tbc-sek aránya. A hajléktalanok nagy kockázatot jelentenek, mert nem maradnak egy helyen, és még ha jól diagnosztizálták is a betegségeket, a kezelés ritkán teljes.
- A kezelés költséges. A WHO szerint az Egyesült Államokban egy tbc-fertőzött kezelése nagyjából 2000 dollárba kerül, míg egy többszörösen rezisztens törzssel fertőzött ember magas színvonalú kezelése elérheti a csillagászati 250 000 dollárt. A páciensek identitása (AIDS-fertőzöttek, börtöntöltelékek, sűrűn lakott és lepusztult városrészek lakói) valószínűleg hamarosan visszatartja a társadalmat attól, hogy ekkora összegeket fektessen be ezek gyógyításába.

Paradox módon a WHO azt állítja, hogy legalábbis a harmadik világban a tbc-ben szenvedők meggyógyíthatóak lennének 13 dollár értékű gyógyszerrel. Ezekben az országokban azonban az egészségügyi kiadásoknak mindössze a 0,2%-át fordítják a tbc-re, annak ellenére, hogy gyakran ez a vezető halálozási ok. A harmadik világ egészségügyének juttatott külföldi segélynek csak az aprócska 0,4%-a megy tbc-re. A szegény országok tucatjaiban a WHO is megjegyzi a "tbc-ellenes gyógyszerek ellátásában jelentkező megszakadásokat. Ezek a megszakadások a tbc többszörösen gyógyszerrezisztens törzsei terjedésének biztos elősegítői."

Mindezek a tényezők az egyre zabolátlanabb fertőzés elősegítése érdekében működnek, ezért a tuberkulózist a PRS-ek értékes eszközének tekintjük. A tbc-kutatás és -gyógyítás nemcsak hogy szálanalmasan támogatott, de minél tovább tart a járvány semmibevétele, annál nehezebb és költségesebb lesz megfékezése, ha a társadalmak végre észreveszik, hogy tenni kell valamit. A tbc okozta halálesetek csak 1994-ről 1995-re is 13 százalékkal növekedtek. Az AIDS és a tbc közös fertőzése, és a fentebb leírt együttes hatások valószínűleg tartani fogják legalább az ilyen, vagy talán a még magasabb növekedési ütemet.

Malária

A harmadik világ sorrendben második tipikus halálokozója az AIDS mellett a malária, amely szintén ősi csapás. A tbc-hez hasonlóan a malária is kifejlesztett különösen életképes, gyógyszerrezisztens törzseket. A DDT-vel való tömeges permetezés, más rovarölökkel együtt azt eredményezte, hogy kiválasztódtak a szuper-rezisztens anopheles moszkítók, amelyek harapása a plasmodium paraziták négy különböző fajtáját viszi át, ezek 300-500 millió embert fertőznek és 3 milliót ölnek meg évente. Ugyanúgy, mint a tbc esetében, az előfordulások számottevő csökkenésének kezdete a biztonság hamis érzetét keltette az 1970-es években. A világon a plasmodium-hordozók száma 4-5 millióra redukálódott, és az önelégültség megadta a lehetőségét annak, hogy a paraziták felülkerekedjenek.

Az 1990-es évek elején az egészségügyi dolgozók először Indonéziában kerültek szembe olyan malariatörzsekkel, amelyek rezisztensek voltak az összes ismert gyógyszerrel szemben. Ugyanez fordul elő ma Gabon egyes részein, valamint Kenyában is. A rezisztencia továbbterjed Afrikában, Indiában és Latin-Amerikában, és a maláriás területek bővülnek a globális felmelegedés következtében. A világ népességének 40%-a a magas kockázatú területeken él.

A további permetezés már nem lehetséges, és ma bármilyen értelmes kontrolláló vagy "legjobb gyakorlatnak" tartott programnak univerzálisnak, nemzetközileg a WHO által koordinálnak és megfelelően finanszírozottnak kellene lennie.

A tbc esetében említett tények többsége a maláriánál is megjelenik, és a népességnövekedés akadályozását segíti elő, azzal az előnnyel, hogy a malária sokkal kevesebb nyugati embert érint, mint trópusi lakost. A céljaink érdekében el kell érünk a finanszírozás csökkentését vagy megszüntetését. De szinte ez az összes tennivalónk, mert a gyógyítás sok útja már bezárult.

A gyógyszergyártó vállalatok makacsul elutasítják a gyógyszerek fejlesztését, ha nyomor által sújtott vidékekről van szó. Az új maláriaellenes gyógyszerek hajlamosak gyorsan hatástalanná válni: a legutóbbi, magasra értékelt gyógyszer 3 évig maradt hatásos. A gyógyító-megelőző gyógyszer, a mefloquine súlyos és legyengítő mellékhatásokat okoz a páciensek jelentős részénél, és az ilyen új gyógyszerek idővel szintén elősegítik a rezisztencia kialakulását. Az érdeklődés legújabban a nitrit-oxidok valamint a maláriaellenes anyagot és antibiotikumot tartalmazó italkeverékek felé fordul.

A kínai növényi vegyület, amely egy kínai fából (wormtree), valamint egy indiai fából (neem) készül, is ígéretesnek látszó maláriaellenes anyag, de a növényi termékek kevés kutatási pénzt kapnak, mert nem szabadalmaztathatók és nem tehetőek jövedelmezővé. Egy columbiai orvos kifejlesztett egy vakcinát, amelyről azt állítja, hogy 33-55%-ban hatásos, de az összetételt és a törvényes jogokat inkább átadta a WHO-nak, mintsem eladta volna egy vállalatnak, és így nem is fogják azt továbbfejleszteni, hacsak nem közösségi támogatással.

Az egyedüli kvázi-permanens ellenszer valószínűleg a környezeti kontroll különféle formáiban keresendő (például a halaknak valamint a szúnyoglárvák és szúnyogok egyéb természetes ellenségeinek telepítése), de a kutatás ezen a területen még jóformán el sem kezdődött. A malária jelenlegi fékezése, vagy még inkább a kiirtása, reménytelen.

Mivel ez a helyzet, amellett, hogy hagyjuk, hogy a természet tegye a maga dolgát, azt javasoljuk, hogy hangsúlyozni kell az utazás veszélyeit. A thaiföldi-burmai határ már most "tiltott" hely a nyugatiak számára, mert ez a rezisztens malária középpontja, amely már áterjedt Észak-Thaiföldre, valamint Kambodzsa és Burma nagy részére. Hogy még gyorsabban terjedjen, ezeken a területeken a menekülttáborokat szét kell bontani, hogy a plazmodium utazhasson. A moszkitonak nem kell mennie; a fertőzés megtörténik a rezisztens parazitákat hordozó beteg embereken keresztül is egy újabb szúnyogcsípéssel.

Az USA katonáit a maláriaveszély zónáin kívül kell tartani. Amikor csak egy katona megkapja a betegséget, az Amerikai Hadsereg megemeli a maláriakutatásra szánt összeget. Ezen amerikai érclelkesség nélkül a finanszírozás még alacsonyabb lenne, mint amilyen, és az előrehaladás az újabb lehetséges ellenszerek felé komoly hátrányt szenvedne.

Egzotikumok

Mit várhatunk az egzotikumoktól? Néhány év alatt az izolált eseteknek, a rémítő szimptomáknak és a tehetséges tollforgatóknak köszönhetően közbeszéd tárgyává lettek az egykor sötétbe burkolózó betegségek, mint amilyen az Ebola. Mint PRS, ezek a forró égővi vírusok kevésbé jönnek számításba, akár filovírusok (a terjesztő ismeretlen, lehetségesek a denevérek vagy majmok: Ebola, Marburg, Reston), arenavírusok (rágcsálók által terjesztettek: Machupo, Choriomeningitis, Haemorrhagic fever, Lassa-láz) vagy bunyavírusok (kullancsok által terjesztettek: Krimi Congo és Renal-szindróma, Haemorrhagic fever). Éppen mert olyan meglepőek, ezeket a fertőzéseket részletesen nyomon követték, és legalábbis eddig, gyorsan lokalizálták.

Az olyan kulturális hagyományok is elősegítik a fertőzést, amelyek Nyugaton nem léteznek. A legtöbb afrikai társadalomban a halottal való fizikai érintkezést elvárják, és a holttesteket mosással, a vizelet és az ürülék eltávolításával meg kell tisztítani, ami gyakorlatilag biztosítja a vírusok átvitelét a családra és a többi gyászolóra. Nem zárhatjuk ki annak lehetőségét, hogy egy halálos vírusokat hordozó utas felszálljon egy New Yorkba vagy Párizsba induló gépre, de nem gondoljuk, hogy ezek a betegségek tömeges halált okozhatnak. A rettegett Ebola például rendkívül érzékeny az ultraibolya fényre. Természetesen, ha ezek az egzotikus vírusok eléggé elterjednek ahhoz, hogy gyorsan mutánsokat

képezzenek, akkor a következmények beláthatatlanok lesznek.

Valamikor a jövőben azonban előfordulhat, hogy egy ijesztő, kivételes betegség elősegíti a halálozás megnövekedését, a vírus saját fizikai rombolókapacitásán túl is. A nyugatiak tapasztalataik alapján hozzászóltak az orvosaik és ápolóik magas szakértelméhez és önzetlen munkájához, és hajlanak arra, hogy ezt az önzetlenséget feltételezzék az egészségügyi dolgozókról a világon mindenfelé. Sajnos, ez egyáltalán nem általános.

Amikor 1994-ben járvány (yersinia pestis) sújtotta Surat városát Nyugat-Indiában, a város privat orvosainak háromnegyede elmenekült, és a kórházi személyzetnek csak a tört része végezte a munkáját. Száz járványban szenvedő páciens, látván, hogy a helyi kórházban nem kap egészségügyi ellátást, jobbnak látta hazamenni, és ezenközben terjesztette a betegséget. A katonaságot kellett kihívni, hogy a többi beteget a kórházban tartsa, és megelőzze a további fertőzést. Bizonyos esetekben az egészségügyi személyzet viselkedése hozzájárulhat a betegség terjedéséhez.

Régi társak

A csecsemő- és gyermekhalandóságot növelheti a palackból etetés. A harmadik világban az anyatej helyettesítői garantálják, hogy az így etetett gyermekek nem kapnak elegendő mennyiséget (ez túl drága), és szennyezett vizet isznak nem sterilizált palackból és cumiból.

A levegőben terjedő légzőszervi betegségek, mint a gyógyszer-rezisztens tüdőgyulladás, kezdenek visszatérni; és mások is, mint a kanyaró (évente 1 millió halál), illetve a szamárköhögés (300 000 halál). Ha figyelembe vesszük a gyorsan szaporodó mutánsok megjelenését a környezetünkben, nem lehet kizárni egy újabb "spanyolnátha" előfordulását (amely egyébként Ázsiából indult ki). 1917-18-ban 25 millió ember halálát okozta, a háromszorosát annak, mint amennyit az első világháború mészárlásai idéztek elő.

A víz által hordozott betegségek közül a legalapvetőbb és egyben a legmegbízhatóbb a hasmenés. A szájon át való vízvisszapótlás hiányában ez képes a kisgyermeket órák leforgása alatt elvinni, és évente rendszerint két és fél millió gyermeket és félmillió felnőttet pusztít el. Ma körülbelül 80 millió ember van helyi kolerajárványnak kitéve.

Néhány betegség gyors ütemben vonul vissza, ezek között van a lepra és a Guinea-féreg. A WHO szerint 2005-re ki lehet irtani a paralízist, bár a háborúk, a rossz minőségű oltóanyag és a hidegen tartást biztosító tárolók hiánya megghiúsíthatja a kitűzött cél elérését. Most még mindig évente 100 000 gyermekparalízises eset fordul elő.

Ezeket a kicsi és részleges eredményeket könnyedén meg lehet hiúsítani a zsúfoltság és a konfliktusok fokozásával. Minden helyi konfliktus nyereség a PRS számára, mert gátolja a közegészségügyi szervezetek folyamatos napi működését, megnehezítve és veszélyesebbé téve a beavatkozásait. Akármilyen intézkedések tesznek is egyes területeket a senki földjévé, azok szükségszerűen serkentik a halálozást.

Az algériai erőszakhullám klinikák bezárását okozta, és nehezítette a közegészségügyi akciók végrehajtását, például a védőoltások beadását. A gyermekhalandóság 20 éves esés után először növekedett. Az afrikai Nagy tavak vidéke, a pokolkapu, tele menekültekkel és a ruandai mészárlások elől szökött emberekkel, külön esettanulmánya lehetne az erőszaknak és káosznak mint a betegségek legjobb terjesztőinek vizsgálatában, a kanyarótól a maláriáig. Megszámíthatatlan holttestet dobtak abba a Kivu-tóba, amelyből az emberek ittak. Az eredmény: 50 000 kolerában meghalt ember.

Ha valaki kételkedne benne, ma már tudományosan is bemutatták azt az ENSZ "Élőhely" tanulmányában, hogy a "kitettség erőssége" - a gyermekeknek a háziállatokkal, például a disznókkal való együtt alvása, vagy az azokkal való együtt lakása - sokkal jobban növeli a betegségek előfordulását, mint azt egyedül a gyenge egészségügyi ellátás indokolná. Az erősségi faktor a tbc-t, kanyarót, szamárköhögést és a hasmenést teszi gyakoribbá, ezek mindegyike gyorsabban terjed, és gyakrabban okoz halált a túlszűfolt otthonokban és városnegyedekben.

AIDS

Bármilyenek legyenek is a tbc, malária, az egzotikus vagy régi társként velünk együtt élő betegségek sokrétű hatásai, az AIDS sokkal jobban meg fogja változtatni az emberiséget, mint bármelyikük. Bár ma még nem ez a bolygó fő gyilkosa, az AIDS már ma is szokatlan módon járul hozzá a halálozási arányszámokhoz, főként Délen. A Szerzett Immundeficienciás Szindróma (AIDS) egyre ritkább Északon. Az új esetek több mint 90%-a a harmadik világban, ennek háromnegyede Afrikában fordul elő. Hányan szenvednek AIDS-ben? Az 1997 közepén az Egészségügyi Világszervezet által hivatalosan jelentett esetszáma neveltséges 1,65 millió volt. Az ENSZ HIV/AIDS Programja a vírus hordozóinak valódi számát 30,6 millióra becsülte, az új fertőzések napi számát 16 000-re, ami évente 5,8 millió új fertőzést jelent. Íme, itt van a PRS példa nélküli szövetségese: az évi növekmény 19%, ennek több mint kétharmada a szubszaharai Afrikában, és 22%-a Ázsiában. Az új fertőzések leginkább a 15-24 éves fiatalokat érintik; az új fertőzöttek 10%-a gyermek.

AIDS-ben eddig majdnem 12 millió ember halt meg, ezek négyötöde Afrikában. Még ennél is fontosabb, hogy a halálozási adatok hatalmas lépésekkel haladnak: az 1997-es AIDS miatti halálok a fertőzések kezdetétől mostanáig AIDS-ben meghaltak ötödrészét teszik ki, ez másfélszer annyi, mint 1996-ban. Ezek a számok futótűzként való terjedést mutatnak.

Ezek a tények. Az AIDS szociológiája szintén a PRS hasznára működik. A szexualitást illető hivatalos és vallási hozzáállás is támogatja az AIDS terjedését. A prúd állami adminisztrátorok visszautasítják annak tudomásul vételét, hogy a kiterjedt homoszexualitás, **a házasságon kívüli szex, a prostitúció, a válogatás nélküli kapcsolatok és a drogfüggőség létező jelenségek a társadalmukban.**

Akár a muzulmán országokban, akár Kínában, Japánban, Oroszországban, Indiában vagy Afrikában a jelenség tömegességének tagadása, valamint az a meggyőződés, hogy "ilyen nálunk nem történhet", késlelteti a felvilágosítási és egyéb megelőzési erőfeszítéseket. A betegségnek ezalatt van ideje mély gyökereket ereszteni.

A muzulmán klerikusok azt hirdetik, hogy az iszlám értékek megóvják az embereket, és azok, akik megkapják a betegséget, megérdemlik, amit kaptak. Néhány vallási vezető szerint ezeket az embereket meg kell szégyeníteni. Egy Dubaiban élő mufti a Próféta tanácsát idézi a fertőző betegségekkel kapcsolatban: "úgy szaladj el tőlük, mint az orozlántól", és azon a véleményen van, hogy "azok, akik megfertőződtek ezzel a vírussal (kivéve azokat, akik úgy kapták meg a fertőzést, hogy semmiben sem hibásak), harcban állnak Istennel és a Prófétaival, és meg lesznek büntetve hibáikért. Ezért az ilyeneket mindenáron el kell kerülni."

A katolikus papokhoz hasonlóan a muzulmán egyházfiak sem javasolhatják a kondom használatát, ami szerintük bátorítja az embereket a szabad szex élvezetére. Egy másik iszlám tudós azt mondja: "Az AIDS nem gyógyítható, és nem jelentenek a társadalom számára semmi hasznot a fertőzöttek, ennek a rettenetes betegségnek a terjesztését kivéve. El kell őket különíteni egy faluban, mint a leprásokat."⁴⁷

A megelőzést semmibe veszik, vagy a "tagadási szindróma" miatt, vagy egyszerűen azért, mert a súlyosan eladósodott kormányoknak nincsen pénzük felvilágosító kampányra. A gyógyítást illetően egy afrikai páciens kezelése annyiba kerül, mint tíz általános iskolás gyermek egyéves oktatása. Zimbabwében, ahol hetente körülbelül 900 ember hal meg AIDS-ben, a kormány megszüntette a drága kezeléseket, mint például a vesedialízist, mert nem engedheti meg magának, hogy a szűkös pénzforrásokat halálos betegekre költse.

Az egyedi kultúra szintén a vírus támogatását szolgálja, különösen a macsó (túlzottan férfias) viselkedés. Afrikában a férfiak gúnyosan mosolyognak a kondomra, gyakran idézve a szólást: "Nem állsz a zuhany alá esőkabátban." Afrika franciául beszélő részében a SIDA betűszót (az AIDS megfelelőjét) "átértelmezték": "Syndrome Imaginaire pour Décourager les Amoureux" (Képzelt tünetcsoport a szerelmesek elbátortalanítására), mert ez véleményük szerint csak a "fehérek" találmánya arra vonatkozóan, hogy mérsékeljék az afrikai szexualitást.

Egyéb helyeken, elsősorban vidéken azt, hogy a betegség okozója vírus, vagy hogy egyáltalán fizikai, nem ismerik el: a betegséget néha az "éjszakai emberek" vagy a "boszorkányok" közvetítésének tulajdonítják, és úgy vélik, megelőzhető azzal, ha bizonyos előírt szertartásokat és szokásokat betartanak. Az a gondolat, hogy az AIDS megelőzésének egyetlen módja a szexuális viselkedés megváltoztatása, egyáltalán nem általános Afrikában vagy a harmadik világ többi részében.

Több társadalomban a nők gyakran létükben függenek a férfiaktól, és nem választhatják meg szexuális partnereiket, a férjüket is beleértve, akik megkövetelik a védekezés nélküli szexet, még akkor is, ha a házasságon kívül prostituáltakkal érintkeznek. Az arab országokban a legtöbb fertőzött asszony a férjétől kapja meg a fertőzést. A legszélsőségesebb esetekben az asszonyok prostitúcióra kényszerülnek, hogy megélhessenek. A női szexmunkások vannak a leginkább kitéve a kockázatnak, mivel rendszerint nincsenek abban a helyzetben, hogy ragaszkodjanak a biztonságos szexhez. A kamionútvonalak Afrikában az 1980-as évek közepétől hírhedt fertőzési helyek voltak.

Indiában ma, alig néhány évvel azután, hogy az 1990-es évek elején először detektálták a vírust, több AIDS-fertőzött él (több mint 3 millió), mint bármely más országban. A teljes népesség 950 milliójából 3 millió jelentéktelennek tűnik, de a szakértők azt jósolják, hogy a következő évszázad kezdetére ez a szám 10, sőt talán 20 vagy 50 millió lesz, és India a világ AIDS-fertőzöttségének középpontjává válik.

Ez részben az 5 millió gépjárművezetőnek (aki egy évben 150200 szexuális aktust teljesít különböző asszonyokkal és lányokkal) és a 10 millió prostituálnak lesz köszönhető. Ezek közül 100 000 dolgozik Bombay hírhedt Falkland utcájának vöröslámpás negyedében. Több mint felük már hordozza a HIV-vírust. Ezen a környéken a betegség már kezdi elérni az otthonokat, és érinteni az olyan asszonyokat is, akik állítják, hogy kizárólag csak a férjükkel kerültek szexuális kapcsolatba.

Mindegy, hogy egy országban a járvány hol jelenik meg, hosszabb-rövidebb idő elteltével a társadalom leginkább marginális és semmibe vett csoportjai felé mozdul. Brazíliában, ahol a járvány a kokainszippantó, partnercserélő csőlakók között jelent meg, ma a favelákban dühöng. Afrikában az első fertőzöttek ugyancsak az elithez tartoztak, de a betegség ma egyre lejjebb vonul. Az USA-ban az új AIDS-áldozatok már nem a gazdag homoszexuálisok közül kerülnek ki, hanem a lepusztult városnegyedekből.

Ez azt jelenti, hogy az AIDS ideális PRS-eszköz, mert kielégíti azt a kívánalmat, hogy megbüntesse a "bűnösöket", és kiegészítse a társadalom szemetét. Egy indiai értelmiségi azt mondta egy nyugati riporternek, aki Bombayben az AIDS-et kutatta, hogy az AIDS hasznára válik az országnak, mert "elnépteleníti a hatalmas alsó osztályt". Ez a mentalitás, amelynél a céljainknak megfelelőbbet nem is találhatnánk, támogatható messze a kaszttársadalmú Indián kívül is. Mindenütt úgy látszik, hogy a betegség áldozatai "önmaguk hozták magukra a bajt", és ezen áldozatok többsége végül is a társadalom legalsó rétegeiből kerül ki.

A gyilkos betegségek közül az AIDS-ellenes tevékenység jelentős finanszírozást kap, főként azért, mert az egyesült államokbeli első AIDS-ben szenvedők jól szervezettek, és képesek a szövetségi kormányra jelentős nyomást gyakorolni. Az USA-ban az AIDS-kutatásra fordított pénz az 1982-es 0-ról 1996-ra 1,4 milliárd dollárra emelkedett. Kutatók ezrei tanulmányozzák a HIV-vírust és a társuló szindrómákat, sokuk már a gyógyításról, de legalábbis a vírusok évekig tartó kordában tartásáról beszél, abban az esetben, ha a páciensek betartják a szigorú rendszabályaikat.

De milyen költségekkel? Az évi háromszori kezelés a jelenlegi árakon minimálisan 10 000-tól 15 000 dollárig terjed az Egyesült Államokban, szóval ez még itt is elérhetetlen az egészségbiztosítással nem rendelkező HIV-pozitívok számára. Az AIDS-gyógyszerek előállítói (Merck, Abbott, Roche, Glaxo Wellcome) úgy érvelnek, hogy a gyógyszeres kezelés sokkal kevesebbe kerül, mint egy meghaló AIDS-beteg kezelése. Ez igaz: az USA-ban az egyéves kórházi kezelés minimálisan 60 000 dollár.

A kezelés gyakorlatilag elérhetetlen marad majdnem az összes harmadik világbeli páciens számára. India éves AIDS-költségvetése potom 20 millió dollár, körülbelül 2 cent fejenként. A biztonságos szex tekintetében ismét csak a költségek a meghatározóak. A WHO úgy becsüli, hogy a kondomok a harmadik világ ügynökségeinek, amelyek ezeket megveszik, 1,3 milliárd dollárjába kerülhetnek az 1995-

2005 közötti évtizedben. Sehonnan sem képesek erre pénzt előteremteni.

Közben az erkölcsi tisztaságért harcolók ellenzik az oltóanyagok vagy gyógyszerek széles alapokon nyugvó tesztjét, mert így bizonyos fertőzöttek placebót kapnának. Éppen mert a fertőzés olyan sűrű a szubszaharai Afrikában, a kutatók elegendő páciens tudnának tanulmányozni ahhoz, hogy jelentős eredményekhez jussanak sokkal rövidebb idő alatt, mint a fejlett országokban. Ugyancsak szeretnék a hatást olyan pácienseken is vizsgálni, akik eddig még sohasem kaptak gyógyszeres kezelést, és nem fejlesztettek ki gyógyszer-rezisztenciát.

Az erkölcsvédők azt is állítják, hogy a szegények nem fognak hasznot húzni azokból a gyógyszerekből, amelyek kipróbálásáért az egészségüket kockáztatták. Amint a tesztek befejeződtek, az ő gyógyszerrel való ellátásukat be fogják szüntetni. kivéve, ha meg tudják fizetni a piaci árat, egyszóval a teszteket nem szabad ezekben a populációkban végezni. Ha a klinikai jegyzőkönyv nem felel meg a nyugatiak számára, akkor azt nem szabad a harmadik világ embereire sem alkalmazni.

A céljainkat követve mi az erkölcsvédők oldalán állunk: a lassúbb és költségesebb tesztelés időt ad az AIDS terjedésére. A vírus nemcsak a placebót szedők, hanem a többi ember között is virágozhat, aki egyébként hatásos terápiában részesülhetett volna. Egy új AIDS-gyógyszer piacra hozása körülbelül 500 millió dollárba kerül.

A gazdagabb országok nemkívánatos népességének megbetegítésére a fertőzött injekciós tűk látszanak a leggyorsabb és leghatékonyabb útnak. Az USA-ban még mindig 1-2 millió intravénás kábítószer-használó él, ezek közül kevés jut hozzá tiszta tűkhöz. Egyedül New Yorkban 200 000 kábítószerfüggő van, és ezek fele HIV-pozitívnak bizonyult 1995-ben. Az egyik ukrán városban végzett felmérés azt mutatta, hogy a tűt használó kábítószeresek fertőzöttségi aránya egyetlen év alatt 5%-ról 60%-ra emelkedett.

A politikusok vonakodnak finanszírozni a tűcsereprogramokat, mert félnek a televíziók hirdetéseitől: egy heroinfüggő éppen belövi magát, és eközben egy hang azt mondja, hogy "X úr ilyenre költi az ön adóját". Ahol tűcsereprogramokat finanszíroztak, mint Nagy-Britanniában, Hollandiában vagy éppen Kathmanduban, ott demonstrálhatóan megállította a HIV-fertőzés terjedését a drogfüggők között. Úgy hisszük, hogy az AIDS meghatározó tényező lesz a PRS számára, és a "biopolitikában" egy alapvető lépés a populáció (statisztikai) jólétével való törődéstől a fertőzött alsó osztály eltávolítása felé. A "függetlennek" nincs szüksége arra, hogy az alsóbb osztályok tagjainak egyedi testével törődjön, mert az ő saját szexualitásuk bünteti őket halállal a leginkább költségkímélő módon.

Amint a betegség feltartóztathatatlanul mozog lefelé a szociális skálán, a "biopolitikus" meg fogja tanulni, hogy kevés szavazat gyűjthető az emberiség söpredéke megmentésének finanszírozására. A szemét iránti együttérzés lehet erény, aminek jó illusztrációja Teréz Anya, de ez csak heroikus erény marad. Az a szerencse, hogy kevés politikus hős.

2.4. Megelőzés

A hódítás, háború, éhínség és járvány időtlen idők óta arra szolgált, hogy megnyesse az emberi fajt, és ezek semmit sem veszítettek fontosságukból mind a mai napig. Megpróbáltuk bemutatni, hogyan adaptálhatók napjaink körülményeire.

Most olyan Népelességcsökkentő Stratégiákra térünk át, amelyeket sem Szent János, sem Malthus soha nem eszelt ki, mert ezek megelőző akciók, a huszadik század végének politikájától és technológiájától függenek, és a két nézőpont teljesen nem is választható el egymástól. Malthus nem látta lehetségesnek a "morális önkorlátozásra" hagyatkozás alternatíváját, a mai megelőző PRS azonban rendelkezik legalább akkora képességgel ezen a területen az emberek összlétszámának redukálására, mint a már leírt gyógyító beavatkozások, sőt, talán többel is. Ez a fejezet a reprodukciós gátlás/gátlószerek lehetőségeivel foglalkozik, ahogyan elneveztük (rövidítve RG-nek) ezeket.

Szaporaföld és Sterilföld

Kezdjük egy parabolával. Két ország, Szaporaföld és Sterilföld hasonló gyarmati történelemmel, hasonló népességgel és ugyanolyan termékenységi aránnyal rendelkezik, amikor 1950-ben mindkettő függetlenné válik. A halálozási arány már mindkét országban jelentősen csökkent, az egészségügyi tudás és az alapvető higiénia terjedésének köszönhetően. ⁴⁸

48 J. E. Meade professzor ezeket az országokat találta ki a beszédében, "Population Explosion, the Standard of Living and Social Conflict", Presidential Address to the Royal Economic Society, 30. June 1996, megjelent: The Economic Journal, Cambridge, Vol. 77, No. 306, June 1967, pp. 233-55. Az ő közgazdasági változói mellé mi politikaiakat is csatoltunk, hogy a különféle végeredményeket teljesebben szemléltessük

A gyarmatosítás utáni Sterilföldet egy kifelé is figyelő kereskedő osztály kormányozza, amely azonnal meghirdet egy magas prioritású családtervezési programot, ennek jelentős intézményi támogatást ad, és anyagilag ösztönzi az embereket a részvételre. A biztonságos abortusz és a sterilizálás kívánságra megtörténik, és a fogamzásgátlókhöz ingyen hozzá lehet jutni a stratégiai fekvésű egészségügyi központokban. A megszületett gyermekeket akarták és szeretik.

Szaporaföldet ezzel szemben látszólag a nagy földtulajdonosok irányítják, de a trón mögött álló igazi hatalom a hagyományos egyházé, amelynek a nézete szerint a természetet hagyni kell, hogy a saját útját járja, amit az meg is tesz. Előreláthatóan négy évtizeddel a függetlenné válás után Szaporaföld munkaképes korú népessége négyszer annyi lesz, mint amennyi volt. A már meglévő felnevelendő gyermekekkel együtt nehéz lenne a helyzetet bárhogyan is javítani, de még az életszínvonal egyszerű szinten tartásához is a megtakarítások sokkal nagyobb tömegére van szükség Szaporaföldön, mint Sterilföldön.

Ha a népesség évente 2%-kal nő, és az emberek tovább is élnek, akkor minden évben szükség lesz további 2%-kal több iskolára, kórházra, tanárra, orvosra, felszerelésre minden iparágban, munkahelyre minden foglalkozási ágban és így tovább. Különösen a szántóföld az, amely makacsul megtagadja az évi 2%-os növekedést, ami krónikus falusi munkanélküliséget okoz, és nagy tömegek vándorolnak a bűnözés által sújtott fővárosba. Az emberek a közvetlen túlélésre költik kevés bevételüket. Nemcsak a megtakarítások kicsik, hanem a kormány adóbevétele is nevetségesen alacsony, ezért kevés beruházást engedhet meg magának az infrastruktúrába. Az iskolák már régen lemondtak arról, hogy legalább az írni-olvasni tudást általánossá tegyék. és a lányok többnyire egyáltalán nem részesülnek oktatásban. Szaporaföld már nem képes elég élelmet termeszteni a népe számára, és évente egyre több élelmiszert kényszerül importálni. Súlyosan eladósodik. Az élet elviselhetetlenné válik.

Sterilföld állandó szinten tartotta a népesség iskoláskor részét, és rendkívüli módon javította a közoktatási rendszerét, mióta a gyarmatosítók távoztak. Az emberek írástudók, kellőképpen képzettek, és képesek ellátni egy sor meglehetősen bonyolult feladatot; ez ugyanúgy vonatkozik a nőkre, akik szintén iskolázottak, és csak annyi gyermekük van, amennyit valóban akarnak. A megtakarítások és a beruházások lehetővé tették a modernizálást, a megfelelő egészséggondozást és az infrastruktúra javítását. Az emberek vidéken vagy megfelelően fizetett mezőgazdasági munkát végeznek, vagy saját farmjuk van. Az élelmiszer megtermelése nem probléma. A faluról a városba költözés mérsékelt, és a város menedzselhető. Lehet, hogy az élet nem paradicsomi, de biztosan jobb, mint Szaporaföldön.

A morális mesét itt abbahagyjuk. Ha folytatnánk, akkor be kellene mutatnunk, hogy Szaporaföldön a betegség virágzik. Az importált élelmiszer drága, ezért a szegény emberek gyakran éheznek és alultápláltak. Egy közeli időpontban Szaporaföld valószínűleg megpróbálja lerohanni Sterilföldet, hogy elvegye a tulajdonait, és rabszolgává tegye vagy legyilkolja az embereit, mivel az egyetlen, amibe Szaporaföld beruházott, az a hadsereg. A munkanélküli és elégedetlen fiatal emberek tömegei örülnek, hogy szolgálhatják a vezetést, amikor besorozzák őket - így legalább élelmük lesz.

Tudjuk, hogy a harmadik világbeli Sterilföldek ritkák. Mint Munkacsoportnak, az a célunk - és feltesszük, hogy Megbízóink célja is ez -, hogy az egész világon javítsuk az élet minőségét, és segítsünk az országoknak, hogy jobban hasonlítsanak Sterilföldre, és így megőrizzék a szabadpiacot, amelyet másként elnyel Szaporaföld tömegeinek mocsara.

Ha az életet javítani akarjuk, akkor az eddig leírt korrekciós Népeségcsökkentő Stratégiák - a Lovasok - nem elegendők. A reprodukciót szintén korlátozni kell, oly módon, hogy összhangban legyen a civilizált élet elősegítésével.

Reprodukciós aritmetika

Vizsgáljuk meg először a probléma aritmetikai körvonalait. Harminc évvel ezelőtt a harmadik világban élő házaspároknak mindössze 30%-a használt valamilyen fogamzásgátlót.⁴⁹ A mai adatok a 60%-ot közelítik, de a populáció számának alakulása még mindig a már bemutatott katasztrofális görbével jellemezhető.

Ennek a szomorú állapotnak gazdasági, politikai, szociális és kulturális, azaz komplex okai vannak. Ugyanakkor teljes mértékben lehetséges határozott akcióba kezdeni a reprodukció gátlása területén, mert ma a harmadik világban:

- 120 millió azoknak a pároknak a száma, akik vagy csökkenteni, vagy teljesen megállítani szeretnék a gyermekszületést, de az RG-nek semmilyen formáját nem használják;
- további 300 millió pár használ ugyan RG-módszereket, de ezeket maguk sem tartják megfelelőnek vagy megbízhatónak, és ez évi 30 millió nem kívánt terhességet eredményez;
- évente átlagosan 40-45 millió abortuszt végeznek;
- mindezen akciók következménye évi 175 millió terhesség, ezt csökkenti a 42 millió abortusz, és így az élve születések száma 133 millió (az ENSZ becslése 1995-2000-re);
- ezen születések közül 13 millió (9,8%) történik a fejlett országokban, és 120 millió (90,2%) a fejletlen országokban.

A WHO és mások szerint ennek a 175 millió terhességnek a nagy részét nem kívánták az érintett asszonyok (vagy párok). Ezekből a véletlenekből 30 millió azoknál a pároknál következik be, akik valamilyen (nem megbízható) RG-t használnak. A 120 millió termékeny párból, amely nem használ semmilyen RG-t, de úgy nyilatkoztak, hogy használnának, ha tudnának, vegyük óvatos becslésként azt, hogy az egyharmaduk, azaz 40 millió teherbe esik.

49 A Világégeszségügyi Szervezet. az ENSZ Népesedési Alapja és mások a „fogamzásgátlásról”, az „abortuszról” és a „sterilizációról” elkülönítetten beszélnek: mi a „Reprodukciós Gátlók (Inhibitorok)” vagy RG használatát részesítjük előnyben, mert ez pontosabban és tömörebben leírja itt kitűzött célunkat.

Ez a két csoport együtt tehát 70 millió nem kívánt terhességet, vagyis az összes, kívánt vagy nem kívánt terhesség 40%-át hozza létre évente.

Még ha ezt az óvatos becslést fogadjuk is el, és még ha feltételezzük is, hogy az összes jelenlegi abortuszt ebben a két csoportban végzik, a 70 millió pár RG-eszközök iránti igényének kielégítése a jelenlegi évi 175 millió terhességet 105 millióra redukálná. Még ha az összes csecsemő élve születne is, ez akkor is 28 millióval kevesebb gyermeket jelentene, mint a jelenleg megszülető 133 millió. A valóságban a hatás sokkal nagyobb lenne. Ez a kalkuláció csak a két csoportot - az RG-eszközöket használók, illetve nem használók csoportját - vette számításba, ezek közül is azokat, akik azt nyilatkozták, hogy kevesebb vagy semennyi születést nem akarnak a jövőben. Ez a 420 millió csak egy részét, 35%-át teszi ki azoknak a harmadik világban élő asszonyoknak, akiknek az életkora 15 és 49 év közötti, és száma 1,2 milliárd. Mi történne, ha a többi 780 millió asszony is hozzájuthatna valamilyen RG-technikához, a termékeny éveiben?

Ha a születési arányszámok olyanok lennének, mint az a fejlett országokban élő asszonyoknál tapasztalható, a fejlődő országokban élő összes asszonynak együttesen 53 millió gyermeke születne évente a 120 millió helyett; a teljes születési szám a világon az évi 133 millió helyett 66,5 millió lenne! Ha az éves halálozás csak az egyharmadával is növekedne, a népesség azonnal csökkenni kezdene. Nem várunk csodákat, de keressük azt a pontot, amely a helyzetben lényeges, sőt, látványos haladást hozhat. Hogyan érhető el az RG ilyen javulása?

Utak és eszközök

Az RG-technikák jól ismertek: az egyik út az abortusz, a másik a férfiak és nők sterilizálása, a harmadik a fogamzásgátlás.

A terhesség megszakítása

Mivel azonnal gondoltuk, hogy a valóságban több a terhességmegszakítás, mint a papíron, ezért már korábban kifejeztük az ENSZ közlése iránti kétségeinket, miszerint minden évben átlagosan 45 millió abortuszt végeznek. Ezek közül az operációk közül 24 millió törvényes; a WHO a többit "nem biztonságos"-nak nevezi, ami nem azt jelenti, hogy a "törvényesek" egyben "biztonságosak" is. A "nem biztonságosak" 90%-a a harmadik világban történik meg. Ennek eredményeképpen legalább 70 000 nő hal meg, ebből 40 000 Ázsiában és 23 000 Afrikában. A nők tisztában vannak a kockázatokkal. Bolíviában az abortusz szövődményeivel kórházba került nőknek csak 7%-a használt korábban fogamzásgátlót, de 77%-uk úgy nyilatkozott, hogy ezután fog használni. ⁵⁰

Sok helyen, így például a korábbi kelet-európai kommunista országokban is az abortuszt rutinszerűen úgy használják mint a fogamzásgátlás egy formáját, annyira, hogy minden élve születésre egy abortusz jut. Latin-Amerikában a bejelentett arány 2 vagy 3. Indiából hivatalosan 4,3 millió abortuszt jelentettek 1990-ben, míg Kínából 0-t... Elismernék, hogy a számok pontos meghatározásának vannak akadályai, de az ENSZ számait részben túl magasnak (az abortuszok teljes száma), részben túl alacsonynak (a halálozások száma) gondoljuk.

50 Egyesült Nemzetek Szervezetének Népesedési Alapja, The State of World Population 1997, New York, pp. 22-3.

De akárhogy legyen is, ha a közölt adatokat valóságosnak fogadjuk el, ezek aláhúzzák az abortusz mint Népeségcsökkentő Stratégia vagy reprodukciós gátlás teljes haszontalanságát, még ha az meg is akadályoz - feltételesen szólva - évente 45 millió születést. Az abortuszok, legyenek akár "biztonságosak" vagy "nem biztonságosak", a mi céljaink szempontjából a női halandóságot csak jelentéktelen mértékben növelik, és pénzügyileg igen költségesek, az asszonyok, a családok és a nemzetek számára elvesztegetett idő és egészségügyi komplikációk miatt.

A 45 millió abortusz áráért - szélesebb értelemben - valódi RG-fogamzásgátló és sterilizáló szolgáltatást lehetne nyújtani a férfiak és nők hatalmas tömege számára. Az abortusz nemcsak gazdaságilag veszteséges, hanem fiziológiailag sem hatékony, mivel a menstruáció visszatérével azonnal újabb terhesség következhet be. Meg kell maradnia mint az egyik lehetőségnek, és engedélyezni kell mindenhol, ahol ez eddig még nem történt meg, de bizonyosan leminősítendő mint stratégiai lehetőség, és nem alapozható rá valódi PRS.

Sterilizáció

Javasoljuk a fülhasogatóan erőszakos egyesült államokbeli abortuszellenes erőket összegyűjteni, és rávenni arra, hogy finanszírozzák a harmadik világban folytatandó sterilizációs kampányt, vagy éppen vegyenek is részt benne. Ez segítené fennem hangoztatott céljaik elérését is, mivel a sterilizáció az abortusz elkerülésének abszolút garanciája, és lényegesen csökkenthetné mind a legális, mind az illegális operációk számát világszerte. Pillanatnyilag India és Kína vezet a világon a sterilizációk számát illetően, bár a technika más országokban is egyre fontosabb lesz, mint például Mexikóban.

Peru programja ugyancsak modellként szolgálhat. A falvakban mobil egészségügyi egységek jelennek meg a piaci napokon, transzparenssekkal hívják az asszonyokat, gyakran ruhaneműt, cipőt és élelmiszert is osztanak ajándékként cserébe egy fájdalommentes, mindössze tíz percig tartó sterilizációs műveletért. Ma évente 100 000 ilyen beavatkozást hajtanak végre, és 10 000 ondóvezeték-elkötést. Bizonyos perui parlamenti képviselők és asszonycsoportok tiltakoztak, mondván, a sterilizált asszonyok, akik közül sok a szegény indián, írástudatlanok, és nem is értik meg, mire is jelentkeztek, de az egészségügyi minisztérium nagy sikereket könyvelhet el a családtervezésben, és azt nyilatkozta, hogy a sterilizáció, a tabletták és kondomok millióinak ingyenes szétosztása lehetővé tette 900 000 párnál a nem kívánt terhesség megakadályozását. A gyógyszertárak, valamint az egyénileg ösztönzött egészségügyi dolgozók is érdekeltek az RG-célok elérésében, mivel ettől a munkahelyük megtartása függ. Ha a sterilizációs feladataikat túlteljesítik, jutalmat kapnak.

A szomszédos Brazíliában azonban a politika visszafordult. Nem engedélyezik a nők sterilizálását, csak abban az esetben, ha "más operációs beavatkozás során szükségesé válik". Az eredmény: szükségtelen császármetszésszülések ezrei. A szülések egyharmada császármetszéses, ami magasabb arány, mint ugyanez az Egyesült Államokban, ahol rendszerint a szülések kényelme áll az első helyen. Brazíliában ez az egyetlen módja, hogy a szülés után a nők sterilizálásban részesüljenek.

Svédországban működött egy sterilizációs (fajegészségi) program 1934-től 1974-ig, amely a négy évtized alatt 62 000 operációt hajtott végre. Amikor egy vezető újság közölte az akcióra vonatkozó kutatásait, nagy felzúdulást váltott ki, bár annak idején a program 40 évig a teljes nyilvánosság előtt működött, és általában haladónak tekintették. Csökkentette a jóléti államnak azokat a kiadásait, amelyek a fizikai rendellenességgel élőket vagy antiszociálisan viselkedőket részesítették magas támogatásban. Hasonló fajegészségi programok léteztek más északi országokban, például Svájcban, és az USA-ban is. Ezeket a műveleteket néha kétségtelenül rossz célokra használták. Egy svéd lányt azért sterilizáltak, mert rendkívül butának tűnt; a tényleges ok az volt, hogy nem tudta elolvasni az iskolai táblára írtakat, és ezért inkább szemüvegre, mintsem sterilizálásra lett volna szüksége. Statisztikailag azonban ezek a programok a fizikailag vagy mentálisan gyengéket érintették. A PRS célját szem előtt tartva, amint azt már eddig is ismételten hangsúlyoztuk: lehetetlen folyton az egyénnel törődni. Meg kell elégednünk a statisztikailag hatásos módszerekkel. Egyébként egy olyan országnak, mint Svédország, nincs többé szüksége ilyen programokra, legfeljebb igen kis mértékben.

Hangsúlyozzuk a sterilizáció humanitárius hatását, mivel ma közel 600 000 nő hal meg abortuszban, terhességi komplikációkban vagy gyermekszülésben minden évben, ami megfelel napi négy Jumbo Jet lezuhanásának. Ezek a halálesetek újabb gazdasági és pszichológiai bajokat szülnék (hátrahagyott árvákat, túlterhelt kórházakat, a halott asszonyok férjeit, akik folytatják mások teherbe ejtését és így tovább). A szerencsétlen asszonyoknak jobb lett volna a halál helyett, ha inkább sterilizálták volna őket. A WHO ragaszkodik ahhoz, hogy a sterilizációnak, mivel örökre szól, "mentesnek kell lennie a rábeszéléstől", hogy a tudatos beleegyezés meglegyen. Mi jó lehetőségnek látjuk a szegény és termékeny asszonyok megkörményezését, és a fentiekkel ellentétben azt javasoljuk, hogy az ilyen gyakorlat általánossá váljék.

Fontosnak tartjuk azt is, hogy olyan beavatkozást ajánló szolgáltatások legyenek, amelyek rövid ideig tartanak, és az asszonyokat a térjük beleegyezése nélkül is lehessen sterilizálni.

A diszkréció kérdése alapvetően fontos. Kutatások azt mutatják, hogy a terhességek felét (az asszonyok) nem kívánják, de a férfiek a férfiasság bizonyítékának tekintik az utódok, különösen a fiúk nagy számát ("ez az igazi férfi!"). A férfiak életét nem veszélyezteti a sokszori terhesség vagy a nem biztonságos szülés, és így soha nem kapnak büntetést a sorstól a macsó viselkedésükért. A szerencsétlen asszonyok milliói számára az anyósok nyomása a gyermekszülés másik súlyos ösztönzője.

Fogamzásgátlás

Ez a szociális nyomás és a szegény asszonyok szükségletei a népes országokban arra indítanak bennünket, hogy megvizsgáljuk a fogamzásgátlást és az azt elősegítő a ma is létező eszközöket. A súlyos valóság az, hogy ma az asszonyok millióinak, különösen a szegényeknek, nem sok lehetőségük van dönteni a saját életükről vagy a saját testükről. Az a különleges a helyzetükben, hogy a legtöbbször számára a terméketlenség végső tragédia lenne. Akkor a férjük könnyedén elhagyhatná őket, és források valamint kilátások (talán az egyetlen prostitúciótól eltekintve) nélkül maradnának. A saját családjuk se venné vissza őket. A fiúk születésének elmaradása szintén gyakran okoz válást. Tekintsünk át néhány tipikus problémát, amellyel a nőknek szembe kell nézniük.

- Chandra indiai, 25 éves és a második felesége egy jómódú embernek, aki azért hagyta el az első házastársát, hogy vele összeházasodjék. Eddig három lánya született, és a harmadik megszületése után az előző feleség kinevette, hogy nem képes fiút szülni, így Chandra azonnal ismét teherbe esett. A szülés során súlyosan vérzett, de a gyermek ezúttal fiú lett. Chandra a kórházba ment, hogy sterilizáltassa magát, de közben a legfiatalabb lánya maláriát kapott. Az orvosi utasítás ellenére elhagyta a kórházat, hogy ápolja a gyermekét, aki az erőfeszítései ellenére meghalt. Chandra továbbra is sterilizáltatni akarja magát, de mi lesz, ha az egyetlen fia hamarosan meghal? Félt, hogy ismét terhes lesz, és hogy a következő szülésbe belehal. A férje, mondja, "nagyon követelőző".
- Sadia Banglades egyik falujának lakója, 13 éves, és eljegyezték egy olyan emberrel, akit soha nem is látott. Éppen csak túl van a menstruáció kezdetén, és már megtanulta, hogy figyelembe kell vennie bizonyos tiltásokat, hogy elkerülje az erős vérzést és a fájdalmas görcsöket az időszak alatt. Nem jár többé iskolába, és hamarosan feleségül veszik. Mint annyi más asszony, ő is otthonába zárva él, de ezt nem bánja, mert azok az asszonyok, akik arra vállalkoznak, hogy egyedül kimenjenek a külső világba, hamarosan könnyű célpontjai lesznek a pletykának, a zaklatásnak és az erőszaknak, és prostituáltként végezhetik, akiket senki nem véd meg.
- Tina a Fülöp-szigeteken él, 20 éves, és van barátja, akit szeret, de túl szegények ahhoz, hogy összeházasodjanak. Ő is katolikus, mint a Fülöp-szigeteken majdnem mindenki, de a többi egymillió, nem házasságban élő fiatalhoz hasonlóan, ez őt sem akadályozza abban, hogy a barátjával szexuális kapcsolatot folytasson. Tina szerencsétlenségére, egy 1989-ben az egyház és az állam között létrejött egyezmény a családtervezési szolgáltatásokat csak a házasságban élők számára teszi hozzáférhetővé. Mint a Fülöp-szigeteken élő nők 13-37 százaléka, ő is átesik egy illegális abortuszon. Hálás, amiért sikerült a komplikációkat szerencsésen megúsznia, és úgy érzi, szerencsésebb a legjobb barátnőjénél, akinek egy megerősökölést követően kellett abortuszra mennie. A nemi erőszak 18%-kal emelkedett Manilában az utóbbi évtizedben. ⁵¹

A harmadik világ asszonyai, hogy a fogamzásgátlással és a sterilizálással a gyakorlatban is éljenek, három dolgot ma súlyosan nélkülöznek: a tudást, az eszközöket és a hatalmat. Megbízóink bizonyosan nem tudják ezt a hármat a harmadik világ minden asszonya számára megadni, de tudniuk kell, hogy sok jelenlegi RG-program a három előfeltételnek legalább az egyikében, de legtöbbször mind a háromban sérül.

Az asszonyok millióinak nincsenek ismeretei a saját reprodukciós szerveikről, és azokról a

lehetőségekről, amelyekkel a termékenységük korlátozható.

Még ha elméletben hozzájutnak is a családtervezési lehetőségekhez, a szolgáltatás hibás, és az ellátás rendszertelen lehet.

51 A történetek alapja: Creating Common Ground in Asia: women's perspectives on the selection and introduction of fertility regulation technologies. WHO Human Reproduction Programme, 1994.

A hatalomról pedig azt kell mondanunk, hogy az asszony, aki nyíltan meg meri kérdőjelezni a férje (vagy anyósa) hatalmát, rendkívül bátor. Az akadályok, amelyeket az RG alkalmazása során le kell győznie, félelmetesek.

Tegyük fel azonban, hogy a problémák megoldására több idő, erőfeszítés, pénz és nyomás áll rendelkezésre, mi lenne akkor az ideális fogamzásgátló az olyan asszonyok milliói számára, akik nem akarnak, többé már nem akarnak, vagy nem szabad akarniuk gyermeket szülni? Az első dolog annak megvilágítása, hogy ez az RG-csodaszer nem létezik.

A kérdés alapos, kultúrák határain átnyúló vizsgálata, amely harmadik világbeli asszonyok ezreire terjedt ki, azt mutatja, hogy ha létezne ilyen, az (1) hosszú távon (ötől hét évig) ható, de megszüntethető hatású lenne; (2) nem okozna semmiféle mellékhatást sem a nőnek, sem a szexuális partnerének; (3) le lehetne nyelni, beinjekciózni, behelyezni vagy beültetni titkosan; (4) pénzben elérhető és biztonságos lenne.

- Hosszan tartó, de visszafordítható hatású: az intra-uterin eszközök (IUD) és a Norplant felel meg a legjobban ennek a követelménynek. Az IUD tíz évig vagy tovább is működik. A Norplant (lassú hormonkibocsátó rudacska, amelyet az alkarba ültetnek be) öt évig működik, de mindkettőnek lehetnek bizonyos mellékhatásai.
- A mellékhatások hiánya: az asszonyok azt mondják, hogy a családtervezési szolgálatok gyakran semmibe veszik, ha mellékhatásokra panaszkodnak, és úgy viselkednek, mintha ezeket nekik mosolyogva kellene elviselniük. Meg kínjuk említeni, hogy bármilyen módszer esetén egy elégedetlen "vásárló" sok barátnőjét riasztja el, akik - okkal vagy ok nélkül - elhagyják a fogamzásgátló alkalmazását a rémmesék hatására. És fordítva is, minden megelégedett felhasználó bátorítani fogja a közeli ismerőseit a szer kipróbálására. Ez olyan terület, amelyen nem használhatjuk csak a statisztikai megközelítést, hosszabb távon az egyedi megelégedettség számít. A beinjektálható fogamzásgátlók, mint a Depo-Provera, csak egy hónapig működnek, és gyakran okoznak erős vérzést. Ezek ugyancsak okozhatnak HIV-fertőzést, hacsak a tűt nem cserélik vagy sterilizálják. A korlátmódszereknek (diafragma, női kondom) van a legkevesebb mellékhatásuk, emellett a női kondom véd az AIDS-fertőzés ellen, de ezek nem túl titkosak, és a nők a kultúrájuk alapján vonakodhatnak bármit is a vaginájukba helyezni.
- Titkos: a hormonális fogamzásgátlók (a tabletták) meglehetősen titkosak, de sok tanulmányban kimutatták, hogy bármelyik olyan módszer, amely állandó, napi figyelmet követel, nem működik, de legalábbis nem a szükséges biztonsággal. Az immunális fogamzásgátlók ideálisak lennének a titkosság szempontjából, és hat-tizenkét hónapig működnének, de ezek kutatását nyomorúságosan finanszírozzák, és az általános használat lehetővé tétele még valószínűleg öt-hét év múlva következhet be.
- Megvehető és megbízható: a legolcsóbb és legbiztonságosabb RG-technika, egyben a legősbibbi - coitus interruptus -, de ezt senki sem tartja jó ötletnek. A legtöbb egyéb módszer 92-98 százalékos biztonsággal használható. Az ár mérséklése alapvetően az érintett kormánytól függ, amely a fogamzásgátlást és a sterilizálást ingyenessé teheti, ha akarja. Ehhez a gyógyszerek gyártói is hozzájárulhatnak. Javasoljuk, hogy Megbízóink ösztönözzék erre a gyártókat.

Javaslatok

Néhány évvel ezelőtt olyan hóbortos forgatókönyvek láttak napvilágot, hogy bele kell keverni a hormonális fogamzásgátlókat az ivóvízbe vagy lisztbe, tömeges szétszórásra. Ezek az ötletek a legtisztább tudományos fantasztikumot idézik. Valószínűleg senki sem tud elég nagy gyárat építeni a szükséges mennyiségű hormonális RG előállítására, hogy azt forrásokba tegyék; az élelemben az aktív komponens hamar degenerálódna és így tovább. A tömeges RG szóba sem jöhet, mivel kívülről jön; parancsoló szükség onnan indulni, amit maguk az asszonyok is akarnak. A probléma tehát a következő: azt kell adni számukra, amit akarnak, olyan formában, ahogy használni tudják. Nem hagyhatunk azonban mindent az egyéni akaratra, és nem hagyhatjuk figyelmen kívül a statisztikailag hatásos RG szükségességét. A Norplant hatásos eszköz lehet a felelőtlen vagy szociálisan nemkívánatos csoportok kontrollálására. Az USA bizonyos államaiban a drog használatáért elítélt asszonyoknak el kell viselniük egy Norplant-beültetést. A fekete tizenéveseket és asszonyokat szintén arra ösztönzik anyagilag, hogy ezt tegyék. Az államkincstár szempontjából, ahogyan azt Kansas államban mondták, jobban megéri fizetni egy nőnek 500 dollárt a Norplant használatáért, mint 205 000 dollárt költeni egy gyermek felnevelésére az állam költségén. Az indonéz katonák összegyűjtötték a kelet-timori asszonyokat, hogy a beültetést erőszakkal elvégezzék.

Hasonlóképpen ígéretesek, bár rövidebb ideig hatóak lennének az immunális fogamzásgátlók, amelyeket "termékenységellenes vakcinák"-nak is hívnak, és amelyeket most tanulmányoznak, sőt, ezek némelyikének már a klinikai kipróbálása is folyamatban van. Mi inkább az "immunális fogamzásgátlók" elnevezést használjuk, mert a "termékenységellenes vakcina (oltóanyag)" elnevezés sok nő számára taszító, a termékenységet egy fertőző betegséggel téve egyenlővé. A fogalom félreérthető számukra, mert a jelentését úgy értelmezhetik, mint a termékenység végleges elvesztését, és a PRS-ellenes aktivisták ezt felhasználhatják a propaganda céljára. Bármi legyen is a neve, a tudományos alapelvek ugyanazok maradnak: az asszonyok immunrendszerét arra készítik, hogy ellenségesen reagáljon a teherbeesésre és az embrió beágyazódására. Az immunreakció vagy spermaellenes, vagy peteellenes lehet.

Nem meglepetés, hogy az "emberi jogok" brigádjai a rájuk jellemző individuális megközelítéssel ismét felhorgadnak a bolygóhosszú távú egészsége ellen, sőt, a harmadik világ asszonyainak egészsége ellen is, akik közül sokan erősen vágnak egy hatékonyabb módszerre a termékenységük kontrollálására érdekében.

A kritikusok állítják, hogy ez az innovatív módszer, amelyre úgy kell tekinteni, mint az egyéni és a globális túlélés forradalmian új eszközére, az egyéni felhasználók számára "példa nélkül álló lehetőséget ad a rosszindulatú felhasználásra", azért, mert ezek az immunális fogamzásgátlók "tömegesen bevethetőek, a megcélzott személyek tudomásával, beleegyezésével vagy anélkül, mivel a bejuttatás egyszerűen egy injekció, tabletták vagy italkeverékek lehetnek". ⁵²

Ezek az immunális fogamzásgátlók nem működnek tovább 6 hónapnál vagy egy évnél, bár a kutatók remélik, hogy a tényleges hatás időtartama 12-18 hónapra növelhető. A feminista aktivisták azt hiszik, hogy az asszonyok "választási lehetőségét" naponta kell gyakorolni, és hogy bármilyen módszer, amely hosszabb időszakra megakadályozza a terhességet, valahogyan a nők szabad akaratának korlátozása.

Mi az ilyen vészjósló és dogmatikus reakciókat hibásnak tartjuk, figyelembe véve azt a hatalmas kielégítetlen igényt, amelyet maguk az asszonyok támasztanak. Az a meleg fogadtatás, amelyben a hosszú távú megoldások, mint a Norplant, az IUD és a sterilizáció részesült, azt mutatja, hogy a "választás" rugalmas fogalom. A feministák előfeltételével szemben, hogy a választásnak napi alapon kell megtörténnie, azt kell hangsúlyozni, hogy a hosszabb távú megoldások nem vehetők el az asszonyoktól, ezek legalábbis kissé nagyobb kontrollt adnak számukra a termékenységük felett, olyankor, amikor az eszköz rosszindulatú használata nem házon kívülről jön.

Minél több RG-módszer közül választhatnak az asszonyok, annál jobb. Különböző tanulmányok bemutatták, hogy a nem felírt, legálisan árusított és az olcsó, szájon át bevehető fogamzásgátlók terjesztése elősegíti ezek használatát mind az USA lepusztult városrészeiben, mind a harmadik világban, ahol kevés az orvos, aki felírja, és ahol most csak 38 millió nő hagyatkozik a tablettára. A biztonságos tablettabevétel kulturális alapjait szintén tanulmányozni kell. Indiában egy széles körű kipróbálási akcióban például, azt mondták a nőknek, hogy a tablettát minden este egy pohár tejben kell bevenni. Ezek a nők rendszeresen visszatértek a "tejes tablettáikért", és nem akartak más fogamzásgátlót szedni, mert mint mondták, "ez az egyetlen pohár tej, amit az anyósuk számukra kénytelen adni" ⁵³.

A legjobb "fogamzásgátló" a nők tömeges oktatása lenne, bár elismerjük, hogy a jelenlegi körülmények között ez kivitelezhetetlen akció. Újra és újra bebizonyítják, hogy a lányok iskolában töltött éveinek számával és az asszonyok további oktatásával együtt csökken a termékenységi arány. A Világbank folyamatosan ismételteti ezt az imádságot, de a megvalósulását leginkább a saját struktúraátalakító programjai gátolják. Ha a család nem engedheti meg magának, hogy az összes gyermeket taníttassa, a fiúk részesülnek előnyben. Pillanatnyilag a perui ösztönzési rendszer, vagy a Norplant-modell tűnik a leginkább életképesnek egy olyan világban, amelyben a valódi információk alapján történő választás és a saját termékenység felügyelete luxusnak számít.

Mi a helyzet a férfiakkal?

A férfiak közismerten érzékenyek mindenre, ami a szexualitásukra vonatkozik, és irracionális félelmeik vannak, hogy a veseektómia (az ondóvezeték elkötése) csökkenti a potenciájukat. Ezenkívül számukra a többi fogamzásgátlási lehetőség mindössze a kondom vagy a visszavonás, egyébként pedig az RG súlyát inkább teljesen a nők vállára tolják (vagy pontosabban a reprodukciós szervekre).

53 Snehalata Vishwanath: May I Have Some More Milk Pills. Please? Reproductive Health Matters, London, No. 3.. May 1994.

"Ez az ő döntése és az ő kockázata", - az egyik vezérmotívum. A másik az, amit a török orvosok írtak le, amikor családtervezési ügyben meglátogattak párokat az otthonukban: "Nem kell odafigyelni (az asszonyra). Olyan, mint egy szék. Én döntöttem el, hogy mit használunk a családtervezés érdekében", mondta a férj, nem engedve, hogy a felesége megszólaljon.

A WHO a férfiak számára is fejleszt hormonális fogamzásgátlót, amely az ivarsejtek számát érzékelhetetlen szintre redukálja. A korlátozott kipróbálás, amely kilenc országban 400 pár bevonásával történt, azt mutatta, hogy a módszer megbízható és biztonságos. Az összes gyermek, aki a kezelés beszüntetése után született, egészséges és normális volt.

Ez a módszer viszont hetenkénti injekciózást igényel, ami komoly hátrány. A WHO keresi a hosszabb hatású kombinációkat, és alacsonyabb hormondózisokat, de ez a kutatás - mint sok más RG-munka - súlyosan alulfinanszírozott. Ha ki is fejlesztenek egy tablettát a férfiak számára, vajon megbíznak a nők abban, hogy ezt a férfiak beveszik? A vélemények felmérése azt mutatja, hogy nem.

Azt javasoljuk, hogy az RG-nek mind az orvosi, mind a társadalomtudományi kutatása lényegesen több pénzt kapjon, és ez vonatkozik a jelenlegi terjesztési programokra is. Nagyszámú Re-közvetítő oktatása és ösztönzőkkel való ellátása szükséges, hogy elérjék vagy meghaladják az RG-kvótákat. Ez a javaslat mind az északi lepusztult városrészekre, mind a harmadik világ településeire vonatkozik.

Számos "jutalmazás és fenyítés" megközelítés azonnal bevezethető a gyakorlatba. A nemzeti RG-programokat nagymértékben erősítené az, ha bekerülnének a struktúraátalakítási programok feltételei közé. Azokat az országokat, amelyeket az IMF "óvadék ellenében szabadlábba helyezett", annak alapján kell megítélni, hogy népességnövekedési arányt csökkentő programjaik mennyire hatékonyak, és csökkenteni kell a kölcsönöket, ha a célokat nem teljesítik. A menekültprogramok támogatóinak ragaszkodniuk kell ahhoz, hogy a táborokban élő nőket ösztönözzék a helyszíni sterilizációra.

Általánosabban, olyan programokat kell indítani, amelyek jutalmazzák az egygyermekes vagy gyermektelen asszonyokat és párokat (a jutalmazás jelentkezhet például a munkához jutásban és javadalmazásban élvezett előnyben, az iskolai helyhez, a lakáshoz, a közlekedés és a fontos termékek árkedvezményeihez való hozzájutásban), és büntetik a sokgyermekeseket. Pillanatnyilag Kína kezében ott a fenyítés, de a jutalmazás nincs. Az ésszerűbb megközelítés minden ország számára csökkentené a gyermekek gazdasági értékét, és a családokat konkrét, mérhető dolgokkal kompenzálná a méretük korlátozásáért.

2.5. Rejtvények

A globális színhely néhány területe nem illik bele a kényelmes kategorizálásba, vagy a kategóriák közül többbe is átnyúlik; emiatt a PRS külön problémákba ütközik. Ezek közül a rejtvények közül hármat röviden bemutatunk.

A kínai rejtvény

A mindenén átívelő népességcsökkentés legnagyobb akadályja egyetlen szóban összegezhető: Kína. A Föld minden ötödik lakója kínai. Bármilyen történik is ott, az a világ más részein alapos megfontolásra készítet. Ha a világ népességének 4 milliárdra csökkentését el akarjuk érni 2020-ra, és minden országnak a cél érdekében arányosan kellene csökkentenie a lélekszámát, akkor Kína esetében ez 1,2 milliárdról 800 millióra csökkentést jelentene. Ez elképesztően nagy feladat. És mégis, Kínában is el kell végezni a PRS-t.

Ez az ország a Földnek nagyobb területét foglalja el, mint bármely más ország, kivéve Kanadát és Oroszországot, és jól felépített társadalma van, 3500 éves múltra visszatekintő hagyományokkal. Az olyan kirívó politikai tévedések ellenére is, mint amilyen a "Nagy Ugrás" volt, a huszadik század végén kevésbé érzékeny a Lovasok csapásaira, mint a többi fejlődő ország.

Kína valószínűleg nem hallgat a háborút hirdető szirénhangjaira, annak ellenére, hogy 3 milliós professzionális hadserege van. Hongkong már visszatért az anyaország védőszárnyai alá egyetlen puskalövés nélkül, és Makaó hamarosan követi. Kína úgy tekint Tibet elfoglalására, mint egy "korábbi birtok visszaszerzésére". Ugyan fennáll a Tajvannal való konfliktus lehetősége, amelyet Kína még mindig a tartományai egyikének tekint; talán Vietnammal vagy a Fülöp-szigetekkel a Dél-kínai-tengerben fekvő kicsi és lakatlan Spratly-szigetek birtoklásáért, amelyekre mint "megszentelt anyaföldre" igényt tart. Ezek a szigetek ráadásul még tengeri olajlelőhelyekkel is rendelkeznek. A kínai szárazföldön nincs semmilyen nyilvánvaló belső polgári vagy etnikai konfliktus. Azonban, ha Tajvan elkerüli Kína "ölelő karjait", akkor Kína attól félhet, hogy ez bátorítja a muzulmán és a buddhista régiók függetlenségi törekvéseit.

A provokáció és a robbanás lehetősége nem irreális, de semmilyen háború esélye nem villanyozza fel ma az átlag kínait. A háborús izgatásnak egyébként is csak rendkívüli óvatossággal szabadna megtörténnie, különösen a Japánra való lehetséges hatása miatt. Meg kell engedni Japánnak, hogy teljes haderőpotenciálját kifejlessze. Japán alapvető stabilizáló hatalom Ázsiában, és szüksége lehet az erőszak alkalmazására, ahogy a növekedés folytatása érdekében az élelmiszerekért és a helyi energiaforrásokért folyó verseny éleződik. ⁵⁴

54 Kent E. Calder (az. USA Kelet-ázsiai és Csendes-óceáni Ügyek Minisztériumának főtanácsadója): *Asia's Deadly Triangle: how arms, enemy and growth threaten to destabilize Asia-Pacific* London. 1997, Nicholas Brealey Publishing.

Mivel Kína ma a világ legnagyobb gabonatermelője, az éhínség amely az 1960-as években 30-40 millió embert pusztított el, ma nem olyan fenyegetés, amely hihető lenne. Kínának továbbra is növekvő mértékben van szüksége a Nyugat élelmiszerexportjára, és ez a Nyugat számára fontos alqualapot jelenthet.

A betegségeket tekintve ma Kínában él a világ tbc-seinek egynegyede. Kína pénzügyi ösztönzőket használ a betegség leküzdésére, a "mezítlábas" orvosoknak minden felfedezett esetért 1 dollárt ígér, és 5 dollárt minden olyan páciensért, aki a kezelést sikeresen elvégezte.

A tbc előfordulásának magas arányszáma azonban növekedni fog, mivel az AIDS-re jelenleg nem fordítanak elég figyelmet, és el fog terjedni, mire a kormány beismeri, hogy baj van. A mostani kínai AIDS-fertőzések pontos száma ismeretlen, de mindössze néhány tízezerre tehető.

A WHO azt jóslja, hogy az ázsiai HIV / tbc-halálozások száma 2000-re meg fogja haladni az afrikaiakét; van, aki azt állítja, hogy "milliók és milliók hordozzák a tbc-fertőzést, csak arra várva, hogy egy HIV-fertőzés aktiválja azt. Egy tragédia arra vár, hogy megtörténjen." Nem tudjuk megmondani, hogy milyen lesz a HIV / tbc egybeesése Kínában, de a szokásos letagadási történet elő fogja segíteni a tragédia megtörténését.

A kínai halálozás legnagyobb közreműködője véleményünk szerint nem a Lovasok egyike, hanem a környezet összeomlása lesz. A népelemszabályozás szempontjából a környezet sérülése kétélű kard. Bizonyos környezetszennyezések a határokon belül maradnak, mások viszont növekvő fenyegetést jelentenek a bolygó egészére. Az egészségre ártalmas hatású, komoly termőföldi, levegő- és vízszennyezések beszámolóit lassan csörgedeznek Kínából. Egy amerikai újságíró mint szemtanú által mostanában készített kiváló beszámoló leírja a gyors iparosítás környezetpusztító árát. ⁵⁵

55 Mark Hertsgaard: Our Real China Problem. The Atlantic "Monthly Noyember 1997. és Earth Odyssey: Around the World in Search of Our Environmental Future. New York and London, Broadway Books, Little Brown, megjelenés alatt. Pusztítóbb áradások várhatók, amelyeket gyakran az erdőirtás is súlyosbít.

A tehergépkocsik nagy száma, savas eső, ólmozott benzin, tisztítatlan szén, talajerózió, erdők pusztulása, mérgező hulladékok, elmozdított folyók, - a listát lehetne folytatni. Azonban addig, amíg a szennyezés nem ér el kritikus arányokat, a kormány nem hajlandó cselekedni, mivel tudja, hogy a környezet bármilyen javítása közvetlenül munkahelyek elvesztésével és a szociális feszültség megjelenésével jár.

Csak amikor a Hual-folyót ivóvízként használó ezrek betegedtek meg, akkor határozta el magát a kormány a beavatkozásra, és zárt be papírgyárakat és más üzemeket, amelyek a szennyvizet évekig tisztítatlanul öntötték a folyóba. Ha a helyzet csak a krízissel való kacérkodásig jut, a kormány álláspontja az marad, hogy "a súlyos szennyezés megölhet 100 nap alatt, de élelem és fűtés nélkül három nap alatt meghalsz".

Ugyanaz a riporter írja, hogy a kínai köznapi ember, még ha kellőképpen iskolázott is, azt hiszi, hogy képes "toleranciát" vagy védettséget kifejleszteni a szennyezett levegő ellen, és a kínaiak fel vannak készülve arra, hogy megfizessék az ipari fejlesztés környezeti árát, amely ipar viszont garantálja a pénzbeli gyarapodásukat. Kínában a halálozásoknak már egynegyedét a légzőszervi megbetegedések okozzák. A súlyos környezetszennyezés hatását a dohányzási járvány is fokozza.

A környezet leromlását elősegíti, hogy az ország hatalmas energiaéhségét alacsony minőségű, magas kéntartalmú szén elégetésével próbálja fedezni. Kína az 1991-es 150 GW erőművi kapacitását megháromszorozni szándékozik 2010-re, 430 GW-ra, és a gépkocsi-tulajdonosok számát megduplázni a következő néhány évben. Ez szén-dioxid-kibocsátást jelent, amelynek hatását a kínaiakon kívül még nagyon sok ember meg fogja érezni.

Mekkora a kínai népesség? Hivatalosan 1,2 milliárd; ezt azonban biztosan senki sem tudja. Kína 1979-ben meghirdette az "egy gyermek politikát", és ez azt az illúziót keltette a külföldiekben, hogy be is tartatják. Ez azonban egyáltalán nem történt meg, különösen a falusi vidékeken. Az lehet, hogy a kormányhivatalnokok követték a szabályokat, mert könnyen megbüntethetőek voltak, de a parasztcsaládok tízmilliói kevéssé figyelnek a kormány kijelentéseire, mert: "A hegyek magasak, és a császár messze van." A párthivatalnokok ugyancsak mélyen érdekelve voltak a karrierjük miatt abban, hogy alacsony születési arányokat jelentsenek a kerületükből...

Paradox módon éppen a riasztó környezetszennyezés és az elszabadult népességnövekedés lehet a kínai

rejtvény megoldása.

Ha a programot úgy mutatnánk be, mint Kína saját legjobb érdekét, lehetséges lenne a PRS aktív támogatójának megnyerni Kínát. Az a veszély azonban fennáll, hogy úgy tűnhet: ezt a dolgot a Nyugat eszelte ki, hogy Kínát meggyengítse, és ezt mindenáron el kell kerülni.

A kínai hivatalnokok már felismerték a hatalmas munkaerő-felesleg veszélyét.

Az 1990-es évek közepén a falusi munkanélküliek 150 milliósra becsült tömege 2000-re várhatóan 370 milliósra duzzad, és 2010-re talán 450 millió lesz, az állami források adatai szerint. A kisvárosokra és a nagyvárosokra nehezedő bevándorlási nyomás elsőprő erejű lesz. A falusi iparok 1988-tól 1994-ig csak 5,3 millió embert tudtak felvenni, és nem képesek megküzdeni az érkező emberárral, különösen, amióta a kormány a "legalkalmasabb túlélése" elvet gyakorolja a felduzzasztott és nem hatékony állami iparral szemben.

Kína célja az, hogy a jelenlegi 130 000 köztulajdonban (állami tulajdonban) lévő vállalatot 512 nagy, stratégiai konglomerátummá redukálja, melyeket megnyit a külföldi tőke számára.

A külföldiek már eddig is 64 milliárd dollárt fektettek be. A kormány azt állítja, hogy az állami vállalatoknak legalább harmada veszteséges. Ennek a mesterséges gazdaságnak a fenntartása - egy élő kínai szólást használva - "olyan lehetetlen, mint tíz ujjal legyek százait lefogni".

Ahogy a globalizáció teret nyer, és Kínában is ugyanazokat a győztesek/vesztesek, Bentiék/Kintiek szabályokat alkalmazzák, a kínai "legyek" milliói fogják magukat munka nélkül találni. A kormány a foglalkoztatottak számát 1996-ban 688 millióra becsülte, de ez a szám egy évtizedes csökkenést takar az állandóan foglalkoztatottak, és éles növekedést a szerződéssel vagy ideiglenesen foglalkoztatottak számában. Elbocsátások milliói történnek a textiliparban, a vasútnál és a nehéziparban. A Pekingtől északkeletre eső Harbin régió, amely korábban az iparvidék szíve volt, ma egyre inkább rozsdáövezetté változik, egy olyan fejlődés során, amely ismerős az USA-ból, és Nagy-Britanniából is. Sok felesleges munkásnak egyáltalán semmi jövedelme sincs.

A külföldi vállalatok közvetlenül nagyon kevés embert foglalkoztatnak, mert az alvállalkozási formát kedvelik. A Nike-nak például, sok kritikát kellett elviselnie a munkaerő-politikája miatt, de nincs is a tulajdonában egyetlen gyár sem Kínában. A kínaiak végül a saját kormányukat fogják hibáztatni a munkahelyek számának csökkenéséért és az egyre kedvezőtlenebb munkakörülményekért (a még megmaradt munkahelyeken). ⁵⁶

A kínaiak kirtartanak a mellett a homályos reményük mellett, hogy a munkanélküli milliók majd állásra lelnek a "szolgáltató gazdaságban". Lehet, hogy néhányan igen, a legtöbbjük azonban csavargó lesz. Ez az a felesleg, ez az a felvehetetlen tömeg, amely meghatározhatja a Nyugattal való együttműködést. A gazdag világ technikai szakértelmet és pénzt nyújthat a problémák megoldására, amelyek mindkét felet aggodalommal töltik el, és nem hanyagolhatják el a kínaiak hatalmas számának csökkentését sem. Másként mi fogunk fizetni, a bolygó klímájáról nem is beszélve.

Mi lesz, ha Kína visszautasítja az együttműködést? Ha semmi nem történik, Kína népessége 2010-ben 1,4 milliárd, 2025-ben 1,7 milliárd lesz a hivatalos adatok szerint. Ezek a minimális becslések, amelyek a jelenlegi 1,2 milliárdos hivatalos adaton alapulnak, amely könnyen lehet komolyan alábecsült. Akármilyen legyen is a pontos szám, ez a nyomás fel fogja erősíteni Kína jelenlegi problémáit. A környezet az egyik megaláztatást szenved el a másik után, aminek helyi, ha nem nemzeti összeomlás lesz a következménye (különösen a vizet tekintve, amit alább részletesebben tárgyalunk). 2010 körül a kormánynak évi több mint 500 millió tonna élelmiszert és élelmezési gabonát kell juttatnia az embereknek, akik már hozzászoktak a jobb étrendhez.

⁵⁶ Chinese Statistical Yearbook 1996 és az a kutatás, amelyet a Hong Kong Christian Industrial Committee végzett. Kowloon, Change (az évkönyvük), kü-löntéle témák, 1997.

A környezeti egyensúly helyreállításának és a megfelelő táplálkozás fenntartásának együttes megteremtése legalábbis problematikus lesz. Kína vagy csatlakozhat a PRS-hez az összeomlás következtében, vagy kereshet életteret (Lebensraum). Feltesszük, hogy a nyugati katonai specialisták teljesen tudatában vannak a kínai expanzionizmus veszélyének, amelynek alapja a túlnépesedés, a for-

rások hiánya és a környezet tönkretétele lehet.

Szorgalmazzuk, hogy a kínai vezetésnek világosan tudomására kell hozni a második lehetőség nem tanácsos voltát és annak közvetlen katonai következményeit. Kínának az elemi érdeke, "az állam túlélése szempontjából is, az, hogy együttműködjön a PRS-sel. Azt elérni, hogy a kínaiak megértsék ezt a valóságot, és ebben segíteni őket, a diplomácia elsőrendű prioritása kell legyen.

A víz rejtvénye

Kína előkelő helyen áll, ha a világ legnélkülözhetetlenebb erőforrásait vizsgáljuk. Néhány vízzel kapcsolatos kérdést már érintettünk, amikor az élelmiszer-ellátásról és a betegségekről volt szó, de nem emeltük ki a víz teljes stratégiai jelentőségét. Nem véletlenül nevezik a vizet "kék arany"-nak Sok országban a legértékesebb javak között fog szerepelni. Képzeljünk el egy anyagot, amely egyszerre nélkülözhetetlen, nincs semmi, ami helyettesíthetné, és egyre ritkább: ez az a forгатókönyv, amelyik jelentős profitot hozhat, de konfliktust is.

A víz az országok között, de bennük is egyenlőtlenül van elosztva, és sok helyen ivóvízből már most rendkívüli hiány van. A Világbank szerint 80 ország, a világ népességének 40%-a vízhiányban szenved, ezzel szemben 9 ország rendelkezik a világ édesvízforrásainak 60%-ával. Nemcsak a legtöbb afrikai falusi asszony gyalogol számolatlan mérföldet, hogy vizet szerezzen, hanem városi honfitársaiknak is sorba kell állniuk a vízért, amely gyakran nem alkalmas arra, hogy megigják. Az alternatíva: rablás a víztárolóból, vagy megvétel a vízszállító autóból. Az élelmiszerhez való hozzáférést kiegészítve, a vízhez való hozzáférés is az emberi létezés komoly korlátozó tényezőjévé válik, bár nincs még olyan ENSZ-ügynökség, amely a "vízbiztonságot" meghatározta volna.

A kínai városiakok esete jellemző. Pekingben a források harmada már kiszáradt, mert túl sok vizet szivattyúztak ki a búza és a köles termesztéséhez. A talajvízszint 50 méterrel csökkent a tengerszint alá, és ez komoly vízellátási problémákat okoz. A vízszint évente egy-két méterrel tovább süllyed, és lehet, hogy emiatt Kína fővárosát át kell helyezni más területre. Kína vízügyi minisztere maga is elismerte, hogy 600 nagy és közepes város szenved a vízhiánytól, 100-at súlyos esetnek minősítettek.

A helyzetet nem segítik a kínai gyárak ezrei, amelyek toxikus vegyszereket bocsátanak a folyókba, melyeket az emberek mezőgazdasági öntözésre és ivóvízként használnak. A kínai ivóvízforrások kétharmada nem felel meg a Világegészségügyi Szervezet minimális követelményeinek.

Ha megnézzük a vízhasználatot, akkor néhány ugyanolyan Malthus-féle faktort találunk, amelyeket az élelmiszerek vonatkozásában: 1940 óta a világ népessége megháromszorozódott, de a vízfogyasztás megnégyszereződött. A magfúzió vagy egyéb olcsó energiatechnológia a tengervíz sótartalmának kivonására nem fog időben rendelkezésre állni, hogy megakadályozhassa a súlyos hiányt. A víz egyetlen új forrása a pazarlás megállítása, ami azt jelenti, hogy szakszerűen kell menedzselni, lehetőleg egy privát vállalat gondjaira bízva, és úgy kell árazni, hogy a karbantartás és a szállítás valódi költségei megtérüljenek.

Ha egy nagyvárosba, például Buenos Airesbe vagy Casablancába transznacionális vállalat költözik, a szolgáltatás javul, és a hulladékot eltakarítják. Az ilyen szolgáltatásokért fizetni kell. Ha a nyomornegyed városrész nem engedheti meg magának azt, hogy csatlakozzon a vízvezetékhez és megfizesse a szolgáltatást, akkor azt ki kell hagyni. Mivel a világ népességének 50%-a ma nagyvárosokban él, tudjuk, hogy az édesvíz iránti igényt nem lehet kielégíteni, ezért adagolni kell az egyetlen lehetséges módon: az árral. Lesznek, akik be fogják érni tisztítatlan vízzel, amint azt ma már 1,4 milliárd ember megteszi. A kolera visszatérése Latin-Amerikába például direkt kapcsolatban áll a városok növekedésével és a vízellátás elégtelenségével.

A rendelkezésre álló vízkészlet stratégiai elemzése azt mutatja, hogy a jövőben gyakran lesz vízháború. A világ 200 legnagyobb folyamrendszeréből 150-et két nemzet oszt meg, és a többi 50-et 3-10 nemzet használja. Például a Nílusból nyolc, felső folyás menti ország vesz vizet, mielőtt az Egyiptomba érkezik, de Egyiptom szinte teljes vízellátását a Nílus adja. Sok hasonló szituáció fordul elő, és azonnal látható a konfliktus felszításának lehetősége.

Bár ez a tanulmányunk keretein kívül esik, azt javasoljuk, hogy fel kell rajzolni egy "vízgyújtópontok" térképet, amely tartalmazna fizikai, politikai és stratégiai adatokat. Az ilyen térkép kiemelné azokat a területeket, ahol a háború, éhínség és járvány képes lenne a teljes hatását kifejteni.

A kábítószer rejtvénye

A munkacsoport közös véleménye az, hogy mindenféle drogot, legyen az "kemény" vagy "puha", legalizálni kell. Elismerjük, hogy a legtöbb nyugati országban egy ilyen ügyben nehéz kampányt indítani, és a törvényteleniségektől való megtisztítás témája nem tetszik a politikusoknak, és nem is vonzza őket. Az is valószínű, hogy az anyagok legalizálásáért folytatott harc értékes időt és energiát emésztene fel, akkor, amikor a nyugati hatalmaknak a szelektív PRS otthoni és külföldi végrehajtására kell az erőiket összpontosítaniuk. Mindezért nem jelenthetjük ki, hogy Megbízóinknak egy ilyen ügy bajnokainak kellene lenniük.

Mindazonáltal előnyben részesítjük a legalizálást, különböző kényszerítő okokból. A legkonzervatívabb becslés szerint is, a droggal kapcsolatos tevékenységek jelentik a világ össztermelésének 2%-át, de bizonyos források szerint ez akár kétszer-háromszor ekkora is lehet. Még ha a skála alsó végét nézzük is, azt mondhatjuk, hogy a kábítószer a világ legjövedelmezőbb árucikkei. Az illegális drogok forgalma a teljes világkereskedelem 10-13%-át teszi ki, többet, mint az összes olajtermék. Ha a drogkereskedelem nemzeti gazdaság volna, az a tizedik lenne a világon, megelőzve például Kanadát is. Nem látjuk semmi okát annak, hogy egy ekkora bevételnek a nemzetközi bűnöző osztályt és a nyugati társadalmak legmegvetendőbb elemeit kellene gazdagítania. Sokkal inkább kívánatos lenne ezt a kereskedelmet napvilágra hozni, és a törvényes pénzügyi ellenőrzés hatálya alá vonni, mint bármely más üzletet. A gyógyszeripari, mezőgazdasági, üzleti vagy szórakoztatóipari cégek alkalmasak lennének a legalizált drogok gyártására és reklámozására, és ezek felelősek lennének a forgalmazott termékek tisztaságáért és minőségéért.

Ez lényegesen több, mint ami a jelenlegi szállítókról elmondható. Mivel ezek tiltottan működnek, a drogok nemcsak kétséges minőségűek, hanem túl drágák is. A bevételek más törvényellenes vállalkozásokba kerülnek, és fenntartják a pénzmosókat, akik a legitim pénzügyeket is rossz hírbe hozzák. A drogoknak a kormányzás minden szintjét elérő korrupciós hatását tekintve, az évek során legalább egy tucat országban történt gusztustalan leleplezések is azt erősítik, hogy ebben a kérdésben a további nyilvántartás nem szükséges.

Bárkinek, aki a drogok használatának büntetését meg kívánja szüntetni, elkerülhetetlenül össze kell hasonlítania azt az amerikai tiltással. Az alkoholtilalom óta az Egyesült Államok népessége nem lett észrevehetően kevésbé alkoholistá. De még ha lett is, mi úgy gondoljuk, hogy minden ember szabad abban az elhatározásában, hogy igyon, drogot vegyen be vagy éppen dohányozzon, vagy öngyilkosságot kövessen el.

Egyébként különösen az USA-ban a drogkereskedelem végzetesen túlterhelte a börtönöket és az igazságszolgáltatást. A fekete felnőtt férfiak 3%-a rács mögött van, többnyire drogbűnözés miatt. Az 1,8 millió (mindenféle színű) börtönben ülő mellett további 2,3 milliónak van bűnöző múltja, és próbaidőre vagy becsületszóra van szabadlábra helyezve. A Nemzeti Drogellenőrző Rendőrség Hivatalának óvatos becslése megerősíti, hogy az amerikai gazdaság legalább 146 milliárd dollár veszteséget szenved el évente a drogkereskedelem miatt, beleértve a droggal kapcsolatos bűnözés társadalmi költségeit is, amelyek körülbelül 67 milliárdot tesznek ki.

A Reagan-adminisztráció kezdete óta az USA meghirdette a „drogháborút”. Lehet, hogy ez a program politikailag megnyerte a tömegeket, de ha valódi háborúként értékeljük, akkor még rosszabb vereség volt, mint Vietnam. Erre nincs szükségünk. ⁵⁷

A nemzetközi részvétel (ENSZ, G7, Európa Tanács és így tovább) eredményei a "háborúban" szintén elkeserítőek. Az Interpol a költségvetésének felét a drogkereskedelem elleni küzdelemre költi. Az

erőfeszítések ellenére csak a világszerte gyártott drogok 10%-át kobozzák el a hatóságok. Mivel a jutalom magas, sok ember hajlandó óriási kockázatot vállalni a drogok szállításával és árusításával. Európa szintén nem hajlandó a drogok legalizálásának útjára lépni, és ezzel erősíti a helyi maffiákat és a külföldi magánhadseregeket.

A drogtermelő országok, amelyek számára a drogok közvetetten nagy bevételt jelentenek, csak akkor hajlandóak az északi kormányokkal együttműködni, ha erre rákényszerítik vagy megzsarolják őket, és semmi nem indokolja, hogy a jövőben másként viselkedjenek. Ha a drogokat legalizálnák, a drogtermelő országok megengedhetnék a termesztést, feldolgozást és az exportot, és adóbevételeik lehetne ezekből a tevékenységekből. Nem kellene többé lepermetezni a kistermelők ültetvényeit és szétrombolni az egyéb eszközöket.

57 A katonai támogatás részleteit lásd két nyugdíjas amerikai ezredes dolgozatában, akiknek mélyreható információi vannak erről a "háborúról": William W. Mendel-Murl D. Munger: *The Drug Threat: Getting Priorities Straight*. Parameters (US Army War College Quarterly), Summer 1997.

Minden egyes év újból és újból arról győz meg, hogy a rendőrség és a katonaság nem tudja megtiltani az ellátást. Ennek ellenére az Egyesült Államok kormánya 1998-ban további 16 milliárd dollárt szándékozik a drogháborúra költeni, a határokon való beavatkozásra, a drogtermelés felszámolására és az összeg egy kis részét oktatásra, otthon. Ismét nagy korrupciós összegekhez fognak jutni a latin-amerikai katonai rendszerek, amelyek majd a politikai ellenfeleik felkelése ellen használják ezt fel, nem pedig a drogkirályok ellen. A prioritásaik ritkán azonosak az USA drogellenes harcosaiéval. Ezeknek a királyi összegeknek több hasznuk lehetne a megelőző és a gyógyító PRS-ekben.

Az USA fegyveres erői szintén nem mérhetőek a drogbárók hadseregeihez. Amint azt egy amerikai katonai tisztviselő írta, "Éppúgy, mint Vietnamban, az a túlnyomó előny, amit az USA birtokol technológiában, hírszerzésben és katonai erőben, nem elég ahhoz, hogy felülkerekedjünk a politikai, gazdasági és szociális tényezőkön, amelyek befolyásolják a drogháborút... [Azonban] könnyebb politikai állásfoglalásban az előretörést sürgetni, mint a helyzetet komolyan újraértékelni." ⁵⁸

Azt javasoljuk, hogy egy ilyen komoly újraértékelést késedelem nélkül végezzenek el, amely számol a drogok legalizálásának a világ gazdaságára ható komoly előnyeivel is. A drogok jelenlegi kezelése rendkívül költséges gazdasági, társadalmi, katonai és politikai vonatkozásban egyaránt, és elszívja a szűkös forrásokat azokról a területekről, ahol azok sokkal több hasznot hoznának.

Ha a drogokat törvényes vállalatok törvényesen árusítanák, ezeket nem szabadna felelőssé tenni az egyéni helytelen használatért, de - akárcsak a dohányzás esetében - figyelmeztető jelzést kellene alkalmazniuk.

58 Lieutenant-Commander Wayne G. Shear: *The Drug War. Applying the Lessons of Vietnam*. Naval War Collegé Réview. Summer 1994. p. 120; ezt idézi Peter Zimite: *Réléctant Recruits: the US Military and the War on Drugs*. Washington Office on Latin America, August 1997, p. 36.

A jelzésnek világosan kellene figyelmeztetni arra, hogy az anyag "függőséget előidéző" (ahol ez így van), vagy "veszélyes az egészségre". A fiatalokra nézve ugyanolyan életkor-korlátozást kellene életbe léptetni, mint az alkohol esetében, és a drogbefolyás alatti vezetést is ugyanúgy kellene büntetni. A drogkereskedelem olyan terület, ahol a kormányoknak szükségük lehet az árak kontrollálására vagy arra, hogy bizonyos kijelölt boltokban a felhasználók egy részének árusítsák, ha az árak a feketepiac és a bűnözés terjedését segítik, amint az illegális droggazdaságban az történik.

A drogokat nem szabad csodaszerként kezelni, de ha az emberek meg akarják ölni magukat a túladagolással, ezt meg kell engedni nekik. Ha figyelembe vesszük, hogy ezt milyenfajta emberek tették meg eddig, akkor ezt a társadalom számára végzett jelzőszolgálatnak tekinthetjük. A PRS szempontjából ezek a halálozások elhanyagolhatóak, és a droglegalizálással a számuk ugyanakkora maradna, vagy enyhén csökkenne. Az Egyesült Államokban évente körülbelül 20 000 kábítószerrel kapcsolatos haláleset

történik (1986-96). A más országokat érintő adatok megbízhatatlanok, vagy nem állnak rendelkezésre. Világszerte csak mintegy 11 000 esetet jelentettek a WHO-nak, ez nyilván kevesebb a valóságosnál. A drogok területe azonban továbbra is rejtvény, amely további tanulmányozást igényel, és amely a PRS szempontjából ugyan jelentéktelen, de gazdaságilag nagy hatású.

Befejezésül...

Ez a tanulmány megkísérelte annak a helyzetnek a világos és felelősségteljes áttekintését nyújtani Megbízóink számára, amellyel a globális kapitalizmus és a piacgazdaság a huszonegyedik században szembesülni fog (Első rész), valamint gyakorlati és elméleti eszközöket bemutatni a lehetséges katasztrófa és megbénulás elkerülésére (Második rész).

Bár örömet szerez nekünk, ha a szöveget időszerűnek gondolják, nem tekintjük magunkat a millenniumi áradat részének, sem tanulmányunkat a tanulmányok áradatához való hozzájárulásnak. Lényegében ugyanezt írtuk volna le öt vagy tíz évvel ezelőtt is, vagy ugyanennyivel később is. Néhány adat vagy hivatkozás változott volna, de az üzenet (a mondanivaló) nem.

Mi magunk is megváltoztunk, miközben együtt dolgoztunk a tanulmány elkészítésén; az egyéni felfogásaink egyesültek, és tudatosságunk növekedett. A sürgősség ma a fő aggodalmunk, amelyet nehéz kifejezni anélkül, hogy az érzelmek nyelvéhez ne folyamodnánk, amelyet a tanulmányunkban igyekeztünk elkerülni.

Különösen reméljük azt, hogy a használt tényszerű megközelítés és távolságtartás nem homályosította el a politikai akarat és az azonnali cselekvés szükségességét, amely talán apellálni fog mind az észre, mind az érzelmekre, ezek közül elsősorban a félelemre.

Úgy véljük, hogy Megbízóinknak megvan az a szellemi nagysága, amely ennek a tanulmánynak az elkészíttetését elsősorban azért indíthatta el, mert nem félnek szembenézni a valósággal, mert megértették azt a római bölcsességet, hogy *Necessitas non habet legem*, azaz a "Szükség törvényt bont."

Mi, akik abban a kitüntetésben részesültünk, hogy részt vehettünk ennek a tanulmánynak az elkészítésében, abban bizakodunk, hogy Megbízóink cselekvési lehetőségei összemérhetőek a tisztánlátásukkal.

FÜGGELÉK

Susan George

Erre a tanulmányra háromféleképpen lehet reagálni. Az első a visszautasítás: "A Lugánói Munkacsoport egész világra vonatkozó végső megoldása olyan borzalmas, hogy bele sem lehet gondolni, ezért én nem is fogok belegondolni." Azok, akik így reagálnak, megvitathatják a strucclogika részleteit más struccokkal; hagyom őket, hogy ezt tegyék, és nem tudok semmi továbbit tenni az érdekükben.

A második csoport nem azt kérdezi, hogy a Munkacsoport javaslata szörnyű-e - ez számomra nyilvánvaló -, hanem azt, hogy logikailag szükséges-e. Ha elfogadjuk a Munkacsoport előfeltételeit, lehetnek-e a következtetések másmilyenek?

A harmadik csoport elismeri, hogy az előfeltételek valóban a következtetésekhez vezetnek, és ezért radikálisan megkérdőjelezi az előfeltételeket. Ezek az előfeltételek sokrétűek.

Az előfeltételek

A gazdasági előfeltételek világosak. A kapitalista növekedés és hatékonyság az elsődleges; ezekért minden más értéket fel kell áldozni. A verseny a piacon (munkahelyekért, piaci részesedésért és többek között a profitért) az optimális hatékonyságot eredményezi, mert a piac minden erőforrás legjobb allokátora, legyen az természeti, gyártott, pénzügyi vagy éppen emberi. A piac továbbá képes az

önszabályozásra is, és ebbe nem szabad beavatkozni.

A gazdasági aktivitás célja a profit és a felhalmozás, amelyek mindegyike a hatékonyság jele és mérője. A pénzpiacokon keresztül a profit befektetéssé transzformálódik, és így lehetővé teszi az egész ciklus ismételt elkezdését.

A foglalkoztatás és az emberi igények kielégítése a piac igényeinek kielégítésével szemben ebben a rendszerben esetleges, hiszen az a kínálat és kereslet logikájának engedelmessé válik, nem az igények kielégítése logikájának.

A tulajdon többé-kevésbé igazságos szétosztása a világ különböző részein élő emberek között vagy ugyanannak az országnak a polgárai között a kormány vagy a jótékony célú egyesületek dolga; ez bizonyosan nem tartozik a piacokra. Mégis, az önszabályozó piac bizonyos értelemben erkölcsös; végül is megjutalmazza a keményen dolgozót, a komolyat és a "részvétőt", vagy legalábbis a védelmezőt ezt állítják. A rendszer a legnagyobb jutalmat a radikális, kockázattűrő önzés számára tartogatja, és ebben a világban a saját magad tulajdona vagy.

Ezt a gazdaságfilozófiát különösen a legnagyobb, a gyártásban, szolgáltatásban vagy pénzügyekben működő transznacionális vállalatok vagy TNC-k (transnational corporation) terjesztik, amelyek maguk egyébként megpróbálják csökkenteni a verseny nyomását, és helyette inkább "szövetségi kapitalizmust" gyakorolják. A kis- és közepes vállalkozások, családi cégek, szakértők, kézművesek, kis üzletek tulajdonosai általában nem ugyanolyan személytelen és könyörtelen szabályok szerint működnek. A tanulmány igazi központja - mivel ez a központja a globalizált piacgazdaságnak is - a TNC-k szabadsága és jóléte.

Az ezeket a cégeket kormányzó gazdasági szabályokból származtatott szociális következmények nyilvánvalóak. Ahogyan az ünnepezt "méretcsökkentőt", Mr. Albert ("Láncfűrész Al") Dunlap, gyötrelmesen világossá teszi az önmaga számára írt Középső üzlet hogyan mentettem meg rossz vállalatokat, és tettem jó vállalatokat nagygyá? ⁵⁹ című könyvében: a vállalatok kizárólagosan azokhoz tartoznak, akik befektetnek azokba, azaz a részvénytulajdonosokhoz.

Ennek megfelelően nem tartoznak az alkalmazottakhoz, a beszállítóikhoz vagy a település közösségéhez, ahol éppen működnek. Ebből következik, hogy a vállalat vezetőjének (chief executive officer, CEO) annyi pénzt kell termelnie a részvényesek (és a maga) számára, amennyit csak tud, bármilyen eszközzel. Hogy mi történik az alávetett emberekkel, a családjukkal, és a várossal, ahol élnek, az őt nem érdekli, és nem is felelős érte. Történet vége.

A méretcsökkentőknek, mint amilyen Mr. Dunlap ⁶⁰, a Wall Street és a belváros hízeleg, szolgálataikért hatalmas összegeket fizetnek, és a magazinok címlapján jelenik meg a képük, bár a Newsweek egyszer sokkolóan szakított a hagyományokkal, amikor egy sor brutális méretcsökkentő CEO-t nagy vörös cím alatt mutatott be: "Vállalatgyilkosok". A Newsweek képszerűen használta a nyelvet; a Munkacsoport nyelve is ilyen.

A legfőbb egyesült államokbeli vállalatok átlagos CEO-ja "megérdemli" annak a keresetnek a 200-300-szorosát, amit a legalacsonyabb fizetésű dolgozóik kapnak. Eközben az amerikai és brit munkások fizetésének reálértéke ma alacsonyabb, mint 1987-ben volt. Több mint másfél évtizeden keresztül a növekvő termelékenység haszna nem ért el a munkásokhoz. A munkások a világon mindenütt egyre termelékenyebbek, de a szenvedésükért többnyire csak büntetést kapnak, mert a globalizáció egymás ellen uszítja őket a nemzetközi verseny háborújában, amelyben - Hobbes szavaival élve - "mindenki mindenkinek ellensége". A haszon a felső vezetés és a részvényesek kezére jut, azaz a tudás és a tőke tulajdonosaihoz.

⁶⁹ Albert J. Dunlap együtt Bob Andelmannal, Times Books. New York, 1996.

⁶⁹ A költői igazságszolgáltatás kedvelői meglepődéssel veszik tudomásul, hogy maga Dunlap úr is méretcsökkentést szenvedett el 1998-ban.

Ezek a vállalatok mobilak, és elsők között vannak az olyan helyek megkeresésében, ahol a szakszervezetek gyengék, vagy törvény tiltja a működésüket, és ahol a lehető legnagyobb termelé-

kenységet kaphatják a lehető legkisebb fizetésért. Ez a jelenség nem korlátozódik a gazdag országokra. A francia TNC, a Thomson mostanában hagyta el Malajziát Vietnam kedvéért, maga mögött 2600 munkást hagyva. A Nike az alvállalkozóját (kiszereződött tevékenységét) az USA-ból Koreába, majd Indonéziába, majd Vietnamba helyezte át, mindig a jobb megállapodás kilátásai miatt.

Bizonyos szakemberek hosszasan bizonygatják, hogy a méretcsökkentés és az áthelyezés (Flintből, Michiganból Shenzhenbe költözés) nem oka, vagy csak kismértékben oka a szegény dolgozók hatalmas számának az USA-ban, a gazdasági bizonytalanságnak és a tömeges munkanélküliségnek Európában. Mindenesetre, mondják ezek a szakértők az elnyomottak iránti hirtelen és példamutató aggodalmukban, az ázsiaiaknak, a mexikóiaknak vagy a lengyeleknek ugyanolyan joguk van ezekhez a munkahelyekhez, mint nekünk. Ezek a szakemberek burkoltan arra utalnak, vagy azt mondják nyíltan, hogy az amerikaiak és az európaiak, akik rendes munkahelyeket akarnak rendes fizetésért, önzők a harmadik világ szegényeivel szemben.

Az igazság azonban az, hogy a transznacionális vállalatok soha nem szándékoznak megoldani senkinek a munkanélküliségi problémáját sem. A méretükhöz és eladásaihoz képest kevés és drága munkahelyet teremtenek. Bár az ENSZ azt mondja, hogy jelenleg 40 000 TNC van, a 100 legnagyobb birtokolja az összes TNC globális tulajdonának egyötödét. 1996-ban ez a 100 sztár több mint 4,1 billió (1 után 12 nulla!) dollár bevételre tett szert az eladásaiából, de kevesebb mint 12 millió embert foglalkoztatott világszerte, kevesebbet, mint amennyi a fizetési listájukon szerepelt 1980-ban! 1993 és 1996 között az eladásukat 24%-kal növelték, miközben az alkalmazott munkaerő tovább csökkent. A legfelső TNC-k egyikének minden alkalmazottja, az elnöktől az utolsó portásig, ma évi 350 000 dollárnyi bevételt produkál. Ma eza termelékenység.

A Lugánói tanulmány politikai előfeltételei a gazdaságiakból következnek. A társadalmi és politikai rend, amelyet a piac működése, a tömeges privatizáció, az állami szolgáltatások csökkentése és más neoliberális módszerek bevezetése hozott, a legjobb, ami csak kitalálható, vagy kitalálendő. Amint azt a Munkacsoport kijelenti: "A piac, a maga legszélesebb és mindent magában foglaló értelmében az, ami a legközelebb áll a Mindenható bölcsességéhez." Bár a piac bizonyos emberek számára szenvedést hoz, és felületesen szemlélve kegyetlennek látszik, mégis a nyilvánvaló gonoszsgból is képes jót alkotni.

Ez ismerős téma: a kapitalizmust nem lehet tovább javítani, és ez az emberiség természetes állapota. A szabadpiac a demokrácia előfeltétele, a demokrácia pedig a stabilitás és béke előfeltétele, amelyek viszont az üzlet előfeltételei. Az információtechnológiai forradalom és a pénz mobilitásának köszönhetően a globalizáció és a piac integrációja elkerülhetetlen, és ennek ellenállni lehetetlen. Ahogyan a régi és végül is egyáltalán nem nevetséges vicc mondja a nemi erőszakról: az egyetlen, amit tenni kell, hanyatt feküdni és élvezni.

A globalizált piacnak így tehát meg kell határoznia úgyszólván az összes emberi és társadalmi kapcsolatot. Mivel az állam jóformán semmit sem tud tenni a társadalomért, és még ha tudna, akkor sem tehetne, a demokrácia többé már nem olyan fontos, mint valamikor volt. Adhat egy dekoratív arculatot, de a demokrácia ellenőrzés alatt tartandó (vagy kizárandó). mert a választások és a tömeg részvétele definíció szerint a tömegeknek kedvez, és a tömegek definíció szerint a vesztesekhez tartoznak. Az emberek sokasága, amely hangosan fejezi ki magát, valószínűleg felelőtlen, és csak útban van.

Ami a kereskedelmi előfeltételeket illeti, a Munkacsoport a korlátlan kereskedelmet és befektetéseket favorizálja, erős nemzetközi "szabályalapú" törvényi kerettel, amely ezt a szabadságot garantálja, a Világkereskedelmi Szervezet szabályaihoz hasonlóan. A TNC-k szempontjából ez érthető, mivel a világkereskedelmi rend rájuk van szabva. A propagandájuk annyira hatásos volt, hogy ma a "szabad kereskedelem" ellen szólni olyan, mint ha valaki az anyaság ellen beszélne. Mi rejtőzik a szavak mögött? A világ kereskedelmének teljes harmada olyan cserékből áll, amelyek ugyanazon cégen belül történnek; azaz a Shell "kereskedik" a Shellel, az IBM az IBM-mel, az Unilever az Unileverrel. A világkereskedelem további harmada nem vállalaton belüli, hanem vállalatok közötti, azaz TNC-k kereskednek egymás között - a General Electric a General Motorsszal. Csak a világpiac maradék harmadnyi cseréjét lehet normális

értelemben "nemzeti" kereskedelemnek nevezni, és ez a rész folyamatosan zsugorodik. Ami az eredendő bűn és a Szentháromság a katolikusok számára, ugyanaz a szabad kereskedelem a neoliberaisok számára. Ez az alapvető dogma a "komparatív előnyök" szikláján nyugszik. Ennek a jól ismert elvnek megfelelően, amelyet a tizenkilencedik századi David Ricardo dolgozott ki, egy országnak viszonylag olcsón kell eladnia és viszonylag drágán vennie azt, amit termel. Eddig ez rendben is van. Ez az elmélet azonban feltételezi, hogy - amint az Ricardo korában valóság volt - a tőke otthon marad, és a szállítás viszonylag drága, amelyek közül ma egyik sem teljesül. Feltételezi továbbá, hogy a kereskedelem nemzetek között zajlik, és teljesen kihagyja annak lehetőségét, hogy a TNC-k beruházhatnak és gyárthatnak akárhol; és hogy cégen belüli és cégek közötti cseréjük már a termékek és szolgáltatások világkereskedelmének kétharmadát teszi ki. A szakemberek technikai nyelvén megfogalmazva, a 200 éves elmélet, amelyet továbbra is használnak "az egyszerű, két ország közötti általános egyensúlyi keretben", csak torzítja, a nemzetietlenített, több pólusú TNC-kereskedelem előnyeinek vagy hátrányainak megítélését.⁶¹

61 United Nations: World Investment Report 1996 A 123--125. oldal teljesebb magyarázatot ad.

De nem csak a gazdasági elmélet zavaros és alkalmatlan a ma tapasztalható valóság leírására. A komparatív előny szempontjából mindig a ruha és a bor előállításának gazdasági költségeit vették figyelembe, hogy Ricardo eredeti példájánál maradjunk, amelyek ebben vagy abban az országban jelentkeznek. Ma olyan világban élünk, ahol a különböző országok politikai és gazdasági rendszerének normái és szabályai egymással közvetlen versenyben állnak.

Elfogadnánk a gyermekmunkát, a tizenkét órás munkanapot, a nyomorúságos fizetést, a veszélyes munkakörülményeket és a szakszervezetek betiltását itthon? Valószínűleg nem. De ha nem látjuk okát annak, hogy honfitársainknak versenyeznie kelljen az olyan államok szerencsétlen és elnyomott polgáraival, ahol mindez "törvényes", akkor rászolgálunk a "szabadkereskedelem-ellenes", "protekcionista" kiátkozásra.

A Világkereskedelmi Szervezet kiveszi a szabályai alól a börtönben végzett munkával termelt javakat, de semmit nem szól a szerveződés jogáról, a munkakörülményekről vagy a gyermekmunkáról. A Nemzetközi Textil, Ruházati és Bőripari Munkások Szövetségének becslése szerint 250 millió gyermek dolgozik a világon, ezek fele fiatalabb 14 évesnél, és majdnem mindnyájukat felháborító körülmények között foglalkoztatják. Ennek a szörnyőségnek semmi köze a kultúrához, a tradícióhoz vagy az "ázsiai értékekhez", csak ahhoz, hogy egy felnőtt árán három szolgálatkész és védtelen gyermekhez lehet jutni.

A szövetség azt állítja, hogy ezek a dolgozó gyermekek valamennyien iskolába kerülhetnének 6 milliárd dollárért, vagy a világ hadikiadásainak 2 százalékáért. A gyermekmunka érdekében ugyanazok az érvek hangzottak el egy évszázaddal korábban először Nagy-Britanniában és Európában, mint ma Pakisztánban és Hondurasban, és nagyon hasonló emberektől. Eszerint a gyermekek használata az egyetlen módja annak, hogy megőrizzük az ország iparának versenyképességét; a gyermekeknek még rosszabb lenne, ha nem nekünk dolgoznának, és éheznének, vagy prostituáltak lennének; a családjuk léte függ tőlük. A legutóbbi csavar a "gyermekek jogának" hangsúlyozása, ebbe beleértve a "munkához való jogot", úgy, hogy az iskolának egyáltalán nem kell kötelezőnek lennie.

A gyermekmunka ténylegesen lenyomja a béreket, és helyettesíti a felnőtteket. Indiában a dolgozó gyermekek és a munkanélküli felnőttek száma nagyjából azonos. Ez a gyakorlat örökkévalóvá teszi a nyomort. A mai dolgozó gyermekekből a holnap munkanélküli felnőttek lesznek (ha addig nem halnak meg), akik majd a saját gyermekeiket küldik dolgozni ugyanolyan hitvány körülmények közé. Sok TNC kiszerezdi a termelést olyan cégekhez, amelyek gyermekmunkát használnak.⁶²

A gyermekmunka Északon is létezik, bár sokkal kisebb mértékben, de a törvényhozás legalább elismeri, hogy a szerződő felek nincsenek mindig ugyanolyan erős alkupozícióban, és hogy a gyengébb felet törvényi védelemmel kell ellátni. Akárcsak a gyermeknek, a munkásnak is gyakran hiányzik az a "szabadsága", hogy éljen a rendes "jogaival", és ilyen védelem nélkül a "munkához való jog" azt jelentheti, hogy elvállal embertelen munkafeltételeket, a túlélés érdekében.

Ekképpen az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának híres döntése, amely megerősítette a nők minimálbérét előíró törvényt, a nők viszonylagosan gyenge alkupozíciójára hivatkozott, amely őket "azok könnyű áldozatává teheti, akik előnyt kovácsolnak szorult helyzetükből" ⁶³. Talán meglepi a Legfelsőbb Bíróságot, de a globalizáció és a szabad kereskedelem felülírja a döntését. Ezért beszélnek a kritikusok a "versenyről az utolsó helyért", amikor a nemzeti normákat versenybe helyezik egymás ellen.

A legrosszabb feltételrendszer lesz a norma, és az egyén számára nincs más választás, mint egy harmadik világbeli munkahely feltételei vagy a munkanélküliség.

Ugyanilyen gondolatmenet érvényes a környezeti normákra is, azzal a különbséggel, hogy a természetnek egyáltalán nincs alkulehetősége, kivéve az elhajlást, ha már nem képes tovább állni a támadást.

62 További információ: ITGLWF Federation. rue Joseph Stevens 8, 1000 Brussels, Belgium.
fax (32-2) 511 0904.

63 Coust Hotel Co. v. Parrish, 1937.

A nemzetközi kereskedelmi rendszerben, ha egy ország olcsóbban tudja adni az áruát, mert politikai elnyomást gyakorol, szemét becsukja a társadalmi elnyomás előtt, és megerősökölja a környezetét, az nem a neoliberais közgazdászok vagy a Világkereskedelmi Szervezet problémája.

A WTO azt ajánlja, hogy a sérelmekkel a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet foglalkozzon; a bennfentes közgazdászok pedig azt mondják, hogy "ne használjuk a kereskedelmet humanitárius problémák megoldására: a vesztesek vándoroljanak el, vagy küldjünk nekik tömeges technikai és pénzübeli segítséget". Üres ígéret. A jelenlegi valóság az, hogy amint egy termék eléri a piacot, az emberi és természeti kizsákmányolás minden emlékét elveszíti. ⁶⁴

A tanulmány pénzügyi előfeltételei egyszerűek. A tőke mobil (a munka viszont nem). A pénzpiacok elméletben lehetővé teszik, hogy akinek van megtakarítása, befektesse azt részvényekbe, kötvényekbe, opciós üzletbe és így tovább, azért, hogy a befektetés visszakerüljön a termelésbe, és mindenki számára jólétet hozzon. A valóságban a pénzpiacok felé folyó hatalmas mennyiségű pénznek csak igen kis százaléka jut el a reálgazdaságba. ⁶⁵

A pénzpiacokra áramló nagy mennyiségű készpénz ugyancsak a gazdagságnak az alulról felfelé húzóását tükrözi. Amikor a kevésbé gazdag embereknek pénz kerül a kezébe, azok általában termékeket és szolgáltatásokat vásárolnak, és így mozgatják a reális gazdaságot. Ha azok jutnak pénzhez, akiknek már amúgy is sok van abból, amire szükségük van, vagy amit szeretnének, akkor a pénz nagyrészt nem produktív papírokba vándorol.

64 Egy őszinte, önjelölt "neoklasszikus közgazdász", Dani Rodrik hasznos könyvet írt a témában: *Has Globalisation Gone Too Far? (Túl messzire ment a globalizáció?)*, Washington DC, 1997, Institute for International Economics. Rodrik állítja, hogy nem. "Nem, ha a politikusok bölcsen és kreatívan cselekszenek." Egy hatalmas "ha" egy közgazdásztól, akinek a politikája legjobb esetben is naiv, de itt reménykedő.

65 Lásd Doug Henwood: *Wall Street*. New York and London, Verso, 1998; továbbá Paul H. Dembinski professzor (University of Fribourg), a genfi Financial Monitoring Centre különféle publikációiban.

A Munkacsoport nem nagyon gondolkozik el azon a lehetőségen, hogy a pénztőke nagymértékben független lehet a termékek és szolgáltatások előállításától és szétosztásától, bár ez a jelenség valóban aggasztó a szeszélyes ingadozás és az összeomlás lehetősége miatt.

A világon megmozgatott pénz többsége a nyugdíjalapok, a biztosítótársaságok és pénzügyi társaságok (brókercégek, árfolyam-fedezeti alapok és hasonlók) kezében van. Ezek összes vagyona a tekintélyes 21 000 milliárd dollár, amelynek fele az egyesült államokbeli forrásokhoz tartozik.

Ez az adat, amely a Nemzetközi Elszámlási Banknak (BIS), a központi bankok központi bankjának 1998-as beszámolójából származik, közönséges halandó számára felfoghatatlan. Hogy érzékeljük: ez több, mint az összes ipari ország éves GNP-je, vagy ez az összeg elég lenne arra, hogy a bolygón ma élő minden férfi, nő és gyermek 3500 dollárt kapjon.

Ezeknek a kolosszális összegeknek a menedzserei állandóan figyelik a piac hőfokát, és ha mozdulnak, akkor gyorsan és tömegesen mozdulnak. Ekképpen a BIS nem habozik "csordaviselkedés"-ről beszélni, amint valamennyi alap menedzsere próbálja követni a legsikeresebb társait, azokat, akik az idők folyamán a legjobban teljesítettek a piacon. A portfóliójuk pusztán 1%-os változása egyenlő az ázsiai "feltörekvő" tőzsdék tőkeállományának negyedével, vagy a latin-amerikai tőzsdék kétharmadával. Szóval nem lehet meglepetés az, hogyha ezek a piacok rohamosan összeomlanak, amint a "csorda" a kapu irányába kezd rohanni.

Ezen alapok közül sok önmagában is zsugorodhat, és katasztrofális dominóeffektust válthat ki, mivel egymással erőteljesen összekapcsolódnak, gyakran - spekulatív okokból - akár saját tőkéjük több tucatszorosát is kölcsönveszik, az egyik kölcsönt a másik biztosítékként használva fel. A nemzetközi alapok nem szabályozottak, és azt tehetnek, amit akarnak - és az emberek meglepődnek, ha éppen ezt teszik.

A Lugánói tanulmány környezeti alapfeltételei pontosak. Ritka, hogy a neoliberais gazdasági diagnózis tudatába lépjen a környezeti valóság. A Munkacsoportnak igaza van, amikor azt mondja, hogy azonnali akcióra van szükség - bár nem olyanféle akcióra, amit ők javasolnak.

A tanulmány azonban elhanyagol egy fontos politikai-környezeti szempontot. Harminc évvel ezelőtt Garrett Hardin biológus egy híres cikket jelentetett meg A közösségi terek tragédiája (The tragedy of the commons) ⁶⁶ címmel, amelyet egyébként a Munkacsoport is idéz. Hardin elképzelte a pásztorok egy csoportját, amelyben minden egyes "ésszerűen gondolkodó" pásztor megpróbál előnyt szerezni a többivel szemben, és a csordáját gyarapítani egy, majd még egy, majd még egy állattal, és mivel az összes pásztor ugyanezt teszi, a forrás - a legelő - összeomlik.

Hardin kétségkívül kiváló biológus, de keveset tud a történelemtől vagy az antropológiáról, és az emberek megfigyelt viselkedéséről. A történelmi és jelenkori példák tucatjai - a középkori legelőktől a maine-i homárhálászokig - azt demonstrálják, hogy a közös tulajdon nem válik túlhasználttá egészen addig, amíg a csoport tagjainak hatalmában áll meghatározni, hogy ki legyen a csoport tagja. és a saját szabályaik szerint menedzselni a közös erőfogást

Hardin feltételezi, hogy a kapitalista értékek és az önző, öngyarapító viselkedés mindig győzedelmeskedik, bármilyen társadalomban és bármely időben, - ez a feltételezés teljesen hamis, amint azt Karl Polanyi és számos antropológus demonstrálta. A valódi probléma az, hogy az emberek forrásait és az azok feletti rendelkezés hatalmát elkobozták tőlük. Az, hogy az emberek valahogyan elérték, hogy túléljék a századokat, és fenntartották a forrásaikat a Világbank vagy a TNC-k beavatkozása nélkül, ez olyan gondolat, amely nem járja meg egykönnyen a Munkacsoport agyát.

A demográfiai alapfeltételeket illetően a "népesség" fogalma a tanulmányban szubjektív, korlátlanul és korlátlanul kiterjedtként kezelt. Ugyanakkor a népesség fogalma mindig viszonylagos a szóban forgó gazdasági és politikai rendszer igényeihez képest. Amikor a "túlnépesedést" tárgyaljuk, akkor a nyilvánvaló kérdés az, hogy kihez és mihez viszonyítva "túl". A tanulmányban ezt a kérdést nem teszik fel, mert annak megválaszolása már megtörtént.

66 Garret Hardin: The Tragedy of the Commons. Science 62. (1968). pp. 1243-48.

A népesség csak a neoliberais séma szükségletei szerint kerül szóba, beleértve a munkások iránti csökkenő igényt, és azt a kívánságot, hogy a rendszer összes vonását (jellegzetességét) fenntartsák, bármilyen árat kell is fizetni ezért emberekben.

A gyors kasztok

Egy társadalomban a társadalmi különbségeket valamikor a relatív érdekérvényesítő képesség határozta meg, és a tárgyalóasztal földrajzi alapokon nyugodott. Az embereknek tárgyalniuk kellett egymással, mert az életük együtt, ugyanabban a térben zajlott. Az új kulcsszavak ma a sebesség és a mobilitás.

A globális piramis tetején helyezkednek el a "gyors emberek", a tőke tulajdonosai és a jól képzett szakértők, akiket Jacques Attali "elit nomádok"-nak nevez, mert a kereslet irántuk átnyúlik a határokon, oda mennek, ahová kedvük van, és örökké utaznak. Alattuk található a túlnyomó többséget képező stacionárius (helyben maradó), "lassú emberek" tömege, akiknek fő tulajdonságuk a helyettesíthetőség, amely lehet északi-északi, északi-déli vagy déli-déli is.

A Munkacsoport legalább egyenes választ ad arra a nagy kérdésre, amelyet mások mindig elkerülni igyekeznek, és nyilvánosan sohasem tesznek fel: "Mit szándékozunk tenni a vesztesekkel?" A Lugánói tanulmány Megbízói nyilván nem idegenek a vállalati hatalmak világában, amelyeknek ténylegesen gondja van a "vesztesekkel", különösen azért, mert sokat tettek a keletkezésükért.

A neoliberais rend védői azt hangoztatják, hogy az sokkal több győztest fog előállítani, mint vesztest, mivel a gazdasági növekedés egy napon eleget termel ahhoz, hogy mindenki részesüljön a jótéteményeiben. Mi valamennyien haszonélvezők leszünk. Az állítás minduntalan megjelenik a szakirodalomban, akár a Nemzetközi Pénzügyi Alap, akár a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara publikálja azt, és arra szolgál, hogy igazolja a kemény intézkedéseket, elbocsátásokat és az általános emberi szenvedést, amelyet azonnal valamilyen sugárzó jövőképhez helyeznek.⁶⁷

Ez az állítás hazugság. A huszonegyedik századi politika nem a tortaszeletelésről fog szólni, ahogyan az a második világháború utáni jóléti államok korában volt, vagy arról, hogy ki milyen forrásokat szerez meg, mikor és hogyan, és még csak nem is arról, hogy ki kinek adhat utasításokat. A politika számára az a halálosan komoly kérdés jelentkezik, hogy egyáltalán életben marad-e a neoliberais rend. Ez a tanulmány lényege.

Ha még mindig létezik az osztályharc - és azt hiszem, még létezik, mivel a túlélési tét annyira magas -, az ezúttal a gyorsak és a lassúk, a mobilak és a helyben maradók, a legyökerezettek és a vándorlók között megy végbe. Az elit nomádok helyzetükből fakadóan jobb pozícióban vannak ahhoz, hogy ők legyenek a győztesek; a kérdés számukra az: hogyan.

A tanulmány felismeri a problémát és a tétet; és olyan bombabiztos megoldási módot keres, amely lehetővé teszi a nomádoknak, hogy folytathassák az egyik oázisból a másikba való sima utazást, növeljék vállalati tevéik csordáját, hátráltatás nélkül cseréljék a szőnyegeiket és datolyájukat, miközben továbbra is megőrzik a sivatag ökológiáját, és meggátolják a még megmaradt bennszülöttek nyugtalankodását.

67 Kész vagyok a Qualm Díj nevű pénzjutalmat bárkinek odaadni, aki felfedez bármit az IMF-ben, ami csak távolról is hasonlít a qualmra. (A "qualm" meg-határozása az OED-ben: ájulás vagy rosszullet érzése, elbizonytalanodás, kétely lelkiismeret-furdalás, a saját becsületességben való kételkedés valamilyen tárgyban". A díjhoz ezek közül bármelyik elegendő.)

Akármilyen visszataszító is a Lugánói tanulmány szerzőinek megoldása, de legalább van bennük annyi tisztességtudás, amennyi az IMF-ben és a hasonló ügynökségekben nincs, hiszen elismerik: nem lehet valakinek a kezében az a sütemény, amit már megevett; nem birtokolhat globális gazdaságot - amely oly mértékben gazdagít keveseket, hogy arra a történelemben nem találunk párhuzamot, és amely a gazdagságot feltartóztathatatlanul nyomja felfelé, és tízmilliókat tesz vesztesé - az eredeti környezettel és a tiszta lelkiismerettel együtt.

Amint azt a Munkacsoport világossá teszi, a feleslegesség felfelé mozog a szociális skálán. Nem csak a brazil indiánok, az amerikai szegények és más távoli törzsek feleslegesek.

Te magad, a családot, a szakmád, a kicsi vagy közepes céged, a közösséged, a természeti élőhelyed egyre inkább a látókörükbe jut. Ha a transznacionális vállalatnak kizárólag a tőketulajdonosok felé van felelőssége, ha a kormány nem tudja megadóztatni az eltűnő, mobil pénzt és segíteni a helyben maradó emberek millióinak túlélését, akkor ezeknek az embereknek a feleslegét meg kell semmisíteni, vagy...

Alternatívák

Ezt a fejezetet egy személyes megjegyzéssel kell kezdenem, mert őszintén egyszerre moralistának és bolondnak érzem magam, hogy a jelenlegi hatalmi viszonyok között alternatívákat javaslok. Megszámolni sem akarom, hányszor voltam olyan eseményeken, amelyek annak a lelkesítő kinyilatkoztatásával értek véget, hogy minek "kell" lennie. Annyi jóindulatú erőfeszítés hanyagolta el teljesen a hatalom alapvető dimenzióit, hogy én most megpróbálom ezt elkerülni, hacsak nem gondolom úgy, hogy a valóság egy elemére sikerül felhívnom a figyelmet, amely különben észrevétlen maradt volna.

De arra is szükség van, hogy megtaláljuk a keskeny ösvényt a realizmus és a cinizmus között. Az esetenkénti részleges győzelem azt mutatja, hogy a Munkacsoportnak és szponzorainak valamint a hozzájuk hasonlóknak a mentalitása, előfeltételei és céljai megkérdőjelezhetőek, és le is győzhetőek, mert a terepen számtalan ember van, és ezek ezerféle jó és szükséges munkát végeznek: ez az, ami engem is mozgásban tart.

Mivel azonban engem állandóan kérdeznek: "mit tegyünk", néhány negatív javaslattal kezdem. Az első az, hogy ne ejtsen csapdába bennünket a "kell" és a "pofozó iskola". Azt feltételezni, hogy minden, az igazságossághoz, egyenlőséghez és békéhez közelebb vivő változást csak meg kell magyarázni, és már el is fogadják, a legszomorúbb és a legbosszantóbb naivitás. Sok jó, egyébként intelligens ember hiszi azt, hogy ha egyszer a hatalommal rendelkező személyek és intézmények megértették a válság súlyát (bármilyen válságát) és a gyógyítás sürgős szükségét, akkor lesütik a szemüket, beismerik, hogy mindaddig hibáztak, és a felismerés világosságánál azonnal 180 fokkal megváltoztatják a viselkedésüket. Bár a tudatlanságnak és a hülyeségnek is megvan a maga szerepe, a legtöbb dolog mégis azért történik úgy, ahogyan, mert erőteljes igény van arra, hogy úgy történjen. Elnézést kérek, hogy ismét egy személyes történettel állok elő. 1994 közepén meghívtak mint az észak-déli viszonyok elismert szakértőjét, hogy beszéljek az UNESCO kollokviumán, melyet a Mi történt a fejlesztéssel? - témakörben tartottak. Jelen volt a főtitkár is, valamint a különféle nemzetek fontos szakértőinek és hivatalosságainak serege, ők hozzám hasonlóan évtizedek óta ott voltak a fejlesztésről szóló viták körül.

Én a témához kapcsolódó sok magasröptű előadás után következtem; senki sem tagadhatta, hogy több vesztes van, mint korábban bármikor, hogy az emberiség felső 20%-a birtokolja a javak 84%-át (a három évtizeddel korábbi 70%-kal szemben), míg az alsó 20% a világ gazdagságának alig több, mint 1%-ával rendelkezik; hogy több az alultáplált, beteg, munkanélküli, reménytelen ember, mint valaha; hogy a "fejlesztés" gyászos hiba.

Azt mondtam: zavar, hogy a teremben az egyetlen optimista én vagyok. Én ugyanis úgy látom, hogy a fejlesztés hatalmas siker volt. Azok, akiknek erről más a véleményük, talán rossz indikátorokat vagy helytelen hasonlítás alapokat használtak a siker vagy a hibázás mérésére. Ezt követően elmondtam, adatokat és szövegeket idézve, hogy egyetlen évtized alatt hogyan nőtt duplájára az adósság és az adósságszolgálat; hogyan rendelődtek alá az országok tucatjai a Világbank/IMF elveinek, és integrálódtak erőszakosan a globális gazdaságba; hogyan kaptak a TNC-k újabb szabadságot a kereskedésükhöz és beruházásaikhoz; a pénzügyi tőke hogyan részesül olyan nagy jutalomban, mint még soha; az állam hatalma hogyan csökkent drasztikusan, miközben a privatizáció általánossá vált; és a szegényektől a gazdagok felé irányuló erőteljes jövedelemátcsoportosítás mind az országok között, mind az országokon belül hogyan lett alaposan körülsáncolva.

Ha - kérdeztem - a kereskedelmi bankok, a hitelezők, a Világbank, az IMF, a TNC-k, a pénzügyi menedzserek és a globális elitek boldogok, kik vagyunk mi, hogy panaszkodunk? Hogyan állíthatja bárki, hogy a fejlesztés nem volt sikeres, ha minden a tervek szerint történt? Vajon azok, akik a jövedelmek igazságosabb elosztása mellett az éhség végét, a környezet megújítását, az általános oktatást és egészségbiztosítást várták, nem mértéktelenül kapzsiak?

Az olvasó csak mérsékelten fog azon meglepődni, hogy ezután senkinek sem volt kérdése, de legalább én nem játszottam hülye játékokat. Mindenki tökéletesen tudja, hogy mit "szükséges" vagy "kell" tenni, ha a cél valóban a jövedelmek igazságosabb elosztása, az éhezés megszüntetése stb. A probléma nem az e célok elérésének útjában állók meggyőzése arról, hogy a politikájuk elhibázott, hanem a hatalomhoz jutás. A probléma nem az, hogy értelmetlenül ismételtessük, minek "szükséges" vagy "kell" lennie, hanem hogy felteszünk-e két egyszerű kérdést.

- Ki a felelős a jelenlegi válságért?
- Hogyan állíthatjuk meg ezeket a felelősöket?

Nemzetközi zsarnokság

Szerezzünk hatalmat, - mihez? Ez a kérdés nehezebb, mint amilyenek látszik. Nem örülök a "mi" névmás kétértelműségének, de itt használni fogom mindazoknak a megjelölésére, akik visszautasítják a Lugánói tanulmány filozófiáját, és készen állnak az ellenállásra, olyan eszközökkel, amilyenekkel csak rendelkeznek, és hajlandóak küzdeni egy másfajta politikáért és világért, nem tökéletesért, de másfajtaért.

Legalábbis az én meglátásom szerint a helyzet meglehetősen világos: "nekünk" meg kell találnunk annak módját, hogy megállítsunk olyan embereket, akik sehol sem állnak meg. A transznacionális kapitalizmus nem tud megállni. A TNC-kkel és a korlátolatlan pénzfolyamokkal egy rosszindulatú és veszélyes fázisba érkezett, és folytatni fogja az emberi és a természeti források felemésztését és elpusztítását, egészen addig, amíg az alapot - a bolygót magát, amelytől a saját léte is függ - alá nem ássa. ⁶⁸

Az életviteli szabályok vagy az önkéntes korlátozás nevetségesen (vagy sírnivalón) alkalmatlan arra, hogy a természet és az emberek kirablását és elpusztítását megakadályozzuk, mert ezekkel csak a rák valamivel lassúbb terjedését tudjuk elérni. Ez az oka annak, hogy a tét egyre emelkedik; és ez annak is az oka, hogy nézetem szerint eredménytelen lenne a TNC-ket megkérni arra, hogy egy kicsivel kevesebb kárt okozzanak: azt kell elleneznünk, amilyenek most.

A mérhetetlenül hatalmas, átláthatatlan, teljesen számon kérhetetlen TNC-kkel és azokkal a globális hatalmi struktúrákkal szemben, amelyeket ezek a saját érdekeik szolgálatára hoztak létre, az a nem kis feladat, amit "nekünk" meg kell oldanunk a következő, huszonegyedik században, nem kevesebb, mint a globális demokrácia feltalálása.

⁶⁸ Lásd John McMurtry: *The Cancer Stage of Capitalism*. London, 1999, Pluto Press.

Az alternatíva a totalitárius berendezkedés és a lugánói megoldás; a választás az ő szabályaik és a mieink között.

Hasonló helyzetben vagyunk, mint a franciák és az amerikaiak voltak a tizennyolcadik század közepén. Ők is tapogatóztak, nem lévén teljesen biztosak abban, hogyan juthatnának el az abszolutista monarchia uralma alól a nemzeti demokráciáig; hogy megváltoztassák a státusukat, elszenvédőkből polgárokká. Nem volt határozott tervük (senkinek sem volt soha), és végül is harcolniuk kellett.

Nem tudom, hogy a mi századunk érettebb-e, és vajon tudunk erőszakmentes megoldást találni, és sikerünk lehet-e vérfürdő nélkül - ezt remélem -, de azt tudom, hogy ez itt nem a történelem vége, és meg kell próbálnunk a transznacionális zsarnokságot megszüntetni, mielőtt az szüntet meg bennünket.

Mint az elődeinknek, nekünk is el kell jutnunk az elszenvetők állapotából a polgárokéba, attól, hogy áldozatok legyünk, addig, hogy saját sorsunk cselekvő alakítóivá váljunk.

Az erőegyensúly megváltoztatásához fel kell mérnünk a számunkat, az erőinket és képeseknek kell lennünk szövetségeket kötni. A számok megvannak - földrajzilag elkülönülve, politikailag megosztva, de léteznek. Abban a Munkacsoportnak az ő szempontjából teljesen igaza van, hogy az elkülönülést és a megosztottságot támogatni kell.

Bár "mi" általában túl boldogok vagyunk, és engedelmeskedünk, talán ők mégis legyőzhetőek. Az erőknél is elegendőnek kell lenniük, már csak az önkényes vállalati hatalommal és a transznacionális zsarnoksággal szemben vesztésre álló szociális szektorok nagy száma miatt is. A szövetségek kérdése bonyolultabb, mivel ezeknek át kell nyúlniuk a generációs, szociális és országhatárokon, sőt néha a politikai határokon is, a legszokatlanabb ágyastársakat hozva így létre.

Az USA-ban a jobb- és baloldali erők egyesülése kellett ahhoz, hogy az elnök közvetlen hatalmát megakadályozza (hogy szabadkereskedelmi egyezményeket újon alá, és ezzel törvényerőre emelje a Kongresszus jóváhagyása nélkül). Amint az egyik barátom megjegyezte, amikor két francia mezőgazdasági szövetség valamilyen apró témáról folytatott vitáját figyelte, "Jobboldali parasztok, baloldali parasztok, ki törődik ezzel? Egyáltalán nem lesznek parasztok!" Így tehát jobban tennék, ha együtt lényeges dolgokra figyelnének, de ez nem természetes reakció a számukra, vagy más csoportok számára, amelyek rendszerint szétszakadnak az idejétmúlt és hagyományos vonalak mentén.

Néha a szövetségeseink egy valóban különös fordulat következtében lehetnek transznacionális vállalatok is. A biztosítási ipar például rendkívüli módon aggódik a globális felmelegedés miatt, mert ez növeli a trópusi viharok gyakoriságát. Nem kell mindenben egyetértőnünk ahhoz, hogy valamin együtt dolgozhassunk, ámbár a fő ragadozókat és szennyezőket kizárnám. Keressék másutt a kitüntéseiket, a saját erőfeszítéseik eredményeképpen, és ne használják a népesség mozgalmait fügefalevélnék.

Az akadályok ellenére a pozitív oldal az, hogy mindenki lehet - kell, hogy legyen - érintett, mivel a feladatok feladata az lesz, hogy Újra kell szőni a szociális hálót, amelyet a neoliberalizmus széttép. Nem jó azt mondani, hogy "De hát mit tehetek én? Nem tudok semmit sem tenni, én csak egy..." - mindenki töltsse ki ezt a részt. Mi valamennyien "csak"-ok vagyunk. Mindenki lehet a kötél vagy a szövet egy szála. Minden megépített híd, minden kiásott csatorna, minden járt út vezet valahová, és segít visszaállítani az emberi tájképet.

Milliárdnyi tevékenység történik helyileg, amint az emberek itt egy mérgező anyagtaroló, ott egy környezetkárosító, szükségtelen gyorsforgalmi út, másutt egy gyár bezárása ellen harcolnak. Ezen helyi mozgalmak néhány összekapcsolható például az ígéretes Fenntartható és Önfenntartó Közösségek Mozgalmán keresztül. Minél több gazdasági tevékenységet foglalunk el és veszünk vissza a transznacionális hatóköréből, annál jobb.

A különféle méretű városok tucatjai kísérleteznek már ma is helyileg fenntartott készletező vállalatokkal, amelyek a helyi igényeket hivatottak árukkal és szolgáltatásokkal kielégíteni; a létrehozott vidék-város szövetkezetek közvetlenül kapcsolják a farmereket a fogyasztókhoz; a közösségi bankok virágoznak, a Helyi Cserekereskedelmi Szervezetek (Local Exchange Trading Systems, LETS) szintén, az alternatív pénzek tucatjai vannak forgalomban.⁶⁹

Az emberek, miközben a családjuk és közösségük jólétéért harcolnak, nem szükségképpen gondolják magukat "aktivistá"-nak vagy "környezetvédő"-nek. Tizenkilencedik századi elődeik sem tették ezt, amikor harcoltak a bányákban végzett gyermekmunka ellen, a hamisított élelem és tej ellen, vagy a tizenkét órás munkanap megszüntetéséért, és követelték a vasárnapi pihenőnap jogát. Az összes ilyen harc alapjaiban érinti az emberi test egészségét, akár szemétegetőről van szó Los Angeles közepének déli részén, akár a háború utáni évek Londonjában terjeszkedő szmogról vagy a brazil nyomornegyedek patkányairól. Azoknak, akik magukat környezetvédőnek mondják, időnként sokkal többet kellene gondolkodniuk az emberi testről, és úgy kellene alakítaniuk a témáikat, hogy megvédjék azt, és úgy kellene fogalmazniuk, hogy mindenki megérthesse.

Néhányan azt vallják, hogy a skálát megváltoztatva "helyinek lenni" elegendő. Ezzel nem érték egyet, bármennyire támogatom is az ilyen kezdeményezéseket. Ha nem leszünk képesek elérni, hogy az állam visszakapja az előjogait, nem látom, hogy ki állhatna az egyes személyek és a transznacionális zsarnokság közé. Az állam nélkül - bár nem szükségszerűen a ma ismert állam nélkül - hamarosan minden magánkézbe kerül: a közoktatás, az egészségügy, és a közlekedés is.

A helyi és nemzeti demokrácia erősítése, a független, párhuzamos gazdaságok létrehozása fő kérdés, és olyan dolog, amiben mindenki részt vehet.

A legnehezebb feladat mégis az alternatív globalizáció megteremtése, amelyet bizonyos szervezetek "szövetkezeti globalizációnak" (együttműködő globalizációnak) kezdenek nevezni. Ezek számára a fogalom nem a helyihez való visszatérést vagy a menekülést jelenti, hanem a globális gazdaság újraépítését az aljától felfelé, az egészségesebb, egyenlőbb társadalmak alapján.

69 Lásd: <http://www.ips.org/ifps>; továbbá Michael Shuman: *Going Local: Creating Self-reliant Communities in a Global Age*. New York, The Free Press, megjelenés alatt.

A "szociális gazdaságban", vagyis a közösségi és a magán melletti "harmadik szektorban" munkahelyek ezrei és milliói léteznek betöltetlenül, de a kormányok mostanáig ezt nem érzékelték, mert ezek főként ki nem elégített szükségletek formájában léteznek. A brazil munkások például feltalálják a "szocio-gazdaság", vagy "közösségi, nem állami szektort", amely a változatos tulajdonformájú és vezetésű szövetkezetek széles skáláján alapul, melyek együttműködhetnek és kereskedhetnek egymással, hogy elkerüljék a "kutya eszi kutyát" helyzetet, az egymással szembeni versenyzést. Ezek már kapcsolatba léptek az uruguayi és spanyol munkások szövetkezeteivel, amelyek hasonló elvek mentén szerveződtek.

A fair trade (tisztességes kereskedelem) mozgalom szintén tagokat és teret nyer. Leginkább ismert az északiak számára a déli szövetkezetek által szállított "alternatív" tea és kávé, amely az első lépésein már messze túljutva, szupermarketek és közösségek (például önkormányzatok, egyetemek és hasonlók) számára is szállít. Nagy-Britanniában a Keresztény Segély a vásárlók nyomására építve sürgeti a szupermarketeket: vállaljanak felelősséget azokért a körülményekért, ahogyan az általuk árusított termékeket gyártják Délen. Az egyetemi diákok és professzorok azt kérik a kantinoktól, hogy árusítsanak organikus élelmiszereket, amelyeket a helyi termelők állítottak elő, és fair trade italokat. Másokhoz csatlakozva a fogyasztásunkat az igazság szolgálatába állíthatjuk.

A szakszervezetek ugyancsak kezdenek nemzetközi kapcsolatokat kiépíteni. Amíg a munkások a számukra legrosszabb feltételek felé haladva versenyeznek egymással, mindenki veszít. Ha létre tudnak hozni az egész vállalatra kiterjedő, a határokon átnyúló egységes szakszervezetet, akkor sikeresen kiállhatnak a vállalati hatalom ellen. A feladat az, hogy a kereseteket és a munkakörülményeket világszerte fel kell emelni egy megfelelő szintre, nem egymás ellen harcolni a morzsákért; közös alapot teremteni, nem a mennyezetet elérni mások kárára.

Egy francia humorista egyszer azt írta: "Ha a pénzednek a végére jutottál, keresd azt ott, ahol leginkább elterjedt: a szegényeknél." A kormányok ma éppen ezt teszik, sokkal inkább, mint bármikor, mert a szegények legyökerezettek, helyben maradók, "lassúak", míg a nagy pénz vándorló, és a bájtok sebességével halad. A helyben maradó pénz (a helyi vállalkozások, szakemberek, fizetésből élők pénze) a felső határig adóztatott, azon egyszerű okból kifolyólag, hogy megfogható.

Az egyetlen mód, hogy mindazért fizetni lehessen, amit meg kell valósítani - az éhség megszüntetése, a környezet megújítása, az egészség és oktatás mindenki számára elérhetővé tétele -, az az, hogy meg kell fogni a pénzt ott, ahol valójában van, azaz a TNC-k között és a pénzpiacokon. Az úgynevezett "Tobin adó" bevezetésére tett számos javaslat, amely a nemzetközi pénzügyi tranzakciók (FOREX) megadóztatását vezetné be, csak a levegőben lóg. A tőzsdét terhelő adókkal párosítva - csekély vételi-eladási adó a részvényvásárláson, a kötvényeken, az opciókon, és a különös leszármaztatott unokatestvéreiken - gyorsabban töltené meg az ENSZ és ügynökségei bőröndjét, mint ahogyan azt győznék elkölteni.

Ahhoz azonban, hogy megkapják az elköltés jogát, ezeknek az ügynökségeknek felelőssé és számon kérhetővé kellene válniuk valakinek, a TNC-ken és a személyesen kijelölt kormányzók gyülekezetén kívül is. Az ENSZ és a TNC-k ma kényelmes találkozókat rendeznek, mint amilyen a Geneva Üzleti Dialógus (a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara és az ENSZ közös vállalkozása) volt, a Transz-atlanti Üzleti Dialógus (a TNC-k vezetői és a legfelsőbb nemzeti és nemzetközi tisztségviselők), amelyek sokszoros "konszenzusépítő" gyakorlatok. Ha a nemzetközi bürokraták meg szeretnék menekülni az egyoldalúság vádjától, ragaszkodniuk kellene ahhoz, hogy elegendő számú más szervezet képviselőit is meghívják, és ezzel lehetővé tegyék az alternatív hangok meghallását is.

Ha a nemzetközi adózást bevezetnék, a polgári egyesületeknek beleszólási jogot kellene kapniuk abba, hogy a pénzt hogyan költik el, külön hányadot adva a szövetkezetek és egyéb decentralizált vállalkozások, valamint a szegény országok demokratikusan választott kormányai számára, hogy egészségügyi szolgáltatást és oktatást teremtsenek a saját népüknek. Ezeket az adókat nem vezetik be varázsszóra, csak ha elegendő kormánynak mondja elég hangosan és világosan megfelelő számú polgár, hogy azt kívánják: az adófizetés terhében a TNC-k is osztozzanak.

A kezdő lépés egy hatalmas Keynes-féle környezethelyreállító és megtisztító program finanszírozása lehetne. A környezeti adó az egyetlen hosszú távú megoldás környezeti rombolásra. A régi mondás nemzetközileg is érvényes: adóztasd meg azt, amiből kevesebbet akarsz, és ne adóztasd azt, amiből többet. Ne adóztasd a foglalkoztatást és a bevételt, de adóztasd meg a környezetszennyezést és a hulladékot, hogy az üzletet a helyes környezeti vágányra tereld.

Jelenti-e mindez azt, hogy a világ népességére nem fontos figyelni? Nem, a népesség komoly, mélyen problematikus kérdés. De ha valaki nem akarja a lugánói megoldást, komolyan kell vennie a tanulmány megelőzésre vonatkozó részét, amelyben különböző utak vannak felvázolva. A leghatékonyabb a nők oktatása és a választás megadása számukra, amely a jelenlegi struktúraátalakító megszorító programok mellett lehetetlen.

Van néhány alapvető szabály, amely bármilyen út választása esetén érvényes: először, meg kell határozni a célt és az akadályokat, amelyek a cél elérésének útjában állnak. Annyi, a területen érdekelt felet meg kell nyerni, amennyit csak lehet. Emlékezz az ősi kínai stratégia, Szun Cu bölcsességére: Ne azt tedd, amit leginkább szeretnél tenni. Azt tedd, amit az ellenfeled a legkevésbé szeretne, hogy tegyél. Ha csak lehetséges, nemzetközileg cselekedj: a fenyegetés nemzetközi, így a válasznak is annak kell lennie. Az internetes kapcsolat ma már olyan egyszerű, hogy mi is lehetünk "gyors emberek".

Az emberek, nemzetközi szervezeteket alkotva messzire mehetnek a jövő megformálásában, de én hiszem azt is, hogy az események hozzájárulhatnak az olyan stratégiák ellehetetlenüléséhez, amelyeket a Lugánói tanulmány javasol. Sietek mérsékelni ezt a látszólagos optimizmust, rámutatva arra, hogy a körülmények valószínűleg eléggé szörnyűek, és azt kívánom, bárcsak elkerülhetők lennének. Ez a függelék az alternatívákról szól, és ezért nem akarom részletezni a félelmeimet, azonban azt szeretném, ha a várható gazdasági-pénzügyi katasztrófa esetén, amelyet a Munkacsoport nagyméretű "globális baleset"-nek nevezett, amelyet társadalmi lázadás követ, emlékeznének rá, hogy erről szóltam a könyvben. A kártyavárak összeomlanak, és az "önszabályozó" piac, ahogyan Karl Polanyi látta évtizedekkel ezelőtt, szét fogja tépni a társadalmat.⁷⁰

Végül, ha további morális alapot látunk szükségesnek a transznacionális zsarnokság ellenzéséhez, fordulhatunk John Rawls Az igazságosság elmélete című könyvéhez.⁷¹ Mielőtt a társadalmat kormányozó alapelveket kiválasztanád, képzelj el a társadalmat egy olyan ember szempontjából, aki nem tudja a saját helyét abban, és nem ismeri a képességeket és lehetőségeket, amelyeket meg fog kapni az élete során. Akkor olyan világot választanád, amelyben "a szociális és gazdasági egyenlőtlenségek úgy vannak elrendezve, hogy azok a legnagyobb kedvezményt a legkevesebb előnyökkel rendelkezőknek nyújtják". Bizonyosan nem olyan világot választanád, amely a Lugánói tanulmánylogikáját követi. Van választás.

⁷⁰ A Great Transformationben. 1962.

⁷¹ Boston. 1957, Beacon Press (első publikáció: Rinehart and Co.. 1944).

UTÓSZÓ A LUGÁNÓI TANULMÁNYHOZ

Nem titok: a Lugánói tanulmányt az elejétől a végéig én írtam. Annak megmagyarázásához azonban, hogy miért tettem ezt, szükséges beszámolnom röviden jelenlegi munkámról. Az 1970-es évek közepétől, amikor az első könyvem - *Hogyan hal meg a másik fél (How the other half dies)*⁷² - anyagához végeztem kutatást, minduntalan azt próbáltam megérteni és leírni, hogyan osztódik szét a hatalom.

Ebből kiindulva olyan témákkal foglalkoztam, mint az éhség a világban és a harmadik világ nyomora, a déli félteke adósságainak hatása, az észak-déli viszonyok, a transznacionális vállalatok és intézmények és a Világbank. Sok ember ezért azt gondolta, hogy én vagy fejlesztési szakértő vagy közgazdász vagyok, vagy mindkettő.

Valójában egyik sem. Sohasem éltem vagy dolgoztam fejlődő országban, és egy régi tanfolyamon kívül soha nem tanultam formálisan közgazdaságtant. A három egyetemi fokozatomat tízéves időszakonként szereztem. Az első egy kétszakirányos képzés volt: francia nyelvet és kormányügyeket tanultam az USA-ban, a Smith College-ban. A második a "Licence és Philosophic" (Filozófiai diploma) a Sorbonne-ról. Végül doktori disszertációm témája az USA élelmiszer-rendszerének a világ többi részére való erőszakos átültetése lett, amely a betetőzése volt a szemináriumok egy svédasztalának, az Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales-ben ("School for Advanced Studies in the Social Sciences": Felsőfokú Társadalomtudományi Tanulmányok Iskolája) és környezetében. Ez annyira tudományközi terület volt, hogy az érintett hatóságok végül a Sorbonne következő kategóriájába sorolták: "Észak-amerikai tanulmányok: választható politikatudomány".⁷³

⁷² Harmondsworth. 1976. Penguin.

⁷³ Publikálja. mint *Les Strategies de la Faim*. Genova, 1981. Editions Grounauer

Talán az egyetlen közös szála ennek a sokféle területnek az a hajlamom, hogy azt kérdezzem mindenféle körülmények között: ki birtokolja a hatalmat, és hogyan használja azt, mely csoportok kapják a hasznot, és kik fizetik meg azt. Amint úgy érzem, hogy ezeket a kérdéseket többé-kevésbé megválaszoltam, továbblépek - ami lehet helyes, vagy helytelen -, ahelyett, hogy ugyanazt a barázdát szántanám újra és újra.

Így történt akkor is, amikor az 1990-es évek közepén, a Fabrizio Sabellivel közösen írt könyvünk, a *Faith and Credit: the World Bank's Secular Empire (Hit és hitel: a "Világbank világi birodalma)*⁷⁴ befejezése után új területet kerestem. A környezetvédelmi kérdések egyre jobban foglalkoztattak, ezt részben annak köszönhetően, hogy hat évig szolgáltam a Greenpeace Nemzetközi Tanácsában. A környezeti ragadozókról és rombolásokról szóló emlékeztetők naponta öntötték el a számítógépet a "greenlink" (zöldvonal) jóvoltából.

Aztán 1995 kezdetén, nagyjából egy hónappal a mexikói pénzügyi összeomlás után, írtam egy javaslatot és bevezetést egy Tökéletes bűntények címmel tervezett könyvhöz. Ez azt mutatta volna be, hogy miért fognak más válságok más "fejlődő piacokon" szükségszerűen bekövetkezni, hatalmas emberi szenvedéseket okozva azok számára, akik nem maguk cselekedték meg a föld pénzügyi aláaknázását, de az aknák válogatás nélkül pusztítják őket is, ha felrobbantják azokat. A feltételezés helyes volt, ezt Oroszország és Ázsia példája azóta igazolta, de egy ilyen könyv megírása tetemes utazási költséget jelentett volna, amit nem tudtam előteremteni. Így rövidebb részeket írtam meg, és közben figyeltem a Föld elleni támadás folytatódását és a szociális szerződésnek a piaci "törvénnyel" való felváltását.

⁷⁴ Harmondsworth. 1974. Penguin.

Ezek látszottak számomra a globalizáció legszembeütőbb jellemvonásainak.

Tekintettel azokra a pusztításokra, amelyeket a thatcherizmus Nagy-Britanniában, a reaganizmus az Egyesült Államokban és a neoliberális világ szinte mindenütt okozott, arra voltam kíváncsi, hogyan lehetett ezt véghezvinni. Hogyan volt lehetséges fordított Robin Hoodként módszeresen elvenni a szegényektől, és a gazdagoknak adni, vagy elvontabban fogalmazva, a tőkét újraosztani a munka hátrányára? Sok tanulmány kristálytiszttá tette azt, hogy ez a transzfer hatalmas és globális méretekben történik meg, mind az országokon belül, mind azok között." ⁷⁵

Ilyen módon az amerikai családok legfelső 1%-a a reagani években megduplázta a bevételeit, míg az egyéb családok 80%-a veszített abból. Minél lejjebb voltak a skálán, annál többet veszítettek. A történet közelítőleg ugyanez volt Nagy-Britanniában. Nemzetközileg nézve a jövedelmek különbsége az emberiség felső és alsó ötöde között megduplázódott három évtized alatt. A harmadik világ adóssága szellemes mechanizmus volt a gazdagságnak a déli szegényektől a déli elitekhez való átjátszására, majd tovább Északra, miközben a Világbank és az IMF politikai és gazdasági uralmát körülbástyázták. Ezt légiónyi példa mutatja.

A Transznacionális Intézet Tagjainak Találkozóin rutinszerűen a következőkről beszélünk: a "globalizáló Északról" - amely a nemzetközi elitet és az egyre aggodóbb középosztályt jelenti -, és a "globalizált Délről" - azokról az emberekről, akikre a világgazdaságnak nincs szüksége, és akikkel nem is akar törődni, bárhol élnek is -, valamint a bolygó népességéről, amelynek egyharmada Benti, kétharmada Kinti. ⁷⁶

A világ láthatóan olyan romboló úton jár, pénzügyileg, szociálisan és a környezet szempontjából egyaránt, hogy én, másokhoz hasonlóan, komolyan aggódni kezdtem.

75 Egy jó összefoglalásért lásd: UNCTAD: Trade and Development report 1997. Chapter 3.

76 A koncepciót főként John Cavanagh és Walden Bello dolgozta ki, ők a TNI más munkatársaitól is kaptak segítséget.

Most is aggódom, de az lett a véleményem, hogy a gazdasági globalizáció és ennek súlyos emberi és világszintű következményeinek kapcsolatrendszerével foglalkozva valamilyen erősebb dologra van szükség, nem csak egy újabb kritikai és magyarázó könyvre.

Hogy ez a "valami" mi lehetne, az még messze nem volt világos. De kezdtem ugyanezeket a jelenségeket azoknak a szempontjából vizsgálni, akik a hatalomban vannak, akik a jelenlegi rendszerből a legtöbb hasznot húzzák. Lehet, hogy ezek könyörtelenek, és hiányzik belőlük a rendszerük vesztesei iránti minden együttérzés, de egyáltalán nem hülyék. Bizonyosan ők is hallják a riasztócsengők hangját, és látják a riasztólámpák villogását. Nekik is kell aggódniuk.

És aggódnak is! Alan Greenspan a piaci bőség túlzott áradása miatt aggódik, Soros György a kapitalizmus túlzásai miatt, a Világbank fő gazdaságpolitikusa a struktúraátalakítási programoknak a szegény országokban tapasztalható hatása és vadsága miatt, a Morgan Stanleynél a világgazdasági igazgató a várható "tőke és a munka közötti durva küzdelem" miatt aggódik, sok ember pedig a társadalmi polarizáció és a környezeti összeomlás miatt. Azonban senki sem hozza mindezt össze egyetlen képbe, legalábbis nem nyilvánosan.

Ha én azok között lennék, akik a hatalmat birtokolják - gondoltam -, szeretném a képet holtbiztosan együtt felfogni, és hajlandó lennék csinos összeget fizetni azért, hogy a rendszer állapotát és rugalmasságát tisztán, elhallgatások nélkül lássam, ha másért nem, hát azért, mert a jövőbeli hatalmam és a profiton ettől függ. Ha a diagnózis számomra és a hozzám hasonlóknak számára nagy veszélyekre világítana rá, akkor olyan előírásokhoz is akarnék jutni, amelyek segítenének a trendek meglovagolásában és a jövő alakításában.

A Lugánói tanulmány ötlete lassanként kezdett formát öltetni. A világegyetem gazdáinak a szempontjait állandóan észben kell tartani. Azt kérdeztem magamtól, hogy egy vagy két kiemelt, de informális csoport (amelyeket most nem fogok megnevezni, nehogy törvényes eljárást hívjak ki magam ellen) hogyan léphetne az ügyben.

Ezek megbíznának egy magas szintű munkacsoportot, amely teljesen észak-amerikai és európai férfiakkól állna, különféle tudományos területekről összeverbuválva. A csoport tagjai az amerikaiak által "politikai értelmiség"-nek nevezett emberek lennének, olyanfélék, akik simán mozognak az akadémiától a kormányokig és vissza, nagy hírű egyetemi központokat vezetnek, és magas pozíciójú tanácsadókként szerepelnek. Súlyuk van a saját tudományos területükön, de a nevük nem forog közszájon.

Szigorúan titkos körülmények között dolgozva, valamilyen semleges helyen találkozva, az azonosságukat eltitkolva talán még egymás előtt is, a találkozóik között védett vonalakon kommunikálnak egymással, az álnevüket használva. És természetesen több mint bőségesen megfizetik őket az időráfordításukért. A feladatuk a világrendszer állapotának vizsgálata lenne, és egy tanulmány megírása megbízóik számára arról, hogyan lehetne a legjobban folytatni úgy, hogy a céljaik elérése ne törjön meg.

Elég sokáig úgy gondoltam, hogy a tanulmányt valódiként hozom nyilvánosságra (bár a végén a szerzősége mindenképpen vállalni akartam). Végül olyan okok miatt, amelyeket túl unalmas volna itt részletezni, feladtam a hihető megtévesztés ötletét, de csak azután, hogy írtam egy regényes előszót, amely megmagyarázta, hogyan kerültem a Lugánói tanulmány birtokába. Ebben a kitalációban a szereplőknek növényneveket adtam álnévként, mint a tudományágak emlékezetet segítő megjelölését. Ők az Aszfodél antropológus, a biológus Burdock, a demográfus Dill, a közgazdász Edelweiss, a filozófus Foxglove, a történész Hawkweed, a politikatudós Pennycress, a szociológus Cinquefoil és a tudós-ökológus Snowbell. És végül "ezek a nevek szerepelnek az Atadólevélen is. A csoport tizedik tagja, Gentian, a ceremóniamester, a szervező és a mindenes. Az én fikciómban a csoport minden tagjával személyes kapcsolata volt a szponzorok megbízásából, akik jobbnak látták, ha nem hozzák nyilvánosságra a kollektív vagy személyes azonosságukat, de akik, ahogy Gentian sejtette, magas pozíciójú, fontos személyiségek.

Ekképpen a Munkacsoport soha nem tudta pontosan, hogy kinek is dolgozik, de az anyagi juttatásaik elfojtották a maradék kíváncsiságukat, és aggodalmaikat is. Az összejöveleiket egy nagy, kényelmes házban tartották, "semleges" területen, azaz Svájcban, egy egyszerre elbűvölő, diszkrét és gazdag kisvárosban. Lugánó erről azonnal eszünkbe jut.

Ennyit a Lugánói tanulmány kialakulásáról és formájáról. Nem tudok elképzelni olyasmit, ami jobban lehetővé tette volna annak kimondását, amit úgy éreztem, el kell mondani, és a látszólag különálló szálakat összeszőni egy összetartó mintázattá. A csoport előfeltételei és megbízása a tagokat a logikai következtetések irányába kellett, hogy hajtsa.

Amennyire tudom, az empirikus és az elméleti irodalom eddig soha nem vont le ezeket a következtetéseket, bár nekem most szinte majd kiszúrja a szememet. A jelenlegi rendszerünk egy olyan univerzális gépezet, amely elpusztítja a környezetet, és veszteseket kreál, és senkinek sincs arról fogalma, hogy mit kellene kezdeni velük.

Remélem, az olvasókat megborzongatja a Lugánói tanulmány, de azt hangsúlyozni szeretném, hogy ez nem szenzációhajhászás. Nem is "szatíra", mint valamilyen swifti millenniumi Mérsékelt Javaslat. A tartalma teljesen a vastag dossziékból származó tényanyag, éppen úgy, mint a többi könyvem esetében. Kevésbé sűrűn tartalmaz lábjegyzeteket, mint a többi, mert úgy gondoltam, a Munkacsoport tagjai elégnak ítélik meg a saját szaktekintélyüket, de mindig szilárd tényekre alapozzák a mondanivalójukat. Ha az olvasók ebben kételkednek, akkor tegyék ezt szóvá, és én ki fogom ásni a szükséges hivatkozást a megalapozó dokumentumokat tartalmazó dobozaim egyikéből.

Más szavakkal, a Lugánói tanulmány olyan pontos, józan és távolságtartó elemzés, amelyet csak elvégezni képes a komoly kutatás. Nem tudományos-fantasztikus írás vagy bármilyen más kitalálás. Az alapvető önhittségtől eltekintve semmi nem csinálmány, és a legkevésbé sem volnék meglepve, ha megtudnám, hogy egy hasonló dokumentumot már elkészített egy valóságos munkacsoport.

Egy vagy két barátom azt javasolta, egyértelművé kellene tennem, hogy a tanulmány mely részei tükrözik a saját nézeteimet, és melyek nem; ezt kedvesen mondták, arra utalva, hogy nem eléggé foglalkoztam az ellenvéleménnyel, nem részleteztem azt különösebben.

Annak a kockázatával, hogy igazán fárasztó ismétlésekbe bocsátkozom olyan dolgokat illetően, amelyeket itt és a Függelékben is eleget tárgyaltam, azt hangsúlyozom, hogy a legfontosabb célom az volt, hogy a Lugánó... következtetései egyenesen folyjanak a Munkacsoport előfeltételeiből és a világgazdaságban megkívánt eredményekből. Ebből nem következik, hogy én elfogadom az előfeltételeket (kivéve a környezetvédelmi feltételeket), és még kevésbé az eredményeket, és még ennél is kevésbé a módszereket. Azt is hiszem, hogy a világ az ő útjukon halad, hacsak a nemzetek között és a nemzeteken belül radikális újrendezés nem következik be haladéktalanul.

Ez a könyv lesújtani szándékozik a kényelmesekre, sajnos, anélkül, hogy a lesújtottak számára ez kényelmes lenne. Ezek az idők azonban nem szép idők, és a tét nagy. Néhány speciális példa.

- Lehet, hogy érdekes vitáim lesznek az "identitáspolitika" (lásd II. rész 2. fejezet, "Pillérek") védőivel, akik számára kevés türelmem van a millió "oszd meg és uralkodj" előnyük miatt.
- A balra hajló alapítványok a nézetem szerint a bűnnel határos hülyeséget tanúsítanak azzal, hogy nem védtek meg - azaz nem finanszírozták - a haladó ötleteket. Bezzeg a Munkacsoport megérti az ideológia kialakításának és használatának fontosságát. ⁷⁷
- A genetikailag módosított organizmusok számtalan fajának kibocsátása a környezetbe véleményem szerint öngyilkosság, és így illeszkedik a Délre vonatkozó lugánói célokhoz.

⁷⁷ Lásd Susan George: How to Win the War of Ideas: Lessons from the Gram-scian Right. Summer 1997, Dissent.

És így tovább. Néha kiemelem a Jobb könyörtelenségét, néha kritizálom azt, amit a Bal vakságának vagy jelszavának látok. Ennek elég rendszeresen el kell tántorítania mindenkit korábbi kényelmes szemléletétől, és ha nem, akkor a kötelező (ezt mondták nekem) paragrafusok, amelyek sértik az olvasó intelligenciáját, megteszik ezt.

Végül néhány köszönetnyilvánítás: Roger van Zwanenberg és Robert Webb a Plutónál jelentős energiáját és szaktudásukat áldozták fel a könyv érdekében, és ezért lekötelezettjük vagyok. A tartalommal kapcsolatos segítséget illetően, a tanulmányban érintett terep jelentős részét már ismertem, mielőtt a munkát elkezdtem volna, és tudtam, hová forduljak információért, ha olyan szakterülethez érkezem, ahol magam kevésbé voltam otthon. Sok ember nyújtotta a kezét; a megnevezésük nem mindig lenne előny számukra. Közülük három számára a köszönetem azonban nem maradhat el: Alex Brennernek többnyelvű, igen alapos és kedves kutatási segítségéért; Fabrizio Sabellinek az intellektuális szigoráért, barátságáért és kritikai megjegyzéseierért, amelyeket azonban a kedvessége mindig mérsékelte; Charles-Henry George-nak azért, hogy minden egyes sort elolvasott, és végig fenntartotta a munkakedvet anyagi és morális támogatásával. Senkinek sem szabadna élnie egy íróval: CHG valahogyan mégis megteszi ezt, türelemmel és magabiztosan.

Susan George

Nem titok: a Lugánói tanulmányt az elejétől a végéig én írtam.

Az 1970-es évek közepétől, amikor az első könyvem anyagához végeztem kutatást, folyton azt próbáltam megérteni és leírni, hogyan osztódik szét a hatalom. Ebből kiindulva olyan témákkal foglalkoztam, mint az éhség a világban és a harmadik világ nyomora, a déli félteke adósságainak hatása, az észak-déli viszonyok, a transznacionális vállalatok és intézmények, és a Világbank.

A Lugánói tanulmány olyan pontos, józan és távolságtartó elemzés, amelyet csak elvégezni képes a komoly kutatás. Nem tudományos fantasztikus írás, vagy bármilyen más kitalálás. A legkevésbé sem volnék meglepve, ha megtudnám, hogy egy hasonló dokumentumot már elkészített egy valóságos munkacsoport.

Susan George

Susan George könyvével először 2000-ben találkoztam. Az első kiadás jutott el hozzám. Azonnal, szinte egy ültő helyemben végigolvastam. Nagyon megrázott. Úgy éreztem, hogy akkor értettem meg igazán a Bokros-csomag és a Világbank, valamint az IMF - a Nemzet-közi Valutaalap - Magyarországon játszott szerepét.

Susan George könyve soha nem volt annyira időszerű, mint éppen nálunk. Az sem titok, hogy Susan George baloldali gondolkodó, aki szigorú szakmai munkával, meggyőző elemzésekkel támasztja alá véleményét, bizonyítva, hogy a globalizációs erők országokat és népeket tesznek tönkre. De mégsem pesszimista! Figyelmeztet könyve végén arra, hogy van megoldás. Így fogalmaz: "le kell számolni a transznacionális zsarnoksággal, mielőtt az számolna le velünk". Hogy hogyan? Aki végigolvassa ezt az érdekfeszítő, igényes, esetenként komoly utánagondolást igénylő "globalizációs krimi", az rá fog találni a megoldásra.

Dr.Csath Magdolna közgazdász, egyetemi tanár

Nem titok: a Lugánói tanulmányt az elejétől a végéig én írtam. Az 1970-es évek közepétől, amikor az első könyvem anyagához végeztem kutatást, folyton azt próbáltam megérteni és leírni, hogyan osztódik szét a hatalom. Ebből kiindulva olyan témákkal foglalkoztam, mint az éhség a világban és a harmadik világ nyomora, a déli félteke adósságainak hatása, az észak-déli viszonyok, a transznacionális vállalatok és intézmények, és a Világbank.

A Lugánói tanulmány olyan pontos, józan és távolságtartó elemzés, amelyet csak elvégezni képes a komoly kutatás. Nem tudományos fantasztikus írás, vagy bármilyen más kitalálás. A legkevésbé sem volnék meglepve, ha megtudnám, hogy egy hasonló dokumentumot már elkészített egy valóságos munkacsoport. (Részlet a szerző előszavából)

Susan George könyvével először 2000-ben találkoztam. Az első kiadás jutott el hozzám. Azonnal, szinte egy ültő helyemben végigolvastam. Nagyon megrázott. Úgy éreztem, hogy akkor értettem meg igazán a Bokros-csomag és a Világbank, valamint az IMF – a Nemzetközi Valutaalap – Magyarországon játszott szerepét.

Susan George könyve soha nem volt annyira időszerű, mint éppen most és éppen nálunk. Az sem titok, hogy Susan George baloldali gondolkodó, aki szigorú szakmai munkával, meggyőző elemzésekkel támasztja alá véleményét, bizonyítva, hogy a globalizációs erők országokat és népeket tesznek tönkre. De mégsem pesszimista! Figyelmeztet könyve végén arra, hogy van megoldás. Így fogalmaz: „le kell számolni a transznacionális zsarnoksággal, mielőtt az számolna le velünk”. Hogy hogyan? Aki végigolvassa ezt az érdekes, igényes, esetenként komoly utánagondolást igénylő „globalizációs krimi”, az rá fog találni a megoldásra.

Dr.Csath Magdolna
közgazdász, egyetemi tanár

KAIROSZ

www.kairosz.hu

ISBN 978-963-66-2208-4

Ára: 3200 Ft